I

Sešit 1.

BIBLIOTÉKA KLASSIKŮV

řeckých a římských.

Vydávána redakcí

Jana Kvíčaly, Dr. Frant. Šohaje, Eduarda Novotného, P. Václava Zikmunda a Ant. Otak. Zeithar...

HERODOTOVY DĚJINY

I.

Arch 1—5.

V PRAZE.

Nákladem knihtiskárny Dr. J. Grégra & Fr. ...

Sešit 1.

Nákladem kněhtiskárny **Dr. J. Grégra a Fr. Šimáčka** v Praze v Růžové ulici č. 1416—II vychází:

Bibliotéka klassikův,

redakcí prof. *Kvíčaly*, prof. dr. *Sohaje*, prof. *Edv. Novotného*, prof. *V. Zikmunda* a prof. *O. Zeithammra* a spolupůsobením pánů prof. *Koblisky*, bibliotekáře *Vrťátka*, prof. *Madiery* v Písku, gymn. direktora *Klumpara*, prof. *Kotta*, prof. *Pechánka*, prof. *Vaníčka*, prof. *Kosiny*, Dr. *Květa*, prof. *Patočky*, kand. prof. *Jedličky*, kand. prof. *Nydrle* a j. v.

Byly v Evropě doby, kde veškerý duševní život plynul ze vzácných zbytků literatury řecké a římské, kde se zdálo vše, čeho duch lidský *ve vědě, v umění, v životě státním a občanském* dosáhnouti může, že oněmi mohutnými duchy a charaktery dosaženo bylo, kterým připadl úkol, by po jednu velikou periodu dějin člověčenstva evropského jediní mezi soukmenovci svými p[illegible]čovali na dráze vzdělanosti a kladli zá[illegible] budoucí. Dávno již zapomenuto násilí, kterým [illegible] lobýval vlády nad Evropou stavě se na [illegible] ných národů; i zapomenuto na hříchy [illegible] mků marathónských bojovníků, když na[illegible] ševní plody Reků a Římanů jako na vzory nedostižné. Evropa odrostla vodítku a národové se vra[illegible] k živému zdroji své vlastní bytosti, od něhož byli zbloudili oslnění světlem starověkým; avšak poznavše sebe a přírodu, s tím větší láskou lneme k [illegible] příbuznému dvou odumřelých větví kmene indoevropského. Nedojímá nás zajisté méně velikánská je-

BIBLIOTÉKA KLASSIKŮ

řeckých a římských.

Vydávána redakcí

Jana Kvičaly, Dr. Františka Šohaje, Eduarda Novotného,
P. Václava Zikmunda a Ant. Otak. Zeithammra.

I.

Herodotovy dějiny.

V PRAZE.

Tisk a náklad Dr. Julia Grégra a Frant. Šimáčka.

1863.

HERODOTOVY DĚJINY.

Přeložil

Jan Kvíčala.
professor klassické filologie na vysokých školách Pražských.

I.

V PRAZE.
Tisk a náklad Dr. Julia Grégra a Frant. Šimáčka.
1863.

Úvod.

A. Životopis.

Herodot, slavný dějepisec řecký, narodil se dle svědectví jakési Pamfily r. 484 př. Kr. v Halikarnassu. Pocházel z rodiny vážené a zajisté i zámožné, čemuž rozsáhlé Herodotem podniknuté cesty nasvědčují. Otec jeho jmenoval se Lyxes, matka Dryo (neb Rhoio); o obou nevíme kromě jmena ničeho. Více víme o jeho strýci. Tento — jmenem Panyasis — byl slavný epický básník a měl, jak se zdá, veliký vliv na vzdělání Herodota a i na jeho historickou činnost. On bezpochyby přiměl mladistvého Herodota k horlivému čítání Homera a kyklických básníků, a že si Herodot v tom oboru velmi důkladné známosti dobyl, toho lze četné stopy v jeho díle viděti. Panyasis opěvoval v jednom eposu činy Heraklovy; a i to, zdá se, nebylo bez vlivu na Herodota; byloť totiž oblíbenou jeho úlohou pověsti o Heraklovi sbírati, což především z toho vysvítá, že k vůli tomu schvalně zvláštní cestu do Tyru podnikl.

Rodinné město Herodotovo, jež už dávno samostatnosti své bylo postrádalo, patřilo tehdáž k říši perské; když bylo Herodotovi asi 30 let, vládl Halikarnassem urputný Lygdamis, vnuk udatné královny Artemisie, pod svrchovaností krále perského. Tenkráte se následkem stkvělých vítězství, jichž Řekové ve válkách řeckoperských byli dobyli, zvláště pak následkem

porážky, již Peršané u Mykaly a u řeky Eurymedontu byli utrpěli, i v řeckých osadách maloasiatských touha po svobodě a neodvislosti probuzovala a mnohé město se jarma perského zprostilo. Leč když řecké loďstvo z Asie se vzdálilo a Athenští sami doma na zbyt práce válečné měli, tu se perští satrapové, jeden po druhém, zpět v řecké osady vraceli a vzdor odporu jim kladenému opět ve vládu těchto měst uvazovali, načež náčelníci národní strany musili prchati. Tak se i v Halikarnassu dělo. Panyasis a Herodot, jižto zvláště k osvobození své otčiny se přičinili, musili před Lygdamisem na ostrov Samos prchnouti. Tento krásný a bohatý ostrov stal se Herodotovi takřka druhým domovem, pročež se i rád ve svém díle chvalně o něm zmiňuje a důkladnou známost jeho dějin a památek jeví.

R. 449 porazil Kimon Peršany u Kypru na hlavu; i zasvitlo tu opět jitro svobody pro obce maloasiatské a perským správcům bylo odevšad utíkati. I Herodot vrátil se se stejně smýšlejícími soudruhy do Halikarnassu a vypudil Lygdamisa. Než nebylo mu popřáno dlouho doma dlíti; nenávist občanů prý jej brzo z otčiny vypudila. Stein se domýšlí — a domněnka ta není lichá — že i v Halikarnassu, jako v jiných řeckých obcích, toho času aristokratická a demokratická strana příkře proti sobě stály a že onano Herodotovi, jenž k demokratům lnul a k athenskému spolku se přidati radil, čímž druhou stranu k Spartanským se klonící proti sobě popudil, další přebývání ve vlasti znechutila.

I opustil Herodot otčinu navždy. Tehdáž se právě Athenští hlavně návodem Periklovým usnesli na místě ztroskotaného města Sybaři (Sybaris) v jižní Italii novou osadu založiti a vyzvali všechny Řeky k zúčastnění-se v tom podniknutí. I Herodot se přidal k osadníkům a tak se stal občanem nového města, „Thurioi“ nazvaného, pročež i často u starých spisovatelů „Thurickým“ slove.

Veledůležité pro Herodota co dějepisce byly zajisté rozsáhlé jeho cesty, o nichž tuto zvláštní zmínku musíme učiniti. Herodot jim zajisté velikou část svého života věnoval a slavné jeho dílo nutno považovati jen za výsledek těchto cest, za zdělání a zpracování všeho toho, co byl ve světě vyskoumal a vyzvěděl. Vzdor tomu bychom předce o těchto cestách ničeho nevěděli, kdyby nám nepodával Herodot sám příležitostně tu i onde lecjakou zmínku o nich; staří spisovatelé docela je mlčením pomíjejí. Takové počínání nalézáme bohužel často u nich. O nejdůležitějších věcech často ani nehlesnou, kdežto naproti tomu malicherné povídačky a smyšlénky až k omrzení přetřepávají.

Kdy tyto cesty podnikl, nedá se s jistotou určiti, jelikož nemáme pro to spolehlivých důkazů; však za to tím bezpečněji můžeme o jich směru a rozsáhlosti souditi. Lze asi sedmero rozličných cest rozeznávati. *První cestu* podnikl bezpochyby už za mládí ze své otčiny do sousedních zemí, Lydie, Mysie, Troady, Lykie, Kilikie a t. d. Na *druhé cestě* putoval směrem východním a jižním po veliké silnici z Efesu skrz Sardy do Sus vedoucí a přišel až do Arderikky, města nedaleko před Susy ležícího; prošel tedy na této pouti Lydii, Frygii, Kappadokii, Armenii, Matienu, Kissii; spolu navštívil i Babylon a Agbatana, města to od hlavní silnice mnoho mil vzdálená (toto leží severovýchodně, ono jihozápadně od ní). *Třetí cestu* konal po Řecku, jež kříž na kříž prošel; i do Epiru, Makedonie a Thrakie se pustil. Na *čtvrté cestě* navštívil Rhodos, Delos, Paros, Samothrakii, Kretu, Kypros, přeplavil se do Fenikie a odtud se odebral do *Egypta*. Zajímavá a podivná tato země poutala jej po dlouhý čas, i seznal důkladně vše, co bylo pamětihodného a důležitého v dolním, středním i horním Egyptu a dostal se až do Elefantiny. *Pátá cesta* vedla jej do řecké osady Kyreny a na pobřeží lybické, *šestá* na západní, severo-

východní a jihovýchodní pobřeží černého moře, *sedmá* po jižní Italii a Sicilii. Kromě těchto větších cest podnikl i mnohé kratší, zvláště do řeckých měst v Malé Asii a ve vlastním Řecku ležících.

Z toho přehledu vysvítá, že Herodot takřka celý svět (t. j. celý tehdáž přístupný svět) prošel. Uvážíme-li, že za oněch dob cestování mimo Řecko s velikými obtížemi a nesnázemi spojeno bylo a že ničím jiným než jen ryzou touhou po vědeckém pátrání puzen tyto cesty podnikl, tož věru obdivovati se musíme tomuto patriarchovi všech cestovatelů. Zásluhy, jež si svým skoumáním o dějepis, zeměpis a přírodovědy (nauky to, jež za jeho dob ještě zcela ladem ležely) získal, nelze arci za nynějška, kdežto vědy tyto tak znamenitě se vyšinuly, dostatečně oceniti; však nesmíme proto, že nyní už dětem v paměť se vštěpuje, čeho on pracně a obětavě se musil teprv domáhati, zásluhy jeho zlehčovati.

Výsledek svých cest a badání podává Herodot, jak jsme svrchu pravili, ve svém díle. Kdy toto dílo složil, nelze určitě tvrditi. Zprávy, jež starší spisovatelé o tom podávají, jsou nespolehlivé a mylné.

Suidas praví, že už za svého pobytu na ostrově Samu (tedy brzo po r. 455) svou „historii“ v 9 knihách složil. Lukian vypravuje, že se Herodot z otčiny své přímo do Řecka plavil, přemýšleje jakby si nejsnadněji a nejrychleji slávy dobyl. I šel prý hned do Elidy, aby veškeré Řecko pojednou dílo jeho seznalo, a četl je zde Řekům ku slavnosti olympické ze všech končin se šešedším a okouzlil veškeré obecenstvo tak, že devatero kněh jeho díla od té doby slulo devatero Múz. Podlé této zprávy by tedy dílo Herodotovo ne-li dříve, aspoň r. 445, bylo bývalo hotovo. Jiná zpráva hlásá, že Herodot ovšem hodlal dílo své v Olympii před celým shromážděním čísti, však že prý ustavičně s tím otálel říkaje, že čeká na stín, až posléze už bylo po slavnosti olympické; z čehož prý povstalo pořekadlo

„až bude stín Herodotův“ (t. j. tolik, co u nás „za uherský měsíc“). Dle této zprávy nečetl sice Herodot dílo své, a však předce se předpokládá, že už bylo hotovo. Jednou prý četl dílo své též v Athenách (Eusebios tvrdí, že se to stalo r. 445) a dostalo se mu zde odměny 10 talentů. Tomuto čtení byl prý i mladistvý Thukydides (tenkráte asi 12 let stár) přítomen, jejž dílo Herodotovo k slzám pohnulo a touhou, i své jmeno dějepisectvím proslaviti, nadchlo; načež prý Herodot k otci mladého Thukydida, Olorovi, se obrátil řka: „Duše tvého syna, ó Olore, práhne po vzdělání.“

Zprávy tyto nedají se naprosto zamítnouti, jestiť v nich jádro pravdy. Leč to ovšem nemožno připustiti, že Herodotovo dílo už tenkráte (totiž brzo po r. 455 aneb 445) bylo hotovo; neboť skládání a vypracování díla toho v té formě, v jaké se nám jeho dostalo, spadá zajisté do prvních let války peloponnesské, tedy do posledních dob žití Herodotova; nalezáme totiž, zvláště v posledních knihách dosti četné narážky na události, jež se v první polovici oné války přihodily. Avšak to se nedá upříti, že Herodot rozličná čtení historická měl i v Olympii i v Athenách i v jiných městech; než byly to zajisté jen menší práce, jež posluchačům svým čítal, práce, v nichž snad krátce dějiny jednotlivých národů líčil.

O posledních dobách života jeho není nám nic známo. Žil bezpochyby asi do r. 424; tolik aspoň jisto, že se nešťastného tažení Athenských do Sicilie nedočkal. Zemřel v Thuriích, kdež jej občané na náměstí pohřbili a jemu náhrobek s čestným nápisem postavili.

B. Historická činnost Herodotova.

Cicero nazval Herodota „otcem dějepisectví“ a od té doby zůstal název tento běžným výrazem až podnes. I zasluhuje Herodot věru jmeno to v úplné míře.

Prvopočátky řeckého dějepisectví padají v dobu poměrně k vyvinutí řeckého básnictví velmi pozdní. Už dávno byly nesmrtelné básně Homerovy po všech končinách, kde se řecký hlahol ozýval, rozšířeny, už bylo kyklické epos odkvetlo, už lyrické básnictví utěšeně bylo rozkvetlo, už i dramatické básnictví počalo pučeti — Músa historie ještě v hlubokém spánku byla pohřížena. Nesmíme příčinu toho v tom vyhledávati, že by snad Řekové byli si svých předků málo všímali a o zvěčnění jich jmen nedbali; vždyť oni s uvědomělou chloubou pohlíželi na slavnou minulost. Leč oni nepojímali minulost tuto dlouho jinak než básnickým spůsobem, a proto epos zastupovalo u nich po dlouhé věky místo historie. Prvopočátky dějepisectví vyskytují se teprv asi v polovici 6. století př. Kr. Tehdáž povstali v maloasiatských osadách a na ostrovech sousedních tak zvaní *logografové* (sběratelé pověstí, kronikáři). Tito sbírali pověsti o založení svých rodišť, o původu jednotlivých kmenů a rodů, a lze je tedy za předchůdce Herodota považovati. Však zásluhu jich sluší pouze právě v tomto *sbírání* hledati; o kritickém anebo vůbec jenom o rozumném a soudném probírání a pojímání těchto pověstí nebylo u nich ani stopy; mísiliť oni historické zprávy a mythické báje podivným spůsobem, tak že jich díla namnoze od básnictví jen prosaickou formou se lišila. Jediný *Hekataios* Miletský vyšinul se poněkud nad své soudruhy. I on byl už (jako později v rozsáhlejší míře Herodot) po světě putoval, touhou po dějepisném a zeměpisném pátrání puzen jsa, a výsledky toho pátrání v dílech svých zaznamenával; u něho se jevila už jakás takás kritika. Leč rozdíl mezi jeho prácemi a dílem Herodotovým byl předce zajisté ještě veliký, jakož ze zlomků Hekataiových spisů vysvítá.

Teprv Herodot učinil rozhodný krok ku předu; teprv on překročil půdu mythologie a vkročil na půdu historie. Ovšem ani jeho dílo ještě není prosto všech

bájí, a kritika jeho nepovznesla se k té výši, jako kritika Thukydidova; namnoze jest jeho kritika jen subjektivná; leč on nebéře už šmahem všechny báje a pověsti, které slyšel, za pravdu, jako to logografové činívali, nýbrž často je zavrhuje, často aspoň svou pochybnost a nedůvěru vyjadřuje, často rozličné pověsti o též věci svědomitě srovnává a onu, jež se nejvíce pravdě podobá, vybírá. K objasnění toho stůjtež zde některé z jeho vlastních výroků. Na začátku díla svého věnuje jen 4 kapitoly mythickému věku a hned, jakoby se mu v mythickém oboru nelíbilo, spěchá k líčení historického věku; i praví: „Tak povídají Peršané a Feničané; já pak nemíním o těchto věcech tvrditi, že se tak neb onak udály; chci se raději hned o onom muži zmíniti, o němžto s jistotou vím, že první Řekům ublížil.“ Na jiném místě (II, 123) dí: „Toho, co Egypťané povídají, nechať se drží, komu se to věrohodným býti zdá; mne provází po celé mé dílo zásada, že zaznamenávám co lidé povídají.“ A opět jinde: „Musím vypravovati co se vypravuje, však nemusím všemu věřiti; a tento výrok platiž o všem, co vypravuji.“ Často energicky odporuje pověsti všeobecně rozšířené a za pravou uznané. Tak Řekové vesměs vypravovali, že když chtěl Kroisos s vojskem svým řeku Halys překročiti a rady si nevěděl, Thales, slavný mudrc řecký řeku tu na dvě ramena rozdělil, tak že ji snadno bylo překročiti. Však Herodot tvrdí chladně, že se překročení ono stalo spůsobem docela jednoduchým, poněvadž tenkráte bylo mostu přes onu řeku vedoucího.

Však mnohem více ještě povznesl se Herodot nad logografy, jižto všeliké pověsti *bez ladu a skladu* podlé sebe kladli, tím, *že utvořil umělecký celek*, *že podal dílo*, *jehožto části se nerozpadají na různo*, *nýbrž pásmem jakýmsi spojeny jsou*, a sice *dvojím* pásmem: 1. pásmem vypravování, 2. pásmem náboženským.

1. Kdokoliv na hojnost a rozmanitost toho, co

Herodot ve svém díle podává, jen povrchně nazírá, ten se zajisté diviti bude, jak všechna tato vypravování o nejrůznějších dobách a národech k jednomu celku patřiti mohou. Však kdo blíže nahlédnouti a pásmo, jež se celým dílem táhne, sledovati chce, ten se nebude diviti, ale tím více obdivovati tomu, že se Herodotovi výborně podařilo, všechny tyto různé části spojiti, že se mu podařilo dějepisný a zeměpisný obraz celého světa podati, i bude s úctou vzhlížeti k muži, jenž, ač na práhu historie stoje, přece dílo v uměleckém ohledu tak dokonalé vytvořil. Nelze nám zde, nemá-li úvod tento přespříliš se rozšířiti, pásmo to zevrubně sledovati a všechny přechody a ohyby vypravování naznačiti; chceme jen stručně obsah nakresliti a spojení důležitějších částí nastíniti.

Za hlavní úlohu svou považuje Herodot líčení válek řecko-perských a předce vzdor tomu podává nám dějiny takřka celého světa. Jak se to stalo? Stalo se tím, že nehleděl Herodot na války řecko-perské co události o sobě stojící, nýbrž že je v souvislosti s celou minulostí pojal a v této souvislosti i podává. Válka Xerxova s Řeky vedená, jejíž líčení zaujímá úplné tři knihy, jeví se jen co poslední akt veliké válečné činohry, jíž odedávna Evropa a Asie provozovaly. Už v mythickém věku jeví se nepřátelství mezi Evropou a Asií čili mezi Řeky a barbary v obapolných únosech rozličných žen řeckých a barbarských.

Než u těchto mythů neprodlévá Herodot dlouho, jsa si toho vědom, že úloha jeho není mythologie, nýbrž historie. I počíná vypravování své mužem, jehož útok na řecké osady maloasiatské prvním historicky konstatovaným zjevem onoho nepřátelství jest. Onen muž byl Kroisos. I líčí Herodot při té příležitosti dějiny lydické říše počínaje Kandaulem, posledním králem lydickým z rodu Heraklovců, po němž vrah jeho Gyges na trůn dosedl; zvláště obšírně počíná si u líčení

vlády Kroisovy. Tomuto bylo věštěno, by při nastávající válce s Kyrem nejmocnější národ řecký za spojence si vybral. To zavdává Herodotovi příležitost zmíniti se v episodě o dějinách Athenských od doby Solonovy a o dějinách Lakedaimonských od doby Lykurgovy až na dobu Kroisovu.

Kroisos podlehl Kyrovi. Kdo byl tento Kyros? jak utvořil ohromnou říši svou? Na ty otázky odpovídá Herodot zevrubně i líčí nejprv počátky medické říše a trvání její až na dobu krále Astyaga, děda Kyrova, potom osudy Kyrovy, ztroskotání říše medické a původ perské, mravy a obyčeje Peršanů a výbojná tažení Kyrova, a sice tři, totiž proti osadám řeckým v Asii, při čemž spolu ihned o založení těchto osad a o sousedních kmenech vypravuje; potom tažení proti Babylonským, při čemž výstavnost a obyvatele přepodivného toho města líčí, a konečně tažení proti Massagetům, v němžto Kyros sám zahynul.

To vše vypravuje Herodot v první knize. V ostatních knihách přidržuje se dějin perských co průvodčího, jenž jej labyrintem dějin světových vodí a po každé zatáčce opět na původní cestu uvádí. Kdykoli se rostoucí říše perská s jinými národy stýká, tu vplétá Herodot co episodu dějiny těchto národů a líčení jich země.

Druhá kniha. Po Kyrovi nastoupil vládu jeho syn Kambyses, jenž válečné tažení do Egypta podnikl. I líčí tu Herodot velmi obšírně podivnou tuto zemi, ohromné její stavby, obyčeje, náboženství a obřady obyvatelů atd., vše na základě toho, co sám byl v Egyptě viděl a vyzvěděl. Líčení toto zaujímá celou druhou knihu.

Třetí kniha. Teprv teď vrací se Herodot opět k dějinám perským i líčí pokoření Egypta, Libye a Kyreny, úmrtí Kambysovo, vládu nepravého Smerdisa, spiknutí perských šlechticů proti Magům a vyvolení

Dareia, syna Hystaspova, za krále; potom episodickým způsobem moc a slávu Polykratovu i jeho pád. Ku konci pak podává nástin vnitřních poměrů perské říše, rozvržení její na satrapie, důchody státní atd.

Čtvrtá kniha. V této knize líčí výboje Dareiovy, jenž v díle Kyrem a Kambysem započatém, totiž u podmanění světa, pokračoval. I vypravuje o jeho tažení proti Skythům, při čemž obšírně nejen o tomto národu, nýbrž i o všech národech severovýchodní Evropy a sousedních národech asiatských pojednává. Chystali se však Peršané též i k tažení proti národům, severní pobřeží Afriky obývajícím. Tento záměr se sice neuskutečnil, než Herodot chápe se předce příležitosti té a podává dějiny řeckých osad v Africe, zvláště dějiny Kyrenské. Při tom líčí i národy africké.

Pátá kniha. Zde vypravuje o výbojech Peršanů v Evropě a potom zvláště obšírně o povstání ionickém, jež bylo bezprostředním podnětem a předhrou válek řeckoperských. Ionové hledali totiž při tom povstání pomoc v Spartě a v Athenách. To zavdává Herodotovi příležitost pokračovati v líčení dějin spartanských a athenských, jež byl v první knize započal avšak přerušil. Spartanští odepřeli pomoc, však Athenští a Eretriejští poslali skrovné loďstvo Ionům na pomoc a súčastnili se v dobytí Sard.

Šestá kniha. Povstání se nezdařilo, Peršané si Ionii opět podrobili a Dareios hodlal ihned Athenským a Eretriejským za pomoc Ionům poskytnutou se pomstíti, však spolu celé Řecko si podmaniti. První jeho tažení nezdařilo se, jelikož loďstvo perské u mysu Athosu se ztroskotalo; druhé tažení (pod vůdcovstvím Datisa a Artaferna) skončilo porážkou Peršanů u Marathonu.

Poslední tři knihy zaujímá válečné tažení Xerxovo.

V sedmé knize líčí Herodot ohromné přípravy Peršanů k válce, pochod vojska do Evropy a národy,

jež se v tažení súčastnily. Řekové hledali pomoc u svých soukmenovců dolnoitalských a sicilských; než nedosáhli toho, jelikož se jim nechtělo Gelonovi náčelnictví přepustiti. Při té příležitosti vplétá Herodot opět episodu; líčí totiž boje Řeků, v Italii a Sicilii sídlících, mezi sebou a války jich s Karthaginskými. Na to pokračuje u vypravování a líčí pochod Xerxův krajinou thrakickou, makedonskou a thessalskou, bitvu u Thermopyl, rekovnost Leonidovu a zradu Efialtovu.

Obsah *osmé knihy* jest: bitva námořní u Artemisia, dobytí Athen, vítězství Řeků u Salaminu, karakteristika Themistokla a Aristida, útěk Xerxův, odmítnutí přátelské smlouvy, již Mardonius Athenským nabízel.

V *deváté knize* líčí se konec války, zvláště bitvy u Plataií a Mykaly; následkem stkvělých vítězství v těchto bitvách od Řeků dobytých odpadla Ionie od Peršanů. Dobytí Sestu jest poslední událost, o níž se Herodot zmiňuje.

Podávajíce tento stručný nástin obsahu zmínili jsme se jen o čelnějších a rozsáhlejších episodách; než vyskytuje se ještě mnohem věčší počet menších episod, úžeji neb volněji s hlavní látkou spojených. Patrnoť z toho, že dílo Herodotovo zvolna ku předu postupuje a že činí na čtenáře dojem hovořivosti, avšak hovořivosti lahodné, nikoliv nudné. Lze dílo celé porovnati s klidným veletokem, neženoucím se kvapně ku předu, nýbrž mnohými zátokami a oklikami dále tekoucím a veliké množství půvabných ostrovů i ostrůvků tvořícím.

Pravili jsme swrchu, že dílo Herodotovo ještě jiným pásmem protkáno jest, a sice náboženským. Jest to idea, *„že veškeré dějiny jsou následkem světového bohem ustanoveného řádu.“* Tímto řádem jsou člověkuť jisté meze vykázány, jež nemá překročiti. Kdokoli v přepychu svém tyto meze překročuje,

ruší řád světový a rovnováhu bohem ustanovenou i propadá pomstě božské. Pokuta stíhá buď jej samého, buď jeho potomky.

Toto řízení božské, tato odplata mstícího boha jeví se Herodotovi zvláště ve válkách řeckoperských. Ohromná moc Peršanů podlehla skrovné hrstce řeckých udatníků, poněvadž králové perští přepychem a zpupností zaslepiti se dadouce ruce své vztáhli po Evropě, která jim nebyla souzena. Uvedeme ještě jiný příklad. Gyges zavraždil Kandaula, pána a krále svého, a zmocnil se vlády lydské. I nezastihla sice hned jej samého odplata; než pátý jeho potomek, Kroisos, musil, jak delfický bůh předpověděl, za zločin svého předka pykati a podlehl Kyrovi. — Ostatní četné příklady pomíjíme.

Než netresce bůh jenom zločiny skutečně spáchané, nýbrž stará se dle náhledu Herodotova o rovnováhu a řád světa v té míře, že vůbec žádnému velikému štěstí nepřeje trvání, nýbrž člověka štěstím příliš oplývajícího s výše v propast neštěstí vrhá, aniž by se byl zločinem provinil. „Všeliké božstvo jest závistivo a změnychtivo," praví I, 32. A opět (VII, 10): „Zříš, že bůh na tvory vyčnívající nad ostatní blesky sesílá a nenechává jich se honositi; nepatrné pak tvory pranic jej neškádlí; zříš, že bůh na nejvyšší budovy a stromy střely své metá; neboť rád vše, co se vyšinuje, kácí." A dále: „Nenechávát bůh nikoho kromě sebe pýchati."

Tuto *závist božskou* zakusil na př. Kroisos. On chtěl, poněvadž bohatstvím a mocí oplýval, za nejblaženějšího člověka na světě jmín býti i horšil se velice na Solona, jenž jej ani nejblaženějším, ani vůbec blaženým nechtěl nazvati. „Po odchodu Solona," dí Herodot, „zastihla Kroisa veliká pohroma proto od boha, jak se lze domysliti, naň seslaná, že sebe za nejblaženějšího všech lidí pokládal." Viz první knihy

kap. 34—45. Tato závist božská zastihla i Polykrata, velice šťastného vládce ostrova Samu. Tento měl hojně všeho, co srdce ráčilo a vše, oč se jen pokusil, utěšeně se mu dařilo. To když viděl moudrý a povážlivý jeho přítel a spojenec Amasis, král egyptský, psal mu toto: „Amasis Polykratovi vzkazuje toto. Milo jest to sice slyšeti, že se příteli dobře vede; však mně se tvé veliké štěstí nelíbí, vědoucímu, že božstvo jest závistivo. Já sobě a svým přátelům toho přeji, abychom v jedné věci štěstí, v druhé neštěstí doznali a aby se raději takto štěstí s neštěstím střídalo než ustavičné štěstí nás sledovalo. Neboť vím, že každý, komu štěstí ve všem přálo, konečně bídně zahynul. Pročež uposlechniž mne a učiň takto. Co největší cenu pro tebe má a jehož ztráta by nejbolestněji duše tvé se dotkla, to zahoď sám a sice tak, aby to více na světlo nepřišlo; a nebude-li od nynějška štěstí tvé s neštěstím se střídati, užívej prostředku mnou právě udaného.“ I uposlechl Polykrates, vyjel z ostrova na širé moře a vrhl nejdražší svůj klenot, prsten Theodorem zhotovený, do hlubiny. Pátého neb šestého dne na to přinesl rybář krásnou a velikou rybu, již byl ulovil, králi darem. Tu když sluha vykuchal, našel v břiše jejím onen prsten a donesl jej s velikou radostí králi. I psal Polykrates celou tu událost Amasisovi, ten pak poznávaje, že nemožno člověku člověka z toho, co mu souzeno, vytrhnouti a tuše, že to s Polykratem, jejž štěstí proti jeho vůli takřka pronásledovalo, špatně dopadne, hned přátelský svazek mezi nimi stávající zrušil a sice proto, poněvadž by se neštěstí, jemuž dle jeho náhledu Polykrates nemohl ujíti, tím bolestněji musilo jeho srdce dotknouti, kdyby ještě přátelského svazku mezi nimi bylo. I vyplnilo se tušení krále egyptského; Polykrates zahynul rukou vrahovou a tělo jeho na kůl nastrčeno.

Tato idea o závisti božské zastírá dílo Herodo-

tovo temnou, takřka smutečnou rouškou, a zdá se dle našich pojmů o božské bytosti podivnou a nápadnou; ale se stanoviska Herodotova a se stanoviska staro-řeckého vůbec snadno lze původ její pochopiti. Předpokládá se totiž při tom, že bůh ne bez příčiny štěstí veliké ruší a v neštěstí je proměňuje; předpokládá se, že by člověk, jemuž štěstí ustavičně přeje, dříve neb později v přepych upadl a že proto bůh o rovnováhu a řád světový pečující takového člověka dříve ještě než se přepychu oddá, v neštěstí uvrhuje. Jest to tedy jakýsi preservativný prostředek, jehož bůh užívá.

Zbývá nám ještě o hodnověrnosti Herodota promluviti. Za starých i nových dob se mnozí vyskytli, jižto mu hodnověrnost téměř naprosto upírali, a to z dvou příčin, 1. poněvadž prý byl pověrečným, lehkověrným, nekritickým, 2. stranným spisovatelem.

1. Z pověrčivosti a lehkověrnosti vinili jej mnozí, poněvadž a) věřil ve věštby, sny a zázraky, b) poněvadž množství lichých bájí ze všech končin světa sebraných v dílo své vetkal.

a) Nerozumně si počínají, kdož mu za hanu to pokládají, že věřil v pravdivost věšteb, snů a zázraků. Ano! věřil a nemohl jinak než věřiti. Věc ta nesmí se než se starořeckého stanoviska posuzovati. Za dob Herodotových bylo to podstatným a hlavním článkem víry, že bůh často vůli svou zjevuje věštbami, sny a zázraky. Zvláště platila delfická věštírna za autoritu neomylnou a důvěra v delfické výroky nebyla neoprávněna. Zakládalyť se výroky delfické na bedlivém pozorování lidí a věcí, na rozumné politice, na mravních základech. Jaký div, že nesčíslněkráte se splnily? jaký div, že lid řecký vesměs s úctou a důvěrou k nim lnul? Herodot stál na stanovisku svých dob a kdo dí, že měl věci tyto přirozeným způsobem vykládati, ten žádá na něm věc tehdáž nemožnou, žádá, že měl Herodot o několik století věk svůj předstihnouti.

b) Že Herodot mnohé báje a liché pověsti v dílo své vpletl, že zvláště mnoho k víře nepodobného, co z úst egyptských kněží uslyšel, tak jak to byl slyšel, vypravuje, nedá se upříti. Než kdo spravedliv býti chce, nechať si povšimne toho, že Herodot sám nevěřil vše, co vypravuje, že často takové báje zavrhuje a že mnohé věci jen proto čtenářům svým podává, poněvadž si byl za zásadu vytkl vše sdíleti, co byl uslyšel, aniž by na čtenářích svých žádal, by tomu věřili. Však ještě jiné věci sluší si povšimnouti. V nejnovější době se totiž často dokázalo, že i v mnohých zdánlivě nesmyslných a nemotorných a dříve naprosto zavrhovaných udáních jádro pravdy skryto jest, jádro, jež on sám nemohl vyluštiti, jehož vyluštění teprv našemu věku souzeno bylo.

Než neměl, namítá se, báječné ony pověsti jednoduše sdíleti; měl, jakož to úlohou dějepisce jest, kritickým badáním o vydobytí jádra v nich spočívajícího se snažiti a jen toto jádro podávati, měl báje na ryzou historii přeměniti. Bohu díky, že toho neučinil! Velice věru musíme se právě z toho těšiti, že nerušil formu tradice, aby k jádru pronikl. Doba Herodotova nebyla ještě k takové kritické pitvě dospěla, a kdyby se byl toho odvážil, zajisté by byl nesčíslněkráte v tom pobloudil a poblouditi musil; byl by pozdějším dobám možnost odňal, by jiní mužové na dospělejším stanovisku stojící s lepším výsledkem, než by jemu bylo možná bývalo, se o to pokusili. Pročež, opětujeme, srdečně se z toho těšiti slušno, že s úctou a šetrností, co byl slyšel, objektivně zaznamenal. Zdá se věru jakoby byl tušil, že báchorky tyto, jimiž si tolik hany u pozdějších utržil, mají zdravé historické jádro a že se jiným šťastnějším dobám rozluštění a objasnění jich podaří.

2. Ještě nejapnější jest výčitka strannictví. V tom ohledu se mezi všemi odpůrci jeho zvláště neslavně

Plutarch spisem svým „o zlomyslnosti Herodotově“ vyznamenal. V řečeném spisu hledí Plutarch dokázati, že Herodot zúmyslně Athenské neslušně a nemírně vychvaluje a jiné národy křivě zlehčuje. Jakou cenu a věrohodnost tomuto pamfletu přičítati dlužno, nejlépe lze posouditi, uvážíme-li, co Plutarcha k tomu přimělo. Herodot velebí se srdečnou vřelostí a netajenou radostí podivuhodné činy Athenských, jež opravdu velebení toho hodny byly. A k tomu byl tím více oprávněn, jelikož právě za oné doby, když dílo své skládal, totiž na začátku války peloponnesské, větší část řeckých národů zásluhy Athenských o svobodu Řecka zapomínala a všelikou hanu a vinu na ně uvalovati se snažila.

U porovnání s Athenskými se Bœotové v špatném světle objevují, jelikož se vesměs (vyjma jediné Thespiejské a Platajské) Peršanům kořiti neváhali; což Herodot nezatajil. Touto chválou Athenských a hanou krajanů svých (pocházeltě Plutarch z Bœotie) cítil se Plutarch v útrobách svého pro užší vlast bœotickou horujícího srdce uražena a pohoršena i chtěl Herodotovi stejnou měrou splatiti. Není tedy Plutarchův spísek žádným nezkaleným pramenem pravdy, nýbrž bahnitým, jedovaté výpary vydychujícím močálem.

Že Herodot podivuhodnou nestrannost, jež novověkým dějepiscům za vzor sloužiti může, zachovával, to se nesčíslnými doklady dá dokázati. Ač s patrným zalíbením slavné činy Athenských líčí, předce nepřekročuje v tom meze slušnosti, aniž upadá v ono bombastické chvalořečení, jímžto se už za jeho dob (a ještě mnohem více později) činy Athenských líčívaly; i nekadí jim ustavičně kadidlem chvály, nýbrž vytýká jim též nezřídka vady a chyby. Ač byl tělem i duší Řekem, ač jej rekovnost krajanů vřelým účastenstvím naplňovala, předce co poctivý dějepisec i o dobrých stránkách jich úhlavních nepřátel, Peršanů,

chvalně se zmiňuje, totiž o jich pravdomluvnosti, věrnosti k rodu královskému a mnohých rozumných obyčejích. — I v jiném ohledu jeví se jeho nestrannost. Byltě Herodot sice ctitelem demokracie, jakož zvláště z pamětihodného jeho výroku v 78. kapitole páté knihy vysvítá. Praví zde: „Tak se Athenští vzmohli. I jeví se nejen zde, nýbrž vůbec všude, že svoboda jest věcí důležitou. Neboť dokavad tyran jimi vládl, nepředčili žádný sousední národ ve válce; jakmile však tyranů se zhostili, vynikali ve věcech válečných nade všechny. Vysvítá z toho, že, dokavad byli utlačováni, netečně si počínali, jelikož jim bylo pro pána pracovati; však když svobody dosáhli, tu si každý statečně počínal, jelikož sám pro sebe pracoval.“ Však navzdor tomu netají si nebezpečí, jež s demokratickým zřízením spojeno jest a pamětliv jest zásluh oligarchů i tyranů stejnou měrou, jakož slavných činů demokratů.

C. Nářečí a sloh.

Ač z dorického kmene pocházel, sepsal Herodot dílo své předce nářečím ionickým, k čemuž jej zajisté přimělo to, že všichni logografové z ionického kmene pocházeli a tudíž ionické nářečí spisovným jazykem historickým se stalo. Nářečí toto vyvinulo se z epického čili staroionického, a u porovnání s tímto slove i novoionickým. Nářečí, jehož Herodot užíval, má však tu zvláštnost, že se v něm vedle ionických forem a výrazů i epické, dorické a attické střídají; pročež právem nazývá Hemogenes jeho iadu (ionické nářečí) *pestrou* naproti *čisté* iadě Hekataia. Mohlo by se snad mysliti, že tímto smíšením rozličných nářečí musila neladná směsice povstati. Než jakož se Herodotovi podařilo veliké množství různých věci v jeden harmonický celek spojiti, právě tak i řeč jeho, ač živly její z rozličných nářečí vyňaty jsou, předce

nečiní dojem směsice, nýbrž podobá se lahodnému, samorostlému plodu.

Sloh Herodotův jest jednoduchý a prostý všeho strojení a líčení, však vzdor tomu líbezný a půvabný. Velmi dovedně jej Cicero s tichou řekou, klidně a bez překážek tekoucí porovnává. Jednotlivé věty nepojí Herodot tak zhusta, jako attičtí spisovatelé, v úzký celek (periodu), nýbrž řadí je obyčejně samostatně vedle sebe, čímž se sloh jeho velice blíží obecné mluvě, jež taktéž o přísnější spojení jednotlivých vět dle jich logické důležitosti a logického poměru vespolného nedbá. I v jiném ohledu podobá se sloh jeho obecnému hovoru, totiž užíváním nesčíslných anakoluth*) a pohodlnou rozvláčností. Tato rozvláčnost jest zvláště karakteristickou známkou jeho slohu i upomíná živě na epos homerické, které též nekvapí ku předu, nýbrž rádo o všem si obšírně pohovoří. Jeví se tato rozvláčnost zvláště v ustavičných rekapitulacích, často týchž slov, často aspoň myšlénky už dříve dostatečně vyjádřené.

D. Vydání a překlady.

Vydán byl Herodot už nesčíslněkráte, zvláště od německých filologů, s poznámkami i bez poznámek. Vyjímáme z velikého množství vydání jen dvě novější a důležitější: Krugerovo a Steinovo.

---

*) *Anakoluth* povstává, když spisovatel nedbaje o způsob, jakým větu začal, jinak pokračuje a končí, než se dle začátku očekává a než gramatická souvislost vyžaduje. Řekneme-li na př. „*vyjímaje* otce všichni mne vlídně přijali“, jest to *anakoluth*, ač častým užíváním tento způsob mluvení tak sevšedněl, že se na jeho nepravidelnost takřka zcela zapomíná. Gramatická a logická souvislost by vlastně požadovala: „Vyjme-li se otec, všichni“ atd., neb „Vyjimaje otce doznal jsem od všech vlídného přijetí.“

Též překladatelů dostalo se Herodotovi v hojné míře. *Latinský* překlad *Laurentia Vally* vyšel roku 1574. Do *němčiny* přeložili Herodota *Goldhagen* (1756), *Degen* (1783), *Jacobi* (1799), *Lange* (1824), *Schöll* (1828). *Francouzské* překlady vydali *Larcher* (1802), *Miot* (1822); *italský* Mustoxidi (1820). Do *polštiny* překládá Herodota *Ant. Bronikowski* od r. 1861 (přeloženo už 6 kněh).

Český překlad, jehož první sešit tuto podáváme, dokončen bude koncem příštího roku. Překladatel se snaží, sloh Herodotův a jeho zvláštnosti, pokud by to duchu naší mateřštiny nebylo na úkor, v překladu napodobiti. S toho stanoviska nechať tedy laskavý čtenář vše posuzuje, co by se mu v překladu rozvláčným, zbytečným, ne dosti okrouhlým zdálo. Byloť by věru snadno, rozvláčnost originálu skrátiti, mnohé volně seřaděné a nahromaděné věty v okrouhlý celek, v ciceronianskou úhlednou periodu spojiti. Než tím by se právě zajímavý ráz originálu, totiž tón prostonárodního vypravování, setřel, a toho se musí svědomitý a soudný tlumočník zvláště v překládání antických památek, v nichžto *forma* tak důležité místo zaujímá, bedlivě stříci; překlad Herodota musí nutně formou svou na čtenáře zcela jiný dojem činiti, než překlad Thukydida neb Demosthena neb Xenofonta.

V měsíci září r. 1862.

Překladatel.

Kniha prvá.

Úvod.

Herodot Halikarnassenský podává tuto co vyskoumal, aby, co se na světě přihodilo, během času nevešlo v zapomenutí a veliké i podivuhodné činy dílem od Reků, dílem od barbarů [1]) (jinozemců) dokázané slávy nepozbyly, i udává zvláště proč Řekové a barbarové spolu válčili.

Únos Ioy.

1. V Persii tvrdí znalci dějin, že Feničané původem byli sváru toho. Tito prý totiž od moře zvaného erythrejského [2]) k našemu moři se přestěhovavše a usadivše se v onom kraji, v němž až posud přebývají, hned se jali daleké plavby podnikati a rozvážejíce egyptské a assyrské zboží navštívili kromě mnohých jiných krajin též i Argos. Předčilot pak Argos za oné doby všechna města v té zemi, jež nyní Hellas (Řecko) slove. I prodávali přišedše do tohoto města zboží své. Pátého pak neb šestého dne po jich příchodu, když už bylo téměř vše vyprodáno, přišlo prý na břeh mnoho žen, mezi nimi též králova dcera, jížto jmenují rovněž tak jako Řekové, Io dceř Inachovu. Any zatím tyto stojíce u zadku korábu, čeho se jim ze zboží právě zachtělo, kupovaly, tu prý Feničané pobádajíce sebe vespolek jali se je chytati; i utekla sice většina žen, Io však s ostatními unešena

jest, načež oni přivedše je na loď udali se do Egypta. Tak se dle vypravování Peršanů, s nímžto se však Řekové nesrovnávají, dostala Io do Egypta a to prý bylo první a původní ukřivdění.

Únos Medey.

2. Nato prý někteří Řekové (nejsou totiž s to jmena jich udati) přibyvše do Tyru ve Fenikii unesli královu dceř Europu; [3]) byliť prý to nejspíše Kretové. Tak prý neměl žádný národ druhému co vyčítati; na to prý ale druhé ukřivdění pošlo od Řeků. Připluvše totiž na dlouhém korábu [4]) do země Kolchické k řece Fasis unesli odtud po vykonání všeho, čemu k vůli byli přišli, královu dceř Medeu. [5]) I žádal král Kolchů vyslav hlasatele do Řecka, by se mu za ten únos zadost učinilo a dcera nazpět vydala. Hellenové však odvětili prý, že jakož sami neučinili zadost za únos Argivské Ioy, tak i oni neposkytnou zadostučinění.

Únos Heleny.

3. Nato pak v druhém věku zachtělo prý se Alexandrovi Priamovci zvěděvšímu o tom, co se dříve událo, z Řecka únosem si opatřiti ženu, vědoucímu dobře, že nebude musiti za to zadostučiniti, jelikož i Řekové nepodali žádného zadostučinění. Když pak byl Helenu unesl, vidělo se Řekům zprvku posly vypraviti a Helenu i zadostučinění za únos požadovati. Tu však, když poslové požadavky ty byli přednesli, vytýkal se jim únos Medey, že prý sami neuvolivše se zadostučiniti a nevydavše ji navzdor žádosti otcově nyní chtí, aby jim jiní zadostučinili.

Ztroskotání Troje.

4. Až potud prý jen jednotlivé únosy obapolně se přihodily, však nato prý Řekové velice pochybili, a sice tím, že dříve válečné tažení do Asie podnikli,

než oni do Evropy. Dle jich úsudku *nespravedlivou* prý to věcí jest ženy unášeti; unešené však usilovně chtíti pomstiti, *nerozumnou*, naopak pranic o unešené nedbati, *moudrou*, jelikož na biledni jest, že kdyby nebyly samy svolily, nebyly by bývaly unešeny. Oni, totiž obyvatelé Asie, prý — tak dokládají Peršané — o ženy z Asie unešené pranic nedbali, však Řekové Lakedaimonské ženě k vůli velikou moc válečnou sebrali a vedravše se do Asie Priamovu říši rozkotali. [6]) Od té doby mají prý vždy za to, že řecký živel jim nepřítelem jest. Asii totiž a národy barbarské zde přebývající přivlastňují Peršané sobě, Evropu pak a řecký národ považují za zvláštní oddělený celek.

Zpráva Feničanů o únosu Ioy. Herodot přechází ku Kroisovi.

5. Tak líčí zběh událostí Peršané a hledají původ nepřátelství svého s Řeky v dobytí Trojy; Feničané pak co se týče Ioy nesrovnávají se s Peršany; nezavezliť prý ji, únosu uživše, do Egypta, nýbrž obcovala prý v Argosu se správcem lodi a když seznala se býti těhotnou, bojíc se rodičů dobrovolně prý s Feničany odplula, aby se stav její doma nevyzradil.

Tak povídají Peršané a Feničané; já pak nemíním o těchto věcech tvrditi, že se tak neb onak udály; chci se raději hned o onom muži zmíniti, o němžto s jistotou vím, že první Řekům ublížil, a potom u vypravování pokračovati, rovněž tak nepatrných jako velikých měst si všímaje; neboť která města druhdy veliká bývala, stala se zhusta nepatrnými, a která za mé doby veliká jsou, dříve bývala nepatrná. Věda tudíž, že lidské štěstí nikdy netrvá nezměněné, pamětliv budu obojích měst stejně.

Kroisos byl první král barbarský, jenž Řekům ukřivdil.

6. Kroisos, rodem Lyďan, byl syn Alyattův a vládce kmenů před řekou Halysem. Řeka tato přichází

od jihu, teče na rozhraní Syrském a Paflagonském a vylévá se na sever do tak zvaného moře pohostinného (černého). [7]) Tento Kroisos byl prvním ze všech barbarův, o nichž máme vědomost, jenžto si některé řecké osady podmanil a poplatnými učinil, s jinými pak vešel v přátelské spojení. Podmanil si totiž Iony, Aioly a Dory v Asii bydlící, v přátelské pak spojení vešel s Lakedaimonskými. Před vládou Kroisovou byli všichni Řekové svobodni; neboť Kimmerickým vojskem vedravším se do Ionie v dřívější době před Kroisem nestalo se žádné podmanění měst, nýbrž jen poplenění a vpád.

Jak přešla vláda od Heraklovců na Mermnady? Gyges zavraždil posledního krále z rodu Heraklova, Kandaula, návodem královny a pojal ji napotom za ženu.

7. Vláda nad Lyďany příslušela dříve Heraklovcům a přešla tímto způsobem na rod Kroisův, tak zvaný rod Mermnadův. Byltě v Sardech vládce jmenem Kandaules, jenž Řekům Myrsilos slove, potomek to Heraklovce Alkaia. Agron totiž, syn Nina, syna Bela, syna Alkaia, byl prvním králem sardickým z rodu Heraklovců, Kandaules pak, Myrsův syn, posledním. Ti pak, již před Agronem touto zemí vládli, byli potomci Lyda, syna Atysova, po němž celý tento národ, dříve Meionský zvaný, nazván jest *lydický*. Po těchto potomcích Lydových dostala se vláda Heraklovcům, potomkům to jakési otrokyně, dcery Iardanovy a Herakla, přešedší na ně následkem božského výroku; i vládli po 22 věků, v celku 505 let tím způsobem, že vždy syn po otci vládu zdědil, až na Kandaula, syna Myrsova.

8. Tento Kandaules byl vášnivě zamilován do své choti a jsa takto zamilován mínil, že má ženu, krásou všechny ostatní na světě daleko převyšující. Mělť pak i panoše, v němž si více než v kterémkoli ze všech svých panošů liboval, jmenem Gyga, syna Daskylova,

jemuž vždy, co bylo důležitějšího, sděloval. Tomuto jal se též sličnost své ženy nad míru vychvalovati. I netrvalo to dlouho, tu Kandaules jednoho dne (byloť mu totiž souzeno neštěstí) takto vece Gygovi: „Gyge, nezdá se mi, že věříš mně vypravujícímu o kráse choti své (neboť uši lidské bývají nevěřivější než oči); pročež dbej o to, abys ji nahou viděl.“ Tu Gyges hlasitě zkřikl a odvece: „Pane co to za nepovážlivé slovo vypouštíš poroučeje mi, bych královnu svou nahou viděl? Pomni, že žena šat svlékající i stud spolu svléká. Dávnoť už ustanoveny jsou u lidí meze slušnosti, jichž se držeti dlužno; jedno z těchto pravidel jest i to, že si každý má svého hleděti. [8]) Věřímť já, že žena tvá je všech nejkrásnější a žádám tě za to, abys nechtěl na mně neslušných věcí.“

9. Tak mluvě zdráhal se Gyges strachuje se, by mu z toho nepošlo neštěstí; však král odvětil takto: „Dobré mysli buď, Gyge, a neboj se ani mne, jako bych snad, skoumaje tebe, toto pravil, ani mé ženy, že by ti snad od ní mohla přijíti pohroma. Zařídímť to tak, aby ani zdání o tom neměla, že jsi ji nahou viděl; postavím tě totiž v komnatě, v níž léháme, za pootevřené dveře; po mně pak přijde i žena má, aby ulehla; i stojí blízko vchodu stolec, na nějž šaty své kus po kuse svlékajíc bude pokládati; při tom poskytne ti vhodnou příležitost pohodlně se na ni dívati; jakmile však od stolce k lůžku půjde a zády k tobě se obrátí, tu dbej o to, abys nepozorován od ní ze dveří vyšel.“

10. Nemoha z toho vyváznouti svolil Gyges. Kandaules pak, když se mu zdál čas k spaní býti, uvedl Gyga v komnatu a hned na to byla tu i žena; tu se na ni, když vešedši šaty své pokládala, Gyges díval. Když však ubírajíc se na lůžko zády k němu byla obrácena, vyklouzl za dveřmi a kradl se ven. Než žena zahlédla jej ven vycházejícího; však navzdor tomu že

se dovtípila, co muž její byl navlekl, předce, ač studem jata, ani nevykřikla ani nedala na sobě znáti, že to spozorovala, majíc v úmyslu pomstíti se Kandaulovi. Neboť u Lydů, a podobně i téměř u všech ostatních barbarů, velikou to uvaluje hanu i na muže, byl-li nahý viděn, neřku-li pak na ženu.

11. Prozatím tedy nedadouc ničeho na sobě znáti, mlčky se chovala; však jakmile se rozbřesklo, ony služebníky, jež měla za nejspolehlivější, zavolavši obeslala Gyga k sobě. Tento nemaje ani zdání, že by něco o tom, co se stalo, věděla, dostavil se obeslán byv; neboť i dříve, kdykoli jej královna obeslala, přicházíval k ní. Přišedšímu pravila žena tato slova: „Nyní tobě, Gyge, zůstavuji voliti, kterou z těchto dvou cest se chceš bráti. Buďto totiž usmrtiv Kandaula mne i vládu nad Lydy mějž; aneb vol sám zemříti a sice hned, jak tu stojíš, abys nebyl příště více poslušen Kandaula a nepatřil na věci, na něž nemáš patřiti. Věz tedy ještě jednou, buď on musí zhynouti, jenž toto nastrojil, aneb ty, jenž si mne nahou viděl a učinil, co se neslušelo.“ Zprvku byl Gyges všecek zaražen, potom ji prosil, by jej nenutila rozhodnouti se pro to neb ono. Než nemoha ji přemluviti, nýbrž vida, že opravdu nic nezbývá než buď pána svého usmrtiti buď od jiných sebe sama usmrtit dáti, volil raději sám na živu zůstati. I tázal se jí na to těmito slovy: „Poněvadž mne nutíš, bych pána svého proti své vůli zavraždil, nuže pověz, jakým způsobem jemu o život státi máme.“ Načež ona odvětíc pravila: „Totéž místo, odkud onen tobě kázal na mne nahou se dívati, hoditi se bude i nám nyní; ruku pak naň vložíš, až bude v spánek pohřížen.“

12. Když byli takto úklad osnovali a noc nastala (až do té doby musil Gyges u královny zůstati a nebylo mu lze nijak uniknouti, nýbrž musil jeden z nich zhynouti, buď on sám aneb Kandaules), šel za králov-

nou do komnaty. Tu jej ona dadouc mu dýku za týmiž dveřmi uschovala. Na to když Kandaules ulehl a usnul, vylezl ze zálohy a usmrtiv jej dostal i ruku královninu i vládu.

Gygova vláda potvrzena výrokem božským. Vládl 716 až 678.

13. Zmocniv se vlády potvrzen jest v ní věstí z delfického chrámu vydanou. Když totiž Lydové smrt Kandaulovu těžce nesouce zbraně se chopili, shodli se Gygovi přívrženci a ostatní Lydové v tom, aby Gyges králem byl, pakli delfický bůh prohlásí, že má býti králem Lydů, však pakli ne, aby vydal vládu zpět Heraklovcům. Tu vynesl delfický bůh výpověď, že má býti králem; i zůstal králem. To však přidala Pythia, že se Heraklovcům dostane pomsty na pátém potomku Gyga. Toho výroku Lydové a jich králové pranic nedbali, až se konečně splnil.

Gyges posílá dary delfickému bohu. Ardys 678—629

14. Takto se Mermnadové zmocnili vlády, odňavše ji Heraklovcům. Gyges pak stav se králem nemálo darů poslal do chrámu delfického; neboť největší část stříbrných darů, jež v Delfech viděti jest, pochází od něho; a kromě stříbra věnoval i nesmírně mnoho zlatých darů, z nichžto zvláštní zasluhují zmínky kratery*), šest na počet, jež v pokladnici Korinthských stojí a 30 talentů [9]) váží. *V pokladnici Korinthských* [10]) jsem pravil; však v pravdě není to pokladnice korinthské *obce*, nýbrž Kypsela, syna Eetionova. Tento Gyges první ze všech barbarů, pokud my víme, po Midovi, synu Gordiově, králi frygickém, poslal dary do chrámu delfického. Midas totiž už před Gygem poslal tam stolec královský, na němžto zasedaje sou-

*) Krater = nádoba na způsob kotle, v níž se víno s vodou mísilo.

díval, jenž stojí za podívání. Tento stolec uschován jest tamže, kdež i Gygovy kratery jsou. Veškeré zlato a stříbro, jež Gyges věnoval, slove u Delfických dle jmena dárcova Gygovo zlato.

I tento muž (Gyges) už učinil sice, došed vlády, útok na Milet a Smyrnu a dobyl dolení část Kolofonu; *) než poněvadž za osmatřicetiletého panování svého kromě toho nic pamětihodného nedokázal, zanecháme jej, dostatečnou o něm zmínku učinivše, a obrátíme se k Ardysovi, synu jeho, panovavšímu po něm.

15. Tento král dobyl města Prieny a udeřil na Milet. Za jeho vlády přihrnuli se Kimmeričtí, vypuzeni bývše kočujícími Skythy ze svých sídel, do Malé Asie a zmocnili se Sard vyjma hrad.

Sadyattes 629—617. Alyattes 617—560. Jeho tažení válečná.

16. Po Ardysovi, kralovavším 49 let, zdědil trůn Sadyattes, syn jeho, jenž vládl 12 let, po Sadyattovi pak Alyattes. Tento válčil s Kyaxarem, potomkem Deiokovým, králem Medie, vypudil Kimmerické z Malé Asie, dobyl Smyrny, osady kolofonské a učinil útok na Klazomeny. V boji s Klazomenskými nedařilo se mu však, jak si přál, nýbrž utrpěl velikou porážku. Z ostatních pak činů, jež za své vlády vykonal, nejpamětihodnější jsou tyto.

Válka s Miletskými; požár chrámu Atheny; nemoc králova výrok delfický; Periandros jej zvěstuje Thrasybulovi; lest Thrasybulova; uzavření míru.

17. Válčil s Miletskými, zdědiv válku tuto po svém otci. I hleděl při svých vpádech tímto způsobem Milet si pokořiti. Jakmile v kraji Miletském obilí dozrávalo, tenkráte vždy činíval vpády do Mi-

*) T. j. celé město mimo tvrz.

letska s vojskem svým, jemuž se při pochodu hrálo na píšťaly, kytary a ženské i mužské fletny [11]).

Přišed pak do Miletska chýše rolníků ani nebořil ani nepálil ani dveře neodtrhoval, nýbrž nechával je neporušeny státi; však za to stromy a obilí ničil a vykonav to vracel se zpět; neboť mořem vládli Miletští, pročež by vojsku jeho obléhání města se nebylo dařilo. Chýše rolníků však král lydický proto neboural, aby Miletští měli kde bydleti a mohli pole zasévati a vzdělávati, on pak aby při svých vpádech měl co hubiti.

18. Takovým způsobem trvala válka už po 11 let, v nichžto dvě veliké porážky Miletských se udály, totiž v Limeneiu, kdežto Miletští na své půdě bojovali, a v údolí Maiandra. Musím zde podotknouti, že prvních šest let z těchto jedenácti ještě Sadyattes, syn Ardysův, Lyďanům vládl a že v této době on vpády do Miletska číníval; on to byl, jenž se byl v tuto válku s Miletskými zapletl; ostatních pak 5 let válčil Alyattes, syn Sadyattův, který zděditv tuto válku, jak jsem dříve podotkl, po otci, horlivě si jí hleděl. Miletským žádný z ionických soukmenovců v této válce nepomáhal kromě jediných Chijských, již na oplátku jim byli nápomocni; dříve totiž kdys Miletští přispívali Chijským ve válce proti Erythrejským od začátku až do konce.

19. V dvanáctém pak roce, když bylo vojsko královo opět obilí zapálilo, přihodilo se náhodou toto. Jakmile se totiž obilí plamenem zňalo, zachvátil požár větrem nešený chrám Atheny příjmím Assesické, i shořel chrám docela. Tenkráte se toho hned nedbalo; když však vojsko do Sard se vrátilo, roznemohl se Alyattes, a když se nemoc ta protahovala, vypravil posly do Delfů, buď že mu to kdosi poradil, buď že jemu samému se vidělo skrz posly tázati se boha stran té nemoci. Pythia však zdráhala se poslům do chrámu

přišedším věštiti, dokavad by Lydové nevystavěli chrám Athenin, jejž byli v Assesu v kraji Miletském zapálili.

20. Že se to, co jsem právě pověděl, tak přihodilo, to jsem od Delfických vyzvěděl; Miletští pak ještě toto k tomu přidávají, že prý Periandros, syn Kypselův, spřátelen jsa co nejúžeji s Thrasybulem, toho času vládcem Miletu, dozvěděv se o výpovědi Alyattovi dané poslal jemu věst, aby, věda o tom napřed, řídil se dle toho ve svých záměrech. To vypravují Miletští.

21. Alyattes, jakmile mu odpověd byla zvěstována, ihned poslal hlasatele do Mileta, žádaje si s Thrasybulem a Miletskými příměří uzavříti po tu dobu, jíž by k vystavění chrámu bylo třeba. I přibyl hlasatel do Mileta; Thrasybulos však dověděv se zevrubně už napřed o všem a věda, co by Alyattes činiti hodlal, vymyslil si toto. Veškerou zásobu potravní, co jí v městě bylo, i svou vlastní i ostatních občanů, dal snésti na náměstí a kázal Miletským, aby, jakmile znamení k tomu dá, ihned všichni do pití se dali a vespol se veselili.

22. To učinil a rozkázal Thrasybulos proto, aby hlasatel sardický uzřev velikou hromadu snešené potravy a dobrý rozmar občanů Alyattovi to zvěstoval. Což se i stalo. Neboť když hlasatel spatřiv to a vyřídiv poselství královo Thrasybulovi do Sard se vrátil, uzavřen jest mír z nižádné jiné příčiny, jak se proslýchá, než z této. Neboť Alyattes doufaje, že veliká musí v Miletu nouze o potravu býti a že lid náramně zmořen jest, uslyšel najednou od hlasatele vrátivšího se z Miletu právě opačnou věst než očekával. Uzavřen jest tedy mír s tím dodatkem, že chtí býti vespol přátelé a spojenci; na to vystavěl Alyattes Atheně v Assesu místo jednoho chrámu dva a uzdravil se opět. To se tedy přihodilo Alyattovi ve válce s Miletskými a Thrasybulem.

Arion zachráněn delfínem.

23. Periandros pak, o němž jsem pravil, že prý Thrasybulovi výpověd delfickou napřed ohlásil, byl syn Kypselův a vládl v Korinthu. Za jeho vlády prý, tak povídají Korinthští (a s nimi souhlasí Lesbičtí), stal se veliký zázrak, že totiž Arion Methymnajský, muž to, jenž ve hře na kytaru nikým ze svých souvěkovců nedal se předstihnouti a první, pokud my víme, ze všech lidí dithyramb [12]) složil a pojmenoval a v Korinthu dal prováděti, na hřbetě delfína k Tainaru *) připlul.

24. O tomto Arionu vypravují Korinthští, že větším dílem u Periandra se zdržoval, však jednou že se mu zachtělo plaviti se do Italie a Sikilie, kdežto hojně peněz si vyzískav do Korinthu se hodlal vrátiti. I vydal prý se na zpáteční cestu z Tarentu a nemaje v nikoho větší důvěry než v Korinthské, najal si koráb Korinthským plavcům patřící. Tito však dostavše se na vysoké moře usmyslili si Ariona v moře uvrci a jeho peněz se zmocniti. Tu on, seznav to, snažně je prosil, všechny své peníze jim nabízeje a jen života aby jej nezbavovali, žádaje. Než neobměkčil tím plavce, nýbrž kázali mu, aby buďto sám se na palubě lodní usmrtil, aby se mu mohlo potom dostati hrobu na suché zemi, aneb aby bez prodlení skočil do moře. Výhrůžkami těmito uveden jsa do nesnází žádal, aby mu, poněvadž se jim tak a ne jinak činiti vidí, popřáli, by stoje v úplném oděvu na lavici veslařské směl si ještě jednou zahráti; potom prý, tak se zavázal, sám se života zbaví. I couvli plavci těšíce se, že uslyší nejlepšího po celém světě pěvce, ze zadku lodi do prostředka. On pak vzav na se celý svůj oděv a chopiv se kytary vystoupil na lavici a hrál jasnozvučný způsob; dohrávaje pak vrhl sebou, jak tam

*) Mys na pobřeží lakonickém.

stál, s celým svým oděvem v moře. Plavci jeli na to dále ku Korinthu, však Ariona vzal delfín (hudbou přilákaný) na hřbet a nesl jej k Tainaru. Zde vystoupil na břeh a ubíral se v celém svém oděvu do Korinthu a přišed tam vypravoval, co se bylo stalo. Periandros však nechtě tomu uvěřiti střežil Ariona nikam jej nepouštěje a dbal pilně oněch plavců. Když pak byli přistáli, dal si je zavolati a vyptával se jich, zdali by nějakou zprávu o Arionovi přinášeli; načež když pravili, že zdráv putuje po Italii a že jej výborně se majícího v Tarentu opustili, tu se jim Arion právě tak, jak se byl v moře uvrhl, objevil; i nemohli úžasem jati a vinu svou dolíčenu vidouce ničeho zapírati. Tak povídají Korinthští a Lesbičtí, a na památku toho stojí neveliká měděná socha Arionova na předhoří Tainarském, představující člověka na hřbetě delfína sedícího [13])

Alyattovy dary.

25. Alyattes král Lydů zemřel, kralovav 57 let. Povstav z nemoci, věnoval on, druhý svého rodu*), delfickému chrámu dary a sice veliký stříbrný krater a letovaný podstavec ze železa, dílo to Glauka Chijského [14]), jenž první vynašel letování železa; dar tento stojí zvláště přede všemi ostatními dary v Delfech za podívání.

Kroisos nar. 595, stal se králem 560; jeho výboje v Malé Asii.

26. Po smrti Alyattově zdědil vládu Kroisos, syn Alyattův, čítaje věku svého 35 roků; jeho nepřátelství nejprve mezi všemi Řeky zakusili Efesští. Tito jsouce od něho obležením stištěni věnovali město své Artemidě [15]), spojivše lanem chrám její a hradby městské; vzdálenost starého města, které se tehdáž obléhalo, od chrámu obnáší 7 honů. Na toto město tedy

*) Prvním dárcem byl Gyges.

Kroisos nejdříve udeřil, potom na všechny ostatní obce Ionů a Aeolů po pořádku, proti každé jinou záminku předstíraje; kde mohl, důležitější, kde nemohl, i docela lichou.

Bias Prienský mu dává radu.

27. Když pak už všechny Řeky maloasiatské byl si podrobil a poplatnými učinil, zamýšlel koráby zbudovati a na ostrovany udeřiti. I měl už vše pohotově k stavění lodí; tu k němu přišel do Sard, jak jedni praví, Bias Prienský [16]), jak druzí udávají, Pittakos Mytilenský [17]), a na poptávku Kroisovu, co asi nového v Řecku, tímto hovorem prý zamezil stavění lodí: „O králi! ostrované skupují na tisíce koní, zamýšlejíce na Sardy a na tebe táhnouti.“ Kroisos pak domnívaje se, že pravdu řekl, odvětil: „O kéž by jen bozi to ostrovanům vnukli, aby táhli s jízdou na potomky Lydů.“ [18]) Na to převzav onen slovo vece: „O králi! dychtivě, zdá se mi, přeješ si ostrovany co jezdce na pevnině napadnouti, koje se při tom ne bezdůvodně dobrou nadějí. Což však asi jiného přejí si ostrované dozvěděvše se, že hodláš proti nim koráby stavěti, než aby se jim poštěstilo Lydy na moři napadnouti, aby takto vymstili se tobě z té poroby, již jsi na soukmenovce jich na pevnině bydlící uvalil?“ Tato závěrka velice se Kroisovi líbila a jelikož se mu zdálo, že vhodně mluvil, dal si říci a ustál od stavění lodí. Tak se stalo, že vešel v přátelské spojení s Iony bydlícími po ostrovech.

28. Během času si Kroisos téměř všechny národy před řekou Halysem bydlící podrobil; neboť kromě Kiliků a Lykiů všichni ostatní národové byli jemu v poddanost upadli.

Solon v Sardech; nechce Kroisa blaženým nazvati.

29. Když si byl Kroisos všechny tyto národy

podrobil a k lydické říši připojil, tu přicházeli do Sard, bohatstvím hojně oplývajících, všichni řečtí sofistové [19]) toho času žijící, ten za tou, onen za onou příčinou. Přišel tam i Solon athenský, jenž Athenským svěřivším mu úkol zákonodárce zákony vydav po celé desítiletí po cizině putoval, odebrav se ze své vlasti, aby se po světě ohlédl a aby takto nebyl nucen žádný z těch zákonů, jež byl vydal, zrušiti. Athenští pak sami nebyli s to tak učiniti; bylit se totiž slavnou přísahou zavázali, že se po deset let těch zákonů přidržeti chtí, jež by jim Solon vydal.

30. Opustiv tedy Solon vlast svou z této příčiny a k vůli tomu, aby se po světě ohlédl, přišel do Egypta k Amasisovi a potom též do Sard ku Kroisovi. Přišed pak sem častován jest od Kroisa na hradě královském. Na to jej třetího neb čtvrtého dne na rozkaz králův služebníci vodili po pokladnici a okazovali mu všechnu slávu a všechno bohatství. Když byl vše viděl a pohodlně si prohlédl, tázal se jeho Kroisos takto: „Hoste athenský! došlyť nás četné zprávy o tvé moudrosti a tvém cestování; láskou k moudrosti puzen proputoval prý jsi veliký kus země, abys se po světě ohlédl. I zachtělo se mi tázati se tebe, kde jsi asi uzřel člověka na celém světě nejblaženějšího.“ Tak se jeho tázal, maje sám sebe za nejblaženějšího; však Solon ani za mák mu nelichotě, nýbrž pravdy se drže, odvece: „Ó králi! Tella Athenského.“ Podiviv se Kroisos slovům těmto, tázal se dychtivě: „Dle čeho pak asi uznáváš Tella za nejblaženějšího?“ Načež on: „Tellos měl předně za blahých poměrů obce své zdárné syny a viděl, jak jim všem děti se rodily a na živu zůstávaly; zadruhé měl sám za živa — dle měřítka našich poměrů — hojný všeho dostatek a k tomu se mu ještě dostalo veleslavného skonání. V bitvě totiž mezi Athenskými a jich sousedy, Eleusinskými, svedené bojoval i on a obrátiv nepřátele na útěk slavně skonal;

Athenští pak jej tamže, kde padl, na obecné útraty pohřbili a velice poctili."

31. Když byl Solon takto vypravováním svým o veliké blaženosti Tella Kroisovu zvědavost zbudil, tázal se král, koho dále viděl nejblaženějšího po onom, doufaje, že zajisté aspoň druhé ceny se mu dostane. Však Solon odvece: „Kleobisa a Bitona. Neboť Argivští tito junáci měli dostatečně z čeho živu býti a kromě toho takovou sílu tělesnou, že si oba ceny v zápasech vyzískali. Dále se vypravuje o nich i toto. Argivští odbývali kdysi slavnost Heřinu; i musila matka oněch mladíků (jsouc Hery kněžkyní) na všechen způsob na voze do chrámu dopravena býti; však voli se nevraceli v čas z pole domů. Čas utíkal, i nemohouce matku jinak do chrámu dopraviti, zapřáhli se synové sami do vozu a táhli jej; na voze pak seděla jich matka; a když byli takto 45 honů vůz táhli, přišli k chrámu. To když byli učinili a od celého shromáždění viděni byli, dostalo se jim nejkrásnějšího skonání, i zjevil na nich bůh, že lépe jest člověku mrtvu než živu býti. Argivští totiž obklopivše vůz, blahoslavili sílu mladíků, Argivské pak ženy matku, že se jí takových dětí dostalo. Na to matka rozradována tím činem a slávou svých synů přistoupivši k soše bohyně modlila se, aby Hera Kleobisovi a Bitonovi, synům jejím, již ji velice byli poctili, to dala, co by člověku nejlépe bylo. Když se po této modlitbě obět vzdala a hody odbyly, usnuli mladíci v chrámu samém a více nevstali, nýbrž zůstali mrtvi. Argivští pak dadouce jim co mužům výtečností se prokázavším sochy zhotoviti, postavili je veřejně v chrámu delfickém."

32. Solon tedy těmto druhou cenu blaženosti přiřkl; Kroisos pak pohoršiv se pravil: „O cizinče athenský! a naší blažeností tak jsi, jakoby za nic nestála, pohodil do kouta, že ani sprostým lidem na roveň nás nekladeš?" Onen však odvece: „O Kroise!

vědoucího mne, že všeliké božstvo závistivo jest a změnychtivo, tážeš se po lidských poměrech. Za dlouhého času žití svého vídá člověk a zakouší mnoho, co mu není vhod. Sedmdesáte roků mám za lhůtu lidskému životu vyměřenou. Těchto sedmdesáte roků dává 25.200 dnů, nepřipočte-li se k tomu žádný vkladný měsíc. Má-li však každý druhý rok o měsíc delší býti, aby se čtvero ročních počasí s kalendářem shodovalo, tož máme u 70 roků 35 vkladných měsíců a z těch měsíců 1050 dnů. Z těchto všech dnů, jsoucích na počet 26.250, [20]) ani jeden nepřináší nic podobného jako druhý .Tak, ó Kroise, člověk skrz naskrz nic není než pouhá náhoda. Ty se mi vidíš i velice bohatým býti i králem mnoha lidí; však oním jmenem, po němžto se mne ptáš, nemohu tě dříve zváti až uslyším, že jsi žití své dobře dokonal. Neboť není veliký boháč proto, že jest boháčem, o nic blaženější nad onoho, kdo jen tolik má, čím by právě každý den vyšel, leč dostane-li se mu toho, aby všelikým dobrem za živa oplývaje i dobrého došel skonání. Mnozí velicí boháči jsou nebozí lidé, mnozí pak skrovně vycházející jsou šťastni. Kdo velice bohat, však při tom nešťasten jest, jen v dvou věcech předčí chudého, ale při tom šťastného, však tento bohatého, ale nešťastného v mnohých. Onomu totiž spíše lze chtíčům svým vyhověti a velikou nahodivší se ztrátu snésti; však tento předčí onoho v jiných věcech a sice v těchto. Chtíčům hověti a ztrátu snášeti nelze mu sice tak snadno jako onomu; však za to jeho štěstí zamezuje těmto věcem přístup k němu, a jest prost neduhů, nemocí, nehod, jest zdárnými dětmi a krásnou postavou obdařen. Pakli k tomu ještě i život svůj blaze skončí, tu pak máš onoho, jehož hledáš; ten zasluhuje blaženým se zváti; však nežli skoná, nepřekvapuj se a nenazývej jej blaženým, nýbrž jen šťastným. Všechny tyto výhody však nemožno jednomu

člověku v sobě zahrnovati, právě tak jako žádný kraj nestačuje, aby si sám všechny plody poskytoval; nýbrž jen některé věci má, jiných nemá; onen pak kraj, jenž nejvíce má, jest nejlepším. Tak i žádný jednotlivec sobě nepostačuje; neboť má jen něco, jiného se mu nedostává; kdo pak nejvíce má za živa a napotom život blaze dokoná, ten dle mého úsudku zasluhuje onoho jmena. Vůbec při všem pozorovati sluší, jaký bude konec; neboť už mnohým bůh štěstí jen okázal a napotom je dokona zničil."

33. Tak hovoře nezavděčil se nikterak Kroisovi; i nevšímaje si jeho více propustil jej, maje jej za náramného nedouka, jelikož s opominutím přítomného blaha kázal pohlížeti při všem na konec.

Sen Kroisův; svadba jeho syna.

34. Po odchodu Solona zastihl Kroisa veliký trest, proto od bohů, jak se lze domysliti, naň seslaný, že sebe za nejblaženějšího všech lidí pokládal. Brzo na to měl totiž ve snu vidění, jež mu zjevilo, co se později mělo opravdu synu jeho přihoditi. Měltě Kroisos dvé synů, z nichžto jeden byl mrzákem — byl totiž hluchoněmý, — druhý pak, jemuž Atys říkali, daleko všechny své druhy předčil. O tomto Atysovi zjevilo ono vidění Kroisovi, *že jej má ztratiti raněného železným ostřím.* Když král procitl a o tom přemýšlel, polekán jsa viděním, oženil syna svého a kdežto dříve Lydům jej vojvoditi nechával, od té doby jej už více k žádnému takovému podniknutí nevysílal. Též odstranil oštěpy a dřevce a vůbec všeliké náčiní, jehož lidé k boji užívají, z mužských komnat a nahromadil je v komorách, aby snad nepadlo nějaké oruží na stěně visící na syna.

Adrestos, vrah bratra svého, nalezá útočiště u Kroisa. Mysové žádají o pomoc, aby mohli kance v jejich kraji řádícího zahladiti; Kroisos nechce syna svého s nimi poslati, konečně prosbám jeho vyhovuje a káže Adrestovi jej bedlivě stříci. Adrestos na lovu hodil dřevcem po kanci, minul se s cílem a usmrtil králevice.

35. Mezi tím, co Kroisos svadbu svému synu strojil, přibyl do Sard muž v neštěstí postavený, poskvrněných rukou, [21]) rodem z Frygie, člen královské rodiny. I přišed do domu Kroisova, žádal, by se mu dle zdejších obyčejů dostalo očištění; Kroisos pak jej očistil. Očištění to děje se u Lydů stejným způsobem jako u Řeků. Když pak byl Kroisos obvyklé obřady vykonal, tázal se jeho, odkud pochází a kdo jest, řka toto: „Ó člověče! kdo jsi a odkud z Frygie přišed stal jsi se našeho krbu účastníkem? Koho mnedle, muže či ženu, jsi zavraždil?“ Onen odvece: „Ó králi! Gordya, syna Midova, syn jsem a jmenuji se Adrestos; zavraždiv bezděky bratra svého utekl jsem se k tobě, vyhnán jsa od svého otce a ničeho nemaje.“ Na to dí Kroisos: „Tož jsi členem přátelského mi rodu a přišel jsi mezi přátele; nebudeť se ti bydlícímu u nás ničeho nedostávati; neštěstí pak své co nejlehčeji nesa učiníš nejlépe.“

36. I žil onen od té doby u Kroisa. V též době však vyskytl se na hoře Olympu v Mysii kanec, veliká to obluda. Odtud vypadaje hubil polnosti Mysů; a často vytáhše Mysové naň nic mu neuškodili, nýbrž sami uškození doznali. Posléze vyslanci Mysův přišedše ku Kroisovi pravili takto: „O králi! kanec, ohromná to obluda, vyskytl se v našem kraji, i hubí naše pole. Jej prokláti dychtíce nejsme s to; pročež tě nyní za to žádáme, bys vyslal s námi syna svého a vybrané mladíky i psy lovecké, bysme jej mohli zahladiti.“ Tak prosili, Kroisos pak pamětliv slov vidění odvece: „O synu mém se mi více nezmiňujte;

nevyslalť bych jej beztoho nikterak s vámi; nedávno se totiž oženil a leží mu tedy jiné věci na srdci (než aby s vámi táhl). Však vybrané mladíky lydské a celý lovecký průvod s vámi vyšlu a jdoucím rozkáži, by o vyhlazení kance společně s vámi co možná nejvíce dbali."

37. Tak odvětil a Mysové se spokojili. Však na to po nich vešel Kroisův syn uslyšev, oč Mysové prosili; a poněvadž jim Kroisos odepřel, svého syna s nimi poslati, vece k němu mladík takto: „Otče, dříve to pro mne bylo nejkrásnějším a nejušlechtilejším úkolem, choditi v boj a na lov a slávy si dobývati. Však nyní v obojím mi bráníš, aniž bys byl nějakou zbabělost neb nestatečnost na mně shledal. S jakou pak tváří mám nyní kráčeje na náměstí a z náměstí se jeviti? jakým člověkem se budu zdáti občanům, jakým novozasnoubené choti? jakého to muže lůžko bude se jí zdáti že sdílí? Buďto mne tedy pusť na lov aneb mne důvodem přesvědč, že lépe mi jest, aby se tak stalo, jak ty chceš."

38. Kroisos odvece takto: „Synu, nejednám tak proto, že bych snad byl na tobě zbabělost aneb něco jiného neslavného shledal, nýbrž vidění ve snu se mi zjevivší věštilo mi, že na mále jest tvého žití; zhyneš prý železným ostřím. Následkem toho vidění jsem si pospíšil tebe oženiti a nevysílám tě už k takovým podniknutím dbaje o to, abych tě za svého živobytí nějak přechoval; neboť tys jediný můj syn; druhý pak, hluchoněmý jsa, beztoho pro mne ztracen."

39. Na to odhovořil jinoch takto: „Přirozená to ovšem věc, otče, že mne, uzřev takové vidění, střežíš; však mně slušno říci tobě, co nechápeš a co ti teď ušlo. Díš, že vidění ti pravilo, že mám ostřím železným zhynouti. Kanec však kde má jaké ruce, kde jaké ostří železné, jehož se lekáš? Kdyby bylo vidění pravilo, že *zubem* zhynu neb něčím jiným, co zubu

podobno, tu by bylo slušno činiti, co činíš. Však já mám prý ostřím zhynouti; pročež, poněvadž se nebude teď s muži bojovati, pusť mne.“

40. I vece Kroisos: „Synu, překonal jsi mne podávaje své mínění o onom snu; jsa tedy překonán tebou měním náhled svůj a dovoluji ti jíti na lov.“

41. Pověděv to obeslal Adresta a přišedšímu vece toto: „Adreste, já jsem tebe, nemilou nehodou postíženého, kterou ti nemíním hanlivě vytýkati, očistil a chovám tě u sebe poskytuje ti vše, čeho třeba; pročež povinen jsi, jelikož jsem ti prokázal dobrodiní, dobrodiním se mi odměniti. I žádám tě, bys byl strážcem syna mého na lov jdoucího; mohliť by se snad vyskytnouti na cestě nějací zlomyslní zákeřníci, nám k neštěstí. Kromě toho i tobě slušno tam jíti, kde se můžeš činem proslaviti; taková snaha jest totiž dědictvím předků tvých, a máš k tomu sílu.“

42. Adrestos odvece: „Králi! jinak bych sice nešel na lov; neboť neslušno muži v takovém hoři postavenému mísiti se mezi šťastnější soudruhy; aniž se mi toho zachtívá; a i kdyby se mi zachtělo, zdržoval bych se. Však teď, poněvadž ty toho žádáš, a nutno tobě po vůli býti (neboť jsem povinen dobrodiním se ti odměniti), hotov jsem to učiniti; i věz, že syn tvůj, jejž střežiti kážeš, pokud to od mého střežení závisí, bez úrazu se vrátí.“

43. Když takto byl Kroisovi odvětil, táhli potom provázeni jsouce vybranými jinochy a psy na lov a přišedše na horu Olymp slídili po kanci; vyslídivše pak jej a obklíčivše kolem metali dřevce. Tu cizinec, onen cizinec, s něhož byl Kroisos skvrnu vraždy smyl a jemuž Adrestos [22]) říkali, hodiv dřevcem po kanci minul se a zasáhl Kroisova syna. A tak mladík tento ostřím železným raněn naplnil, co vidění bylo předpovědělo. I běžel úprkem posel, by Kroisovi, co se

stalo, zvěstoval a přišed do Sard vypravoval jemu o lovu a o osudu syna jeho.

Kroisos volá k Zeusu o pomstu. Adrestos se vydává králi do rukou; Kroisos mu odpouští; samovražda Adresta.

44. Tu Kroisos smrtí synovou všecek skormoucen tím více si proto naříkal, jelikož jej onen zavraždil, s něhož byl sám skvrnu vraždy smyl. I nesa bolestně událost tu volal k Zeusu bohu očištění, [23]) dokládaje, čeho od cizince doznal; volal i též k Zeusu strážci krbu [24]) a strážci přátelství, [25]) a sice k Zeusu strážci krbu proto, poněvadž přijav cizince do svého domu nevěděl, že si vraha svého syna živí; k Zeusu pak strážci přátelství, poněvadž vyslav jej co strážného druha svého syna doznal v něm největšího nepřítele.

45. Na to přišli Lydové mrtvolu nesoucí a jim v zápětí kráčel vrah. Tento přistoupiv před mrtvolu vydával se Kroisovi rukama lomě a žádaje, by jej nad mrtvolou synovou usmrtil; naříkal si na své dřívější neštěstí, jakož i že k tomu všemu ještě toho, jenž byl s něho vinu smyl, zničil a dokládal, že nelze mu více na živu býti. Kroisovi pak slyšícímu to bylo líto Adresta, ač sám v takovém zármutku byl postaven, i pravil k němu takto: „Úplně jsi mi, ó cizince, tím zadostučinil, že sám se za hodna smrti uznáváš. Však nejsi *ty* viněn tímto hořem, leč by to vinou bylo, že jsi bezděky to spáchal, nýbrž vinen tím jest někdo z bohů, jenž mi už dříve zjevil, co se státi mělo.“ Na to vystrojil Kroisos synu svému pohřeb, jaký králevici přislušel. Však Adrestos, syn Gordia, syna Midova, jenž vrahem se stal bratra svého, vrahem dobrodince svého, když byli lidé od hrobu se rozešli, uznávaje, že jest ze všech lidí, jež znal, nejnešťastnějším, sám se na hrobě usmrtil.

Kroisos zamýšlí tažení proti Peršanům; rozesílá posly ke všem věštírnám, aby vyskoumal, zdali výroky jejich jsou neomylné. Odpověď Pythie. Kroisos vzývá delfického boha slavnou obětí a posílá mu skvostné dary; též Amfiaraovi věnuje dary; poslové se táží obou věštíren, má-li král tažení podniknouti; odpovědi věštíren.

46. Po dvě leta Kroisos, ztrativ syna svého, u velikém hoři trval pohřížen. Potom však ztroskotání vlády Astyaga, syna Kyaxarova, Kyrem, synem Kambysovým, způsobené a vzmáhání se perské říše přítrž učinilo jeho hoři a přimělo jej k přemýšlení, zdali by lze bylo, než by se Peršané velice zmohli, vzrůstající jich moc zničiti. Po této rozvaze tázal se ihned věštíren [26]) řeckých a libyckých, rozesílaje posly na vše strany, jedny do Delfů, [27]) druhé do Ab, [28]) města fokického, opět jiné do Dodony; [29]) někteří pak vysláni jsou do chrámu Amfiaraa [30]) a Trofonia, [31]) jiní do Branchid [32]) v Miletsku. To jsou řecké věštírny, k nimž Kroisos poslal; však vypravil též posly k Ammonovi do Libye. [33]) Tyto posly rozesílal chtěje vyskoumati, zdali věštírny co vědí, aby, kdyby je neomylné býti shledal, podruhé se jich tázal, má-li se pokusiti o polní tažení proti Peršanům.

47. I vypravil posly své dada jim k vůli skoumání věštíren tento rozkaz, aby ode dne odchodu svého ze Sard den po dni počítajíce stého dne věštíren se tázali, co právě v tomto okamžiku Kroisos, syn Alyattův, král lydický koná; cokoli by každá věštírna odvětila, měli zaznamenati a jemu sděliti. Jakou odpověd ostatní věštírny daly, o tom nikdo ničeho neví; však v Delfech, jakmile Lydové do chrámu vešli a dle rozkazu Kroisova se tázali, odvece Pythia veršem šestiměrným takto:

Známť já písečných množství zrn, známť moře míru;
jáť rozumím i němému, slyším, v mlčení kdo pohřížen.

Želvy pevnoskořepné zápach teď ke mně doráží,
želvy, anaž s jehněčím se masem v mědi právě vaří teď,
měď má ze spodu podloženou, měď ji kryje shůry.

48. Zaznamenavše tento výrok Pythie vrátili se Lydové do Sard. Když pak i ostatní poslové, jež byl Kroisos rozeslal, výroky nesouce přibyli, tu král všechny zápisky rozevřel a četl. I nelíbila se mu dlouho žádná výpověď; však jakmile delfickou seznal, ihned úctu jevil a spokojen byl, maje delfickou věštírnu za jedině neomylnou na světě, poněvadž uhodla, co dělal. Když byl totiž posly po věštírnách rozeslal, počítal až by přišel ustanovený den (stý) a toho dne učinil toto. Vymysliv si, co by nebylo lze tak snadno uhodnouti, rozsekal želvu a jehně na kusy a vařil je spolu v měděném kotli pod měděnou pokličkou.

49. To tedy bylo v delfickém chrámu Kroisovi řečeno. Co se týče chrámu Amfiaraova, nemohu udati, jaké se tu Lydům po vykonání obvyklých obřadů odpovědi dostalo (neboť i o tom není ničeho slyšeti); jen tolik vím, že i o Amfiaraovi soudil, že má neklamnou věštírnu.

50. Nato slavnými obětmi delfického boha usmiřoval. [34]) I obětoval ze všech zvířat, jež se směla v obět přinášeti, po třech tisících, též i pozlacená a postříbřená sedadla, zlaté misky, nachové pláště a sukně na hranici nahromadiv spálil, doufaje že si takto boha tím spíše nakloní. Rovněž tak i Lydům kázal obětovati dle možnosti. Když pak bylo po oběti, dal nesmírnou sílu zlata slíti a z toho polocihly udělati, šest dlaní dlouhé, tři široké, jednu vysoké, [35]) v celku 117 na počet, a sice čtyry z ryzého zlata vážící po půltřetím talentu, ostatní pak z bílého zlata, [36]) vážící po dvou talentech. Dal též i lva z ryzého zlata ulíti, vážícího deset talentů; tento lev spadl, když delfický chrám hořel, s polocihel, na nichž stál a jest nyní v pokladnici korinthské; nyní váží půlsedma ta-

lentu; neboť půlčtvrta talentu se při onom požáru rozpustilo.

51. Když bylo vše hotovo, poslal to Kroisos do Delfů; však kromě toho ještě více darů poslal a sice předně dva kratery veliké velikosti, jeden zlatý, druhý stříbrný; onen stál dříve na pravo, když se do chrámu vchází, tento na levo. I tyto kratery změnily místo své za onoho požáru a nyní stojí zlatý krater v pokladnici Klazomenských a váží půldeváta talentu a 12 mín, [37]) stříbrný pak stojí v rohu předchrámí; do tohoto se vejde 600 džbánů (naplňují jej totiž Delfičtí o slavnosti Theofanií); [38]) je prý to dílo Theodora Samického, [39]) jak Delfičtí udávají, čemuž i já rád věřím; neboť není to dílo jen tak ledabylo. Dále poslal i čtyry stříbrné sudy, které stojí v pokladnici Korinthských, a dvě kropenky, jednu zlatou, druhou stříbrnou; na zlaté napsáno „od Lakedaimonských;“ Lakedaimonští totiž tvrdí, že ten dar od nich pochází, což však mylné jest tvrzení; neboť i tento dar pochází od Kroisa; později však napsal onen nápis kdosi z Delfických, chtěje se tím Lakedaimonským zavděčiti; vímť já dobře jeho jmeno, zamlčím je však. Jen pachole ono, jehožto rukou natéká voda do kropenek, dali Lakedaimonští darem, však z kropenek ani jednu ani druhou. Spolu poslal Kroisos i množství jiných darů, na nichž není nápisu žádného, na př. stříbrné kulaté konvice a tři lokte vysokou zlatou podobiznu jakés ženy, pekařky [40]) prý Kroisovy, jak Delfičtí praví; konečně pak i zlaté řetězy na krk a pásy, jež choť jeho měla.

52. Tyto dary tedy poslal Kroisos do Delfů, Amfiaraovi pak, dověděv se o jeho udatnosti a nešťastném osudu, věnoval štít celý ze zlata zhotovený a hmotný oštěp zlatý, jehožto ratiště rovněž tak ze zlata jest, jakož i oba hroty. [41]) Oba tyto dary byly

ještě za mé doby v Thebách a sice v chrámu Ismenského Apollona.

53. Lydům pak, již měli dary tyto do chrámů dopraviti, nařídil Kroisos, aby se věštíren tázali, má-li na Peršany táhnouti a má-li nějaké cizí vojsko si na pomoc vzíti. I tázali se Lydové, když došedše svého cíle, dary byli odevzdali, věštíren takto: „Kroisos, Lydů a mnohých jiných národů král, maje tyto věštírny za jediné neomylné na celém světě, posílá vám dary vašich odpovědí důstojné a táže se vás, má-li táhnouti na Peršany a má-li nějaké cizí vojsko si na pomoc vzíti.“ Tak se poslové tázali. Obou věštíren výpovědi zněly totožně, věštíce Kroisovi, že, pakli potáhne na Peršany, velikou říši zničí; [42]) dále se mu radilo, aby nejmocnější národ řecký vynašel a jej svým spojencem učinil.

Kroisos posílá delfickým obyvatelům dary a táže se potřetí, bude-li vláda jeho míti trvání; odpověď.

54. Když Kroisos věštby tyto uslyšel, velice se zaradoval, pevně doufaje, že *Kyrovu* říši zničí; i vypraviv opět posly do Delfů a vyptav se na počet delfických obyvatelů, daroval každému z nich po dvou zlatých staterech; [43]) Delfičtí pak za to Kroisovi a Lydům udělili právo prvního dotazu [44]) a bezplatnosti [45]) a předsedání, [46]) jakož i všem Lydům po všechny věky právo, že každý z nich, kdokoli by chtěl, smí do svazku delfické obce vstoupiti.

55. Obdařiv Delfické tázal se Kroisos potřetí; neboť od té doby, co byl pravdivou odpověd dostal, nemohl se doptávání nabažiti. I tázal se nyní, bude-li vláda jeho dlouhé míti trvání. Na to věštila Pythie takto:

Kehdy mezek medskému lidu králem bude, tehdáž
Lyde prchej hedbávnonohý ku skřemenatému
Hermu [47]) na rychlo, aniž bázlivcem býti se hanbi.

Kroisos se dozvídá, že Lakedaimonští a Athenští jsou nejmocnější ze všech Řeků. Pelasgové a Hellenové (Řekové).

56. Když tento výrok Kroisa došel, více než ze všech předešlých se z něho radoval, mysle, že mezek nikdy místo člověka nebude Medům kralovati a že tudíž ani jeho ani potomků jeho vláda žádného nebude míti konce. Potom bedlivě se vyptával a rozvažoval, který by z řeckých kmenů nejmocnějším byl, jejž by si měl za spojence vzíti. Poptávaje se po tom vyzvěděl, že Lakedaimonští a Athenští jsou nejčelnějšími národy, onino kmene dorického, tito kmene ionického. Tito dva kmenové totiž byli nejmohutnější a sluli dříve jinak, onen hellenický, tento pelasgický. Pelasgický kmen se ani jedenkráte nestěhoval nikam, hellenický pak přečastokráte. Neboť za krále Deukaliona [48]) obýval krajinu fthiotickou, za Dora [49]), syna Hellenova, bydlel na patě hor Ossy a Olympu, v tak zvané Histiaietě; z Histiaiety pak vypuzen od Kadmejských obýval město Makednos na pohoří Pindu; odtud se opět přestěhoval do Dryopidy a z Dryopidy konečně přišel do Peloponnesu, kdežto se zval dorickým kmenem.

57. Jakou Pelasgové měli řeč, to nemohu s jistotou udati. Než lze-li souditi dle Pelasgů až dosud ještě žijících, totiž dle těch, již severně od Tyrsenských město Kreston [50]) obývají a druhdy s nynějšími Dory sousedili, když totiž krajinu nyní Thessalii zvanou obývali, dále dle těch Pelasgů, kteří Plakii a Skylaku na pobřeží hellespontském založili a sousedy Athenských se stali, a konečně dle ostatních pelasgických osad, které jmeno své změnily — lze-li, pravím, dle těchto souditi, mluvívali Pelasgové všichni jazykem barbarským. Než třebas i byl veškerý pelasgický kmen takový (totiž barbarský) býval, attický lid, ač z kmene pelasgického pošlý, spolu se splynutím s Helleny i jazyku svému odvykl. Krestonští

pak a Plakienští nemají s žádným ze sousedních kmenů stejnou řeč, ale ovšem mezi sebou, a jeví vůčihledě, že onen jazyk, jejž přinesli s sebou stěhujíce se do těchto krajin, až podnes zachovávají.

58. Hellenský pak kmen odjakživa od svého původu po všechny časy téhož jazyka se drží, jak se mi zdá. Tenkráte, když se od sousedního kmene pelasgického odloučil, byl nepatrný, však později ze skrovných počátků vzrostl v množství těch četných národů, jichž nyní stává, a to zvláště tím, že se k němu i četné jiné národy, totiž barbarské, připojily. [51])

Peisistratos se lstivě zmocnil vlády v Athenách; vypuzen od protivníků svých opět lstí dobyl vlády; opětně vypuzen vrátil se po 11 letech s mocí válečnou a porazil Athenské, potom upevnil vládu svou.

59. Z těchto národů byl attický, jak se Kroisos dovídal, právě domácími sváry rozervân a Peisistratem, synem Hippokratovým, utlačen, jenž za těch dob Athenami vládl. Hippokratovi, prostému občanu, zjevilo se jednou, an u olympické slavnosti mezi diváky stál, divné znamení; když totiž obětoval, kotle u něho stojící, masem a vodou naplněné, počaly najednou, aniž by ještě oheň byl se rozdělal, vařiti a přetékati. Tu Chilon [52]) Lakedaimonský, jsa tomu náhodou přítomen, a uzřev zázrak ten radil Hippokratovi, žádnou ženu nepojíti a pakliby už ženu měl, se s ní rozvésti a měl-li by syna nějakého, odříci se jeho. Však Hippokratovi nechtělo se této rady uposlechnouti. Na to se mu narodil onen Peisistratos. Tento, když v Attice *pomořané* s *obyvateli roviny* [53]) v sváru byli (oněm byl náčelníkem Megakles, syn Alkmeonův, těmto pak Lykurgos, syn Aristolaidův), umínil si stůj co stůj tyranem se státi; i utvořil třetí stranu a sebrav si hojně přívrženců a postaviv se, jak předstíral, v čelo *horalův* [53]) vymyslil si tuto lest. Poranilť sám sebe

a své mezky a jel na to s povozem na náměstí, jako by právě byl protivníkům uklouzl, kteří prý jej na pole jedoucího chtěli usmrtiti i žádal na obci, by mu nějaké stráže popřála, jelikož dříve slavně bojoval v tažení proti Megarejským a Nisaiy dobyl i jiné slavné činy vykonal. Na to mu lid Athenských, dada se oklamati, 300 vybraných mužů dal, kteří ne dřevce, nýbrž palice nosili a jemu v zápětí chodili. Tito pozdvihli se s Peisistratem a zmocnili se hradu. Tak se stal Peisistratos tyranem Athenských, neměnil však stávajících úřadů a zákonů, nýbrž dle dosavadních zákonů spravoval město slavně a dobře. [54])

60. Však nedlouho na to smířili se Megaklovi přívrženci s Lykurgovými a vypudili jej. Tak se tedy Peisistratos poprvé Athen zmocnil a tak vlády své ne hrubě ještě upevněné pozbyl. Ti pak, kteří jej vypudili, měli opět znova spolu půtky. Tu Megakles do vyhnanství byv protivníky svými vypuzen vyjednával s Peisistratem, chtěl-li by dceru jeho za ženu pojíti, kdyby mu opět k vládě dopomohl. Když Peisistratos nabídnutí toto přijal a se v to uvolil, co Megakles žádal, usmyslili si, aby se jim návrat podařil, něco dle mého zdání velmi sprosťáckého. *Sprosťáckého* pravím; neboť už ode dávna řecký národ objevil se býti schopnějším a hloupé sprostoty vzdálenějším než barbarský; Athenští pak platili co do moudrosti za nejčelnější národ řecký; a předce ještě tehdáž usmyslili si onino muži proti Athenským toto. Byla totiž v okresu Paianském žena, jmenem Fye, jíž do čtyr loktů jen tři prsty scházely, postavy velmi úhledné. Tuto ženu vystrojili, na vůz posadili a okázavše jí dříve, jaký posuněk by jí při jejím zjevení-se nejlépe slušel, jeli do města, běhouny napřed vyslavše, kteří přišedše do města hlásali, jak jim bylo nařízeno: „O Athenští, přijmětež ochotně Peisistrata, jejž sama Athene [55]) nejvíce ze všech lidí poctivši na svůj hrad

uvádí.“ Tak tito semo tamo běhajíce hlásali, a hned se po všech okresech městských roznesla pověst, že Athene nazpět uvádí Peisistrata; i vzdávali měšťané věříce, že ona žena jest bohyně sama, božskou úctu ženštině a podvolili se Peisistratovi.

61. Zmocniv se na novo způsobem právě řečeným vlády pojal Peisistratos dle smlouvy s Megaklem učiněné dceru jeho za ženu. Poněvadž však už měl odrostlé syny a na Alkmeonovcích kletba lpěla, [56]) nechtěl, by se mu z nové manželky děti zrodily i nesouložil s ní, jak se slušelo. Z prvku tajila to žena, později však pověděla to matce, buď že se jí na to vyptávala anebo ne; tato pak opět to sdělila choti svému. Tento se náramně horšil, že jím Peisistratos tak pohrdá i smířil se v hněvu svém hned s protivníky svými. Dozvěděv se Peisistratos o tom, co se proti němu strojilo, vzdálil se z města a odebral se do Eretrie, kdežto se svými syny měl poradu. Tu když Hippias se svým náhledem prorazil, že se totiž Peisistratos opět vlády na novo má domáhati, sbírali příspěvky z oněch měst, jež jim byla za rozličná dobrodiní k díkům zavázána. I poskytli jim mnozí mnoho peněz, všechny pak svými příspěvky předstihli Thebští. Nechci vše obšírně líčiti, podotýkám jen krátce, že, když byl nějaký čas minul, vše měli k návratu hotovo. Byliť před tím i Argivští žoldnéři přišli z Peloponnesu, a z Naxu přibyl jakýsi dobrovolník, jmenem Lygdamis, jenž se ze všech nejochotnějším prokazoval, přispívaje Peisistratovi i penězi i mužstvem.

62. I vytáhli z Eretrie a vraceli se — po 11 letech — opět do vlasti; především dobyli města Marathonu v Attice. Když pak tu po nějaký čas táborem leželi, přirazili k nim z města přívrženci Peisistratovi a hrnuli se k nim vůbec mnozí lidé, jimž byla tyranie vítanější než svoboda. Tak se tito shromažďovali; Athenští pak měšťané, dokud Peisistratos

peněžité příspěvky sbíral a i potom, když už byl Marathonu dobyl, nevšímali si ničeho; teprv když uslyšeli, že už z Marathonu táhne na město, tu i oni jemu vstříc táhli. I setkaly se obě strany, totiž Athenští, kteří s celým vojskem, jež sebrati mohli, vracejícím-se vstříc se postavili, a bojovníci Peisistratovi, již Marathon opustivše na město táhli, u chrámu Pallenské Atheny a lehli zde proti sobě táborem. Tu pak bohem puzen prorocký muž Akarnanský, jmenem Amfilytos, přistoupil k Peisistratovi a věštil mu veršem šestiměrným takto:

Už potopen je čeřen, rozprostřena síť je rybářská;
aj! za měsíčna bahníci budou těkati v noci sem tam. [57])

63. Tak muž tento bohem vyslaný věštil; Peisistratos pak vyrozuměv věštbě a vyjádřiv se, že ji co dobré znamení přijímá, vedl vojsko v boj. Athenští byli právě pojedli a po jídle mnozí z nich buď kostkami se bavili, buď spaním si hověli. Tu náhle na ně vojíni Peisistratovi udeřili a je na útěk obrátili. Když pak utíkali, vymyslil si Peisistratos velechytrý prostředek, aby se Athenští opět neshlukli, nýbrž rozprášeni zůstali; velel totiž synům vsedati na koně a vyslal je, by hlásali, co jim nařídil. Ti pak dohonivše utíkající hlásali jim, jak byl Peisistratos kázal, aby každý byl dobré mysli a k svému zaměstnání domů se vrátil. I uposlechli Athenští a takto se Peisistratos potřetí Athen zmocnil a teď upevnil vládu svou, získav si četné spojence a značné důchody, jichž se mu dílem z Attiky, [58]) dílem od řeky Strymonu [59]) dostávalo, dále syny Athenských občanů neuprchších, nýbrž v městě zůstavších co rukojmě si vzav a na ostrov Naxos odeslav (i tento ostrov si totiž podmanil Peisistratos mocí válečnou a odevzdal Lygdamovi co správci) a kromě toho ostrov Delos očistiv. Očištění toto dělo se takto. Dal Peisistratos kolem chrámu, jak daleko oko dosahovalo, všechny mrtvoly z hrobů

vykopati a na jinou část ostrova přenésti. Peisistratos tedy tehdáž vládl Athenským, a část občanů byla v bitvě padla, část jich s Alkmeonovci vlast opustila.

Lykurg, zákonodárce spartanský. Lakedaimonští hodlají Arkadii si podrobiti; dvojsmyslný výrok delfický; nešťastná válka s Tegejskými. Lakedaimonští ptají se podruhé a potřetí v Delfech; Liches našel hrob Orestův, přenesl kosti jeho do Sparty; od té doby vítězili Lakedaimonští.

65. O Athenských tedy Kroisos slyšel, že se jim tak vedlo, jak jsem právě vylíčil; o Lakedaimonských pak se dověděl, že z velikých pohrom vyvázli a konečně i Tegeaty už brannou rukou přemohli. Za vlády králů Leonta a Hegesikla totiž vedlo se Lakedaimonským ve všech ostatních válkách dobře; pouze ve válce s Tegeaty dařilo se jim špatně. Ještě dříve před tím měli téměř mezi všemi Reky nejšpatnější zákony a nesměli s cizinci obcovati. Pevných a dobrých zákonů dostalo se jim takto. Lykurgos, [60]) vážený muž spartánský, šel k delfické věštírně a tu jej vcházejícího do chrámu oslovila Pythie takto:

Vcházíš, ó Lykoorge, do mého chrámu slavného,
Zeusa miláčku i ostatních na Olympu bydlících!
Váhám, mám-li bohem, mám-li člověkem tebe zváti;
spíš však mním, opravdu bohem že tě nazvati slušno.

Někteří kromě toho ještě tvrdí, že jemu též Pythie udala toto zřízení státu, jehož až podnes u Spartánských stává; Lakedaimonští však praví, že Lykurg jsa poručníkem Leobota, bratrovce svého, krále spartanského, z Krety toto zřízení s sebou přinesl. Neboť jakmile se stal poručníkem nezletilého Leobota, změnil všechny zákony a dbal o to, aby se nové zákony nepřestupovaly; potom učinil opatření války se týkající, zřídil totiž enomotie, [61]) triekady [62]) a syssitie, [63]) a konečně ustanovil efory [64]) a geronty. [65])

66. Těmito změnami stal se Lakedaimon obcí dobře zřízenou; Lykurgovi pak zesnuvšímu vystavěli

Lakedaimonští za to chrám a velice jej až dosud ctí. V krátké době se Lakedaimonští, jelikož v úrodném kraji bydleli a četní na počet byli, vyšinuli a vzmohli; i nechtělo se jim už déle v míru trvati, nýbrž míníce, že mohutnější jsou Arkadů, tázali se v Delfech stran opanování celé Arkadie. Pythie pak jim věštila toto:

Žádáš Arkadii? mnoho žádáš, nelze to dáti;
hojně, přehojně mužů je v oné zemi žaludojedců,
již bránit ti budou; já však nejsem nepřející;
dopřeji já v Tegei se točit tobě tancemilovné
a krásnou rovinu provazem tobě rozměřovat dám. [66])

To když Lakedaimonští uslyšeli, o ostatní Arkady se nepokoušeli; však za to na Tegejské táhli, nesouce okovy a důvěřujíce dvojsmyslné věštbě, jakoby se jim mělo podařiti podrobení Tegejských. Než při srážce poraženi jsou, a kteří z nich v zajetí upadli, ti nosíce okovy, jež byli sami přinesli a rozměřivše provazem rovinu Tegejskou vzdělávati ji museli. Okovy, jimiž byli spoutáni, až podnes, jak sám na své oči jsem viděl, v Tegei se chovají a visí v chrámu Alejské Atheny po stěnách.

67. Rovněž tak nešťastně válčili Lakedaimonští i potom pořáde, až konečně za doby Kroisovy a za vlády králů Anaxandrida a Aristona vrch podrželi, což se takto událo. Jelikož bez ustání porážky je stíhaly, tázali se, vypravivše posly, v Delfech, kterého by boha měli usmířiti, aby nad Tegejskými zvítězili. Pythie pak jim odvětila, že mají kosti Orestovy [67]) přenésti do své země. Však když nebyli s to, hrob Orestův vypátrati, vypravili opět posly k delfickému bohu, jimž se měli vyptati, na kterém místě Orestes pochován jest. Tu Pythie tázajícím se odvětila takto:

Jesti na šíré Arkadie pláni kdesi místo,
kdež větrové dva dují, mocná jež síla pohání,
ráz kde se odráží, kde leží i na úrazu úraz.

Tamť Agamemnonovec v životoplodné země lůnu
pohřben; jejž až ty přeneseš, přemoci lze Tegejské.

I toto když Lakedaimonští uslyšeli, byli ještě vzdor všemu hledání rovněž tak vzdáleni vypátrání hrobu, až konečně Liches, jeden z tak zvaných *agathoergů* to uhodl. Agathoergové jsou občané spartánští, jichž se z nejstarších rytířů [68]) každoročně pět volí; tito musí po celý ten rok, v němž voleni jsou, v obecních záležitostech sem tam bez ustání choditi.

68. Jeden z těchto mužů tedy, jmenem Liches, vypátral hrob onen v Tegei náhodou i důmyslem svým. Přišed totiž za příměří, jež tehdáž s Tegeaty bylo uzavřeno, do kovárny jakéhos Tegeata díval se na bušení železa i divil se velice tomu, co viděl. Tu kovář vida jej se divícího, ustal v práci a vece: „Věru, ó lakonský cizinče, kdybys byl viděl to co já, tož bysi se teprv divil, jelikož už teď tak velice se divíš bušení železa. Já jsem totiž, hodlaje kdysi na tomto dvorku studni vykopati, při kopání přišel na rakev sedmiloketní; nechtě pak uvěřiti, že by kdy bylo větších lidí bývalo než za nynějška, otevřel jsem rakev i spatřil jsem mrtvolu stejné délky s rakví; na to jsem mrtvolu změřil a opět ji zahrabal.“ Tak vypravoval kovář co byl uzřel. Liches pak rozváživ slova ta, nabyl přesvědčení, že to dle věštby musí býti Orestova mrtvola; vykládalť si totiž věc takto: Dva měchy kovářovy to jsou ony větry, kovadlina a kladivo to jest ráz a odráz, železo pak bušené onen úraz na úrazu ležící; toto poslední z toho uzavíral, poněvadž železo lidem k neštěstí se vynašlo. Tak si to vyloživ a vrátiv se do Sparty, vypravoval Lakedaimonským celý příběh. Ti však jej ze lživé smyšlénky vinili a u vyhnanství poslali. I šel na to do Tegey a pověděv kováři o svém neštěstí, chtěl dvorek jeho si najmouti; však kovář dlouho nechtěl mu jej přepustiti; konečně když jej předce přemluvil, ubytoval se tam, na to otevřel hrob,

sebral kosti a odešel s nimi do Sparty. Od této doby, kdykoli se Spartánští s Tegejskými polem setkali, měli vždy převahu. Za dob Kroisových pak byli si už větší část Peloponnesu podrobili.

Kroisos uzavírá přátelskou smlouvu s Lakedaimonskými; tito mu posílají dar.

69. To vše vyzvěděv Kroisos, kázal poslům dary do Sparty nésti a za spojení s ním žádati, i nařídil jim, co by měli říci. Ti pak přišedše tam pravili: „Vyslal nás Kroisos, král Lydů a jiných národů s tímto poselstvím: O Lakedaimonští, jelikož mi delfický bůh nařídil, s Řeky v přátelský spolek vejíti, a jelikož se dovídám, že vy v čele Řeků stojíte, tož se dle výroku božského k vám obracím a chci vám býti přítelem a spojencem bez klamu a lsti.“ To nabízel Kroisos posly svými Lakedaimonským; tito pak, již byli též už doslechli věštbu Kroisovi danou, těšili se z příchodu Lydů a uzavřeli přátelství a spojení, jež přísahou stvrdili. Byliť také některými službami, Kroisem jim dříve prokázanými, jemu k odplatě zavázáni. Vyslali totiž jednou posly do Sard k zakoupení zlata, chtíce z něho ulíti Apollonovi sochu, jež nyní na hoře Thornaku v zemi lakonské stojí; Kroisos pak dal jim to zlato zdarma.

70. Pro tuto příčinu tedy a též proto, že ze všech Řeků právě jim se dávala přednost, přijali Lakedaimonští nabídnutí přátelské smlouvy; a nejen že hotovi byli jemu přispěti, až by je k tomu vybídl, dali i měděný krater, tři set džbánů míru mající zhotoviti a jej všelikými obrazy vně po kraji ozdobiti, i poslali jej Kroisovi, chtíce mu takto jeho dary oplatiti. Tento krater nedostal se do Sard, čehož dvojí se udává příčina. Lakedaimonští totiž tvrdí, že když krater, dovežen býti maje do Sard, u ostrova Samu byl, Samičtí, dověděvše se to, na dlouhých korábech

připluli a jej Lakedaimonským odňali. Samičtí pak praví, že oni sami, jimž bylo krater do Sard dovézti, jelikož se opozdili a doslechli, že Sardy už dobyty jsou a Kroisos podlehl, krater v Samu prodali a že někteří soukromí občané samičtí jej koupili a do chrámu Heřina darem poslali. Možná, že ti, již krater prodali, vrátivše se do Sparty tvrdili, že jim Samičtí jej odňali.

Sandanis radí Kroisovi, aby netáhl na Peršany.

71. S kraterem se tedy toto přihodilo. Kroisos pak minuv se s pravým smyslem věštby jemu dané táhl do Kappadokie, doufaje, že bude s to, Kyra a moc Peršanů pokořiti. Když se chystal táhnouti na Peršany, tu kdosi z Lydů, jenž už od dřívějška za moudrého byl rozhlášen a pro tuto radu, kterou nyní Kroisovi dával, teprv jak se patří slavného jmena si dobyl (říkali mu Sandanis), takto Kroisovi radil: „Ó králi! chystáš se táhnouti na takové lidi, již kožené nosí spodky a vůbec samé kožené šaty, již drsnatý kraj obývajíce nejedí tolik, mnoho-li by se jim chtělo, nýbrž mnoho-li mají; kromě toho neznají vína, nýbrž pijí vodu, nemají fíků aniž jaké jiné lahůdky. Pročež, zvítězíš-li, co jim vezmeš, jižto ničeho nemají? zvítězí-li však oni, považ, co vše ztratíš. Neboť jakmile okusí dobré věci, jež my máme, budou se jich zuby nehty držeti a nebude nám lze těchto lidí zbýti. Játť věru povděčen jsem bohům, že nevnukají Peršanům, by sami na nás táhli.“ I mluvil pravdu Sandanis; neboť před podmaněním Lydů nebylo u Peršanů žádného pohodlí a žádných lahůdek; [69]) než Kroisos nedal se přemluviti.

Geografická poznámka o řece Halysu.

72. Kappadokové u Řeků slovou Syrové. Tito Syrové, dříve než se Peršanům dostalo vlády, byli

Medů poslušni, tehdáž však už Kyrovi se kořili. Rozhraní medické a lydické říše tvořila řeka Halys, která z pohoří armenského se prýští, Kilikií protéká, potom na pravo od Matienských, na levo od Frygů teče a dále na sever Syry, na pravém břehu bydlící, od Paflagonů, levé pobřeží obývajících, dělí. Takto řeka Halys téměř celou dolení část Asie, sáhající od moře naproti Kypru ležícího až k černému moři, odděluje od hoření části. Celá dolení část spojena jest s ostatní Asií úžinou, kterou dobrý chodec za pět dní může přejíti.

Kroisos počal tažení vpádem do Kappadokie; příčiny tažení.

73. Z třech příčin vtrhl Kroisos do Kappadokie: předně touhou po výboji puzen — chtěl totiž k své říši novou část připojiti —, potom zvláště důvěrnost maje ve věštbu jemu danou, a konečně hodlaje Astyaga na Kyrovi pomstíti. Kyros totiž, syn Kambysův, podmanil Astyaga, syna Kyaxarova, jsoucího svatem Kroisovým a králem medským.

Jak se stal Astyages svatem Kroisovým?

Svatem Kroisovým stal se Astyages takto. Houf kočujících Skythů odloučiv se od ostatních přišel do země medické. Za té doby vládl Medům Kyaxares, syn Fraorta, syna Deiokova, jenž z prvku s těmito Skythy, útočiště u něho hledajícími, vlídně nakládal; ba vážil si jich tak velice, že i chlapce medické k nim dal, aby se jazyku jich a šípostřelbě naučili. Po nějaký čas Skythové chodíce na lov, pokaždé něco s sebou přinášeli; však jednou se přihodilo, že ničeho neulovili. I osopil se na ně, když se s prázdnýma rukama vraceli, Kyaxares velmi hrubě a hanlivě; bylť totiž, jak se tehdáž ukázalo, velmi prchlý v hněvu. Skythové pak zakusivše tuto urážku od Kyaxara a majíce

za to, že nezasloužené hany se jim dostalo, umínili si jednoho z těch chlapců, již se u nich učili, rozsekati, jej tak upraviti, jak zvěř k jídlu upravovali, Kyaxarovi co výsledek lovu svého poslati a potom co nejrychleji k Alyattovi, synu Sadyattovu do Sard se utéci. Což se i stalo. Kyaxares a jeho hosté jedli od toho masa a Skythové utekli se k Alyattovi.

74. Na to se, jelikož Alyattes nechtěl Skythy na požádání Kyaxarovo vydati, strhla válka mezi Lydy a Medy, která už pět let byla trvala, za kteréžto doby často Medové Lydy, ale často i Lydové Medy porazili. Když tak s rovným úspěchem válku vedli, stalo se šestého roku při jednom sražení, že se mezi bitvou nenadále den v noc proměnil (stalo se zatmění slunce). Toto zatmění předpověděl Thales Miletský Ionům a tentýž rok vytkl, [70]) v kterém se zatmění opravdu stalo. Tu Lydové a Medové vidouce noc na místo dne nastavší, upustili od boje a obě strany byly uzavření míru tím více nakloněny. Ti pak, již smířlivé narovnání sprostředkovali, byli Syennesis [71]) Kilický a Labynetos [72]) Babylonský. Tito se přičinili o rychlé uzavření míru a vzájemného sňatku; přiměli totiž Alyatta k tomu, aby dceru svou Aryenu Astyagovi, synu Kyaxarovu, za manželku dal; neboť bez pevného svazku nerády trvají smlouvy pevny a neporušeny. Přísahu skládají při smlouvách tito kmenové stejným způsobem jako Řekové, jenom že kromě obyčejných obřadů kůži na ramenou si rozřezují a krev svou vzájemně lízají.

Kroisův přechod přes řeku Halys; Kyros mu táhne vstříc; nerozhodná bitva u Pterie.

75. Tohoto Astyaga Kyros, jsoucího jeho dědem se strany matčiny, podmanil z příčiny, kterou v pozdější části díla svého udám. Proto se horšil Kroisos na Kyra a tázal se věštíren, má-li táhnouti na Per-

šany; když pak dvojsmyslná ona věštba ho došla, tu vtrhl, maje za to, že výrok tento příznivý věští výsledek, do perské říše. Když přišel k řece Halysu, tu po mostech už stávajících, jak já tvrdím, vojsko své převedl přes řeku. U Řeků však se obyčejně povídá, že Thales Miletský [73]) vojsko jeho přepravil na druhou stranu. Když totiž Kroisos v nesnázi byl, jakým způsobem by vojsko své přepravil (nebyloť prý tenkráte tam ještě žádných mostů), tu prý Thales, jsa ve vojště královĕ, učinil, aby řeka na levo od táboru tekoucí, jedním ramenem i na pravo od táboru tekla, i docílil prý toho tímto způsobem. Dal totiž, počínaje nad hořejškem táboru, hluboký průkop vykopati a vedl jej na způsob půlměsíce tak, aby řeka nahoře průkopem ze starého řečiště se vyvalila, potom podlé zadní strany táboru tekla a minuvší tábor (pod táborem) opět do starého řečiště se vylila, čímž se stalo, že, jakmile se řeka na dvě ramena rozdělila, obě tato ramena bylo lze přebroditi. Tak se povídá u Řeků; někteří pak i docela tvrdí, že se staré řečiště takto docela vysušilo. To nemohu nikterak připustiti; neboť jak pak by byli mohli na zpátečním tažení řeku překročiti?

76. Když Kroisos překročiv řeku s vojskem svým k městu Pterii v Kappadokii dorazil (Pterie jest nejpevnější místo v této zemi a leží blízko černomořského města Sinopy), tu se rozložil táborem, plenil polnosti Syrů, dobyl města Pterie i uvalil otroctví na obyvatele, dobyl též okolních měst a vyháněl Syry, již mu ničím nebyli ublížili, z otčiny. Kyros pak sebrav vojsko a sesíliv je všemi kmeny, jichžto vlastí jej cesta vedla, táhl Kroisovi vstříc; však než s vojskem vytáhl, poslal dříve hlasatele k Ionům a pokoušel se o to, aby je od Kroisa odvrátil; Ionové však nedali se přemluviti. Když byl Kyros přitáhl a naproti Kroisovi táborem lehl, tu v okolí Pterickém

silná se svedla bitva. I povstala krutá seč a s obou stran četní vojínové padali; posléze, když se setmělo, obě vojska se od sebe vzdálila, aniž by se bylo vítězství rozhodlo. Tak válčila obě vojska prvního dne.

Kroisos táhne zpět do Sard; vysílá posly k Lakedaimonským, ku králi egyptskému a babylonskému, aby žádali o pomoc; rozpouští vojsko žoldnéřské.

77. Druhého pak dne Kroisos, nemaje vojsko své za dostatečné (byloť totiž na počet mnohem slabší než Kyrovo), když Kyros útok neobnovoval, táhl zpět do Sard, hodlaje, až by byl Egypťany ku přispění povolal dle smlouvy s nimi učiněné (bylť totiž i s Amasisem [74]), králem egyptským, v přátelské spojení vešel dříve než s Lakedaimonskými), až by byl i Babylonské obeslal (neboť i s těmito byl pro případ válečný přátelskou smlouvu uzavřel), i Lakedaimonské k dostavení-se v určitou lhůtu vyzval — hodlaje tedy, pravím, až by se všichni tito ku pomoci byli sešli a až by sám valné vojsko sebral, potom teprv začátkem jara na Peršany táhnouti. S tím úmyslem se do Sard navrátil a vyslal hlasatele ke všem spojencům, mající je vybídnouti, by do pěti měsíců v Sardech se sešli; vojsko pak žoldnéřské, jež při sobě měl a jež s Peršany bylo bitvu svedlo, celé rozpustil, nikterak nemysle, že by Kyrovi, bojovavšímu bez rozhodnutí, mohlo napadnouti, na Sardy udeřiti.

Divné znamení; výklad hadačů Telmessických.

78. An Kroisos takto rozvažoval, naplnilo se celé předměstí hady. Ti když se vyskytli, tu koně, opouštějíce pastvy obvyklé, pouštěli se do nich a požírali je. I zdálo se to Kroisovi, uzřevšímu to, znamením býti — a bylo tomu opravdu tak — pročež vypravil hned posly k hadačům Telmessických [75]). Když tam byli přišli a od Telmessických se dověděli, co to má znamenati, nebylo jim už lze, Kroisovi to

zvěstovati; neboť dříve než se do Sard vrátili, podlehl Kroisos. Telmessičtí byli takto uznali, že jest se Kroisovi vpádu cizího vojska nadíti, jež si praobyvatele podmaní; neboť had, to prý jest dítě země, kůň však nepřítel a cizinec. Tuto odpověď tedy dali Telmessičtí Kroisovi, an zatím byl podlehl, nevědouce ještě o tom, co se s Kroisem a jeho městem stalo.

Kyros táhne na Sardy; Kroisos se mu staví vstříc; lest Kyrova, porážka Kroisova; obležení Sard; Kroisos vysílá opět posly, žádaje rychlou pomoc.

79. Kyros totiž hned, když byl Kroisos po ukončené bitvě odtáhl, dověděv se, že zamýšlí vojsko rozpustiti, seznal, že jest nyní prospěšno co možná nejrychleji na Sardy táhnouti, než by se opět válečná moc Lydů shromáždila. Jakmile tento náhled si utvořil, hned jej co nejrychleji hleděl uskutečniti, tak že vtrhnuv s vojskem svým do Lydie, sám přišel Kroisovi co posel. Tu Kroisos, ač u veliké jsa nesnázi, jelikož se věci jinak, než se nadál, zběhly, předce vedl Lydy v bitvu. Nebylť tehdáž v Asii udatnějšího a silnějšího národa nad lydický. Oni bojovali koňmo, nosili dlouhé dřevce a byli výborní jezdci.

80. Když se obě vojska v rovině setkala, jež se před městem rozprostírá, v rovině to velké a holé (kteroužto řeka Hyllos a mnohé jiné tekou, vylévající se v největší z nich, Hermos zvanou, jež se ze svaté hory mateře Dindymenské prýští a u města Fokajských v moře se vylévá), tu Kyros vida Lydy k bitvě se šikující a obávaje se jejich jízdy, učinil z rady Harpaga takto. Všechny velbloudy, již za jeho vojskem potravu a náčiní nosili, dal dohromady svésti, jim náklad odníti a kázal vojínům po jezdecku se upravivším na ně vsedati, i nařídil těmto, aby v čele ostatního vojska proti jízdě Kroisově postupovali; velbloudojezdcům těmto měla pěchota v zápětí jíti a za

pěchotou teprv postavil celou svou jízdu. Takto všem místa svá vykázav, poručil ostatních Lydů nešetřiti, nýbrž všechny, kdokoli by se jim protivili, napořáde vražditi, Kroisa však neusmrcovati, byť se i jímajícím jej bránil. Tak poručil; velbloudy však naproti jízdě postavil z té příčiny, poněvadž se kůň velblouda děsí a nemůže ani naň patřiti, ani jej čiti. Proto právě chytré toto opatření učinil, aby Kroisovi jízda jeho, jížto hodlal něco stkvělého dokázati, nic neprospívala. Když se obě vojska proti sobě hnula, tu koně, jakmile větřili velbloudy a je spatřili, obrátili se, a bylo veta po Kroisově naději. Nicméně předce Lydové ani při tom nepozbyli srdnatosti, nýbrž jakmile spatřili, co se děje, skočili s koní a pěšky bojovali s Peršany. Posléze však, když s obou stran hojně lidu bylo padlo, couvli Lydové zpět, Peršané pak je v městě sevřeli a obléhali.

81. Tak tedy Lydové obleženi byli, Kroisos pak domnívaje se, že bude obležení po dlouhý čas trvati, vypravil opět posly k spojencům svým. Dříve vyslaní poslové měli totiž spojence vybídnouti, by do pěti měsíců do Sard přibyli; teď však vypravil posly, aby žádali za přispění co nejrychlejší, poněvadž už obležen jest.

Válka Lakedaimonských s Argivskými.

82. Vypravil tedy Kroisos posly ke všem spojencům, i k Lakedaimonským. Tito však sami právě touž dobou byli s Argivskými v sváru o město Thyreu. Lakedaimonští totiž toto město od říše argolické odtrhli; patřilať pak celá ona krajina na sever až k Maleám Argivským, a sice nejen na pevnině, nýbrž i ostrov Kythera a ostatní ostrovy. Když Argivští části té, kterou Lakedaimonští jim odnímali, na pomoc přispěli, tu učinili vespolnou smlouvu mezi sebou, aby s obou stran jen po třech stech vojínů spolu bojovalo, a kteří by zvítězili, těm aby tato krajina patřila.

ostatní pak vojsko aby se oboje do své vlasti vrátilo a nebylo boji přítomno, a sice proto, poněvadž by ono vojsko, jež by svojince podléhati vidělo, jim chtělo pomáhati. To umluvivše vzdálili se, a jen vybraní mužové obou vojsk tam zůstali a spolu bojovali; i bojovali bez rozhodnutí, až posléze z oněch 600 jen 3 zůstali: se strany Argivských Alkenor a Chromios, se strany pak Lakedaimonských Othryades. Tito byli ještě na živu, když se už bylo smrklo. Tu oni dva Argivští, mníce se býti vítězi, běželi do Argosu, Othryades pak Lakedaimonský odňal mrtvolám Argivským brnění, snesl je co kořist v svůj tábor a neopustil bojiště. Druhého dne přišla obě vojska na bojiště, by se na výsledek podívala. Tu si z prvku obě strany vítězství osvojovaly, jedni pravíce, že z jejich vojínů více zůstalo na živě, druzí pak dokládajíce, že oni dva prchli, jejich však vojín že pole opanoval a mrtvoly nepřátelské obral; posléze se z této hádky strhla srážka a bitva, v níž, když byli s obou stran mnozí padli, konečně Lakedaimonští vítězství dobyli. Od té doby si Argivští, jižto před tím dle zděděného obyčeje dlouhé vlasy nosívali, hlavy holili a zákon vydali, i zařekli se, že nikdo z nich nenechá si kštici růsti, a že ženy jejich žádné zlato nebudou nositi, dokud by Thyreu opět nevydobyli. Lakedaimonští však právě opačný vydali zákon. Kdežto totiž dříve si vlasy růsti nenechávali, měl od nynějška každý kštici nositi. Onen pak vojín, jenž jediný z oněch 300 na živě zůstal, Othryades jmenem, ostýchaje se samoten do Sparty se vrátiti, an soudruzi jeho zahynuli, usmrtil prý se sám v Thyrei. [76])

83. Právě když Spartanští tímto bojem ještě byli zaměstnáni, přibyl sardický hlasatel, žádaje, by obleženému Kroisovi přispěli. Tito pak, vyslechše poselství, vzdor svému stavu předce se odhodlali jemu přispěti. Když však už byli se přichystali a koráby po-

hotově měli, tu došlo jich druhé poselství, že město Lydů už dobyto a Kroisos v zajetí jest. Lakedaimonské to velice mrzelo, než musili předce od záměru svého upustiti.

Dobytí Sard.

84. Sardy tímto způsobem byly padly. Čtrnáctého dne po započetí obležení rozeslal Kyros jezdce po celém vojště svém a slíbil, že, kdož by první hradby stekl, obdařen bude. Když na to vojsko útokem hnalo, avšak ničeho svésti nemohlo, tu, an zatím ostatní umdleností ustávali, Mardický vojín, jmenem Hyroiades, pokusil se na hradby se dostati na onom místě, kde žádná stráž nebyla postavena; neboť neobávali se Lydové, že by zde hrad bylo lze stéci; s té strany totiž strmí hrad kolmo do výšky a jest nedobytný. To bylo také jediné místo, kolem něhož starý král sardický Meles nebyl lva nesl, jejž mu souložnice jeho porodila 77). Telmessičtí vynesli totiž tehdáž výrok, že, ponese-li se lev tento kolkolem, Sardy budou nedobytné. I nesl sice Meles lva kolkolem celé zdi, kdežto se mohlo na hrad udeřiti, tohoto jediného místa nedbal, zdajícího se mu kolmým býti a neschůdným; jestiť to ona část hradu, jež hledí k hoře Tmolu. Řečený muž mardický, Hyroiades, byl den před tím spatřil, že kdosi z Lydů na této straně pro přilbu shůry dolů se skulivší slezl a ji zdvihl; i vštípil si toto v pamět; druhého pak dne sám zde nahoru vylezl a po něm jiní Peršané. Tak se, když byli mnozí z nich zde vylezli, Sardy dobyly a celé město se plenem hubilo.

Němý syn Kroisův nabyl řeči a zachránil život otce svého.

85. Kroisovi pak samému přihodilo se toto. Měltě totiž syna, o němž jsem už dříve se zmínil, úhledného to sice mladíka, avšak němého. Dříve, totiž

ještě za dob svého blahobytu, byl Kroisos vše, co bylo možné, stran něho učinil; mimo jiné prostředky užil i toho, že vypravil posly do Delfů, aby se boha tázali. I odvece jim Pythia toto:

Lyde rodem, panovníče mocný, ó Kroise nemoudrý!
Nechtějž hlas veletoužebný syna nikdy zaslechnout
v svém domě. Lépe, pravím, jestiť, by se nestalo takto.
Nebť syn tvůj první promluvit slovo má v neblahý den.

Tehdáž pak, když hradba byla stečena, hnal kdosi z Peršanů, neznaje krále, na Kroisa, chtě jej usmrtiti; Kroisos viděl jej ovšem ženoucího se naň, než neštěstím všecek byl otupěl i nedbal pranic, byť i raněn zemřel. Tu však onen němý syn, vida Peršana ženoucího se, strachem a neštěstím vyrazil ze sebe hlas a promluvil takto: „O člověče, neusmrcuj Kroisa.“ Tak jinoch tento tehdáž poprvé ze sebe hlas vydal a od té doby mluvil po celý čas svého života.

Kyros káže Kroisa upáliti; zachránění jeho.

86. Peršané tedy dobyli Sard a Kroisa samého po čtrnáctiletém jeho panování a čtrnáctidenním obležení zajali, zničivšího v pravdě, dle oné věštby, velikou říši, však *svou vlastní*. I vedli jej zajatého Peršané před Kyra. Tento pak kázal velikou hranici učiniti a Kroisa okovy sevřeného i čtrnáct Lydů vedle něho na ni vložiti, buď je za vítězství dosažené některému bohu obětovati hodlaje, buď nějaký slib splniti chtě; možná i, že uslyšev o Kroisově zbožnosti, proto jej na hranici vložil, aby se přesvědčil, zachrání-li jej nějaký bůh, by nebyl za živa upálen. To tedy učinil Kyros. Kroisos pak, stoje na hranici, ač v takovém neštěstí postaven jsa, rozpomenul se předce na výrok Solonův i seznal nyní, že návodem božským mu bylo tehdáž řečeno, že nikdo z lidí živoucích není blažen. To když mu napadlo, hluboce vzdychl a zastenal, i zvolal, přerušiv dlouhé mlčení své, třikráte:

„Ó Solone!“ Uslyšev to Kyros, kázal tlumočníkům tázati se Kroisa, koho to volal; i tázali se tito přistoupivše k němu. Kroisos pak tázán jsa po drahnou chvíli v mlčení trval; potom, když se naň naléhalo, pravil: „Volal jsem muže, s nímž kdyby všem panovníkům lze bylo pohovořiti, výše bych si toho cenil nad veliké bohatství.“ Nechápouce smysl těchto slov, tázali se jeho opětně stran toho, co byl řekl. Když pak naň bez ustání naléhali a pokoje mu nedali, tu vypravoval, že přišel jednou k němu Solon Athenský, ten že, uzřev všeliké jeho bohatství, za malichernost je v hovoru svém prohlásil a že se na něm vše splnilo, jak to onen pověděl, což prý ostatně nesměřuje pouze na něho, nýbrž na celé lidské pokolení vůbec, zvláště pak na ty, již se sami domnívají býti blaženými. Tak Kroisos vypravoval a mezi tím hranice zapálena byvší už na kraji hořela. Tu Kyros uslyšev od tlumočníků, co Kroisos pověděl, změnil úmysl svůj a uváživ, že sám jsa člověk, jiného člověka, jenž co do štěstí nestál níže jeho, za živa v plamen vydává, a kromě toho obávaje se odplaty a vida, že zde na světě nic nemá stálého trvání, kázal plamen vyšlehující co nejrychleji udusiti a Kroisa i jeho soudruhy dolů svésti. Peršané však pokoušejíce se o to, nebyli s to, oheň zmoci.

87. Tu prý (jak Lydové vypravují) Kroisos seznav převrat v smýšlení Kyrově nastalý, když viděl, že všichni oheň hasili, avšak jej zmoci nemohli, volal hlasitě k Apollonovi [78]), aby jemu, pakli se mu kdy darem nějakým zavděčil, ku pomoci přispěl a jej z toho neštěstí vysvobodil. Tak prý slze volal boha o pomoc; i shlukla prý se nenadále z čista jasna mračna a liják se spustil i pršelo, jen se lilo, tak že hořící hranice v brzku uhasla. Tak se Kyros přesvědčil, že jest Kroisos bohomilý a hodný muž, i tázal se jeho, když byl s hranice dolů sveden, takto: „Kroise, který

to člověk tě přemluvil, bys na mou říši táhl a místo přítele nepřítelem se mi stal?“ Onen pak odvece: „Ó králi! tak tomu chtělo tvé štěstí a mé neštěstí; vinen tím však jest bůh řecký, jenž mne k tažení povzbudil; neboť nikdo není takovým hlupcem, že by válku místo míru volil; v míru totiž synové pochovávají otce své, ve válce pak otcové syny. Než tak bezpochyby zráčilo se bohům.“

Kroisos dává Kyrovi dobrou radu; žádá na něm, by se směl delfickému bohu za jeho lživý výrok pomstíti; Kyros svoluje.

88. Tak pravil, Kyros pak sňav mu okovy, vykázal mu místo podlé sebe a věru velmi šetrně s ním nakládal, i nemohl se dosti vynadiviti tomu, co byl viděl a rovněž tak i všichni kolem něho. Kroisos pak v myšlení se pohříživ zamlčel se; po chvíli pak ohlédnuv se a vida Peršany město pleniti, pravil: „Ó králi! mám ti říci, co si právě myslím aneb v mlčení setrvati?“ Kyros pak pobádal jej, by směle řekl, cokoliv chce. Tu se Kroisos tázal takto: „Tento četný dav co to tak usilovně koná?“ Onen vece: „Město tvé plení a bohatství tvé drancuje.“ Kroisos však odvece: „Ani mé město, ani mé bohatství neplení; neboť není mi už nic po tom; *tvé* jmění spíše plení a loupí.“

89. Kyros se nad tím, co Kroisos řekl, zamyslil i kázav ostatním odstoupiti, tázal se Kroisa, co by mu v tom případě radil. Onen pak vece: „Jelikož mne bozi otrokem tvým učinili, tož chci, vidím-li v něčem dále než ty, tobě to sděliti. Peršané od přirození jsouce zpupní lidé, nemají teď žádného bohatství; pakli je však necháš pleniti a velikého bohatství dosíci, můžeš se toho naditi, co ti nyní povím. Kdo z nich nejvíce urve, ten, věz to, pozdvihne se proti tobě. Pročež, shoduješ-li se s tím, co jsem řekl, učiň

takto. Rozstav u všech bran své kopinníky co strážce, a ti nechať hlásají, vojínům kořist unášejícím ji odnímajíce, že se desátý díl té kořisti musí Zeusovi obětovati. Tak ty neupadneš u nich v nenávist, neodnímaje jim kořist násilím, oni pak si pomyslí, že činíš jen co slušno a ochotně kořist z rukou vydají.

90. Kyros se velmi tomu, co byl slyšel, těšil, poněvadž nahlížel, že dobrou radu mu dává. I pochváliv jej velice a rozkázav kopinníkům učiniti, co mu byl Kroisos poradil, vece takto: „Kroise! jelikož co pravý král puzena se cítíš hodné skutky konati a hodná slova mluviti, žádej na mně dar, kteréhož bys sobě hned nyní přál.“ I odvětil Kroisos: „O pane, nejvíce se mi zavděčíš, dovolíš-li mi poslati tyto okovy bohu řeckému, jejž jsem nejvíce nad všechny poctil, a tázati se jeho, zdali to jeho způsob jest, dobrodince klamati.“ Kyros pak tázal se, jakou maje příčinu, onoho boha takto viniti, toto přání vyslovil. Načež mu Kroisos vypravoval vše co učinil a jaké odpovědi věštírny vydaly, zvláště pak jaké dary poslal a že povzbuzen byv věštbou, na Peršany táhl. To řka, jal se opět prositi, žádaje, by se mu dovolilo tuto výčitku onomu bohu učiniti. Kyros pak dal se do smíchu a vece: „I toho se ti dostane, ó Kroise, i vůbec všeho, cokoliv na mně žádati budeš.“ Uslyšev to Kroisos, vyslal několik Lydů do Delfů a kázal jim okovy na prahu chrámovém položiti a se tázati, zdali se nestydí bůh, že věštbami svými Kroisa povzbudil k tažení proti Peršanům, pravě, že Kyrovu říši zničí; proto prý jemu Kroisos tuto kořist darem posílá — při tom měli poslové okovy okázati. Tak se měli tázati a spolu ještě, zdali to u řeckých bohů zásadou jest, nevděčnými býti.

Pythie odpovídá, že Kroisos neštěstím svým sám vinen jest.

91. Když Lydové do chrámu vešli a, co jim bylo

uloženo, vyřídili, odvětila Pythie toto: „Souzenému osudu utéci nemožno jest i samému bohu. Kroisos pyká za vinu pátého předka svého (Gyga),[79]) jenž jsa kopinníkem Heraklovcův ženské lsti uposlechl, pána svého usmrtil a jeho vlády se zmocnil. Vzdor tomu že Loxias[80]) se snažil, aby neštěstí, jež Sardy zastihlo, teprv za vlády synů Kroisových se událo a ne za živobytí Kroisa samého, nebyl předce s to, osud odvrátiti; než co jemu osud dovoloval, to učinil mu vděk; o tři roky totiž dobytí Sard protáhl; i věziž to Kroisos, že o tři roky později, než mu souzeno bylo, podlehl. Za druhé jemu ohněm zahynouti majícímu bůh přispěl. Co se pak věštby dané týče, neslušná jest Kroisova stížnost. Předpověděl mu totiž Loxias, že, potáhne-li na Peršany, velikou říši zničí; i měl tedy na to, kdyby byl chtěl s dobrou se potázati, opětně se ptáti. míní-li to jeho vlastní aneb Kyrovu říši. Poněvadž však výroku neporozuměl aniž také se opětně ptal, přičítejž vinu sám sobě. Ani tomu, co jemu Loxias stran mezka věštil, když posléze o věštbu žádal, neporozuměl. Tento mezek totiž — to byl Kyros; neboť pošel z rodičů různorodých, z matky urozené, z otce však nízkorodého; matka jeho byla totiž Meďanka a dcera Astyaga, krále Medů, otec však Peršan a poddaný Medů; tento, ač ve všem níže stoje, předce se svou panovnicí v sňatek vešel.“ To odvětila Pythie Lydům; tito pak přinesli poselství do Sard a sdělili je Kroisovi. I seznal Kroisos uslyšev to, že vina na něm a ne na bohu lpí.

Doplněk vypravování o darech, jež Kroisos do rozličných chrámů byl poslal.

92. Tolik o vládě Kroisově a prvním podmanění Ionie. Od Kroisa i jiné četné dary jsou v Řecku, nejen ty, o nichž jsem dříve pověděl. V Boiotských Thebách stojí zlatá třínožka, jíž věnoval Apollonovi Ismenskému,

v Efesu pak jsou od něho pověstné zlaté krávy [81]) a větší část sloupů, a v delfickém chrámu Proneické Atheny [82]) veliký zlatý štít. Tyto dary se až podnes zachovaly, jiné pak zmizely, totiž dary v Branchidech v Miletsku, jež, jak se proslýchá, stejné byly váhy a podoby s delfickými. Ty dary, jež poslal do Delfů a do chrámu Amfiaraova, obětoval ze svého po otci zděděného jmění co prvotiny [83]), ostatní pak dary pocházely z jmění jakéhos odpůrce, jenž, dříve než Kroisos vládu nastoupil, proti němu brojil a o to usiloval, by se vlády nad Lydy dostalo Pantaleontovi. Tento Pantaleon byl syn Alyattův a Kroisův nevlastní bratr; Kroisos totiž narodil se Alyattovi ze ženy karické, Pantaleon pak z ionické. Když pak Kroisos vládu od otce jemu odevzdanou nastoupil, dal onoho člověka, jenž proti němu brojil, na skřípci mučiti až duši vypustil, jmění pak jeho, které už dříve obětovati byl slíbil, tehdáž způsobem řečeným poslal darem do těch chrámů, jež jsem jmenoval. Tolik o jeho darech.

Mohyla Alyattova.

93. Divných věcí, jež by třeba bylo zaznamenati, neposkytuje právě příroda v lydické zemi tak jako v jiných zemích, vyjma zlatý písek z hory Tmolu přicházející; budovu však jednu tam viděti lze památnější všech po celém světě, vyjma stavby egyptské a babylonské. Nalézá se tam totiž mohyla [84]) Alyatta, otce Kroisova, jejíž podstavec z velikých kamenů zhotoven jest, ostatní pak část z nasypané hlíny. Mohylu tuto vystavěli kramáři a řemeslníci a nevěstky; na náhrobku bylo patero sloupců, jichž ještě, když jsem já tam byl, stávalo a bylo na nich zaznamenáno, co každá z oněch tří tříd dělníků vykonala; i okázalo se při vyměřování, že největší kus práce nevěstky vykonaly. U Lydů totiž všechny dcery jsou nevěstky a vydělávají si takto věno, i činí to, pokud se neprovdají; vdávají se však

samy (t. j. neprovdávají je rodiče). Okolek celé mohyly obnáší 6 honů a 2 plethra, šířka 13 plether.*) S mohylou hraničí veliké jezero, jež prý ustavičný přítok má; jezero to slove Gygovo.[85])

Obyčeje a vynálezy Lydů. Část Lydů přestěhovala se do Tyrsenie.

94. Tolik o této mohyle. Obyčeje Lydů rovnají se téměř docela řeckým, vyjma to, že děvčata lydská panenství své mrhají. Pokud víme, byli Lydové první lidé, již zlaté a stříbrné peníze razili, první, již začali kramařiti. Dále tvrdí Lydové, že i hry, jichž nyní u nich a u Řeků stává, od nich jsou vynalezeny. Tyto hry prý, jakmile je vynalezli, do Tyrsenska přenesli, o čemž toto vypravují. Za krále Atysa,[86]) syna Manova, nastal prý veliký hlad po celé Lydii. Po nějaký čas snášeli jej Lydové, později však, když nepřestával, vyhledávali proti němu prostředky, i vymyslil si ten to, onen ono. Tak prý se tehdáž u nich vynalezly kostky i astragaly[87]) i míč i všechny ostatní hry mimo vrhcáby; na tento jediný vynález nečiní žádných nároků. I užívali prý těchto vynálezů takto co prostředků proti hladu. Ob den vždycky hrávali od rána do večera, aby se jim nechtělo jísti, druhý pak den zase jedli nedbajíce her; takovým způsobem vydrželi prý to 18 roků. Však když bída ještě nepřestávala, nýbrž více a více je soužila, tu král, rozděliv všechny Lydy na dva zástupy, metal losy; jedním losem mělo se určiti, který zástup má ve vlasti zůstati, druhým, který se má vystěhovati; k oné části, jež měla doma zůstati, přidal se král sám, k druhé části svého syna, jmenem Tyrsena.[88]) Nato ti, na něž los padl, že se vystěhovati mají, odebrali se do Smyrny, zbudovali si lodí, do nichž vše, čeho bylo třeba a co se dalo odvézti,

*) Hon (stadion) = $1/_{40}$ míle zeměpisné; plethron = $1/_6$ honu.

naložili, a vydali se na moře, aby si nové živobytí a novou zemi vyhledali; posléze, minuvše mnohé národy, dostali se k Umbrům, [89]) kdežto si města založili a až podnes bydlí. Místo Lydů přezvali prý se potom po kraleviči, jenž je byl vedl, dadouce si po něm jmeno „Tyrsenové.“ Tolik o podmanění Lydů.

Herodot přechází k vypravování o říši medické a o Kyrovi.

95. Nyní pak přechází vypravování naše ku Kyrovi a k Peršanům a líčiti bude, kdo tento Kyros byl, jenž říši Kroisovu zničil a jakým způsobem se Peršanům nadvlády v Asii dostalo. — I chci se jen vypravování oněch Peršanů přidržeti, již nechtí, co se Kyra týče, přeháněti, nýbrž pravdu podávati, ač bych ovšem i tré jiných pověstí [90]) mohl podati. Za panování Assyrských [91]) v hoření Asii, jež 520 let trvalo, první se pokusili Medové od nich odpadnouti; i počínali si, bojujíce za svou neodvislost s Assyrskými, co udatní muži a svalivše se sebe jarmo otrocké dobyli si svobody. Po nich pak i ostatní národové [92]) totéž učinili.

Deiokes dobyl si spravedlivými rozsudky slávy a stal se králem Medů (708 př. Kr.); dal si veliký a pevný palác vystavěti.

96. I měli zprvku všickni po celé pevnině svobodné (republikánské) zřízení, až se opět tímto způsobem pod vládu královskou dostali. Byltě mezi Medy moudrý muž, jmenem Deiokes, syn Fraortův. Tento zatouživ po vládě královské, počínal si takto. Medové bydleli porůznu v samostatných vesnicích. Deiokes byl ve své vsi už dříve váženým mužem, však tehdáž počal ještě více a horlivěji o spravedlnost dbáti. Tak si počínal, ano po celé Medii veliké bývalo bezzákoní, věda, že nespravedlivý živel nepřátelským jest spravedlivému. I zvolili si jej Medové oné vsi, vidouce

jeho povahu, za soudce; on pak, baže po vládě, soudil po právu a spravedlnosti. Takovým počínáním získal si nemalou chválu u svých spoluobčanů, tak že obyvatelé ostatních vsí, slýchajíce, že Deiokes jediný po právu soudí, ochotně se k němu pro rozsudky ubírali, an dříve s nespravedlivými výroky se potkávali; posléze pak k nikomu jinému se neobraceli.

97. Když pak, jelikož se všude proslýchalo, že on po právu soudí, vždy více a více lidí se k němu hrnulo, tu seznav Deiokes, že vše na něm spočívá, zdráhal se déle tam zasedati, kde dříve zasedaje soudil, a pravil, že se mu už nechce sudím býti; neníť prý mu to prospěšno, svých věcí po celý den zanedbávati a sousedům svým sudím býti. Když nato lupičství a nepořádku ještě mnohem více po vesnicích bylo než kdy před tím, tu se Medové sešli a radili se hovoříce o tom, jaká by se měla opatření státi. — I domnívám se, že se tu se strany Deiokových přátel asi takto mluvilo: „Nelzeť nám dle nynějšího způsobu déle vlast obývati; nuže, ustanovme si krále. Takto vlast naše bude dobře spravována a budeme se moci k svým zaměstnáním obrátiti, aniž budeme déle bezuzdností pronásledováni.“ Tak asi mluvili a přemluvili se vespolek k zavedení vlády královské.

98. I hned nastala otázka, koho by měli králem učiniti. Tu se s mnohých stran navrhoval a chválil Deiokes, až se posléze všickni shodli, že on jim má kralovati. I rozkázal jim Deiokes, aby mu zbudovali dům jeho královské vlády důstojný a aby mu kopinníky co stráž ochrannou dali. Což Medové ihned učinili. Zbudovaliť mu veliký a pevný palác, kde on sám k tomu místo naznačil, i dali mu zvůli, aby sám si kopinníky vybral. Deiokes, jakmile vládu v rukou měl, hleděl Medy k tomu donutiti, aby *jedno* město utvořili a toto opevnili, ostatních pak míst méně dbali. Když mu Medové i v tom byli po vůli, tu zbudoval

velikou a silnou tvrz, jež nyní Agbatana [93]) slove, tím způsobem, že jedna ohrada uvnitř druhé stojí; zřízena pak jest tvrz tak, že jedna ohrada nad druhou (nejbližší) jen cimbuřím vyčnívá. Tomuto zřízení napomáhá už poloha místa samého — jest to totiž pahorek — a kromě toho ještě ruka lidská přirozené povaze místa napomohla. Všech ohrad jest v celku *sedm*; uprostřed poslední stojí hrad královský a pokladnice; největší pak ohrada (totiž nejspodnější) má asi takový objem, jako celé Atheny. Cimbuří první ohrady jest bílé, druhé černé, třetí tmavočervené, čtvrté tmavomodré, páté světločervené. Tak každé z patera těchto cimbuří natřeno jest jinou barvou; šestá pak ohrada má postříbřené a sedmá pozlacené cimbuří.

Zavedení jisté etiketty.

99. Tak si Deiokes palác a sedmero ohrad kolem něho vystavěl, ostatnímu pak lidu kázal vně kolem tvrze bydleti. Když vše bylo hotovo, zavedl Deiokes první všech králů tento řád, aby nikdo z občanů ku králi neměl přístupu, nýbrž každý s ním vše prostřednictvím jistých poslů vyjednával, aby nikdo krále neviděl, a nikdo se neosměloval, před ním se smáti neb plívati. *) Tento řád proto zavedl, aby soudruhové jeho, již byli s ním vyrostli a nepocházeli z rodu špatnějšího a i co do statečnosti ničeho jemu nezadávali, vidouce jej se nemrzeli a jemu úklady nestrojili, nýbrž aby nevidoucím jej zdál se býti jinou (vyšší) bytostí.

*) Deiokes tedy místo patriarchálných poměrů, v nichž králové jiných národů k poddaným svým stáli, zavedl dosti přísnou *etikettu*, a to, jak Herodot dále podotýká, proto, aby Medové zvykli, jej za jakousi vyšší bytost považovati.

Vydávání rozsudků.

100. Když byl vše takto zařídil a vládu svou upevnil, počínal si co přísný strážce spravedlnosti. Lidé rozepře své písemně mu posílali, on pak rozsoudiv ty, jež se mu zaslaly, posílal je zpět. Tak si počínal stran rozepří. Kromě toho zavedl i toto. Kdykoli se dověděl o nějakém přečinu, dal vinníka předvolati a uložil mu trest, jaký onen přestupek zasluhoval; k tomu cíli měl po celé zemi, jíž vládl, své lidi, již všechno všude pozorovali a všemu naslýchali.[94])

101. Deiokes tedy spojil Medy v jeden celek a byl jich vládcem. Jednotlivé kmeny Medů jsou tyto: Busové, Paretakenští, Struchatové, Arizantové, Budiové, Magové. Tolikerých kmenů jest v Medii.

Po smrti Deioka nastoupil vládu Fraortes; panoval 655 až 633; zahynul v boji s Assyrskými.

102. Deiokův syn byl Fraortes, jenž po smrti Deioka, kralovavšího 53 roků, vládu zdědil; zděděv ji neměl dosti na tom jen nad medickým národem vládnouti, nýbrž předně na Peršany udeřil a je Medům podrobil; potom maje tyto dva národy, oba mohutné, pokořoval si celou Asii, od jednoho národa k druhému se obraceje; posléze táhl na Assyrské a sice na ty obyvatele Assyrské, již Ninos (Ninive) obývali a dříve všemi národy vládli, tehdáž však po odpadnutí všech spojenců o samotě stáli; ostatně byli sami sebou dosti mohutni. V tomto tažení zahynul i Fraortes sám po 22letém panování i veliký díl jeho vojska.

Kyaxares 633—593. Za jeho vlády vpadli Skythové do Medie a porazili Medy; odtud táhli na Egypt; na zpáteční cestě oloupila část Skythů chrám Afroditin; pokuta za to.

103. Po smrti Fraorta zdědil vládu Kyaxares, syn Fraorta, syna Deiokova. Tento prý byl ještě mno-

hem udatnější než předkové jeho. On poprvé rozdělil obyvatele Asie na pluky [95]) a poprvé oddělil od sebe kopinníky, lukostřelce a jezdce; dříve totiž bylo vše různá směsice. Tento král to byl, jenž s Lydy tehdáž bojoval, když se svrchu řečené zatmění slunce stalo, a jenž všechny hornoasiatské krajiny za řekou Halysem se svou říší spojil. Potom sebrav veškeré jemu poddané národy táhl na Ninos, aby otce svého pomstil a město ztroskotal. Když však Assyrské v bitvě přemohl a Ninos obléhal, přivalil se veliký dav Skythů, [96]) králem samým, Madyem, synem Protothyeovým, vedený. Tito vypudivše Kimmerické [97]) z Evropy a pronásledujíce je na útěku přihnali se do Asie a vpadli do země medické.

104. Od jezera Maietického*) může dobrý chodec po třicetidenní cestě k řece Fasisu a do kraje Kolchického doraziti; odtud pak není daleko do Medie; jestiť jen jediný národ mezi obojí zemí, Saspeirové; těch když člověk mine, jest už v Medii. Skythové však nevpadli touto cestou do Medie, nýbrž uchýlivše se od rovné čáry dali se shůry cestou mnohem delší, majíce po pravé straně pohoří kavkazské (t. j. po levé straně pohoří kavkazského). Tu se Medové s nimi polem setkali a poraženi byvše pozbyli nadvlády; Skythové pak zmocnili se celé Asie.

105. Odtud táhli dále na Egypt. Když už byli v palestinské Syrii, [98]) tu jim král Egyptský Psammitich přišel vstříc a dary i prosbami je od dalšího pochodu odvrátil. Když pak Skythové na zpátečním tažení do syrského města Askalonu [99]) přišli, tu většina jich přešla město bez plenění, však několik Skythů pozadu zůstavších oloupilo chrám nebeské Afrodity. [100]) Jestiť pak tento chrám, jak se proslýchá, nejstarší všech, kolikožkoli jich ona bohyně má; neboť

*) Nyní *azovské moře.*

i kypricky chrám založen jest, jak Kypričtí sami uznavají, odtud; též chrám na ostrovu Kytheře zbudován jest od Feničanů, pocházejících právě ze Syrie. Na tyto Skythy, již chrám v Askalonu oloupili, a na veškeré jich potomstvo seslala bohyně tak zvanou ženskou nemoc.[101]) Z této příčiny prý, jak Skythové povídají, zastihla je ona nemoc, a proto jest prý příchozím do Skythické země viděti takové lidi, jež Skythové sami nazývají malomocné.

Jak se Kyaxares Skythů zprostil? Po něm nastoupil Astyages (593—558).

106. Po 28 let vládli Skythové Asií, a zpupností i nedbalostí svou vše na rub obrátili. Vybíralit ode všech poplatek a kromě toho poplatku drancovali, vůkol jezdíce, co kdo měl. Konečně pozval Kyaxares, král medský, většinu jich k hostině a opojiv je vínem usmrtil je. Tím způsobem si Medové opět nadvládu vydobyli a panovali zase nad týmiž kmeny jako dříve; dobyli též i Ninos (jakým způsobem se to stalo, to v jiném díle[102]) naznačím) a podrobili si celé Assyrsko, vyjma kraj Babylonským patřící. Na to Kyaxares po 40letém panování — připočteme-li totiž i leta skythské vlády — zemřel a zdědil po něm vládu Astyages, jeho syn.

Sen Astyagův, následkem jehož provdal Mandanu za Kambysa.

107. Tomuto narodila se dcera, jíž dal jmeno Mandane. O té se mu jednou ve snu zdálo, že tolik močila, až celé město potopila a celou Asii zaplavila. I sdělil sen tento Magům[103]) a sice snopravcům[104]) mezi nimi jsoucím a poděsil se, uslyšev od nich dopodrobna, co to mělo znamenati. Pročež nechtěl Mandanu, jsoucí už na vdavky, nikomu z urozených Medů za ženu dáti, obávaje se onoho snu; i provdal ji za

jakéhos Peršana, jmenem Kambysa [105]), jejž shledal býti z dobrého rodu a mírné povahy, jelikož se mu mnohem níže státi zdál než kdokoliv i z prostřední třídy Medů.

Druhý sen. Král káže Harpagovi novorozeného Kyra usmrtiti. Harpagos nařídil Mitradatovi, aby Kyra na pusté hoře vysadil; tento však návodem ženy své dal tam své vlastní dítě, jež mrtvé na svět přišlo, Kyra pak choval u sebe.

108. Když byla Mandane za Kambysa provdána, měl Astyages hned prvního roku opět jiný sen. Zdálo se mu totiž, že vyrostl z jeho dcery vinný keř, jenž se po celé Asii rozprostřel. Když byl i toto vidění snověštcům sdělil, obeslal dceru svou, jsoucí už na slehnutí a přišedší střežil bedlivě, hodlaje dítě její usmrtiti. Neboť mu byli snověštci onen sen v ten smysl vyložili, že má dítě jeho dcery vládnouti na jeho místě. Toho se obávaje, zavolal, když se Kyros narodil, Harpaga, správce svého, muže sobě příbuzného a ze všech Medů nejspolehlivějšího, i vece mu takto: „Věc, kterou ti uložím, nepokládej za nepatrnou aniž chtěj mne oklamati, abys neupadl, o jiné dbaje, svou vlastní vinou v neštěstí. Vezmi syna, jejž Mandane porodila, odnes jej do svého domu a usmrť jej; potom jej pohřbi, jakýmkoliv způsobem sám chceš.“ Onen odvece: „Ó králi, nikdy jsi ještě na tomto muži *) neshledal, co by ti nelibost vzbudilo; i budu dbáti, abych ani budoucně ničím proti tobě se neprohřešil. Pročež jest-li ti tak libo, mou povinností jest, ochotně tobě posloužiti.“

109. Tak odvětiv a vzav dítě umrlčím rouchem oděné šel plačky domů; zde vypravoval vše, co mu byl Astyages řekl, ženě své. Načež ona: „Co tedy hodláš nyní činiti?“ On pak odvece: „To, co

---

*) t. j. *na mně*; neboť často užívali Řekove výrazu *tento muž* = já.

Astyages rozkázal, zajisté ne; i byť ještě více blázmil a zuřil, než nyní zuří, neuposlechnu jeho a nepropůjčím sebe sama k této vraždě. Z mnohých příčin pachole neusmrtím, zvláště pak proto, že patří do mého rodu a že Astyages už stár jest a žádného mužského potomka nemá. Až by po smrti Astyagově vláda na jeho dceru přešla, jejíhožto syna nyní mou rukou chce zavražditi, což jiného by mne očekávalo než největší nebezpečí? K vůli mé bezpečnosti musí arci pachole zemříti, než musí někdo z Astyagových sluhů, nikoliv z mých, jeho vrahem se státi."

110. Tak řka vypravil hned posla k jednomu z Astyagových skotáků, jmenem Mitradatovi, o němž věděl, že pase na pastvištích, jež se pro jeho záměr nejlépe hodila a na horách, kde nejvíce dravé zvěři bylo. Tento měl za ženu svou spoluotrokyni, jejíž jmeno bylo po řecku Kyno, po medicku Spako;[106]) psa jmenují totiž Medové *spaka*. Stráně, na nichž onen pastýř skoty pásal, leží na sever od Agbatan, směrem k černému moři. S této strany jest totiž medická země velmi hornatá a vysoká a lesy pokrytá, ostatní pak část této země jest samá rovina. Jakmile skoták, velice na pilno zavolán byv, se dostavil, pravil mu Harpagos toto: „Astyages ti káže vzíti toto pachole a na nejpustší horu vysaditi, aby co nejdříve zhynulo. I kázal mi též, abych ti vyřídil, že, pakli neusmrtíš pachole to, nýbrž jakýmkoliv způsobem je na živu necháš, sám nejhroznější smrtí sejdeš. Mně pak nařízeno jest, abych dohlédl, bylo-li vysazeno."

111. Uslyšev to skoták, vzal pachole a šel touž cestou zpět domů. Divnou náhodou i jeho žena, pracovavší už po celý den k porodu, právě mezitím, co skoták do města odešel, slehla. I měli obadva o sebe nemálo starosti, on, jak to s porodem ženy jeho vypadne, ona pak, proč si Harpagos dal muže jejího

zavolati, an toho dříve nečiníval. Když se muž vrátil a k ní přistoupil, tu ona mimo nadání jej zočivši, předešla jej otázkou, proč jej Harpagos tak nakvap obeslal. On pak odvece: „Ó ženo! Kéž bych to nebyl viděl, co jsem, přišed do města, viděl a slyšel! Kéž by se to našim pánům nebylo přihodilo! U Harpaga byl po celém domě pláč. I vešel jsem s udivením; vešed vidím tu pachole třepetající se a plačící, ozdobené zlatem a pestrým rouchem. Harpagos pak uzřev mne kázal, abych co nejrychleji pachole vzal, odnesl a na onu horu vysadil, kde nejvíce dravé zvěři jest, dokládaje, že Astyages mně toto uložil a strašné výhrůžky čině, pakli bych tak neučinil. I vzal jsem pachole a nesl je pryč, maje za to, že jest to dítě některého sluhy, neboť nikdy bych se nebyl sám dovtípil, čí vlastně jest. Divil jsem se ovšem, vida je ozdobené zlatem a skvostným šatem a shledav nářek v domě Harpagově se jevící; i dozvěděl jsem se na cestě o celém příběhu od služebníka, jenž mne městem provázel a novorozeňátko mi odevzdal; od něho jsem slyšel, že to syn Mandany, dcery Astyagovy a Kambysa, syna Kyrova, a že Astyages jej káže usmrtiti. Tu jest."

112. Tak řka odhalil skoták dítě a okázal jí je. Ona pak vidouc pachole veliké a úhledné dala se do pláče a objímajíc kolena mužova prosila, aby dítě nevysadil. On však pravil, že nelze jinak učiniti; přijdouť prý poslové od Harpaga, aby dohlédli a musí prý sám hanebně za své vzíti, neučiní-li tak. Tu žena nemohouc jej takto přemluviti, vece nato: „Jelikož tě nejsem s to k tomu přemluviti, tož učiň takto, nutno-li dokonce, aby oni viděli dítě vysazené. Porodilať jsem i já, porodila jsem však mrtvé pachole; to vezmi a vysaď je, pachole pak dcery Astyagovy chovejme co své vlastní. Tak nebudeš v neposlušnosti k pánům svým postižen, a nepotážeme se se špatnou. Neboť dostane

se mrtvému dítku našemu pohřbu královského a živé dítě nebude museti zahynouti.“

113. I zdálo se skotákovi, že mu dává žena velmi vhodnou radu; pročež učinil hned, jak byla pověděla. Pachole, jež byl přinesl, aby je smrti vydal, odevzdal ženě; mrtvé pak dítě své vložil v nádobu, v níž byl ono přinesl; i ozdobiv je všelikou ozdobou druhého dítěte odnesl je na nejpustší horu. Třetího dne po vysazení dítěte šel skoták do města zanechav jednoho ze svých pacholků u něho na stráži a přišed k Harpagovi pravil, že hotov jest ukázati mu mrtvolu pacholete. I vyslal Harpagos nejspolehlivější své kopinníky, kázal jim o tom se přesvědčiti a pohřbil skotákovo pachole. Kyra pak (tohoto jmena se mu ovšem teprv později dostalo) odchovávala žena skotákova, jež mu bezpochyby jiné jmeno dala, ne Kyros.

Jak se Kyros vyzradil?

114. Když byl Kyros už deset let stár, tu se něco přihodilo, co jej prozradilo. Hrál si totiž jednou v oné vsi, kdežto Mitradates dobytek měl, s jinými chlapci na cestě; tito pak zvolili si ve hraní za krále právě onoho chlapce, jenž za syna skotákova platil. *) Tento pak kázal jedněm domy stavěti, druhým na stráži státi; jednomu z nich býti okem královým, [107]) opět na jiného vznesl úřad poslanecký, a tak každému zvláštní zaměstnání uložil. Jeden z oněch chlapců, syn Artembara, muže to u Medů váženého, nevykonal, co mu Kyros nařídil; i kázal tento chlapcům s obou stran jeho se chopiti, a když tito uposlechli, nemilostivě jej zbičoval. Onen pak, jakmile jej pustili, mysle že se nehodně s ním naložilo, velmi byl popuzen a přišed do města žaloval otci, čeho od Kyra zakusil. Ovšem že neřekl při tom „od Kyra“ (neboť

*) t. j. Kyra.

toho jmena tehdáž ještě Kyros neměl), nýbrž „od syna Astyagova skotáka.“ I šel Artembares, jakož byl hněvem jat, hned k Astyagovi veda s sebou chlapce a pravil, že nesnesitelné urážky doznal řka: „O králi! tvůj otrok, syn skotáka, takto nás pohanil“ a při tom ukázal na chlapcova ramena.

115. Uslyšev a uviděv to Astyages poslal pro skotáka i syna jeho, chtěje chlapce k vůli vážnosti, jíž Artembares požíval, pomstíti. Když pak se oba dostavili, pravil Astyages pohleděv na Kyra: „Ty tedy, jsa syn tohoto človíčka, opovážil jsi se, se synem tohoto muže, jsoucího u mne prvním, tak potupně naložiti!“ Kyros odvece: „Ó pane! naložil jsem s ním takto po právu. Vyvolili si mne totiž vesničtí chlapci, mezi nimi i tento, za krále, jelikož jsem se jim k tomu nejzpůsobilejším býti viděl. Ostatní chlapci plnili mé rozkazy, tento však nechtěl poslouchati a nedbal o mne, až dostal svůj trest. Zavinil-li jsem tím něco, tu mne máš.“

116. An takto mluvil, bylo Astyagovi, jakoby jej poznával. Zdálať se mu tvářnost chlapcova podobná jeho vlastní tvářnosti a odpověď na otroka příliš neohrožená; též doba jeho vysazení zdála se mu shodovati se se stářím chlapcovým. Zaražen jsa tím stál po drahnou chvíli mlčky; posléze stěží se zpamatovav pravil, chtěje Artembara odstraniti, aby mohl skotáka mezi čtyrma očima vyskoumati: „Artembare, učiním, že ty a tvůj syn nebudete si míti co stěžovati.“ Tak propustil Artembara, Kyra pak vedli služebníci na rozkaz Astyagův dovnitř paláce. Když byl skoták samojediný tu zůstal, ptal se Astyages, odkud toho chlapce vzal a kdo mu jej odevzdal. Onen odvece, že to jeho dítě jest, a rodička jeho že dosud u něho doma žije. Na to pravil Astyages, že se nepotázal s dobrou, jelikož se zdá, že se chce s mučírnou seznámiti; a sotva dořekl, dal strážníkům znamení, aby se jeho chopili. Tu

onen, veden býti maje do mučírny, pravdu vyjevil; i vypravoval, začav od prvopočátku, vše pravdivě a konečně se dal do prošení žádaje, aby mu to král prominul.

117. Astyages pak si skotáka, když byl pravdu pověděl, už nevšímal; za to však na Harpaga velice se horšil a kázal strážníkům jej přivésti. Přišedšího tázal se Astyages: „Harpage, jakým způsobem jsi usmrtil syna mé dcery, jejž jsem ti odevzdal?“ Tu Harpagos, vida skotáka v paláci, nedal se do lhaní, aby nebyl postižen, nýbrž pravil takto: „O králi! dostav pachole přemítal jsem na mysli, jak bych tobě po vůli učinil a neprohřešiv se proti tvému rozkazu též dceři tvé a tobě samému nestal se vrahem. I učinil jsem takto. Zavolav skotáka tohoto odevzdal jsem mu pachole řka, že ty sám kážeš jej usmrtiti. A v tom jsem nelhal; neboť tys tak rozkázal. Odevzdal jsem tedy, jak jsem pravil, pachole tomuto člověku s tím nařízením, aby je na pustou horu vysadil a u něho zůstal čekaje, ažby zemřelo, a vyhrožoval jsem mu všelikým trestem, pakli by tak neučinil. Když pak tento rozkaz vyplnil a dítě zemřelo, vyslal jsem nejvěrnější své kleštěnce a přesvědčil jsem se skrz ně o tom i pochoval jsem dítě. Tak se, ó králi, ta věc měla a takové smrti dítě došlo.“

Jak se Astyages Harpagovi pomstil?

118. Takto vypravoval Harpagos pravdu; Astyages pak taje hněv, jejž pro tuto událost proti němu choval, vypravoval Harpagovi, co byl od skotáka slyšel, a dopověděv vše pravil posléze, že chlapec na živu jest a že co se stalo, dobře se stalo. „Neboť“, doložil, „velice mi bylo toho líto, co jsem učinil, aniž mi bylo lhostejno, že jsem dceři své protivným se stal. Poněvadž tedy vše dobře dopadlo, pošli syna svého k chlapci příchozímu; za druhé pak (hodlám totiž slavnou obět vzdáti za zachránění chlapce oněm

bohům, jimž tato pocta přísluší) dostav se k hostině u mne.“

119. Uslyšev to Harpagos vrhl se před králem na zem a kráčel domů, velice si na tom zakládaje, že provinění jeho tak dobrý mělo výsledek a že za tak blahých poměrů pozván jest k hostině. Přišed domů vyslal co nejrychleji syna svého (měltě jedináčka, chlapce asi třináctiletého), aby k Astyagovi šel a činil, cokoliv by mu král poručil. Sám pak, všecek rozradován, vypravoval choti, co se přihodilo. Astyages však dal syna Harpagova, jakmile přišel, zabíti, na kusy rozsekati, jedny z nich péci, druhé vařiti a upraviv je takto k jídlu měl je pohotově. Když pak čas hodování přišel a Harpagos s ostatními hosty se dostavil, tu se Astyagovi a všem hostům kromě Harpaga ovčí maso na stůl dalo, Harpagovi však předložily se údy synovy kromě hlavy, rukou a nohou; tyto části ležely opodále v koši přikryté. Když se Harpagos byl dosyta najedl, tázal se Astyages, zdali se mu oběd líbil. I přisvědčil Harpagos, že se mu velice líbil; načež sluhové, jimž to bylo nařízeno, hlavu chlapcovu a ruce i nohy v koši zahalené přinesli a přistoupivše k Harpagovi jej pobádali, aby koš odhalil a co by se mu zráčilo, si vzal. Harpagos uposlechl a odhaliv roušku spatřil zbytky svého syna, nepozbyl však, spatřiv to, duchapřítomnosti, nýbrž přemáhal se. I tázal se Astyages, zdali ví, jakou to zvěřinu jedl; on pak přisvědčil a pravil, že se vším, cokoliv král činí, spokojen jest. Takto mu odvětiv a sebrav zbytky svého syna šel domů. Potom jak se mi zdá, bezpochyby všechny kusy svého syna, které sebrati mohl, pohřbil. [108])

Král se stran Kyra táže magů; k jich radě posílá Kyra k rodičům.

120. Na Harpagovi byl se tedy Astyages takto pomstil; stran Kyra pak povolal opět tytéž magy, již

mu byli i sen jeho vyložili. Přišedších tázal se, jak mu dříve sen vyložili; oni pak totéž pravili co dříve, že totiž pacholeti tomu souzeno bylo kralovati, pakli by bylo zůstalo na živu a nezemřelo. I vece král na to: „Stává ještě onoho chlapce a jest na živu a vesničtí chlapci jej na venkově věk svůj trávícího učinili králem svým; on pak počínal si ve všem tak, jak si opravdiví královéé počínají; vládl totiž nad chlapci, zařídiv si strážníky i vrátné i posly i vše ostatní, jak to královéé mívají. A teď povězte, kam se vám zdá toto směřovati?“ Načež magové odvětili: „Pakli chlapec žije a králem se stal, aniž to kdo schvalně tak navlékl, tož buď dobré mysli a bezpečen; nebudeť on podruhé vládnouti. Staloť se už, že několikráte věštby naše k nepatrným věcem směřovaly; a sny, ty teprv často okazují jen na malichernosti.“ I odvece Astyages takto: „I já kloním se nejvíce k tomu náhledu, že se sen vyplnil, poněvadž už chlapec králem slul a že není se od něho více čeho obávati. Než předce mi po bedlivém rozvážení poraďte, co by pro mne i pro vás bylo nejbezpečnější.“ Na to pravili magové: „O králi, i nám samým velice na tom záleží, aby vláda tvá měla trvání; jinak by vláda přešla na tohoto chlapce, z rodu perského pocházejícího, a dostala by se tudíž cizím do rukou; my pak Medové stali bysme se, jakožto cizinci, otroky a nepatrnými lidmi za vlády perské. Však za trvání tvé vlády, jenžto jsi naším rodákem, máme i my patřičný podíl ve vládě a dostává se nám od tebe veliké pocty. Pročež ovšem dbáti jest nám o tebe a tvou vládu. I oznámili bychom ti vše, kdybychom nějaké nebezpečí tobě hrozící shledávali; však nyní, jelikož znamení (ve snu se zjevivší) na malichernost vyšlo, neobáváme se ničeho a radíme i tobě taktéž ničeho se nebáti; chlapce pak tohoto pošli do Persie k jeho rodičům.“

121. Uslyšev slova ta, zaradoval se Astyages a

zavolav Kyra vece: „Ó synu! tobě jsem k vůli bezpodstatnému zjevení ubližoval; však tys, jak ti souzeno bylo, zůstal na živě; i jdi nyní v dobrém zdaru do Persie; já pak pošlu s tebou průvodčí. Tam až přijdeš, najdeš zcela jiné rodiče, ne takové, jako jest skoták Mitradates a jeho žena."

122. To pověděv, dal Kyra do Persie provoditi. Přišedšího do domu Kambysova, přijali jej pohostinně rodičové, neznající jeho; když pak o jeho zachránění uslyšeli, radostně jej vítali; neboť dosud myslili, že hned tenkráte zahynul; i vyptávali se, jakým způsobem zůstal na živě. On pak vše jim vypravoval řka, že před tím pranic o tom nevěděl a že velmi byl na omylu; však po cestě, že se o tom, co se s ním stalo, dozvěděl; domníval prý se dříve, že jest synem skotáka králova, na cestě z Agbatan však uslyšel prý vše od průvodčích svých. I vypravoval, že jej žena skotákova vychovala a pořáde ji vychvaloval, i měl bez ustání jen *Kyno* na jazyku. Rodičové pak, chopivše se jmena toho, aby se Peršanům tím spíše zdálo, že syn jich božským řízením zachráněn byl, roztrousili pověst, že Kyra, když byl vysazen, tista kojila. [109]) Takovým způsobem povstala tato pověst.

Harpagos posílá Kyrovi list, v němž jej k odpadnutí od krále pobádá.

123. Když Kyros dospěl a nejstatečnějším i nejoblíbenějším ze všech svých soudruhů byl, tu Harpagos posílaje mu dary, naléhal naň, touže se na Astyagovi vymstíti. Věděltě, že jemu samému co poddanému vykonání pomsty nemožné jest, i hodlal si Kyra, vida jej dorůstati, za pomocníka vzíti, stavě utrpení Kyrovo na roveň se svým vlastním [110]). Před tím však ještě toto učinil. Jelikož Astyages surově s Medy nakládal, obrátil se Harpagos ke všem čelnějším Medům, k jednomu po druhém, a přemlouval

je, aby vznesli vládu na Kyra a kralování Astyagovu konec učinili. Když byl toto zařídil a připravil, tu hodlal Kyrovi v Persii žijícímu záměr svůj sděliti; nemoha pak jinak to učiniti, poněvadž se všechny cesty střežily, vymyslil si toto: Vzal zajíce, rozřízl břicho jeho opatrně, tak že zajíc ostatně zůstal neporušen, a vložil do vnitř list, na nějž byl napsal, co za vhodné uznával; potom opět břicho sešil, dal nejvěrnějšímu ze svých služebníků zaječí teneto, aby se zdálo, že tento zajíce ulovil a vyslal jej do Persie, ústně mu nařídiv, aby zajíce Kyrovi odevzdal a mu vyřídil, že jej sám vlastnoručně má vykuchati a že nikdo nemá býti tomu přítomen.

124. I stalo se tak. Kyros rozřízl zajíce a našed list uvnitř, vyňal a četl jej. List ten zněl takto: „O synu Kambysův! tebe střeží bohové; neboť jinak nebyl bys býval zachráněn; pročež pomsti se na Astyagovi, vrahu svém; neboť kdyby bylo podlé jeho vůle se dařilo, byl bys mrtev; bohův řízením a mou pomocí jsi na živu. Myslímť, že jsi už dávno o všem se dověděl, co se s tebou stalo a co jsem já od Astyaga za to utrpěl, že jsem tebe neusmrtil, nýbrž skotákovi odevzdal. Budeš-li chtíti mne uposlechnouti, budeš ty celou říší vládnouti, jíž nyní Astyages vládne. Pročež přemluv Peršany k odpadnutí a táhni na Medy. Budu-li já od Astyaga jmenován vojevůdcem proti tobě, bude ti to právě vhod, rovněž tak i stane-li se někdo jiný z urozených Medů vůdcem; neboť tito nejprvé ze všech odpadnou od něho a přidavše se k tobě, státi budou o to, aby Astyaga zničili. Pročež, poněvadž pro tebe zde vše jest příznivě zařízeno, rychle se dej do práce.“

Jak přiměl Kyros Peršany k odpadnutí.

125. Když to Kyros přečetl, přemýšlel, jak by nejchytřeji přemluviti mohl Peršany k odpadnutí, i

shledal, přemýšleje o tom, že by toto bylo nejvhodnější, což i učinil. Napsal totiž, co se mu zlíbilo, na list jakýsi, a svolal Peršany k schůzce; potom otevřel onen list a čta jej pravil, že jej Astyages ustanovil vojevůdcem Peršanů. Nyní tedy, pokračoval na to, ó Peršané, káži vám, byste všichni se dostavili ke mně s kosami. Tak jim Kyros nařídil.

Peršané rozděleni jsou na četné kmeny; některé z nich shromáždil Kyros a přemluvil k odpadnutí od Medů; bylť to kmenové, dle nichž se všichni ostatní Peršané řídívají; totiž Pasargadové [111]), Marafiové, Maspiové; nejvýtečnější z těchto kmenů jest kmen Pasargadů; k němu patří rod Achaimenidů, z něhož králové perští pocházejí. Jiné perské kmeny jsou tyto: Panthialaiové, Derusiaiové, Germaniové. Všechny tyto řečené kmeny zanášejí se orbou, ostatní pak jsou kočovníci, totiž Daové [112]), Mardové, Dropikové, Sagartiové.

126. Když se byli Peršané dostavili, každý kosu maje, jak bylo přikázáno, tu jim Kyros nařídil, aby čtverhraný kus země, asi 18 neb 20 honů po každé straně dlouhý a křovím porostlý za jeden den vymýtili. Když Peršané uloženou jim práci vykonali, nařídil jim opět, aby příštího dne, vykoupavše se dříve, se sešli. Tu pak Kyros všechna stáda kozí a ovčí a hovězí otce svého na jedno místo sehnati dada, obětoval bohům a činil přípravy, aby vojsko perské masem, vínem a co možná nejlepší krmí častoval. Jakmile se druhého dne Peršané sešli, kázal jim, aby se po luhu rozložili a častoval je. Potom, když bylo po hostině, tázal se jich, zdali jim to, co předešlého anebo dnešního dne měli, více po chuti jest. Načež tito odvětili, to že prý veliký jest rozdíl; neboť předešlý den prý jim samé zlé, tento pak samé dobré věci poskytoval. Uchopiv se této odpovědi, sdělil jim Kyros vše, pravě: „Muži Peršané! tak to s vámi

dopadá. Chcete-li mne poslouchati, budete nejen tyto, nýbrž i nesčíslné jiné výhody míti, aniž byste nějakou otrockou práci musili konati; však nebudete-li chtíti mne poslouchati, budete podobných prací, jako včera, nesčíslné množství míti. Pročež poslouchajíce mne, staňte se svobodnými muži; neboť jakož já o sobě mním, že jsem vůlí bohů k tomuto podniknutí stvořen, tak i vás mám za muže, nezadávající Medům ničeho, ni v boji, ni v ostatních věcech. Jelikož se věci takto mají, odpadnětež co nejdříve od Astyaga.“

Kyros porazil krále dvakrát a zajal jej.

127. I domáhali se nyní Peršané, když se jim byl takto vůdce naskytl, ochotně svobody, jelikož je už mrzelo, že Medové jim vládli. Astyages pak dověděv se, že Kyros toto spůsobil, obeslal jej k sobě, vypraviv k němu posla; však Kyros vzkázal po tomto poslu, že dříve k Astyagovi přijde, než jemu samému milo bude. Uslyšev to, ozbrojil Astyages všechny Medy a vůdcem jich jmenoval, jsa bohem zaslepen, Harpaga zapomínaje, co na něm byl spáchal. Když pak Medové do pole vytáhše s Peršany se setkali, někteří z nich, již nebyli v Harpagovy záměry zasvěceni, bojovali, jiní k Peršanům přebíhali, největší pak část stavěla se bojácnou a prchala.

128. Když se takto medické vojsko neslavně bylo rozprášilo, tu Astyages dozvěděv se o tom, zvolal, Kyrovi vyhrožuje: „Však předce vzdor tomu povede se Kyrovi špatně!“ Sotva to dořekl, dal nejdříve snověštce, jižto jej byli k tomu přiměli, aby Kyra propustil, na koly narážeti, potom svolal Medy v městě zůstavší, mladíky i starce, v zbraň. Tyto vedl do boje; avšak setkav se polem s Peršany, utrpěl porážku, upadl sám v zajetí a ztratil Medy, jež byl do boje vyvedl.

Harpagos se Astyagovi vysmívá; odpověd Astyagova.

129. Když byl Astyages v zajetí, tu k němu Harpagos přikročil a vysmíval se mu i tupil jej, čině mu mnohé urážky; mezi jiným se i tázal, narážeje na onu hostinu, při níž jej onen byl masem synovým častoval, jak mu asi otroctví po dřívější vládě chutná. Onen pak pohlédnuv naň, tázal se zase jeho, zdali Kyrův čin vydává za *svůj vlastní?* Harpagos přisvědčil; on sám prý o tom Kyrovi psal a jest prý to tedy ovšem *jeho* čin. Tu jej Astyages prohlásil za nejnejapnějšího a nejnespravedlivějšího člověka na světě, a sice za nejnejapnějšího proto, že moha se sám králem státi, jelikož vše to jeho návodem se bylo dělo, předce raději jinému moc královskou dal do rukou; za nejnespravedlivějšího však proto, že k vůli oné hostině Medy v otroctví uvrhl; neboť, musil-li do konce vládu někomu jinému podati a nesměl-li on sám jí míti, tož prý by se bylo více slušelo, raději někomu z Medů tuto výhodu podati než Peršanu; však teď prý Medové, nezasluhujíce toho, z pánů otroky se stali, Peršané pak, byvše dříve otroky, pány Medů.

130. Astyages tedy pozbyl takto vlády, kralovav po 35 let, a Medové, již byli dříve celou Asií za řekou Halysem po 128 let vládli, nepočítaje v to trvání nadvlády Skythů, pro jeho surovost dobrovolně se Peršanům podrobili. Později je arci hnětlo, že to učinili; odpadli od krále Dareia [113]); než bitvou přemoženi, opět k poslušenství byli donuceni.

Tak tedy tehdáž, totiž za krále Astyaga, Peršané s Kyrem proti Medům se zdvihli a vládli sami od té doby Asií. Astyaga pak měl Kyros, aniž by ostatně byl s ním zle nakládal, u sebe až do jeho úmrtí. Tolik jsem o Kyrově narození, o jeho vychování a dosažení vlády pověděl; později pak, jak jsem dříve vylíčil, Kroisa počavšího nepřátelství skrotil a skrotiv jej, vládl veškerou Asií.

Obyčeje Peršanů.

131. O Peršanech vím, že se těchto obyčejů přidržují. Sochy, chrámy a oltáře bohům postavovati nemají ve zvyku, ba mají i za blázny ty, kdož tak činí — dle mého zdání proto, že nepřičítají bohům člověčí podoby, jako Řekové [114]). Stoupajíce na nejvyšší temena hor, vzdávají Zeusovi [115]) obět; nazývajíť totiž veškerou báni nebeskou Zeusem. Též obětují slunci [116]), měsíci [117]), zemi [118]), ohni [119]), vodě [120]) a větrům. Těmto jediným bytostem vzdávali od prvopočátku oběti; však později přivykli si též oběti vzdávati Uranii [121]), naučivše se tomu od Assyriů a Arabů. Assyrští zovou Afroditu Mylittu, Arabové Alittu, Peršané Mitru.

132. Obět, již Peršané řečeným bohům vzdávají, jest takováto. Chtíce obětovati nepostavují oltáře, nerozdělávají ohně, neužívají ani libace [122]), ani fletny, ani věnců, ani ječných krup [123]). Kdykoli někdo z nich obět chce vzdáti, vede obětní zvíře na čisté místo a vzývá boha, ověnčiv si tiaru [124]), a sice větším dílem myrtou; nesmí pak nikdo při oběti sobě samojedinému štěstí vyprošovati, nýbrž každý se modlí, aby všem Peršanům vesměs a králi blaze bylo; neboť v počtu všech Peršanů zahrnut jest i on sám. Potom rozsekav zvíře na kusy, vaří je, prostírá na půdu byliny čerstvě natrhané, zvláště jetel, a klade na to všechny kusy uvařené. Po rozložení všech kusů odříkává kněz (mag) u něho stojící theogonii; jestiť to [125]), jak oni praví, jich modlitba obětní; bez maga pak nesmí se u nich žádná obět konati. Potom ještě krátký čas posečkav, odnáší si onen, kdo obět vzdával, maso a nakládá s ním dle své libosti [126]).

133. Ze všech dnů nejvíce slavívá každý narozeniny své. Toho dne sluší se hojnější oběd ustrojiti než kdy jindy; toho dne bohatí lidé strojí k obědu býka, koně, velblouda a osla, dadouce je v celosti v peci upéci; chudí pak drobnější dobytek. Na stůl ne-

přichází u nich k obědu mnoho rozličných jídel; však za to po obědě mnohé pamlsky se předkládají, a tyto ne najednou, nýbrž po sobě; a proto říkají Peršané, že prý Řekové s hladem vstávají od stolu, poněvadž u nich po obědě nic, co by za řeč stálo, na stůl nepřichází; jinak prý by nepřestávali jísti. Ve víně si velice libují. Dáviti se u přítomnosti jiného neb močiti *) platí u nich za věc neslušnou. O nejdůležitčjších věcech radí se v podnapilosti; cokoli pak se jim v této poradě zlíbí, to jim druhého dne, když vystřízlivěli, opět domácí pán, u něhož se radili, předkládá; líbí-li se jim to i vystřízlivěvším, zůstávají při tom; nelíbí-li se to, pouštějí to mimo sebe. Naopak, o čem se dříve v střízlivém stavu radili, o tom uzavírají, podnapivše se.

134. Potkají-li se Peršané na cestě, lze takto poznati, jsou-li ti, kdož se potkají, rovni sobě čili nic. Místo pozdravení líbají se v ústa; pakli jeden z nich o něco málo níže stojí, líbají se v tvář; pakli však mnohem sprostější jest, vrhá se před druhým v prach a líbá zemi [127]). Nejvíce ctí po sobě své nejbližší sousedy, potom ty, již nejblíže za těmito bydlí, a tak to jde dále v témž poměru; nejmenší pak úctu vzdávají těm, kdož nejdále od nich bydlí. Domnívajíť se, že oni sami ze všech lidí v každém ohledu jsou nejvýtečnější, ostatní pak že dle udaného měřítka rozličné stupně výtečnosti mají, ti pak, již nejdále od nich bydlí, že jsou nejšpatnější. Za vlády Medů bývalo ještě většího rozdílu; neboť tehdáž dokonce i *panoval* jeden národ nad druhým; Medové totiž panovali nade všemi, i nad těmi, již jim nejblíže bydleli, tito opět nad sousedy svými, tito pak zase

---

*) Věřiliť Peršané, že sliny, moč, vůbec všeliké exkrementy lidského těla zlé duchy přitahují; pročež se těchto věcí štítili.

dále nad těmi, již s nimi hraničili [128]). Peršané pak jenom dle téhož měřítka jiným jinou vzdávají poctu. [129]).

135. Cizí zvyky mají u Peršanů snadnější přístup, než u kteréhokoliv národa. Tak na př. nosí medický kroj, majíce jej za krásnější než svůj vlastní [130]); v boji nosí egyptské brnění; slyšíce o rozkošech v té neb oné zemi obvyklých, oddávají se jim sami; tak si i od Řeků navykli obcování s jinochy [131]). Každý z nich pojímá mnoho řádných manželek, a k tomu si ještě mnohem více kuběn béře.

136. Za ctnost řádného muže platí u nich po statečnosti válečné nejvíce zplození četných synů [132]); tomu, kdož jich nejvíce zplodil, posílá král každoročně dary; majíť totiž četné množství za sílu. Syny své vyučují od pěti až do dvaceti let pouze třem věcem, jezdění totiž, metání šípů a pravdomluvnosti [133]); dříve pak, nežli syn pátého roku dosáhne, nepřichází otci na oči, nýbrž bývá u žen vychováván. To se proto stává, aby, zemře-li mezi odchováním, smrt jeho nebyla otci k zármutku.

137. Tento obyčej schvaluji; schvaluji i onen, že ani král k vůli jednomu provinění nikoho neusmrcuje, ani z ostatních Peršanů nikdo nikomu ze svých sluhů pro jediný poklesek neukládá trestu nezhojitelného [134]); nýbrž shledává-li po bedlivém uvážení četnější a větší provinění než zásluhy, tu si teprv hněv vylévá. Dále prý u nich ještě nikdo otce neb matku neusmrtil; nýbrž všechny takové vraždy, které se kdy staly, musily prý by při bedlivém pátrání se objeviti co skutky spáchané od dětí podvržených aneb cizoložných *); neboť nepodobá prý se pravdě, že by, kdo opravdovým rodičem jest, rukou svého syna mohl zemříti.

---

*) T. j. cizoložnictvím zplozených.

138. Cokoliv se u nich nesmí činiti, to se též nesmí ani mluviti. Za největší hanu platí u nich lež, potom dělání dluhů, a to z mnohých příčin, zvláště proto, poněvadž prý dlužníkovi ani možno není, aby v něčem nelhal. Kdokoli z občanů na malomocenství neb bílou spálu stůně [135]), ten nesmí do města přicházeti, aniž s ostatními Peršany obcovati; i říká se o takovém, že tou nemocí sklíčen jest, poněvadž se proti slunci prohřešil [136]). Též vypovídají každého cizince nemocemi těmito jatého ze země, taktéž i bílé holuby z též příčiny. Do řeky ani nemočívají, ani neplívají, ani si ruce v ní nemyjí, aniž také komu jinému to činiti dovolují, nýbrž vzdávají řekám velikou úctu.

139. Také tuto zvláštnost mají, jež jich samých tajná jest, nás však ne. Vlastní jmena jejich srovnávají se s tělesnou postavou a hodností a končí se vesměs touž souhláskou, již Dorové zvou *san*, Ionové pak *sigma* (s). Tuto hlásku shledáš, chceš-li to skoumati, u všech vlastních jmen Peršanů, ne snad jenom u některých a u jiných ne, nýbrž u všech stejně. [137])

140. Co jsem až dosud o Peršanech pověděl, to mohu z vlastní zkušenosti bezpečně tvrditi. O zemřelých však koluje jen potají pověst, ne zcela zaručená, že prý totiž mrtvoly Peršanů dříve se nepochovávají, dokud je nějaký dravý pták nebo pes nepočal ožírati [138]). Že Magové tak činívají, to vím s jistotou, neboť činí to veřejně; o ostatních však nevím to určitě. Mrtvoly se u Peršanů voskem napouštějí a potom v hrob ukládají.

Magové se značně liší jak od ostatních lidí tak od kněží egyptských. Tito totiž žádného živočicha neusmrcují, leda jen k oběti; Magové však všechny tvory vlastní rukou zabíjejí, vyjma jenom psa a člověka; i považují to za velikou úlohu svou, usmrcovati i mravence i hady i vše ostatní na zemi i v povětří [139]).

Stran tohoto obyčeje budiž si však, jak od počátku bývalo; já pak chci se k dřívějšímu vypravování vrátiti.

Ionové a Aiolové nabízejí Kyrovi poddanost svou; Kyros zavrhuje nabídnutí.

141. Jakmile Lydové od Peršanů byli pokořeni, vypravili Ionové a Aiolové posly do Sard ku Kyrovi, nabízejíce se, že chtí jemu pod stejnými výmínkami poddáni býti, jako dříve Kroisovi. Kyros však vyslyšev, čím se nabízeli, vypravoval jim bájku [40]), že prý jednou fletnař uzřev ryby v moři, hrál na fletnu, domnívaje se, že ryby vyjdou na břeh; když pak jej naděje sklamala, tu se chopil sítě a zahrnul v ní veliké množství ryb, i vytáhl je ven; vida pak je třepetající se, pravil k nim: „Přestaňte mi teď tančiti, jelikož jste, když jsem vám hrál, nechtěly ven na břeh k tanci přijíti.“ Tuto bájku vypravoval Kyros Ionům a Aiolům proto, poněvadž Ionové dříve vzdor prosbě Kyrově, aby od Kroisa odpadli, nechtěli uposlechnouti a teprv tehdáž, když už vše bylo vykonáno, hotovi byli poslouchati. Tak jim Kyros v hněvu odvětil; Ionové pak uslyševše odpověď jim přinešenou, opevňovali města svá hradbami a sešli se všichni vesměs do Panionia, kromě jediných Miletských; neboť jen s těmito uzavřel Kyros smlouvu pod stejnými výmínkami jakož král lydický. Ostatním pak Ionům vidělo se vypraviti ve jmenu všech posly do Sparty, aby žádali o pomoc.

Episoda o ionických městech.

142. Tito Ionové, jimž i Panionion patří, založili města svá ze všech nám známých lidí v nejkrásnějším podnebí; (neboť ani krajiny na sever od Ionie ležící, ani na jih, ani k východu, ani k západu nemají tak krásné podnebí; jedny z těchto krajin trpí zimou a vlhkostí, jiné horkem a suchem). Neužívají

všichni společného jazyka, nýbrž mají čtvero[141]) rozdílných nářečí. Milet, první město, leží na jih; potom přichází Myus a Priene; tato tři města leží v Karii a mají společné nářečí. Následující pak města leží v Lydii: Efesos, Kolofon, Lebedos, Teos, Klazomeny, Fokaia; tato města nesrovnávají se co do jazyka s dříve řečenými[142]), mají však mezi sebou stejnou řeč. Zbývají ještě tři města ionická, z nichž dvě na ostrovech leží, totiž na ostrově Samu a Chiu, jedno (totiž Erythry) na pevnině. Chijští a Erythrejští mají společné nářečí, Samičtí pak zvláštní pro sebe. To jest tedy čtvero oněch rozdílných nářečí.

143. Z těchto Ionů Miletští prosti byli strachu, jelikož byli s Kyrem smlouvu uzavřeli; ostrovanům pak nebylo se třeba čeho báti; neboť nebyli tehdáž ještě Feničané Peršanům poddáni; Peršané pak sami neznali plavby. Tito Ionové (maloasiatští) nebyli se od ostatních soukmenovců ionických *) z nižádné jiné příčiny oddělili, nežli že ionický kmen byl tehdáž ze všech kmenů nejslabším a nejmenší váhu majícím (bylť však vůbec celý řecký národ za oné doby slabý); neboť kromě Athen neměl ani jediného znamenitého města. Pročež se i ostatní Ionové **) a též Athenští štítili jmena toho, nechtíce slouti Ionové; a až dosud ještě, jak se mi zdá, stydí se větší část jich za to jmeno. Oněch dvanáctero měst však zakládalo si na něm velmi mnoho i založili si chrám pro sebe, jemuž dáno jmeno Panionion; i uzavřeno, nepopřáti žádnému ionickému městu účastenství v spolku tom; však se jich ani nikdo o to neprosil, kromě Smyrnejských.

Spolek dorických měst; vyloučení Halikarnassu ze spolku.

144. Rovněž tak i Dorové, bydlící v kraji, jenž dříve šestiměstím slul, nyní pak pětiměstím dorickým

*) Totiž od soukmenovců svých evropských, již zvláště v Attice a na Euboie bydleli.
**) Totiž všichni Ionové vyjma obyvatele oněch 12 měst.

sluje, střeží se bedlivě některou ze sousedních obcí dorických k triopické svatyni [143]) připustiti, ba oni vyloučili i ty ze svého středu, již se proti svatyni prohřešili a odňali jim účastenství. Při slavnosti tropického Apollona dávaly se totiž od pradávna měděné třínožky vítězům za odměnu; ti pak, jimž se takových třínožek dostalo, nesměli jich ze svatyně domů odnésti, nýbrž musili je bohu věnovati. Jistý občan halikarnassenský však, jmenem Agasiklees, dobyv vítězství, nedbal zákona toho, nýbrž odnesl si třínožku domů a pověsil ji tam na stěnu. Z té příčiny vyloučilo patero měst, totiž Lindos, Jelysos, Kameiros, Kos, Knidos šesté město, Halikarnassos, ze svého spolku. Tak bylo toto město od oněch potrestáno.

Proč Ionové právě 12 měst v Malé Asii založili. Obyvatelé ionických měst nejsou ryzí Ionové.

145. Zdá se mi, že Ionové proto spolek právě dvanácti měst utvořili a nechtěli nikoho více do spolku toho přijmouti, poněvadž už za svého pobytu v Peloponnesu na 12 částí se dělili, rovněž tak jakož i nyní Achajští, již byli Iony z Peloponnesu vypudili, na dvanáctero částí jsou rozděleni [144]). Předně jest tu totiž Pellene u Sikyonu, potom Aigeira a Aigy (v posledním městě jest nevysýchající řeka jmenem Krathis, dle níž i stejnojmenná řeka v Italii nazvána jest) [145]), potom Bura a Helike (kamž se byli Ionové, od Achajských v bitvě poraženi byvše, utekli), dále Aigion, Rhypy, Patry, Fary, Olenos (kdež veliká řeka Peiros jest) konečně Dyme a Tritaia (poslední město jediné jest, jež v středozemí leží).

146. Na těchto 12 dílů rozpadají se nyní Achajští, a rovněž tak dělili se dříve Ionové v Peloponnesu. Z této jediné příčiny založili Ionové i po svém přesídlení 12 měst; a jest to veliké bláznovství, říká-li se, že právě tito jaksi více jsou Ionové aneb že jsou

ušlechtilejšího původu. Neboť Abanté Eubojští, jižto předce částku ne právě nejmenší *) mezi nimi tvoří, jeví už jmenem svým, že nepatří k Ionům; a s nimi smíšeni jsou Minyové Orchomenští, též Kadmeové, Dryopové, část Foků, Molossové, dále pelasgičtí Arkadové, doričtí Epidauriové a jiné četné národy [146]. Ti pak, jižto z athenského prytaneia [147]) vytáhli a za nejryzejší ze všech Ionů sebe považují, nevzali si při svém stěhování žádných žen do nové osady, nýbrž pojali karické ženy, usmrtivše všechny otce jejich. Pro tuto vraždu ustanovily se tyto ženy na tom a zavázaly se přísahou (kterou i dcerám svým co dědictví odkázaly), že nebudou nikdy s muži svými u jednoho stolu jídati, aniž jich jmenem volati, poněvadž otce a muže a syny jejich usmrtili a spáchavše toto, je za ženy pojali. Tento obyčej poznal jsem sám v Miletu.

147. Krále své volili si někteří Ionové z národa lykického, a sice potomky Glauka [148]), syna Hippólochova, jiní z pylických Kaukonů, totiž potomky Kodra, syna Melanthova, opět jiní z obou národů. Než, poněvadž se jmena „Ionové“ více přidržují, než ostatní jich soukmenovci, tož nechme je za ryzé Iony platiti. Jsou pak Ionové všichni ti, kdožkoli z Athen pocházejí a svátek Apaturií [149]) slaví; svátek tento slaví se u všech, vyjma obyvatele Efesu a Kolofonu; toliko tito neslaví Apaturie a sice k vůli nějaké vraždě, jež se kdysi stala.

148. Panionion jest posvátný okršlek v Mykalsku, na sever ležící, vespolně ode všech Ionů helikonskému Poseidonovi [150]) vyvolený. Mykale pak jest předhoří

*) T. j. značnou. Výraz takový slove litotes (t. j. skrovnost, nepatrnost), poněvadž slova v poměru k myšlénce jim podkládané nejsou vlastně zcela přiměřená, nýbrž slabší, než by vlastně měla býti. Tak i my říkáme na př. zhusta: „To víno není špatné,“ čímž dáváme na srozuměnou, že to jest víno *velmi dobré.*

vybíhající v moře západně směrem k Samu. Zde se Ionové ze všech dvanácti měst scházívají a odbývají slavnost, jíž dali jméno Panionia.

Jedenáctero aiolických měst.

149. Tolik tedy o městech ionických. Aiolická pak města jsou tato: Kyme frikonická, Lerisy, Neon teichos, Temnos, Killa, Notion, Aigiroessa, Pitane, Aigaiy, Myrina, Gryneia. To jest oněch jedenáctero měst, původně od Aiolů založených; jedno, totiž Smyrnu, jim Ionové odňali; neboť i aiolických měst na pevnině ležících bylo dvanáctero, jako ionických. Tito Aiolové osadili krajinu úrodnější sice, nežli Ionové, avšak nemající tak krásného podnebí.

Jak se Smyrna stala ionickým městem.

150. Smyrny [151]) postrádali Aiolové tímto způsobem. Přijaliť jednou občany kolofonské, již byli doma od protivné strany poraženi a z otčiny vypuzeni, do svého města. Utečenci*) tito číhali potom, až Smyrnejští slavnost ku poctě Dionysa [152]) před branou odbývali a uzavřevše brány, zmocnili se města. Když pak všichni Aiolové Smyrnejským na pomoc spěchali, stala se smlouva, aby Ionové Aiolům vydali movitý majetek, tito pak aby Smyrnu opustili. Když Smyrnejští tak byli učinili, vzali si je obyvatelé ostatních jedenácti měst k sobě a učinili je svými občany.

Ostatní města aiolická.

151. To jsou tedy aiolická města na pevnině nepočítaje v to ona města, jež na pohoří Idě leží, tato jsou totiž sama pro sebe. Z oněch pak měst' která na ostrovech leží, nalezá se pět v Lesbu (šesté město lesbické, Arisbu, podjařmili totiž Methymnejští, ač byli obyvatelé Arisby jich soukmenovci), jedno leží na ostrově Tenedu a jedno na tak zvaném stoostroví [153]).

---

*) Stran pravosti tohoto tvaru viz exkurs.

Lesbickým tedy a Tenedským, jakož i oněm Ionům, již ostrovy obývali, nebylo se čeho báti; ostatním pak městům vidělo se pospolně za Iony tou drahou kráčeti, kterou by tito nastoupili.

Ionové a Aiolové žádají v Spartě marně o pomoc; Lakrines káže jmenem Spartanských Kyrovi, aby neubližoval řeckým městům; Kyrova odpověď. Kyros táhne zpět do Agbatan.

152. Když byli vyslanci Ionů a Aiolů do Sparty přibyli (což se se vší rychlostí dělo), vyvolili si ze svého středu vyslance fokajského, Pytherma, aby jmenem všech ostatních mluvil. Tento pak vzal na se roucho nachové [154]), aby Spartánští uslyševše o tom tím četněji se sešli, a postaviv se v čelo ostatních vyslanců, žádal rozvláčnou řečí [155]), aby jim ku pomoci přispěli. Lakedaimonští pak nechtěli jeho takřka ani slyšeti, nýbrž uznali za dobré, Ionům nepřispěti. I vrátili se vyslanci s nepořízenou. Lakedaimonští pak, ač byli vyslance Ionův odmrštili, vypravili předce loď padesátiveslovou s mužstvem, jak se mně zdá, na zvědy, jak si asi Kyros a Ionové budou počínati. Tito vyslali, jakmile byli do Fokaie přišli, nejváženějšího muže ze svého středu, jmenem Lakrina, do Sard, aby zvěstoval Kyrovi výpověď Lakedaimonských, že nesmí nižádnému městu řeckému ublížiti, jelikož by jim to nebylo lhostejno.

153. Když to hlasatel zvěstoval, tázal prý se Kyros přítomných Řeků, jež u sebe měl, jací to jsou lidé a jak silni na počet, že mu takový rozkaz posílati se osmělují. Dověděv se to, odvětil prý hlásci spartánskému: „Nikdy jsem až posud se nebál takových lidí, jižto si uprostřed města místo ustanovili, kdežto se scházejíce a přísahu skládajíce, vespolek se šidí. Však budou moci, nepozbyl-li jsem rozumu, hovořiti ne o nehodách Ionů, nýbrž o svých vlastních.“ Touto hanou narážel Kyros na všechny Řeky, poně-

vadž mají tržiště, kdežto se věci kupují a prodávají; u Peršanů totiž není žádných trhů, ba neznají vůbec ani žádného tržiště. Potom odevzdal Kyros Sardy Peršanu jakémus, jmenem Tabalovi, zlato pak Kroisovo a ostatních Lydů Paktyovi, muži lydickému, k střežení[156]); sám odtáhl do Agbatan, odváděje Kroisa s sebou a Ionů prozatím pranic nedbaje; neboť zbývalo mu ještě podrobiti si Babylon a národ baktrický, jakož i Saky a Egypťany; na tyto všechny národy zamýšlel sám táhnouti, proti Ionům pak hodlal jiného vůdce vyslati.

Vzpoura v Sardech Paktyem způsobená.

154. Když však byl Kyros ze Sard vytáhl, pobouřil Paktyes Lydy proti Tabalovi a Kyrovi, a odebrav se na pobřeží mořské, najímal, jelikož měl všechno zlato z celých Sard v rukou svých, žoldnéře i povzbuzoval pomořany, aby s ním táhli. Na to přirazil do Sard a obléhal Tabala na hradě sevřeného.

Kyros zamýšlí Lydy v otroctví uvrci. Kroisos prosí, by toho nečinil a dává mu radu; Kyros jedná dle této rady.

155. Dověděv se o tom na cestě pravil Kyros Kroisovi takto: „Kroise, jaký pak mám tomu, co se nyní děje, konec učiniti? Nepřestanouť Lydové, jak se podobá, mně i sobě práci zavalovati. Snad že by bylo nejlépe je v otroctví uvrci; neboť nyní, zdá se mi, právě tak jsem jednal, jako kdyby kdo otce dítek usmrtil, dítek pak samých ušetřil[157]). Tak i já tebe jsoucího Lydům více než otcem, odvádím, Lydům pak samým jsem město ponechal. A potom se ještě divím, že ode mne odpadli?“ Tak vyřkl Kyros, co si myslil; Kroisos pak obávaje se, aby Sardy neztroskotal, odvece takto: „O králi! mluvil jsi sice pravdu; než nepopouštěj předce zcela uzdy hněvu svému, aniž chtějž prastaré město ztroskotati, nemající nižádné viny ani

v tom, co se dříve stalo, ani v tom, co se nyní děje. Co se dříve stalo, to jsem já učinil a sám jsem to na svou hlavu uvalil; tím pak, co se nyní děje, jest Paktyes vinen, jemuž jsi Sardy svěřil; ten ať ti za to pyká. S Lydy pak měj shovění a aby příště od tebe neodpadli a nebudili tobě obávání, vydej jim tento rozkaz. Zakaž jim totiž válečné náčiní míti a přikaž jim sukně pod svrchníky oblékati a na nohy kothorny[158]) obouvati; nařiď jim též, aby syny své učili na kytaru a na harfu hráti a kramařiti. I uzříš brzo, ó králi, jak se z mužů stanou ženami, tak že nebude se ti více od nich vzpoury obávati."

156. Tak jemu Kroisos radil, maje to za prospěšnější Lydům, než kdyby měli býti co otroci prodáni; vědělte dobře, že Kyra od jeho úmyslu neodvrátí, neposkytne-li mu nějaký jiný dostatečný prostředek; též se obával, že by snad Lydové, i kdyby prozatím unikli záhuby, příště nějakou vzpourou proti Peršanům mohli v záhubu upadnouti. Kyrovi se tato rada zalíbila, i pravil, upustiv od hněvu, že jeho uposlechne. I zavolal Mazara, muže medského, a nařídil mu, aby to, co mu Kroisos byl poradil, Lydům zvěstoval, dále, aby všechny ostatní, již společně s Lydy na Sardy vytáhli, v otroctví uvrhl, Paktya pak samého stůj co stůj živého mu přivedl.

Paktyes uprchl do Kymy; výrok boha branchidského stran vydání jeho Peršanům. Aristodikos se Paktya ujímá a ubírá se sám k věštírně; jeho lest a výrok boha.

157. Tento rozkaz dal na pochodu svém a táhl potom dále do své vlasti; Paktyes pak uslyšev, že vojsko proti němu táhnoucí už na blízku jest, uprchl bázní jat do Kymy. Když byl Mazares s oddílem vojska, jehož počet nemohu udati, do Sard přitáhl a Paktyových vojínů už nezastihl, donutil především Lydy k plnění rozkazů Kyrových; a dle jeho nařízení změ-

nili Lydové od té doby celý způsob života svého. Na to vypravil posly do Kymy, žádaje, aby se mu Paktyes vydal. Tu se Kymští občané na tom usnesli, tázati se v Branchidech boha o radu; bylať totiž v tomto městě od starodávna věštírna, jíž veškeří Ionové a Aiolové užívali. Místo toto leží v Miletsku nad přístavem Panormským.

158. Vypravili tedy posly do Branchidů a tázali se, co by měli dle vůle bohů s Paktyem počíti. Tázajícím se dána odpověď, aby *Paktya Peršanům vydali.* Když Kymští to byli slyšeli, chystali se jej vydati; než tu, an se lid už k tomu chystal, Aristodikos, syn Herakleidův, muž to v obci vážený, nedůvěřuje výroku tomu a domnívaje se, že poslové nezvěstovali pravdy, odvrátil občany od toho. I šli podruhé jiní poslové, mezi nimiž i Aristodikos byl, aby se stran Paktya opětně tázali.

159. Když byli do Branchidů přišli, tázal se Aristodikos jmenem všech takto: „Ó pane! přišelť k nám Paktyes, muž lydský, útočiště hledaje, by se vyhnul smrti násilné, od Peršanů mu hrozící; tito pak jej vyžadují a vyzývají nás, abychom jej vydali. My však, ač se moci Peršanů bojíme, předce jsme až dosud nemohli se odhodlati k vydání prosebníka, dokavad by nám s tvé strany nezjevilo se bezpečně, co máme činiti.“ Tak se tázal; bůh pak dal tutéž odpověď, *aby se totiž Paktyes Peršanům vydal.* Na to si Aristodikos vymyslil toto. Chodě v chrámu kolem do kola, vybíral vrabce a ostatní mláďata ptačí, která se v chrámu vylíhla. Když si tak počínal, tu prý zavzněl hlas ze svatyně, Aristodika takto oslovující: „Nejbezbožnější člověče na světě, co se opovažuješ tu činiti? ty, kteří pod mou ochranou jsou, z chrámu vyrvati se neostýcháš?“ Však Aristodikos prý nepřišed do rozpaků, odvětil: „Ó pane, sám takto pomáháš útočiště u tebe hledajícím, Kymským

pak občanům kážeš, by útočiště hledajícího vydali?" Načež prý bůh doložil: „Ovšem to káži, a sice proto, abyste se prohřešili a tím dříve v záhubu upadli; aspoň nepřijdete už podruhé do věštírny s poptávkou stran utečenců útočiště hledajících." [159]).

Kymští poslali Paktya do Mytileny, po té převezli jej na Chios. Chijští jej vydali Peršanům.

160. Když Kymští tento výrok uslyšeli, nechtěli ani vydáním Paktya záhubu na se uvaliti, aniž však podržením jeho obležení zakusiti; i poslali jej tedy do Mytileny. Mytilenští pak, když k nim Mazares poslal stran vydání Paktya, byli hotovi za jistou cenu to učiniti; určitě cenu tuto nemohu udati; nepřišloť to totiž ani k tomu. Neboť jakmile se Kymští dozvěděli, co Mytilenští zamýšleli, vyslali loď do Lesbu a převezli Paktya na ostrov Chios. Zde pak jej Chijští z chrámu Atheny městostrážné vytáhli a Peršanům vydali, vymínivše si za to co odměnu krajinu Atarnejskou, v Mysii naproti Lesbu ležící. Tak se tedy konečně Peršané Paktya zmocnili a střežili jej, aby jej mohli Kyrovi odevzdati. Z Chijských pak nesměl po drahně času nikdo, ať si kterémukoliv bohu obětoval, ječných zrn z kraje Atarnejského sypati [160]), aniž obětních koláčů z tamějšího obilí péci; vůbec bylo vše, co v onom kraji rostlo, od obětí vyloučeno

Mazares se mstí spojencům Paktyovým.

161. Chijští tedy Paktya vydali, Mazares pak táhl potom na ty, již byli společně s Paktyem Tabala oblehli; i uvalil jho otrocké na Prienu a protáhl celé údolí Maiandra od jednoho konce k druhému, vydávaje je vojsku v plen a rovněž tak naložil i s Magnesií. Na to v brzku nemocí postižen skonal.

Harpagos převzal po Mazarovi velitelství; jeho způsob dobývání měst.

162. Po jeho úmrtí přišel k vojsku Harpagos, ro-

dem též z Medie, aby převzal velitelství. Byltě to onen Harpagos, jejž byl Astyages, král medský, tak ukrutně částoval a jenž Kyrovi k vládě královské dopomohl. Když tento muž od Kyra vojevůdcem byl ustanoven a do Ionie přišel, jal se měst dobývati pomocí náspů. Jakmile totiž obyvatele některého města sevřel, dal u městských hradeb náspy naházeti a odtud dobýval města.

Episoda o Fokajských.

163. Nejprvé se pokusil o Fokaiu v Ionii. Fokajští to byli, již mezi všemi Řeky první do dalekých plaveb se pouštěli; oni to byli též, již jaderské moře, jakož i Tyrsenii, Iberii a Tartessos [161]) objevili; při plavbách svých neužívali kulatých, nýbrž padesátiveslových lodí [162]). Když jednou do Tartessu přišli, tu si je král tartessický, jmenem Arganthonios, jenž po 80 let kraloval a v celku stoadvacetiletého stáří se dočkal, tak velice zamiloval, že je zprvku vyzýval, aby Ionii opustili a se v jeho říši, kdekoli by se jim zachtělo, usadili; když pak jich k tomu nemohl přemluviti, tu jim, poněvadž uslyšel, jak se perský král vzmáhá, peníze poskytoval, by mohli město své hradbami obehnati. I nešetřil zajisté peněz; neboť objem hradeb fokajských obnáší nemálo honů, a celé hradby sestaveny jsou z velikých a dobře spojených balvanů.

Fokajští opustili město své a vydali se z Chiu do Korsiky; dříve se však pomstili Peršanům.

164. Takovým způsobem povstaly hradby Fokajských. Když Harpagos s vojskem svým k městu přitáhl, obléhal je, hlásaje při tom, že se spokojí, pakli by Fokajští jen jedinou baštu městských hradeb rozbořili a jediný dům králi posvětili. Fokajští pak, jimž se poroba hnusila, žádali jednodenní lhůtu k poradě, potom že prý odpověď dají; mezi tím však, co

by se radili, měl Harpagos s vojskem od města nazpět ucouvnouti. Tu pravil Harpagos, že, ač dobře ví, co hodlají učiniti, jim předce lhůty k poradě chce dopřáti. Zatím, an Harpagos vojsko od města odvedl, pustili Fokajští koráby své na moře, naložili na ně děti i ženy i všeliké movité zboží, kromě toho též sochy bohů a ostatní dary chrámové, vyjma obrazy malované a to co bylo z mědi a kamene, potom vstoupili sami na koráby a plavili se směrem k Chiu. Na to se Peršané města opuštěného zmocnili.

165. Fokajští pak, když jim Chijští souostroví, jež Oinussy slove, prodati nechtěli, obávajíce se, že by se ostrovy ty mohly středištěm obchodu státi a že by snad jich vlastní ostrov obchodu pozbyl, vydali se do Kyrnu (Korsiky). Zde byli totiž už před dvaceti lety následkem bohověštby město, jmenem Alalii [163]) založili; král Arganthonios byl tehdáž už mrtev. *) Chystajíce se na cestu do Kyrnu, zabočili předně k Fokaii a porubali perskou posádku, jež město od Harpaga jí odevzdané střežila; potom, když byli toto vykonali, vyslovili strašlivou kletbu na toho, kdož by se chtěl jich odplutí vzdalovati. Kromě toho ponořili hmotu železa v hlubinu mořskou a přísahali, že se nevrátí do Fokaie dříve než toto železo na povrch moře vypluje. Než když se směrem ku Kyrnu plavili, tu více než polovice občanů bolnou touhou po městě a vlasti jata, přísahu zrušila a vrátila se do Fokaie zpět; ti pak, již přísaze věrni zůstali, pustili se z Oinuss na šíré moře.

Boj Tyrsenských a Karthaginských s Fokajskými.

166. Když v Kyrnu přistáli, bydleli zde po

*) To podotýká Herodot zde proto, poněvadž by Fokajští nyní byli nabídnutí, jež jim dříve učinil, rádi přijali. Viz kap. 163.

pět let společně s oněmi, již se tam už dříve *) byli usadili, a zakládali si chrámy. Poněvadž však všechny sousedy své k vůli kořistění napadali, vytáhli na ně společně Tyrsenští a Karchedonští [164]), majíce obojí po šedesáti korábech. Fokajští ozbrojili též koráby své, šedesát na počet, a postavili se jim vstříc v tak zvaném sardonickém moři. Když se obě strany setkaly, dostalo se Fokajským kadmeiského vítězství **); neboť jim čtyřicet lodí utonulo a dvacet ostatních nebylo k potřebě, jelikož byla čela lodní uražena. I vrátili se do Alalie a vzavše děti a ženy a cokoli z majetku se do lodí vešlo, opustili Kyrnos a plavili se do Rhegia.

167. O mužstvo lodí utonulých metali Karchedonští a Tyrsenští losy; těmto připadla valná většina zajatých; i vyvedli a ukamenovali je u města Agylly. Na to Agyllejským vše, cokoliv kráčelo místem, kde ukamenovaní Fokajští leželi, se zkřivovalo a zmrzačovalo a mrtvicí klesalo, i stáda i potahy i lidé. I vypravili posly do Delfů, chtíce vinu se sebe setříti. Pythie pak jim kázala to činiti, co až podnes ještě činí; vzdávají totiž posud ještě Fokajským úmrtní oběti a ustanovují jim na poctu závod gymnický [166]) a koňský. Tak tedy část Fokajských touto smrtí zahynula, druhá pak část utekši se do Rhegia, vyplula odtud a získala si město v oinotrickém kraji, které nyní Hyele †) slove. V tomto městě se usadili, dozvěděvše se od jakéhos Poseidoniata, že Pythie mluvíc o Kyrnu, mínila tím Kyrna, syna Heraklova, ne však ostrov Kyrnos [167]).

Tejští následují příkladu Fokajských.

168. Takový byl osud města Fokaie a obyvatelů jeho; podobně i Tejští jednali. Neboť, jakmile Har-

*) totiž před dvaceti lety. Viz kap. 165.
**) T. j. vítězství draze zaplaceného. Viz poznámku 165).
†) Později slulo město toto v Lukanii ležíci, Elea č. Velia.

pagos náspy naházenými hradeb městských dobyl, vstoupili všichni na lodě a vydali se do Thrakie; zde se usadili v městě Abdeře [168]), jež byl Timesios Klazomenský založil, aniž však se mu to vyplatilo; neboť Thrakové jej odtud vypudili; nyní pak jej Tejští v Abdeře co heroa [169]) ctí.

Jak si ostatní Ionové počínali.

169. Tito (Fokajští a Tejští) byli jediní mezi všemi Iony, již nechtíce nésti jarma otrockého, vlast svou opustili; ostatní pak Ionové, vyjma obyvatele Miletu, pustili se sice v boj s Harpagem, rovněž jako ti, již vlast opustili, a počínali si v boji pro svou vlast co stateční mužové; než utrpěvše porážku a upadše v porobu zůstali ve vlasti své a plnili rozkazy Peršanů. Miletští pak, jakož jsem už dříve pověděl, požívali míru, jelikož byli s Kyrem samým smlouvu uzavřeli.

Tak tedy přišla Ionie *podruhé* *) v porobu. Když pak byl Harpagos Iony na pevnině bydlící podmanil, podrobili se ostrované ioničtí, tím poděšeni, dobrovolně Kyrovi.

Bias a Thales dávají Ionům dobrou radu.

170. Když se Ionové, ač se jim tak špatně dařilo, nicméně předce v Panioniu scházeli, tu prý jim Bias Prienský veleprospěšnou dal radu, jíž kdyby byli uposlechli, bylo by mohlo se jim nejlépe mezi všemi Reky dařiti. Radilť jim totiž, aby se všichni Ionové k společné výpravě shlukli, do Sardoy (Sardinie) pluli a tam jediné město všem Ionům společné založili. Tak prý uniknou poroby a budou se dobře míti, obývajíce největší ze všech ostrovů a jiným vládnouce; však kdyby v Ionii zůstali, nevidí prý na věky žá-

*) Poprvé přišla v porobu Kroisem.

dnou svobodu jim kynouti. Tato rada Biantova, Ionům po jich pokoření daná, byla prospěšná; prospěšná byla též rada, již jim před podrobením Ionie Thales Miletský dal, jehož předkové z Fenikie pocházeli. On radil, aby si Ionové společné místo k poradám zvolili, jež mělo v Teu býti, jelikož prý Teos leží uprostřed Ionie; ostatní pak města aby vstoupila k Teu v poměr jednotlivých podřízených obcí*). — Takové návrhy tito dva mužové Ionům učinili.

Episoda o národu karickém, kaunickém a lykickém.

171. Podmaniv si Ionii, táhl Harpagos proti Karům a Kauniům a Lykiům, maje teď ve vojště svém též Iony a Aioly.

Karové se z ostrovů na pevninu přestěhovali. Za starodávna byli totiž pod svrchovaností Minosovou [170]) a sluli tehdáž Lelegové i obývali ostrovy; poplatku neodváděli žádného, pokud mně lze na základě pověsti do nejstarších dob to sledovati; však za to musili, kdykoli toho Minos žádal, lodí s mužstvem mu poskytovati. Poněvadž pak Minos velikou část světa si byl podrobil a štěstí válečné mu přálo, byl i národ karický za jeho věku nejznamenitějším ze všech národů. Od nich pochází tré vynálezů, jichž se Řekové uchopili. Karové to jsou, již začali na přílbice chocholy si přivazovati a znaky na štítech tvořiti a držadla k štítům připojovati; až po tu dobu nosili totiž všichni, již vůbec štítů užívali, je bez držadel, dávajíce jim potřebný směr pomocí kožených řemenů, jež si přes šíji a levé rameno zavěšovali.

Potom v době mnohem pozdější vypudili Dorové a Ionové Kary z ostrovů a tak se tito na pevninu

---

*) Thales tedy (chceme-li užíti výrazu nám běžného) radil, aby Ionové *spolek jednotlivých států* ionických přetvořili na *spolkový stát.*

přestěhovali. To se dle vypravování Kretů s Kary stalo. Karové však sami nesouhlasí s nimi, nýbrž tvrdí, že jsou praobyvatelé pevniny a že povždy totéž jmeno měli, jako nyní. Na důkaz toho poukazují na starodávný chrám Zeusa Karického v Mylasech*), v němžto i Mysové a Lydové co národové s nimi sbratření mají podíl, jelikož prý Lydos a Mysos byli rodní bratři Kara. Tito národové tedy mají podíl v onom chrámu, onino pak, kteří z jiného národa pošedše, později jazyk karický přijali, nemají žádného podílu.

172. Kauniové zdají se mně býti praobyvateli, oni však sami odvozují původ svůj z Krety. Co se řeči jich týče, přijali buďto oni řeč karickou, aneb Karové řeč kaunickou; nemohu to totiž s jistotou rozhodnouti. Obyčeji svými však liší se zcela od všech ostatních lidí, i od samých Karů. Tak si nejvíce v tom libují, že se i mužové i ženy i děti dle stáří a přátelství v houfech k pití scházívají. Dříve vzdávali cizím bohům oběti; později však, když se jim to znelíbilo a jen domácí bohy ctíti se vidělo, sáhli všichni dospělí Kauniové k zbrani, a máchajíce oštěpy v povětří, kráčeli tak až k hranicím Kalyndickým, pravíce, že vyhánějí cizí bohy. Takové jsou jich obyčeje.

173. Lykiové pocházejí původně z Krety; za starodávna obývali totiž celou Kretu samí barbaři. Když pak synové Europini, Sarpedon [171]) a Minos, o vládu v Kretě se svářili a Minos v sváru tom vrch podržel, vypudil Sarpedona i s jeho přívrženci; tito pak, byvše vyhnáni, přestěhovali se do země Milycké v Asii. Ona krajina totiž, jíž nyní Lykiové obývají, patřila za starodávna Milyům; tito pak sluli tehdáž ještě Solymové. Dokavad Lykiům Sarpedon vládl, podrželi staré jmeno své, jež byli z vlasti přinesli a jímž je až posud ještě sousedé jejich zovou, totiž

*) *Mylasoi*, město karické.

jmeno *Termilů*. Když však z Athen Lykos, syn Pandionův, rovněž tak, jako Sarpedon, od bratra Aigea vypuzen byv, k Sarpedonovi do země Termilů přibyl, tu se časem Termilové dle jmena tohoto Lyka nazvali *Lykiové* [173]).

Obyčeje, jichž užívají, jsou dílem kretické, dílem karické. Však jeden obyčej jest u nich zcela zvláštní, v němž se s žádným jiným národem neshodují. Zovou totiž sami sebe po matce a ne po otci; a kdyby se jeden druhého tázal, kdo jest, řekne, že jest synem té neb oné matky a vypočte mu matky své matky. A pakli svobodná žena s otrokem souloží, platí děti zplozené za svobodné; pakli však občan svobodný, a byť i prvním ze všech byl, cizí ženu neb kuběnu má, jsou děti bezectné (nepatří do počtu svobodných občanů).

Pokoření Karů: Knidičtí hodlají z vlasti své ostrov učiniti; výrok delfický.

174. Kary pokořil Harpagos, aniž by byli nějaký stkvělý čin dokázali, a sice ani oni sami, ani Řekové v Karii bydlící. Jsou tam totiž rozliční Řekové usazeni, mezi nimi i Knidičtí, osadníci to Lakedaimonských, jichž vlast na západ do moře vybíhá (část tato slove Triopion), na východ pak od poloostrova bybassického počíná*). Poněvadž celá krajina Knidickým patřící, vyjma jen skrovnou část, mořem obklíčena jest (neboť po severní straně její jest chobot kerameický, po jižní pak moře symejské a rhodické), proto Knidičtí, an Harpagos s podmaněním Ionie zaneprázdněn byl, skrovnou tuto prostoru, asi 5 honů**) širokou,

*) T. j.: Knidie táhne se na západ úzkým pruhem k moři egejskému; západní tato část slove Triopion. Na východ hraničí Knidie s onou částí celého poloostrova, která k městu Bybassos patří.

**) Tedy asi $^{1}/_{8}$ míle zeměpisné.

prokopávali, chtíce ze své země ostrov utvořiti; za tímto průkopem byla by celá krajina knidická ležela; neboť právě tu, kde Knidie s pevninou souvisí, jest ona úžina, kterou chtěli tehdáž prokopati. Když o tom Knidičtí usilovně pracovali, zdálo se jim, že neobyčejně četné a vůčihledě od bohů seslané úrazy dělníky na rozličných částech těla, zvláště na očích při lámání skály stíhaly; i vypravili posly do Delfů, aby se boha tázali, co jim v tom vadí. Pythie pak, jak Knidičtí sami vypravují, odvětila jim tříměrem iambickým takto:

Neohražujte, nekopejte úžinu!
Zéus, kdyby byl chtěl, byl by ostrov stvořil sám.

Uslyševše tento výrok Pythie ustali Knidičtí v kopání a vzdali se bez boje Harpagovi s vojskem se blížícímu.

Pokoření Pedasejských.

175. Nad Halikarnassem bydleli v středozemí Pedasejští. Kdykoli měla buď tyto samé neb jejich sousedy nějaká nehoda postihnouti, narůstaly kněžkyni Atheninë veliké vousy; což se jim v celku třikráte přihodilo. Pedasejští byli jediní ze všech obyvatelů celé Karie, již po nějaký čas Harpagovi vzdorovali a jemu mnoho práce nadělali; byliť totiž horu, jmenem Lidu, hradbou obehnali. Než časem předce podlehli.

Statečnost Lykiů.

176. Lykiové pak, když Harpagos s vojskem svým v rovinu podlé řeky Xanthu ležící přitáhl, postavili se mu vstříc a ač počtem skrovni jsouce, předce si proti převaze nepřátel hrdinsky vedli; byvše pak poraženi a uvnitř města sevřeni, shromáždili ženy a děti a poklady a služebnictvo své na hradě a potom jej se všech stran zapálili. Tak učinivše a zavázavše

se vespolek strašnou přísahou vypadli na nepřátele; i zhynuli všichni Xanthičtí v boji. Ti Lykiové, kteří se nyní za potomky Xanthických vydávají, jsou větším dílem, vyjma jen 80 krbů (rodin), přistěhovalci. Oněch 80 rodin bylo totiž tehdáž v cizině a tak zůstaly na živu.

Tak se Harpagos zmocnil města Xanthu, a podobně i Kaunu; neboť i Kauničtí následovali Lykických téměř ve všem.

177. Takto Harpagos dolejší část Asie, kus po kuse, podroboval, Kyros pak sám hořejší Asie dobýval, jeden národ po druhém přemáhaje a žádného neopomínaje. Největší část těchto národů mlčky pomineme; o oněch však, jichž podmanění nejvíce práce stálo a jež nejvíce zpomenutí zasluhují, chci vypravovati.

Výstavnost města Babylonu; svatyně Zeusa Bela.

178. Když si byl Kyros téměř všechny národy na pevnině podmanil, udeřil na Assyřany [173]). V Assyrii jest mnoho velikých měst, nejznamenitější však a nejpevnější město bylo Babylon, jsoucí od ztroskotání Ninu (Ninive) i sídlem královským. Město to takto vypadá. Vystaveno jest v rozsáhlé rovině do čtverhranu, jehož strany po 120 honech mají; v celku tedy obnáší objem města 480 honů*). Taková jest rozsáhlost města tohoto [174]); výstavnost pak jeho jest taková, jako u žádného jiného ze všech nám známých měst. Předně běží kolem města hluboký, široký a vodou naplněný příkop, potom zeď 50 loktů královských široká a 200 loktů vysoká. Královský loket jest o tři prsty delší než obyčejný řecký [175]).

179. Ještě musím podotknouti, k čemu se hlíny z příkopu upotřebilo a jakým způsobem se zeď vystavěla. Při vykopávání příkopu dělali z hlíny vyne-

*) T. j. 12 zeměpisních mil.

šené cihly a nadělavše dostatečné množství cihel, pálili je v pecích; potom stavěli, užívajíce rozpuštěné živice (asfaltu) [176]) co malty a po třiceti vrstvách cihel vždy rákosí kladouce, stěny příkopu a na to týmž způsobem i zeď městskou. Nahoře pak na zdi vystavěli na obou krajích věže o jednom patře, vždy po dvou proti sobě; mezi těmi věžemi nechali prostoru pro čtyrspřežný vůz. Bran jest v celé zdi sto, a všechny jsou z mědi; i veřeje a podvoje (svrchní) jsou z mědi.

Ve vzdálenosti osmi denních cest od Babylonu leží město Is*); u toho jest řeka neveliká, též Is nazvaná, jež do Eufratu vtéká. Tato řeka vyhazuje na břeh spolu s vodou četné kusy živice, jež se odtud ku stavbě babylonské zdi dovážela.

180. Město Babylon dělí se na dvě části; neboť středem města teče řeka Eufrates, z Armenie přicházející, veliká to, hluboká a prudká řeka, jež se do červeného moře †) vylévá. Na obojím břehu běží zeď rameny svými až k řece; odtud pak se zeď zahýbá a táhne se po obojím břehu řeky ohrada z pálených cihel. Město samo sestává ze samých troj- a čtyrpatrových domů a rozděleno jest samými rovnými ulicemi, jež dílem týmž směrem s řekou**) běží, dílem na příč k řece směřují. Na konci každé příčné ulice vedle ohrady u řeky jsou branky, jichž tedy tolik bylo, kolik ulicí. I tyto branky byly všechny z mědi a vedly k řece [177]).

181. Zevnější zeď jest tařka pancéřem města; stojí však ještě jiná zeď za touto, ne slabší než ona, avšak užší. V obou dílech města stála ohromná budova; v jednom dílu totiž stál uprostřed královský hrad s velikou a pevnou ohradou, v druhém pak vy-

---

*) Nynější *Hít*.
**) T. j. rovnoběhlou (parallelnou) čárou.
†) Viz pozn. 2.

stavena jest svatyně Zeusa Bela [178]) s měděnými branami, jež až na mou dobu se zachovala, čtverhraná, na každé straně dva hony dlouhá. Uprostřed této svatyně stojí pevná věž, z délky a šířky jednoho honu, a na této věži stojí jiná věž, na té pak opět jiná, a tak až do osmice. K těmto věžem vedou zevnitř točené schody; asi v polovici těchto schodů nalezá se místo k odpočinutí se sedadly, na nichž si ti, již nahoru stoupají, mohou oddechnouti. Na poslední věži stojí chrám veliký; v chrámu pak jest veliká skvostně postlaná pohovka, u níž zlatý stůl stojí; sochy však tu ani jedné není.

182. Zde nespává nikdo mimo jednu ženu babylonskou, již si bůh ze všech vždy volí, jak Chaldejští [179]), kněži tohoto boha, praví (titéž i praví, co se mně aspoň nezdá věrohodno, že prý totiž bůh sám do chrámu přichází a na pohovce odpočívá). Rovněž tak i v Thebách, městě egyptském, se děje, jak Egypťané vypravují; neboť i tam spává v chrámu Zeusa Thebaiského žena. Obě tyto ženy prý nikdy s muži neobcují. Rovněž tak má se to i s kněžkou Apollonovou v lykickém městě Patarech [180]); neboť kdykoli kněžka tam jest (není tam totiž žádné stálé věštírny), bývá v noci vždy uvnitř chrámu uzavřena.

183. Kromě tohoto chrámu jest však v řečené svatyni babylonské ještě jiný chrám dole; zde jest veliká zlatá socha sedícího Zeusa, u níž veliký stůl ze zlata stojí; rovněž tak jest i podnožka a stolec ze zlata. Toto vše zhotoveno jest, jak Chaldejští pravili, z 800 talentů zlata [181]). Dále jest před chrámem zlatý oltář. Kromě tohoto jest tam ještě jiný veliký oltář, na němž se dorostlá zvířata obětují; na onom zlatém oltáři nesmí se totiž nic obětovati, než pouze mláďata; na větším pak oltáři obětují Chaldejští kromě zvířat i tisíc talentů kadidla každoročně, kdykoli se

slavnost odbývá. Dále byla prý v svatyni za oné doby*) ještě dvanáctiloketní celistvá socha ze zlata. Já jsem ji však neviděl, nýbrž povídám jen, co Chaldejští povídají. O tuto sochu pokoušel se Dareios Hystaspovec, avšak předce si netroufal ji vzíti; Xerxes pak Dareiovec ji vzal a kněze, kážícího mu, aby sochou nehýbal [182]), zabil. Tak byl chrám tento ozdoben; však kromě těch ozdob bylo tam i hojně soukromných darů.

Semiramis.

184. Babylonem vládli četní králové, o nichž se v dějinách assyrských zmíním, kteří zdě a svatyně zbudovali; též dvě královny vládly městem tímto. Prvnější z nich, jež o pět věků dříve žila než druhá, jmenovala se Semiramis [183]). Tato zřídila pamětihodné hráze v rovině. Dříve totiž řeka Eufrates celou rovinu na způsob moře zavlňovala.

Nitokris dala běh řeky Eufratu skřiviti a veliké jezero vykopati.

185. Druhá pak královna, jmenem Nitokris [184]), moudřejší než ona, [185]) zanechala po sobě památky, o nichž dále budu vypravovati; spolu pak též, vidouc, že říše Medů veliká a výbojechtivá jest a že mnohá města, mezi nimiž i Ninos, padla, učinila co možná nejlepší opatření. Předně řece Eufratu, středem města tekoucí, jež před tím rovnou čárou se k předu valila, průkopy severně od města vykopanými tak křivý směr dala, [186]) že nyní řeka ta třikráte do jisté assyrské vsi přichází; ves ta slove Arderikka. Tak nyní ti, kdožkoli od moře středozemního do Babylonu cestujíce, po řece Eufratu plují, třikráte a sice ve třech rozličných dnech po sobě do též vsi přicházejí. To jest jedno. Dále kázala po obojím břehu řeky hráze zříditi, jež jsou pro svou velikost a výšku podivuhodny. Též dala daleko na sever od Babylona velikou kotlinu pro jezero vykopati, ve skrovné vzdálenosti od řeky, a ká-

*) Totiž za oné doby, když Kyros na Babylon útok učinil.

zala, aby se všude tak hluboko kopalo, až by se na vodu přišlo; kotlina tato byla tak rozsáhlá, že celý její objem 420 honů obnášel. Hlínu při tom vykopanou vynaložila na hráze, jež po obou stranách řeky dala zříditi. Když pak byla kotlina vykopána, dala kameny navoziti a vystavěla kolkolem zděnou hráz. Oboje toto, i zkřivení řečiště i utvoření jezera proto rozkázala, aby řeka, odrážejíc se na četných ohybech, volněji tekla, aby se nemohlo po řece rovnou čarou jeti, a aby tí, kdož by do Babylona se chtěli plaviti, pro mělkost řeky musili vystoupiti a jim ničeho nezbývalo, než jezero kolkolem obejíti. Jezero to dala právě tam vykopati, kde byla z Medie nejkratší cesta do Babylonie, aby Medové neobcovali s Babyloňany a o poměrech babylonské země ničeho nezvěděli.

Vystavění mostu.

186. Tak založením jezera chránila se před vpádem nepřátelským; použila však díla toho ještě k této vedlejší práci. Poněvadž město řekou středem tekoucí na dvě části rozděleno bylo, proto musil za dřívějších králů, kdo z jedné části do druhé se dostati chtěl, po loďce se převézti; což, jak se mi zdá, bylo velmi nepohodlné. I učinila Nitokris i pro to opatření. Když totiž kotlinu pro jezero kopati dala, použila podniknutí tohoto ještě k jiné památné stavbě. Dala ohromné balvany nalámati, a když je měla pohotově a i kotlina byla vykopána, odvrátila celý proud řeky do oné kotliny; a mezi tím co se tato naplňovala a staré řečiště tímto způsobem vyschlo, vyzdila předně oba břehy řeky v městě, tu kde schody z branek k řece vedly, pálenými cihlami týmž způsobem, jakým už zeď byla vystavěna; zadruhé pak právě uprostřed města vystavěla z vylámaných balvanů most, *) dadouc balvany

*) Jak z následujících slov vysvítá, mluví zde Herodot vlastně jen o pilířích mostních; užívá však výrazu „gephyra", t. j. most.

8*

železem a olovem pojiti [187]). Přes ten most dala vždy na úsvitě čtverhrané klády položiti, po nichž Babylonští semo tamo přecházeli; v noci však se tyto klády pryč braly, aby nemohli lidé za noční doby přecházeti a se vespolek okrádati. Když pak z kotliny oné řekou do ní odvedenou jezero se stalo a mostní stavba dokonána byla, tu uvedla Eufrat z jezera do starého řečiště nazpět. Tak se tedy, jak to chtěla královna míti, kotlina vykopaná stala močálem a Babylonští měli most.

Hrob královnin.

187. Táž královna vymyslila si i tento klam. Nad onou branou, kterouž nejvíce lidí chodívalo, dala si kryptu vystavěti, jež přes bránu ven vyčnívala, a na ni nápis takto znějící vyryti: „Pakliby komu z příštích králů babylonských byla nouze o peníze, otevřiž tento hrob a vezmiž si dle libosti; pakli však nemá nouze, nechať neotvírá svévolně hrob; nebylo by mu to prospěšno.“ Tento hrob zůstal neporušen, až přešla vláda na Dareia. Dareia to mrzelo, že nesměl této brány užívati; též nechtěl bohatství, jež tam leželo a samo jej vyzývati se zdálo, zanechati. Nemohl však brány té proto užívati, poněvadž by byl měl mrtvolu nad hlavou, kdyby byl branou tou projížděl [188]). I otevřel hrob, nenašel tu však žádných peněz, nýbrž jen mrtvolu a nápis takto znící: „Kdybys nebyl nenasytný a nesháněl se po hanebném zisku, neotvíral bys příbytků zesnulých.“

Labynetos. O zásobách, jež perský král s sebou na pochodu vozívá.

188. To se tedy o této královně vypravuje. Její syn to byl, na nějž Kyros táhl; jmenoval se po svém otci Labynetos. [189]) Kdykoli pak veliký král [190]) do pole táhne, veze vždy veliké zásoby obilí a bravu

s sebou, též i vodu z řeky Choaspu,*) tekoucí vedle Sus; jedině z této řeky pije král vodu a z nižádné jiné; i následují krále kamkoli se hne, četné vozy čtverkolé, mezky tažené, na nichž se tato voda, doma byvši ovařena, v stříbrných džbánech veze.

Kyros tresce řeku Gyndes.

189. Kyros přišel na svém pochodu proti Babylonu k řece Gyndu,**) která v horách Matienských [191]) vzniká, krajem Dardanským teče a potom do jiné řeky, jež Tigris slove, se vylévá (řeka Tigris však teče podle města Opis a vtéká do červeného moře). Tuto řeku, k lodní plavbě se hodící, když hodlal Kyros překročiti, tu jeden ze svatých bílých ořů bujně se v řeku vrhl a chtěl přeplouti; však proud jej zachvátil a utonuvšího odnesl. I horšil se Kyros velice na řeku, že se takového přepychu dopustila a pohrozil jí, že ji tak seslabí, že příště i ženám lze bude ji překročiti, aniž by si kolena smočily. Po této výhrůžce upustil na čas od svého pochodu proti Babylonu, rozdělil vojsko na dva zástupy a rozestavil je podlé řeky v dlouhé řadě, potom naznačil po obojím břehu řeky provazy nataženými čáry k vykopání 180 struh v rozličném směru a kázal vojákům pustiti se do kopání. Poněvadž pak veliké množství lidí pracovalo, pokračovalo dílo značně ku předu; předce však ztrávilo vojsko celé letní počasí s touto prací. [192])

Porážka Babylonských.

190. Když se byl Kyros řece Gyndu takto pomstil, rozděliv ji na 360 struh, tu za jara nastávajícího táhl proti Babylonu. Babylonští pak vytáhli též jemu vstříc a očekávali jej. I svedli s ním, když na

---

*) Nyní slove řeka ta Kerkha n. Karasu.
**) Nynější řeka Dijâla.

blízko města přitáhl, bitvu, utrpěli však porážku a musili do města couvnouti. Bylit však Babylonští, vědouce dobře, že si Kyros nepřeje oddechu a vidouce, že si jeden národ po druhém podmaňuje, už dříve do svého města potravu na mnoho let navozili. Proto si z obležení pranic nedělali, Kyros pak byl na rozpacích, poněvadž už drahný čas uplynul a ničeho nemohl pořiditi.

Jakým způsobem zmocnil se Kyros Babylonu.

191. I učinil konečně toto opatření, buď že mu to někdo v této nesnázi poradil, aneb že sám poznal, co by měl činiti. Polovici vojska svého postavil na tom místě, kde řeka do města vchází, druhou pak polovici tam, kde z města vychází, a rozkázal vojínům, až by viděli, že lze přes řeku se přebroditi, na těchto obou místech do města vpadnouti. Když byl vojsko své takto rozestavil a ten rozkaz dal, odtáhl sám s oněmi, již nebyli k boji příliš schopni; přišed pak k močálu učinil totéž, co už jednou královna Nitokris s řekou a jezerem byla učinila. Odvrátil totiž řeku průkopem do jezera onoho močálovitého a tak způsobil, že se staré řečiště, když voda odtekla, překročiti dalo. Když se tak stalo, tu Peršané, již byli pro tento případ u řeky postaveni, jakmile voda tak opadla, že sáhala člověku jen asi po kyčle, drali se do města. Kdyby však byli Babylonští to, co Kyros podnikl, dříve zvěděli aneb tušili, nebyli by zajisté Peršany do města pustili, nýbrž byli by je strašlivě pohubili. Bylit by totiž všechny branky k řece vedoucí zavřeli, ohradu, na pokraji obou břehů vystavenou, obsadili a tak Peršany takřka jako ve vrši lapili. Teď však na ně Peršané z nenadání přikvačili; a pro velikou rozsáhlost města, jak Babylonští vypravují, netušili ti, kteří v středu města bydleli, ještě praničeho, když už krajní části města dobyty byly, nýbrž tančili prý a byli v do-

brém rozmaru, jelikož se právě slavnost nějaká odbývala; konečně pak vše až příliš dobře zvěděli. To bylo první dobytí města Babylonu. [193])

Bohatost babylonské země.

192. Jak znamenitý byl hmotný blahobyt Babylonských, to mnohými věcmi dokáži, zvláště pak touto. Kromě peněžitého poplatku musí všechny země veškeré říše, jíž veliký král vládne, po určitou dobu potravu pro krále a vojsko jeho odváděti. I poskytuje Babylonie veškerou potřebnou potravu po celé čtyry měsíce do roka, celá ostatní Asie pak po osm měsíců; tak tedy na Babylonii přichází třetina úrody, již v celku veškerá Asie poskytuje. Úřad správčí v této zemi, čili satrapie, jak jej Peršané nazývají, jest nejvýnosnější ze všech; Tritantaichmovi Artabazovci, jemuž král tento kraj k spravování svěřil, odváděla se každodenně plná artabe stříbra; artabe, míra perská, má o tři choiniky více než attický medimnos.*) Dále měl svých vlastních koní, mimo vojenské, veliké množství, 800 hřebců a 16.000 klisen, tak že vždy na dvacet klisen jeden hřebec přicházel. Kromě toho si takovou sílu indických psů [194]) choval, že čtyry veliké vsi v rovině ležící k jich krmení byly určeny; za to pak byly prosty všelikých ostatních dávek.

Ovlažování polností; úrodnost země.

193. V Assyrii (Babylonii) zřídka pršívá; tato skrovná vláha dešťová postačuje právě jen, aby zrna obilní kličky pouštěla; potom se osení říčnou vodou ovlažuje a tak žene na zrno a dozrává. Neděje se však ovlažení toto, jako v Egyptu, vystupováním řeky přes břehy, nýbrž lidskou rukou a čerpadly (pumpami). Celá

*) Attický *medimnos*, obyčejná to míra na obilí, více než $^3/_4$ korce. *Choinix* = $^1/_{48}$ medimnu.

Babylonie totiž, rovněž jako Egypt, protkána jest strouhami; největší z nich [195]), jež leží na východ zimního slunce,*) hodí se pro plavbu lodní a spojuje Eufrat s Tigrisem, na kteréžto řece jednou město Ninos leželo.

Tato země jest ze všech mně známých nejúrodnější, avšak jen na obilí; neboť stromy tu nechtí žádné růsti, ani fíky, ani olivy, ani víno [196]); na obilí však jest tak úrodná, že obyčejně dvěstěnásobnou, ba, pakli výborný rok jest, i třistanásobnou úrodu poskytuje. Listy pšenice a ječmenu dosahují zde snadno šířky čtyr prstů. Z prosa pak a sesamu (lohovy) tak veliké stromy vyrůstají, že, ač to s jistotou vím, předce se o tom ani zmíniti nechci, věda dobře, že těm, kdož do Babylonie nepřišli, i to co jsem o obilí řekl, zdáti se bude víře nepodobno. Oleje olivového nemají Babylonští, nýbrž vytlačují olej jen ze sesamu. Všude, kde rovina jest, tu rostou palmy, jichž největší část vydává ovoce, z něhož Babylonové i jídla i víno i med dělají. S těmito palmami zacházejí tak jako s fíky. Uvazují totiž plody tak zvaných mužských palem na plody ženských (daktyloplodných) palem, aby daktyle žlabatkou do nich vnikající spíše uzrávaly a neodpadaly; mužské palmy mají totiž v plodu svém žlabatku, jako fíky. [197])

Divný způsob plavby po řece.

194. Co se mi však v této zemi nejpodivnější zdá, vyjímaje město samé, o tom teď chci vypravovati. Všechny čluny po řece do Babylona plující jsou kulaté a kožené. V Armenii, severně od Assyrie ležící, dělají si Babylonští žebry lodní z vrb, jež potom vně kožemi potahují a tak utvořují dno lodní; při tom ani zadek nerozšiřují, ani předek nezúžují [198]), nýbrž

*) T. j. *jihovýchodně*, poněvadž slunce v zimě nevychází na východu, nýbrž mezi východem a jihem.

dávají těmto loďkám podobu kulatého štítu; potom nastýlají slámu a naloživše zboží pouštějí čluny po řece dolů; větším dílem dovážejí takto džbány palmovým vínem naplněné. Takový člun se žene dvojím veslem a řídí jej dva muži přímo stojíce, z nichž jeden veslo k sobě přitahuje, an zatím druhý veslo od sebe odstrkuje. Čluny tyto jsou někdy dosti veliké, někdy menší; největší z nich mívají náklad 5000 talentů.*) V každém člunu jest osel, ve větších i více. Když pak plavci do Babylonu přišli a náklad vyprodali, tu prodávají i žebry lodní a všechnu slámu veřejnou dražbou, kůže pak nakládají na osly a vracejí se po suchu do Armenie; neboť proti řece nelze pro prudkost proudu nikterak plouti. Z té příčiny nezhotovují dřevěné, nýbrž kožené čluny. Vrátivše se pak zpět do Armenie zhotovují si opět jiné čluny týmž způsobem.

Kroj babylonských.

195. Co se kroje týče, šatí se Babylonští plátěnou až na paty sahající sukní; přes tu pak oblékají sukni vlněnou a bílý pláštík; škorně mají podobné boiotickým střevícům [199]). Vlasy nosí dlouhé a zavazují je tkanicemi; tělo pak celé natírají si mastí. Každý Babyloňan má pečetní prsten a hůl; na těchto holech jest buď jablko urobeno, nebo růže neb lilie, neb orel neb něco jiného; neboť není u nich obyčejem, nositi hůl beze znaku. Takový jest jich kroj.

Obyčeje Babylonských, dílem moudré, dílem ošklivé.

196. Obyčeje pak zvláštní, jež mají, jsou tyto. Nejmoudřejší z nich dle našeho zdání byl onen, jenž prý i u illyrských Enetů [200]) se nalézá. V každé vsi jednou do roka všechny panny, jež na provdání byly,

*) T. j. 2684 centů 34 lib. 12 lotů. 1 talent = 53 lib. 22 lotů.

sbírali a vedli je vesměs na jedno místo; kolem nich pak stál dav mužů. Nato je hlasatel jednu po druhé předváděl a prodával, a sice nejdříve nejsličnější ze všech. Když se tato za drahé peníze prodala, provolával, kdo by chtěl druhou, která byla po oné nejsličnější, koupiti. Prodávaly se však všechny jen za manželky. Bohatí ženichové přepláceli se a kupovali si nejkrásnější panny; sprostější pak ženichové nehleděli hrubě na sličnou postavu, nýbrž brali si raději ošklivější panny s penězi. Když totiž hlasatel všechny krásné panny po řadě vyprodal, tu předvedl nejošklivější ze všech aneb mrzačku nějakou a vyvolal, kdoby za nejlevnější peníz ji chtěl vzíti, až se konečně tomu, kdo nejméně žádal, přiřkla. Peníze pak, jež se ženichům ošklivé panny beroucím vyplácely, byly ony, jež se z prodeje krásných panen vytěžily, a takto od sličných panen vyvdávaly se ošklivé a zmrzačilé. Žádný otec nesměl dceru svou provdati, za koho by byl chtěl, aniž směl si kdo ženu koupenou bez rukojmě domů odvésti, nýbrž musil za sebe rukojmě postaviti, že si ji vezme za manželku, a potom teprv ji směl odvésti. Nechtělo-li se však oboum spolu živu býti, musily se peníze dle zákona vrátiti. Dovoleno bylo i každému z jiné vsi ženu si při této dražbě koupiti; i ten však musil rukojmě dáti, aby jí nemohl ubližovati, aniž ji do jiné vsi prodati. Tento obyčej byl překrásný, než neudržel se až posud, nýbrž před nedávnem zavedli si něco jiného. Od té doby totiž, co v porobu přišedše v nouzi upadli a jmění svého postrádali, každý sprostý člověk, pakli v nouzi postaven jest, dcery své na frejířství dává.

197. Jiný obyčej, jemuž co do moudrosti druhé místo přisluší, jest tento. Jelikož u nich žádných lékařů není, vynášejí nemocné na náměstí. Tu pak přicházejí lidé k nemocnému a, měl-li kdo už podobnou nemoc aneb viděl-li jiného tou nemocí stížena, dává

mu radu, aby to učinil, čím sám z podobné nemoci vyvázl, aneb jiného vyváznouti viděl. Nikdo pak nesmí mlčky okolo nemocného jíti, nýbrž každý se musí ptáti, jakou má nemoc.

198. Mrtvoly kladou se u nich do medu [201]). Žalozpěvy pak mají podobné jako Egypťané. Jiný obyčej jest tento. Kdykoli kdo se svou ženou souložil, zasedá potom u kadidla zapáleného; z druhé pak strany sedá si jeho žena. Na úsvitě pak koupají se oba a nesáhli by na žádnou nádobu, dokavad se nevykoupali. Totéž činí i Arabové.

199. Jiný obyčej, avšak přeošklivý, jest tento. Každá žena u nich musí zasednouc si v posvátném okršlku Afrodity jednou za svého živobytí s nějakým cizincem souložiti. Mnohé ženy, jež se mezi ostatní mísiti nechtí, pyšníce se svým bohatstvím, jedou v krytých vozech na místo Afroditě posvěcené a zůstávají ve voze; jim v zápětí kráčí valná družina. Největší však část činí toto. Sedí totiž v posvátném okršlku vždy četné ženy, majíce hlavu provazem obvitou [202]); neboť jedny odcházejí, jiné přicházejí. Mezi nimi pak jsou rovné průchody na všechny strany, jimiž cizinci se procházejí, vybírajíce si ženu, která se jim právě líbí. Jakmile zde žena některá zasedne, neodchází domů, dokavad jí nějaký cizinec peníze do klínu nehodil a mimo posvátný okršlek s ní nesouložil. Házeje pak jí peníze do klínu, musí při tom takto praviti: „Volám na tebe bohyni Mylittu!“ Mylitta jest totiž babylonské jmeno Afrodity. Peněz pak může dáti mnoho-li kdo chce; žádná jimi nepohrdne; nesmí se to totiž státi, jelikož jsou tyto peníze posvátné. Každá jde za tím, kdo jí nejdříve peníze do klínu hodil, a nepohrdá nikým, buď si on kdokoli. Když byla žena s cizincem souložila a tím bohyni zadost učinila, vrací se domů a od té doby nebyla by ti po vůli, třeba bys jí i sebe větší dar podával. Ony ženy,

jež sličností a velikostí vynikají, brzo odcházívají, ty pak, jež neúhledné jsou, dlouhý čas musí zde čekati, nemohouce zákon vyplniti; některé i po celé tříletí neb čtyrletí zde čekají. Podobný obyčej viděti jest i na některých místech na ostrově Kypru.

200. To jsou tedy zvláštní obyčeje Babylonských. Ještě o tom slušno se zmíniti, že jsou u nich tři kmeny, ničím jiným se neživící než rybami, jež, když ulovili a na slunci usušili, do moždíře házejí, palicí rozmílají a řídkým plátnem podsívají; potom si z toho buď těsto dělají, jež se suší a uschovává, aneb pekou chleby.

Massageti.

201. Když Kyros i tento národ byl si podrobil, zachtělo se mu Massagety pokořiti. Národ tento jest prý i četný i mohutný a bydlí na východ za řekou Araxem, právě naproti Issedonům *). Některým se tento národ zdá býti původu skythického.

Řeka Araxes; obyvatelé ostrovů v ní ležících; moře kaspické.

202. O Araxu [203]) někteří praví, že jest větší než Istros, někteří že menší. V této řece leží prý mnoho ostrovů, asi tak velikých jako Lesbos; na nich prý bydlí lidé, již se v letě vyhrabanými kořínky živí, zimního pak času ovocem, jež když uzrálo, sbírají a uschovávají. Jsou prý také ještě jiné stromy u nich nesoucí podivné ovoce. Sešedše se u valném počtu rozdělávají oheň, a sedíce kolem něho, házejí toto ovoce v plamen, a vtahujíce vůni jeho do sebe, opíjejí se právě tak jako Řekové vínem; a čím více toho ovoce se v plamen hází, tím většího stupně dosahuje opojení, až posléze počínají tančiti a do zpívání se dávají.

---

*) T. j. v témž poledníku (meridianu).

Řeka Araxes přichází z Matieny, odkudž i Gyndes (jejž Kyros na oněch 360 struh rozdělil) vzniká, a rozvětvuje se na čtyřicet ramen, kteráž vesměs, vyjma jedno jediné, v bahnech a bařinách zanikají [204]). V těchto bařinách bydlí prý lidé, již se syrovými rybami živí a kožemi tuleňů odívají. Ono jediné rameno vtéká bez překážek do moře kaspického. Kaspické moře jest o sobě a nesouvisí s druhým mořem. Celé ono moře totiž, po němž Řekové plavby konají, tvoří s tak zvaným atlantickým mořem, ležícím za sloupy Heraklovými, i s erythrejským mořem v pravdě jen jediné moře [205]).

Kaukazské pohoří; zvláštní stromy zde rostoucí.

203. Druhé takové moře pro sebe jest kaspické, patnáct dní pouti dlouhé (jede-li se po lodi veslové) a na nejširším místě osm dní pouti široké [206]). Podlé západní strany tohoto moře táhne se Kaukasos, pohoří ze všech nejmohutnější rozsáhlostí svou a nejvyšší. Na tomto pohoří bydlí četné a různé kmeny, větším dílem ovocem lesních stromů se živící. Rostou prý tu i stromy mající takové listí, jež rozetřené a vodou smíšené barvu poskytuje, které se k namalování všelijakých zvířat na šaty užívá. Tato zvířata nepouštějí prý nikdy v prádle, nýbrž trvají tak dlouho jako šaty samy, právě jak by byla od začátku bývala vetkána [207]). Souložení u těchto lidí děje se veřejně, jako u zvířat.

Pohnutky k tažení proti Massagetům.

204. Západní části moře kaspického lemuje tedy pohoří kaukazské, východní pak části hraničí s rovinou, jež se do nedohledné dálky táhne. Ne nejmenší část této veliké roviny zaujímají Massageti, na něž se Kyrovi zachtělo táhnouti. Mnohé totiž a mohutné pohnutky jej k tomu ponoukaly a pobádaly;

předně domněnka, že jest nadlidskou bytostí, za druhé pak válečné jeho štěstí. Neboť kamkolivěk si zamířil, nikde mu žádný národ nemohl odolati.

Kyros chce most přes řeku Araxes vystavěti. Návrh Tomyřin. Kroisos radí Kyrovi, aby vkročil na půdu nepřátelskou a Massagety obelstil.

205. Massagetům vládla po smrti svého chotě královna Tomyris. K ní vypravil Kyros posly a ucházel se na oko o její ruku. Tomyris však vědouc, že se neuchází o ni, nýbrž o vládu nad Massagety, vzkázala mu, aby doma zůstal. Na to Kyros, poněvadž se mu lstivým způsobem nechtělo dařiti, co obmýšlel, přitáhl k řece Araxu a podnikl zřejmě vojenské tažení proti Massagetům, vystavěl mosty lodní přes řeku, aby mohlo vojsko přejíti a zbudoval na lodích, jichž k zřízení mostů užil, věže.

206. An tyto přípravy konal, poslala k němu Tomyris hlasače a vzkázala mu toto: „Ó králi Medů! ustaň činiti co činíš; nelzeť tobě věděti, bude-li ti to, až to bude hotovo, k prospěchu. Ustaň a vládni svým lidem, nás pak nech vládnouti, kde vládneme. Než vímť, že rady této neuposlechneš a raději vše ostatní než mír si volíš; pročež, chce-li se ti naprosto s Massagety se měřiti, nuže pusť práci, již teď podnikáš, mimo sebe a vkroč dle libosti své do naší země; my totiž o tři denní cesty od břehu řeky ucouvneme. Chceš-li pak, abysme raději my na vaši půdu vkročili, učiň ty taktéž.“ Uslyšev to Kyros, svolal čelnější Peršany a předložil jim věc tu k poradě i tázal se, co by měl učiniti. Tu se všichni s náhledy svými v tom shodovali, aby nechal Kyros královnu a vojsko její na jeho půdu vkročiti.

207. Kroisos však, jenž byl též přítomen, hanil tento návrh a podal radu právě opačnou: „Ó králi! pravilť jsem ti už dříve jednou, že, poněvadž mne

Zeus tobě v moc vydal, vše, v čem pro tebe nějaký úraz shledám, seč budu, odstraňovati chci. Trpké mé zkušenosti daly mi ponaučenou[208]). Považuješ-li se za nesmrtelníka a vůdce vojska nesmrtelného, nadarmo bych ti své mínění sdělil. Jsi-li sobě však vědom, že jsi jen člověk a že i ti, jimž vládneš, jen lidé jsou, tož pomni předně, že se lidské osudy v kruhu točí a že toto točení-se nedopouští, aby ustavičně jeden a týž člověk štěstí měl. Co se nynější porady týče, mám právě opačný náhled. Chceme-li totiž nepřátely na této půdě očekávati, jsou s tím tyto nehody spojeny. Utrpíš-li porážku, pozbudeš i celé své říše; neboť jest na bíledni, že Massageti, zvítězí-li, neuprchnou zpět, nýbrž na tvé země potáhnou. Zvítězíš-li však ty, nebude vítězství tvé takové, jaké by bylo, kdybys vkročiv do jejich země a poraziv je potom utíkající pronásledoval. Neboť beru zde v úvahu týž případ, jako dříve, totiž že zvítěziv nad nepřáteli přímo na říši Tomyřinu potáhneš. Kromě toho, co jsem pověděl, byla by to i potupná a nesnesitelná věc, aby Kyros, syn Kambysův, před ženou couval. Radím tedy, abysme řeku překročili a potud pokročili, pokud onino ucouvnou; na to pak abysme tímto způsobem hleděli s ně býti. Slýchámť totiž, že Massageti perských lahůdek neznají a o dobrém živobytí ničeho nevědí. Pročež dej pro tyto muže veliké množství ovcí zabiti a k jídlu upraviti, a uchystej jim v našem táboře hostinu, nezapomeň též na četné poháry nesmíšeného vína a všeliké pokrmy. Potom zanechme nejslabšího dílu vojska v táboře, my pak ostatní couvněmež k řece. Neboť, neklamu-li se, vrhnou se Massageti, vidouce takové lahůdky, na ně, a nám potom lze bude slavné činy vykonati.

208. Bylоť tedy dvé návrhů sobě odporujících. Kyros pak, pustiv onen mimo sebe a nakloniv se k návrhu Kroisovu, vzkázal královně, aby ucouvla,

jelikož on chce na její půdu vstoupiti. I ucouvla tato, jakož byla přislíbila. Na to Kyros odevzdav Kroisa svému synu Kambysovi, jejž za nástupce svého určil [209]), a odporučiv mu jej důtklivě, aby jej ctil a dobře s ním nakládal, kdyby pochod na Massagety neměl dobře vypadnouti, poslal oba nazpět do Persie, sám pak s vojskem svým přešel přes řeku.

Kyrův sen.

209. Po přechodu tomto měl za noční doby v zemi Massagetův tento sen. Zdálo se mu totiž, že vidí nejstaršího syna Hystaspova před sebou majícího křídla na ramenou, z nichž jedno Asii, druhé Evropu zastiňovalo. Nejstarší tento syn Hystaspa Arsamovce, pocházejícího z rodu Achaimenidův, jmenoval se Dareios a byl tehdáž asi dvacet let stár; poněvadž tedy ještě neměl stáří dostatečné, byl v Persii zůstal. I přemýšlel Kyros, procitnuv ze spánku, o tom snu, a poněvádž se mu zdál důležitým býti, dal si Hystaspa zavolati a pravil mu mezi čtyrma očima: „Hystaspe, poznal jsem, že tvůj syn o mé bezživotí a o mou vládu stojí. Že to jistě vím, to ti hned dokáži. O mne totiž bohové dbají a vyjevují mi napřed každou nehodu, jež se mi blíží. V noci pak právě minulé viděl jsem ve snu prvorozence tvého, majícího na ramenou křídla, z nichž jedno Asii, druhé Evropu zastiňovalo. Nemůže tudíž dle toho jinak býti, než že onen mi úklady strojí; pročež se co nejrychleji do Persie vrať a dbej o to, abys mi, až po podmanění této země se domů vrátím, syna svého k výslechu předvedl.“

210. Tak pravil Kyros, domnívaje se, že mu Dareios úklady strojí; zatím mu však bůh chtěl oním snem zjeviti, že má v zemi Massagetů zahynouti a vláda jeho že má na Dareia přejíti. I odvětil mu Hystaspes takto: „O králi! kéž není ani jediného

člověka, jenž by ti úklady strojil; než pakli v skutku takový člověk na světě jest, kéž co nejdříve zhyne! Tyť jsi z Peršanů, před tím otročivších, učinil svobodné lidi, a ježto dříve jiní jim vládli, vládnou nyní oni sami všem. Pakli ti nějaké vidění zvěstuje, že syn můj tobě úklady strojí, odevzdávám ti jej, abys s ním dle vůle své naložil.“ Takto odvětiv, překročil Hystaspes opět řeku a ubíral se do Persie, aby syna svého střežil, až by se Kyros vrátil.

Zničení části vojska massagetského; poselství Tomyřino; smrt Spargapisova.

211. Kyros pak, postoupiv od Araxu, po jednodenním pochodu učinil, co mu byl Kroisos poradil. Potom couvl se všemi, již byli k boji schopni, opět k řece a zůstavil tam špatnou část vojska svého. I přitáhla třetina vojska massagetského a vraždila zůstavené tam Peršany, kteří se jakž takž bránili. Vidouce pak uchystané hody, rozhostili se Massageti po přemožení nepřátel v táboře a hodovali a poživše hojně jídla a vína, upadli v spánek. Na to přikvačili Peršané na ně, usmrtili velikou část jich, však ještě větší zajali, mezi nimi i syna králové, Massagetům vojvodícího, jmenem Spargapisa.

212. Když byla Tomyris uslyšela, co se vojsku a synu jejímu událo, vzkázala Kyrovi toto poselství: „Krvolačný Kyre! nezpýchej tím nikterak, co jsi nyní vykonal. Tys vinnou révou, jíž se sami naplňujíce tak blázníte, že mezi tím, ano víno do vašeho těla vstupuje, hanebná slova na rty vám vystupují, — tou jsi syna mého obelstil a přemohl, ne však v čestném boji silou. Pročež přijmiž nyní dobrou radu, již ti dávám. Vrať mi syna a vzdal se bez úrazu z této země, usmrtiv hanebným způsobem třetinu vojska massagetského. Pakli toho neučiníš,

skrze slunce, pána Massagetů *) se zapřisahám, že tebe nenasytně po krvi lačnícího předce krví nasytím.

213. Však Kyros nedbal nikterak těchto slov. Zatím vystřízlivěl syn Tomyřin, Spargapisos, a poznav, v jakém neštěstí postaven jest, prosil Kyra, aby ho pout zprostil. I dosáhl toho; avšak jakmile pouta s něho spadla a rukama vládnouti mohl, usmrtil se sám vlastní rukou. Takovým způsobem zahynul mladík.

Bitva Peršanů a Massagetů; smrt Kyrova.

214. Tomyris však, když jí Kyros neuposlechl, sebrala veškerou moc válečnou a svedla s ním bitvu. Tato bitva jest dle mého zdání největší, kterou kdy barbaři s barbary svedli. Jak jsem vyzvěděl, zběhla se takto. Dříve prý obě vojska, stojíce opodál, šípy na sebe metala; potom, když už všechny zásoby šípů vystříleny byly, vyřítila se na sebe a bojovala z blízka oštěpy a meči. Dlouhý čas stála takto obě vojska v boji proti sobě, a žádnému se nechtělo na útěk se dáti; však posléze zvítězili Massageti. I zhynula na bojišti největší část perského vojska a sám Kyros padl, kralovav v celku 29 let**). Tomyris pak naplnivši měch krví lidskou, hledala mrtvolu Kyrovu na bojišti a našedši ji, strčila hlavu jeho do měchu a potupně s mrtvolou nakládajíc, pravila takto: „Tys mne, ač žiji a v bitvě jsem nad tebou zvítězila, zničil, jav syna mého lstí; já pak tebe, jak jsem ti přislíbila, krví nasytím."

Tato pověst zdá se mi ze všech pověstí, jež u velikém množství o smrti Kyrově kolují, nejspolehlivější [210]).

---

*) Massageti neznali kromě slunce žádného boha. Viz kap. 216.

**) Totiž 558—529 př. Kr.

Obyčeje Massagetů.

215. Kroj a způsob živobytí Massagetův jest podobný skythickému. Bojují koňmo i pěšky a užívají i oštěpů i šípů; mají též sagary*). Ke všemu užívají jen dvou kovů, totiž zlata a mědi. Cokoli na oštěpech, šípech a sagarách z kovu jest, to vše zhotovují z mědi; ku krytí hlavy však, ku zhotovení pásů a náramků užívají zlata. Rovněž tak i koním kolem prsou dávají měděné pancéře, uzdy však a udidla a náhlavníky zdobí zlatem. Železa a stříbra k ničemu neužívají; nemajíť ani těchto kovů v zemi své, však za to mají zlata a mědi nesmírnou sílu.

216. Zvláštní obyčeje u nich jsou tyto. Každý z nich béře si sice ženu, však předce jsou všechny ženy všem společné. Řekové toto arci tvrdí o Skythech; však nejsou to Skythové, nýbrž Massageti, již tento obyčej mají. Kdykoli kdo z Massagetův po některé ženě zatouží, zavěsí toul svůj na přední straně jejího vozu a potom bez ostýchání s ní souloží. Určitých mezí nevykazují jinak lidskému životu žádných[211]); leč když někdo hodně sestárne, tu se všichni jeho příbuzní scházejí a jej spolu i s bravem zabíjejí, potom vaří oboje maso a hodují. Taková smrt platí u nich za nejšťastnější. Kdo však nemocí sejde, toho nejedí, nýbrž v zemi jej pochovávají, považujíce to za veliké neštěstí, že mu nebylo popřáno býti snědenu. Obilí nesejí, nýbrž živí se jen stády a rybami. Ryb jim veliké množství poskytuje řeka Araxes. Za nápoj užívají mléka. Boha nectí žádného kromě slunce, jemuž obětují koně. To má ten význam, že nejrychlejšímu všech bohů nejrychlejšího všech smrtelných tvorů v oběť přinášejí.

---

*) Sagaris = válečná sekera dvousečná.

Poznámky k prvé knize.

1. Jmeno „barbar“ (jež se onomatopoetickým slovem býti zdá) vztahovalo se původně zajisté jen k rozličnosti jazyka; všichni národové jinojazyční sluli Hellenům *barbaři*. Než poněvadž každý národ sám se řád za národ *κατ' ἐξοχήν* považuje (viz na př. co Herodot o Peršanech v kap. 134. vypravuje), přimísilo se k původnímu významu slova „barbar“ záhy ponětí opovržlivé, tak že bez ostýchání se hlásalo: „Slušno, aby Hellenové panovali, barbaři otročili.“ Poněvadž pak Hellenové se ne-li za jediné, aspoň za hlavní původce a šiřitele osvěty a civilisace měli, užíváno později slova „barbaři“ o lidech nelidských, surových, v hrubé nevědomosti pohřížených. Tento význam podkládáme my slovu tomu, kdykoli ho užíváme. Však u Herodota pravidelně naznačují se jím jen národové jinak než řecky mluvící.

2. *Ἐρυθρὴ θάλασσα* vlastně *červené moře*. Herodot míní zde moře jižně od Asie ležící, jež my *indickým oceanem* zoveme; někdy místo toho užívá výrazu *„jižní moře.“* *Nynější* červené moře slove Herodotovi obyčejně arabickým chobotem; však někdy užívá též výrazu „červené moře“ o tomto chobotu.

Str. 21. ř. 2. (*s nímžto se však Řekové nesrovnávají*). Dle řecké báje byla Io kněžkyní Heřinou, od Zeusa milovanou. Žárlivá Hera, choť Zeusova, pomstila se jí za to, že ji v krávu proměnila. Tak proměněna těkala semo tamo po světě; strážcem jejím byl stooký Argos. Posléze přišla do Egypta, kdež se jí opět lidské postavy dostalo.

3. Europe byla dle nejběžnější báje dcerou tyrického krále Agenora, již Zeus, lstivě v býka se proměniv, z Tyru na ostrov Kretu unesl.

4. Proslavená tato a často opěvovaná loď slula *Argo*. Nejvýtečnější Řekové tehdejší doby (Argonautové), jako Herakles, Telamon a j. súčastnili prý se v tom tažení. — K válečným podniknutím užívalo se *dlouhých* korábů; obyčejné kupecké koráby byly kratší a širší než válečné a měly podobu okrouhlou.

5. Iason, vůdce Argonautů, byl od strýce svého, Pelia, jenž o jeho záhubu stál, s tím rozkazem vyslán, aby dobyl zlatého rouna z kolchické země. Pomocí Medey, dcery kolchického krále Aieta, podařilo se mu draka, zlaté rouno střežícího, přemoci a pokladu toho se zmocniti. Vraceje

se do vlasti, vzal Iason Medeu, láskou k němu zahořelou, s sebou.

6. Po únosu Heleny shlukli se nejslavnější hellenští rekové pod vůdcovstvím Agamemnona, krále mykenského, k válečnému tažení. Teprv po desítiletém boji podařilo se Rekům válečnou lstí dobyti Troje. Jeden akt válečné činohry této opěvuje se v Iliadě.

7. Dříve slulo prý černé moře *nehostinným mořem*, dokavad jen surové a loupežnické kmeny po jeho pobřežích bydlely. Však od roku 660 př. Kr. zakládali zde Řekové, zvláště Miletští, četné, utěšeně rozkvétající osady; pročež nazýváno od té doby *mořem pohostinným* (Pontos Euxeinos).

8. Obyčejně užíváno přísloví tohoto „nechať každý svého si hledí" v *jiném* smyslu, než zde, totiž „nechať každý svých záležitostí si hledí a nemaří času dbáním o cizí práce."

9. Talent (talanton) = 1) jistá váha, totiž asi 53 liber 22 lotů. Kratery Gygovy vážily tedy asi 15 centů 92 liber 2 loty. 2) peněžitá suma, která v rozličných dobách a rozličných státech rozličná byla; rozeznává se totiž talent attický, euboiský, aiginetský, sicilský, egyptský atd. Nejvíce užívalo se attického talentu, a kdykoli se mluví o talentu vůbec, vyrozumívá se attický talent.

10. Mnohé řecké státy měly v delfickém chrámu své pokladnice (*thesaury* zvané), v nichž se všecky Apollonovi věnované dary uschovávaly; rovněž bylo tam i všeliké svaté náčiní každého státu. Stran Kypsela, tyranna korinthského, viz V, 92.

11. Hluboké tóny sluly *mužské*, vysoké *ženské* tóny. Mužské fletny nazývaly se tedy ony, jež hluboké tóny vydávaly (basové fletny); ženské fletny měly vysoké tóny (diskantové fletny). Římanům sluly tyto *pravé*, onyno *levé* fletny.

12. Dithyramb byl prastarý druh písně, jehož se při slavnostech, k poctě Dionysa, boha vína, slavených užívalo. Nezpíval se od jednotlivců, nýbrž od celého choru, jenž při zpívání text živými posunky a tancem provázel; ráz dithyrambu byl nadšený a náruživý. Arion nebyl vynálezcem dithyrambu, jak Herodot praví; on jenom starodávný tento druh národního básnictví zdokonalil, a sice tím, že jej umělecky vzdělal a tak zvané antistrofické střídání zavedl, t. j. on rozdělil chor z 50 pěvců sestávající na dvě části, jež se ve zpívání střídaly.

13. Básníci a pěvci platili za zvláštní miláčky bohů a těšili se jejich zvláštní ochraně. Z této idey povstala bez-

pochyby báje o zázračném zachování Ariona. Ostatně i jiné báje o lásce a náklonnosti delfína k lidskému pokolení vypravují. Tak prý Falantha, náčelníka spartanských osadníků do Tarentu se vystěhovavších delfín z mořské bouře zachránil a na břeh donesl. Též o Melikertovi, synu Inoinu, a j. kolovaly podobné báje.

14. Z četných darů, od lydických králů delfickému bohu věnovaných, zachoval se pouze tento krater i s podstavcem až do druhého století po Kr. Pausanias viděl dar tento a popsal jej, X, 16, 1.

15. Artemis byla dle bájesloví řeckého dcera Zeusa a Letoy (Latony), sestra Apollona. Bohyně tato splynula později se Selenou (bohyní měsíce), právě jako bratr její Apollon s Heliem (bohem slunce) splynul. Chrám její v Efesu byl světoznámý; byl to chrám, jejž Herostratos právě v oné noci, když Alexandros Veliký na svět přišel, zapálil. Později jej Maloasiaté opět vystavěli s takovou nádherou, že se počítal mezi sedmero divů světa. Efesští spojili lanem hradby městské s chrámem, aby takto symbolickým způsobem naznačili, že město své bohyni darem věnovali; nebo jako mnohdy dary v chrámech na stěnách se zavěšovaly, tak zavěsili i Efesští celé město své na chrámě a postavili je tím pod ochranu bohyně.

16. Bias patří do počtu tak zvaných sedmi řeckých mudrců. O něm se vypravuje, že, když nepřítel rodiště jeho, Prieny, dobyl a ostatní obyvatelé na útěku, co kdo mohl, s sebou odnášeli, Bias s prázdnýma rukama klidně z města kráčel a že na otázku, proč nečiní totéž, co ostatní, odvětil: „Vždyť činím totéž; všechny své věci nesu s sebou.“ Slovy těmi mínil duševní svůj majetek, jehož člověk, staň se cokoliv, postrádati nemůže, kdežto pozemského majetku člověk snadno pozbývá.

17. Pittakos patří k oněm sedmi mudrcům a zaujímá důležité místo v dějinách ostrovu Lesbu. Zprostil pomocí básníka Alkaia otčinu svou tyranna Melanchra. Po svržení tyranna zuřily v Mytileně ustavičné rozbroje a boje domácí, až si posléze Mytilenští Pittaka za aisymneta (diktatora) zvolili. Úřad ten zastával spravedlivě, mírně a bezzištně; upraviv pak a urovnav poměry státní, dobrovolně se hodnosti své vzdal.

18. Lydové měli četnou a výbornou jízdu (viz kap. 79), pročež by se ostrovanům bylo špatně vedlo, kdyby se jim bylo toho zachtělo, co Bias o nich pověděl. — *Potomci* či *synové Lydů* (t. j. Lydové) jest starodávný epický výraz

utvořený dle homerického „synové Achajských.“ Jest to čestný název národa; nebo znamená tolik co „potomci staroslavných Lydů, potomci slavných předků.“

19. Sofistes vlastně = člověk mudrující, badatel, myslitel. Později (za dob Platonových) užívalo se názvu tohoto zhusta s opovržením, poněvadž si sofistové přednáškami a vyučováním mladíků peníze vydělávali; takový výdělek zdál se Řekům věcí nedůstojnou a muži z dobrého rodu pošlému neslušící. Že jmeno sofist (byvší dříve názvem čestným) později v opovržení přišlo, k tomu přispělo i to, že mnozí, již se sofisty zvali, v lichém mudrování a bezvýznamném, ač často důvtipném, punktíčkářství se kochali. Herodot však neužívá názvu toho s příměskem potupného ponětí.

20. Herodot béře za základ svého vypočítání prostřední rok 360 dní, jehož se na př. v Asii užívalo; 70 takových roků tedy = 25200 dní. Aby se však stala shoda mezi tímto rokem (360 dní majícím) a tropickým rokem, užívá Herodot tak zvané solonické methody a přidává vždy ob rok k obyčejným 12 měsícům ještě třináctý měsíc. Při 70 rocích máme tedy 35 vkladných měsíců, t. j. 1050 dní; úhrnkem bylo by tedy 70 roků = 26250 dní. Avšak to se neshoduje s tropickým rokem ($365^1/_4$ dní), poněvadž by na každý rok přišlo 375 dní. Herodot pochybil tím, že bera za základ prostřední rok 360 dní předce užil solonického vkládání, které nebylo vynalezeno pro rok 360denní, nýbrž pro měsíčný rok 354denní.

21. Za starodávna měli příbuzní a přátelé zavražděného nejen právo, alebrž i povinnost, vraha stíhati a rovnou měrou mu spláceti. Na vrahu lpěla kletba, pokavad se nedal očistiti. Aby se očistil, utekl co prosebník k někomu; tento pak musil mu útočiště dopřáti a nesměl mu očištění odepříti. Toto očišťování (katharsis) dělo se u Řeků tím způsobem, že se beran obětoval, načež se vrahovi, zasednuvšímu na kůži zabitého berana, selecí krev a voda na ruce lila.

22. Poněvadž v čtenáři ani nejmenší pochybnost vzniknouti nemůže, kdo onen cizinec byl, zdají se slova *„jemuž Adrestos říkali“* zcela zbytečná. Než Herodot užívá slov těch *zúmyslně*, jelikož shledává, že už jmeno *Adrestos* samo neštěstí věštilo. *Adrestos* znamená totiž člověka, jenž neodvratitelné moci osudu utéci nemůže.

23. Zeus, nejvyšší bůh, (původně zajisté bůh světla denního, bůh nebes) byl ochráncem útočiště v cizině hledajících, spolu též strážcem a dozorcem očištění; pročež i slul Zeus katharsios.

24. Spolek rodiny byl pod ochranou Zeusovou, jenž z té příčiny *Zeus ephestios* (strážce krbu) slove, jelikož se k naznačení rodiny často užívalo slova *krb* (hestia). Takový způsob mluvení slove *metonymie*. Podobné metonymie užíváme i my, klademe-li slova *dům*, *město* atd. k naznačení *lidí domácích*, *lidí v městě bydlících* atd.

25. I svazek přátelský těšil se ochraně nejvyššího boha, jenž co strážce přátelství slove *Zeus philios*. Kdo tedy přátelství porušil, propadl pomstě jeho.

26. Překladatel viděl se nucena, slovo *věštírna* dle analogie jiných slov utvořiti, jelikož se mu nechtělo latinského výrazu *orakul* užívati.

27. Nejslavnější a nejoblíbenější věštírna byla v chrámu delfického Apollona; Delfy (Delphoi) bylo město nevelikė v krajině fokické. Uprostřed chrámu byl otvor zemský, jenž omamující výpary vydychoval. Nad ním stála zlatá třínožka, na níž Pythia (kněžka Apollonova) zasedala, kdykoli měla věštbu vydati; jakmile na to u vytržení přišla, věštila buď veršem buď prózou. Ustavičné roznícení, jakému se Pythia vydávala, mohlo ji někdy i usmrtiti, jakož opravdu Plutarch příklad toho uvádí.

28. Aby (Abai), město ve východní Fokii, mající též staroslavnou věštírnu Apollona. Viz VIII, 33.

29. V Dodoně (městě epirotickém) byla od starodávna věštírna Zeusova, nejstarší všech řeckých věštíren. Věštby se zde zprvku od kněží (tak zvaných Sellů), později od kněžek (byly to tři stařeny) vydávaly. Věštilo se hlavně z pohybování a šumění listů posvátného dubu. Viz II, 54—56.

30. O Amfiaraovi Argivském vypravují báje, že byl zbožným a bohomilým rekem i moudrým věštcem. On se v tažení sedmi reků proti Thebám podniknutém nechtěl súčastniti, nešťastný výsledek této války předzvídaje. Než Polyneikes, jemuž k vůli se ono tažení podniknouti mělo, dovedl si Erifylu, choť Amfiaraovu, zlatým řetězem jí darovaným nakloniti, a tato neustala, až se manžel její k ostatním vůdcům přidružil. Útok na Theby se nezdařil, argivské vojsko musilo prchati, a Amfiaraa pohltila na útěku země i s vozem jeho. Později ctil se v Thebách za polobolia a zřídil se zde k jeho poctě chrám s věštírnou. Kdožkoli zde věštby dosíci chtěl, ulehl si po oběti vzdané v chrámu a ve spánku jevil mu Amfiaraos neklamným snem budoucnost.

31. Trofonios. Věštírna jeho byla v podzemní jeskyni u boiotického města Lebadeiy. Vstupování do této jeskyně nebylo snadné. Nejprvé musilo se rozsedlinou asi 8 loket hlu-

bokou po úzkém řebříku lézti, až se přišlo k malému, asi 24 palců širokému jícnu. Do toho jícnu musil člověk nohy až po kolena strčiti a s ostatním tělem vzad se nahnouti; do té proklouzlo celé tělo s takovou rychlostí, jakou řeka člověka do víru strhuje. V svatyni samé přišel člověk u vytržení. Cokoli v této ekstatické zmámenosti viděl a slyšel, to musil, když se opět nahoru dostal, na desku mu podanou napsati, načež kněži na základě toho zápisku věštbu vydali. — Snadno se lze domysliti, že se v této jeskyni všelikých omamujících prostředků užívalo, jimiž člověk u vytržení mysli přišel. Ostatně prý vzdor vší nebezpečnosti nikdo o život nepřišel, vyjma jediného služebníka krále Demetria, jenž prý ale smrtí svou sám byl vinen, jelikož nechtěl předepsaných obřadů zachovati; také prý se nespustil proto do jeskyně, aby věštby dosáhl, nýbrž aby tam krádež spáchal. (Viz Pausanias IX, 39. 40.)

32. Branchidové byli kněží v chrámu a věštírně Didymejského Apollona blízko Miletu; dle nich slulo i místo samo Branchidy (Branchidai). Některých zbytků tohoto chrámu stává ještě podnes.

33. Věštírna Zeusa Ammona, boha egyptského, s beranní hlavou vyobrazovaného, byla v libycké poušti, v oase Sivah.

34. Kroisos se obával, že všetečným skoumáním svým boha delfického popudil; pročež si jej obětmi a dary hojnými hleděl opět nakloniti.

35. Staří Řekové počítali na loket (jenž se rovnal $1\frac{1}{2}$ střevíci naší míry) 6 dlaní (dlaň = šířka čtyr prstů). Polocihly tyto byly tedy 1 řecký loket (t. j. $1\frac{1}{2}$ střevíce naší míry) dlouhé, $\frac{1}{2}$ ř. lokte (t. j. 9 palců) široké, $\frac{1}{6}$ ř. lokte (t. j. 3 palce) vysoké.

36. Bílé zlato, jež též elektron slove, nazývali Řekové sloučeninu zlata a stříbra. Z udání Herodotova lze vypočísti, že v této sloučenině poměr zlata k stříbru byl 7 : 3. Též vysvítá, že polocihly nebyly celistvé, nýbrž duté.

37. Chrám delfický vyhořel 548 př. Kr. Zlatý krater vážil přes 440 liber.

38. Theofanie (Theophania), t. j. zjevení-se boha. Slavnost tato byla díkůčinění za opětný návrat boha (t. j. jarního, hřejícího slunce) a za vypuzení zimy; tedy jarní slavnost.

39. Theodoros Samický mladší, slavný umělec, žil v 6. století př. Kr. Jest to tentýž, jenž Polykratovi skvostný prsten zhotovil, jehož si Polykrates výše všech ostatních klénotů vážil. Viz III, 41.

40. Dle jisté pověsti vyzradila prý jakás pekařka Kroisovi, že jej macecha jeho chlebem, jehož mu podá, otráviti zamýšlí.

41. Oštěp měl dva hroty, jeden k útoku, druhý k tomu účelu, aby se oštěp dal při odpočinutí snadno do země zaraziti.

42. Kroisos se domníval, že ona veliká říše, kterou má zničiti, Kyrova říše jest; nešťastný výsledek války však okázal, že to byla Kroisova vlastní říše. Viz kap. 90 a 91. — Podobných dvojsmyslných věšteb mnoho v delfickém chrámu dáno. Viz na př. kap. 66.

43. Stater = větší mince buď zlatá buď stříbrná. Mnoho-li tyto staré statery, jež Kroisos daroval, platily, nedá se určiti. Pozdější attický zlatý stater (dukát) platil 20 stříbrných drachem, t. j. téměř $7^1/_2$ zlatého r. m. Tolikéž platily i pozdější persické statery čili *dareiky* (dle Dareia Hystaspovce zvané).

44. Sešlo-li se více lidí, kteří se boha delfického tázat chtěli, ustanovil se pořádek, dle něhož se jednotlivci předpouštěli, metáním losů. Kroisovi dostalo se té výhody, že poslové jeho před všemi ostatními lidmi se odbyli. Toto právo prvního dotazu slulo *promanteia.*

45. Za výpověď v chrámu danou odváděl se určitý poplatek. Lydové nepotřebovali od té doby ničeho platiti.

46. Předsedání, t. j. ono právo, dle něhož, kdož jím byli obdařeni, při posvátných závodech pythických v předních lavicích mezi diváky seděli.

47. Hermos; nyní slove Sarabat. Viz stran této řeky kap. 80.

48. Báje řecké o Deukalionovi shodují se v mnohých ohledech s biblickým vypravováním o Noemovi. Za panování jeho stala prý se následkem silných dešťů potopa světa, v nížto veškeré lidské pokolení zahynulo; bylať to pokuta, od rozhněvaného Zeusa na lidi za jejich hříchy seslaná. Deukalion však byl si k pokynutí božskému zhotovil loďku (*skříni* praví báje řecké = archu), naložil do ní s dostatek pokrmů a vstoupil do ní s chotí svou Pyrrhou; obadva byli jediní zbožní lidé na celém světě. Dlouho plula skříně Deukalionova po hladině mořské, až posléze Zeus vodám opadati kázal. Na to přistál Deukalion na hoře Parnassu, kdež Zeusovi oltář zbudoval a obět vzdal. Zeus se tomu těšil i přislíbil, že mu vše dá, začkoliv bude prositi; načež když Deukalion žádal, aby opět stvořil lidi, kázal Zeus, aby házel

kameny za sebe. Z těchto kamenů povstalo prý nové pokolení lidské.

49. Doros byl dle bájí řeckých synem Hellenovým. Hellen (báječný praotec národa hellenského) měl prý tré synů, již se nazývali Doros, Aiolos, Xuthos. Doros byl prý praotcem dorického, Aiolos praotcem aiolického kmene. Xuthovi synové byli Ion a Achaios, onen praotec Ionů, tento Achaiů. Rozumí se samo sebou, že jsou Doros, Aiolos, Ion, Achaios pouze báječné osoby, pouze mythičtí representanti oněch kmenů.

50. Město Kreston leželo na poloostrovu chalkidickém.

51. V rukopisech Herodota následuje zde ještě věta, jejíž smysl velmi záhadný jest, poněvadž text jest pokažen. Nejspíše jest smysl této věty (dle konjektury): „Naproti tomu pelasgickému národu, živlu to barbarskému, nedostalo se nikde, jak se mi zdá, značného přírostku.“

Ostatně vydává Herodot mylně Pelasgy za barbary. Novověká badání dokazují, že Pelasgové a Hellenové nebyli různorodí národové, nýbrž že ten národ, jenž později hellenský slul, přímo se vyvinul ze starého národa pelasgického, jsa jedna z jeho ratolestí právě tak, jako Slované na rozličné kmeny se rozvětvili. Pelasgové byli praobyvatelé Řecka a položili základ civilisaci. Oni zavedli orbu a stavěli z ohromných neotesaných balvanů velikánské budovy (tak zvané kyklopické zdi), jejichž zříceniny až podnes v některých krajinách řeckých viděti lze. — Řeč pelasgická nebyla barbarská, nýbrž prastarořecká. Herodotovi zdála se řeč Krestonských a j. proto barbarskou, že byla zachovala ráz starožitný a tudy od jiných řeckých nářečí se lišila; bezpochyby utrpěla tato řeč i vlivem thrakického jazyka značné změny; Krestonští byli odevšad thrakickými kmeny obklíčeni.

52. Chilon patří do počtu sedmi mudrců řeckých. Jemu se připisuje původ dvou nejslavnějších přísloví řeckých, totiž *γνῶθι σαυτόν* = *poznej sama sebe* (jež nad vchodem delfického chrámu nadepsáno bylo) a *μηδὲν ἄγαν* = *ničeho přes míru.*

53. Dle sídla a zaměstnání dělili se obyvatelé Attiky na tré. Pomořané (paraloi) byli kupci a plavci; náčelníkem jich byl Megakles. Obyvatelé roviny (pediaioi) zanášeli se orbou; byli to bohatí statkáři; v jich čele stál Lykurgos. Horalé (hyperakrioi č. diakrioi) obývali v hornaté a méně úrodné krajině; byli to pastýři, vinaři, sedláci, vůbec chudší a sprostší a více méně zadlužení lidé. Statkáři toužili po

oligarchickém č. aristokratickém, pomořané po smíšeném, horalé po demokratickém zřízení státu.

54. Četné zprávy nasvědčují tomu, že Peisistratos vlády neslavně nabyté slavně a dobře užíval. Nejen nezměnil zřízení Solonova, on pečoval i horlivě o zvelebení města, o umění i literaturu; vystavěl mnoho slavných budov v Athenách, vydal moudré zákony, jakož na př. zákon proti zahálce, zákon stran ošetřování těch, již se v boji mrzáky stali. Však největší jeho záslubou bylo, že básně Homerovy, jež dříve rozkouskovány tu i tam kolovaly, ve dva celky (Iliadu a Odysseu) spojiti dal. Jakou úctu k zákonům choval, vysvítá z toho, že se sám nestavil mimo zákon; tak prý jednou, obviňován byv z vraždy, dostavil se před soud areopagu.

55. Athene, dcera Zeusova, ctila se za hlavní ochránkyni Athen. Starší forma jejího jmena jest Athenaie, t. j. Athenská, z čehož vysvítá, že se mezi všemi bohy takřka κατ᾽ ἐξοχήν v Athenách ctila. Na hradě Athenském (akropolis) měla proslulý chrám, k nejslavnějším budovám toho druhu patřící, jenž Parthenon, t. j. panenský chrám slul; Athene totiž setrvala povždy v neporušeném panenství.

56. Stran této kletby viz V, 71. Megakles patřil k rodu Alkmeonovců, na jehožto členech vesměs kletba lpěla. Z té příčiny nechtěl Peisistratos s manželkou svou žádných dítek zploditi, nýbrž raději vládu Hippiovi a Hipparchovi, synům z první manželky odkázati.

57. Verše tyto jsou allegorické proroctví. Jako rybář za měsíčné noci sítí ryby loví, tak měl Peisistratos za noční doby nepřátele útoku netušící přepadnouti.

58. Herodot míní zde důchody bohatých stříbrných dolů laurických a cla přístavní i tržní.

59. Strymon, řeka v Thrakii, jež nyní Struma slove. I zde měl Peisistratos stříbrné doly.

60. Lykurgos, na slovo vzatý (však polomythický) zákonodárce spartánský žil asi okolo r. 800 př. Kr. On byl poručníkem nezletilého synovce svého, krále Charilaa (ne Leobota, jak Herodot mylně udává) a vládl jeho jmenem moudře a dobře. Než nepřátelé jeho (zvláště vdova zesnulého krále) znechutili mu pobyt v Spartě. I vydal se na cesty a navštívil zvláště Kretu, kdež praktické zřízení státní důkladně seznal. Vrátiv se domů shledal zde veliký zmatek a všeobecnou rozervanost; i umínil si, aby všeliké vady z kořene vyvrátil, zcela nové zřízení. Aby se snaha jeho s dobrým výsledkem potkala, uznal za nutno k delfické věš-

tírně jíti a záměrům svým božskou sankci vymoci. Tak toho dosáhl, že se Spartanští reformám jeho neprotivili.

61. *Enomotie* = nejmenší sbor spartanského vojska, obyčejně z 15 mužů sestávající, kteří se dle vespolné náklonnosti a přízně, jíž jeden k druhému choval, sestoupili. Členové každé enomotie jídali vždy pospolně; tím si vespolek přivykli a stáli i v boji věrně a nerozdílně k sobě.

62. Triekada (triekas) = 2 enomotie = 30 mužů.

63. Syssition = společný oběd veřejný. Žádný spartanský muž nesměl doma jísti, leda tehdáž, když právě obětoval aneb na lovu se opozdil. K těmto obědům společným musil každý měsíčný příspěvek odváděti; neučinil-li toho, postrádal práv občanských. Hlavní jídlo při těchto obědech byla tak zvaná černá polévka, která nebyla právě velmi chutná. Aspoň kdosi jednou žertem prohodil, že se pranic tomu nediví, že Spartanští tak odhodlaně v boji smrti vstříc kráčejí, jelikož prý smrt nemůže mnohem horší býti, než požívání černé polévky. Společné tyto obědy čelily k docílení střídmosti a ještě více k utužení svornosti a vespolné náklonnosti. Ani králové spartanští nesměli se od těchto společných obědů odloučiti.

64. Dle jiné zprávy zavedl prý teprv král Theopompos úřad eforů. Možná, že už Lykurg úřad tento pěti eforů zavedl; leč právomocnost jejich nebyla tehdáž zajisté tak značná jako později. V pozdějších dobách totiž byli eforové nejvyšší representanti národa naproti moci královské, měli dozorství nad veškerou státní správou a nad kázní občanů; ba směli i krále k zodpovídání-se poháněti, zatýkati a u rady starších žalovati.

65. Geronti (t. j. starci) měli nejvyšší moc administrativní a soudní. Gerusia (t. j. shromáždění starších = senat) sestávala z 28 doživotních členů, přes 60 let starých. Oba dva králové patřili do počtu gerontů.

66. Dvojsmyslnost věštby byla hlavně ve slovech „a krásnou rovinu provazem tobě rozměřovat dám.“ Spartanští si to vykládali, že Tegeu si podrobí a dobytý kraj mezi sebou rozdělí (rozměřivše jej provazem na kusy). Než válka nešťastně vypadla a zajatí Spartanští musili krajinu Tegejskou provazem rozměřiti k tomu účelu, aby každý část, jež mu připadla, vzdělával.

67. Orestes, syn Agamemnona, krále mykenského. Ona země, v níž kosti jeho spočívaly, měla dle věštby nepřemoženou zůstati.

68. Rytíři spartánští (300 vybraných jinochů) byli tělesnými strážci krále; částečně byli jezdci, částečně pěší. V bitvě stávali v středu vojska kolem krále. Agathoergos znamená doslovně *dobroděj ec.*

69. Později bylo arci jinak. Za dob Herodotových byli Peršané rozkošem všeho druhu oddáni. Viz kap. 133. 135. Jejich rozmařilost a následkem toho i zmalatnělost vešla v pořekadlo.

70. Dle astronomického vypočítání Baily-ho a Oltmanna stalo se toto zatmění slunce 30. září 610 př. Kr. Bylo to téměř úplné zatmění. Thales patřil do počtu sedmi mudrců a byl první slavný astronom řecký. Jakým způsobem mu možno bylo toto zatmění předpověděti, nevíme. Zajisté jest to pamětihodný úkaz, že duch lidský tak záhy k rozluštění takových otázek dospěl.

71. Syennesis není vlastní jmeno, nýbrž stálý titul kilikických králů. Slovo to jest snad semitického původu (šua nasi = vzácné kníže).

72. Dle Berosa vládl tehdáž v Babylonii Nabopalassar (ne Labynetos), jenž od r. 625 náměstníkem assyrského krále v Babylonii byl. On sprostředkoval mír proto, aby pomocí Medů mohl od Assyrských odpadnouti.

73. Právem pochybuje Herodot o pravdivosti této pověsti; svědčiť i chronologie proti tomu. Neboť poněvadž Thales zatmění slunce 610 (viz poznámku 70) předpověděl, nebyl bezpochyby r. 510 (za onoho tažení proti Kyrovi) už na živě.

74. Amasis, ač z opovržené kasty pocházel, vyšinul se vzpourou proti králi Apriovi na stolec královský a vládl 570—526. Za jeho vlády dosáhl Egypt nejvyššího stupně blahobytu; obchod a průmysl kvetl, umění se zvelebovalo, moc Egyptu se dobytím ostrova Kypru rozšířila. Však dlouhého trvání blahé tyto poměry neměly; už za vlády jeho syna stal se Egypt perskou provincií.

75. Telmessos, městečko v Karii, 60 honů od Halikarnassu vzdálené. Telmessičtí hadači platili za nejlepší.

76. Spartánští slavili výroční památku Othryada a jeho soudruhů o slavnosti karnejské, opěvujíce smrt jejich patriotickými písněmi.

77. Lev byl posvěcen asiatickému bohu slunce, Sandonu, a bohyni země, Kybele. Meles bezpochyby = Sandon, a souložnice jeho = Kybele.

78. Kroisos těšil se z zvláštní přízně Apollona; viz kap. 91.

Ktesias líčí zachránění Kroisa jinak. Dle něho dal Kyros Kroisa spoutati a do chrámu zavříti, jehož dvéře svou pečetí zapečetil. Než blesk s nebe seslaný rozrazil pouta. Když pak Kyros podruhé Kroisa spoutati dal, opětovalo se totéž; i poznal Kyros, že bohové sami jej chrání. Že by jej byl Kyros na hranici upáliti kázal, o tom neví Ktesias ničeho. Vůčihledě použil Ktesias *perských* pramenů, Herodot snad *lydických*. V perských pramenech neuvaloval se takový zločin na Kyra, že totiž ohně zneužiti chtěl k upálení Kroisa; neboť Peršané ctili oheň co boha a považovali upalování lidského těla za těžký zločin. Viz III, 16.

79. Viz kap. XIII. a úvod str. 12. ř. 9.

80. Loxias, příjmí Apollona, znamená vlastně *světlý*, *světlodárce*, jelikož odvozeno jest od kořene *luk* (sr. latinské *luc-eo*, starobulharské *luča* = paprslek). Než Řekům se zdálo, že slovo to souvisí s λοξός = křivý a že tudy Apollon pro své křivé, nepřímé, dvojsmyslné výroky, jež se na tu neb onu stranu obraceti daly, slul Loxias. Tak i Herodot slovo to pojímal; neboť naráží zde tím slovem na dvojsmyslnost výroku Kroisovi daného.

81. Krávy byly efesské Artemidě posvěceny. Zlaté tyto krávy stály v nádherném chrámu jejím (viz pozn. 15.).

82. Proneická (προνηίη) = předchrámová. Tak prý Athene v Delfech proto slula, že chrám její *před* chrámem Apollona stál.

83. Kaeira (Κάειρα) = žena karická, od Kar (Κάρ).

84. Asi míli severně od Sard nalézá se 60 mohyl, mezi nimiž Alyattova největší a nejvyšší jest. Pruský konsul Spiegelthal dal ji r. 1853. na některých místech prokopati. Nalezla se tu mramorová krypta 12 střevíců dlouhá, 8 široká, 7 vysoká, a v ní zvířecí a lidské kosti, jakož i kusy nádob alabastrových a hliněných. Objem mohyly dle Herodota obnášel 3800 střevíců, šířka (t. j. zde průřez) 1300 střevíců. Nyní má celá mohyla v objemu 3440 střevíců, poněvadž na mnohých místech značně porouchána jest. Výška její jest asi 250 střevíců.

85. Nyní slove jezero to Mermere.

86. Manes, mythický král Lydů, byl vlastně nejvyšší bůh frygický, jako Ma (= Kybele) nejvyšší bohyně. Jeho syn *Atys* byl praotcem první dynastie lydické (rodu Atyovců), po níž následovala dynastie Heraklovců a posléze Mermnadů.

87. Astragaly = 1. kotníky nožní; 2. kostky (poněvadž se původně z kotníků dělaly). Tyto kostky byly jen na čty-

rech stranách znamenány, ostatní dvě strany byly vypuklé. Obyčejné kostky (κύβοι) byly, jako naše, na všech šesti stranách číslovány.

88. Kromě Herodota vypravují i Timaios, Strabon a Plutarch, že italští Tyrrhenové (Etruskové) jsou lydického původu. Však Xanthos, logograf lydický, jmenuje Torrheba (ne Tyrsena) synem Atysovým, po němž Torrhebové (národ maloasiatský) nazváni jsou; o přestěhování-se Lydů do Italie se nezmiňuje.

89. Umbrové (Ὀμβρικοί) obývali, než se Etruskové přistěhovali, celou severní Italii a západní část střední Italie.

90. Xenofon, Ktesias a j. podávají na základě jiných pramenů zcela jiné zprávy o Kyrovi, než Herodot. Vypravování Xenofontovo nemá pro dějepisce veliké důležitosti, poněvadž jest idealné a vůčihledě čelí k oslavení a zvelebení Kyrovy památky. On klade Kyra za pravzor moudrého, dobrého, sokraticky vzdělaného krále čtenářům před oči. Dle něho narodil se Kyros v Persii; když trochu poodrostl, dal si jej Astyages přivesti a tak si jej zamiloval, že mu vše činil, cokoliv mu na očích viděl; stejnou láskou splácel prý i Kyros dědovi svému a zůstal mu věren a poslušen až do jeho smrti. Po Astyagovi zdědil prý vládu jeho syn, Kyaxares II., a po něm teprv nastoupil Kyros co synovec a zeť jeho. Jak velice se Astyages a Kyros Herodotův liší od tohoto líčeného a takřka vyšperkovaného Astyaga a Kyra! Zprávy své čerpal Xenofon zajisté namnoze z národních pověstí a chvalozpěvů Peršanů. Věrohodnější jest Ktesias, jehož vypravování někdy i spolehlivější jest než Herodotovo. On byl lékařem u dvora krále perského a měl tudy vhodnou příležitost z perských archivů čerpati. Dle Ktesia nebylo žádného příbuzenství mezi Kyrem a Astyagem. Kyros byl prý satrapem královým v Persii, přiměl Peršany ku vzpouře a svrhl Astyaga s trůnu.

91. Založena prý byla říše Assyrských r. 1274 př. Kr. Později se ohromně rozšířila podrobením Babylonie, Armenie, Medie, Baktrie, Syrie, Fenikie, Israelu a Judy. Za vlády krále Sanheriba (vládl 714—693) odpadl od nich první národ, totiž medický a dobyl si samostatnosti. To prý se r. 712 stalo.

92. Zvláště odpadli Babylonští, již, vedeni králem svým Nabopalassarem ve spojení s medickým králem Kyaxarem posledního krále assyrského, Sardanapala, porazili, hlavní město jeho Ninive ztroskotali a říši assyrskou zničili (r. 606.)

93. Agbatana č. Ekbatana, nynější Hamadán. Původní

forma jmena toho byla Hagamatâ (jež se v staroperských nápisech nalézá), t. j. schůzka, shromáždění. Objem královského hradu byl dle svědectví Herodotova takový, jaký objem Athen, t. j. 60 honů č. $1^1/_2$ míle. Dle Diodora byl objem celého města 250 honů č. $6^1/_4$ míle.

94. Tito vyzvědači královi (jakási tajná policie) sluli oči královy a uši královy.

95. Kyaxares určil, jak velikou část a jaký druh vojska každý národ v čas války měl postaviti. Rozvržení jeho bylo tedy vojenské.

96. Stran tohoto vpádu Skythů a vypuzení Skythů viz IV, 11 sqq. Společným jmenem „Skythové“ nazývá Herodot kočující kmeny, rozprostírající se v rozsáhlých rovinách na řece Donu, Volze a východně od kaspického moře.

97. Kimmeričtí obývali bezpochyby na poloostrově taurickém(Krim) a v sousedních krajích.

98. Palestinská Syrie = pobřežní kraj sahající od Fenikie k Egyptu. VII, 89 zahrnuje Herodot tímto jmenem i Syrii i Fenikii. — K tomuto vpádu Skythů do Palestiny (r. 633) vztahují se slova proroka Jeremiáše VI, 22: „Takto praví Hospodin: „Aj, lid přitáhne z země půlnoční, a národ veliký povstane od končin země. Lučiště a kopí mají, každý ukrutný jest a neslitují se. Hlas jejich jako moře zvučeti bude a na koních jezditi budou, ššikovaní jako muž k boji proti tobě, ó dcero Sionská!“

99. Askalon, jedno z patera měst filistinských, nynější bídná víska Askâlan.

100. Nebeská Afrodite = máti země, roditelka a živitelka všeho, plodná moc přírody. U Assyrských slula Mylitta, u Arabů Alilat, u Feničanů Ashera, v Askalonu Derketo, u Skythů Artimpasa (viz IV, 59), u Peršanů Mitra (viz kap. 131).

101. Tak zvaná ženská nemoc (jež dle svědectví Aristotela v královském rodu Skythů dědičnou byla) jevila se v porušení plodistvých údů a postrádání plodistvosti. Novověká badání dokazují, že se tato nemoc, o níž mimo Herodota i Hippokrates a Aristoteles vypravují, až podnes u Tatarů Nogajských jevívá. Ku konci kapitoly užil jsem výrazu „malomocné“, který ovšem skythickému slovu *ἐνάρης* nevyhovuje. Herodot (IV, 67) nazývá tytéž lidi *ἀνδρόγυνος* (obojec), Hippokrates *ἀνανδρίης* (vymužený); oba tyto výrazy jsou překladem skythického slova.

102. Herodot naráží zde na zvláštní své dílo „dějiny assyrské“, jež buď skutečně sepsal, buď aspoň sepsati zamýšlel. Podobnou narážku nalézáme i v kap. 184.

103. *Magos* znamená doslovně čistitele (perské *magidan* = čistiti); Magové tak sluli, poněvadž byli kněží ohně, boha čistého a čisticího. Jako u Židů kmen Levi, v Babylonii Chaldejští, tak byli v Medii a Persii Magové zvláštní, výše ostatních lidí stojící třída (kasta). Později užívali Řekové slova *magos* i o černokněžníku, kejklíři atd.

104. Snům přičítali Peršané velikou váhu; pročež kněží, jimž bylo sny vykládati, důležité zaujímali místo; byliť mezi Magy někteří, již se ničím nezanášeli leč vykládáním snů.

105. Kambyses (persky Kambuzija) byl, jak z perských nápisů klínových vysvítá, čtvrtým knížetem perským pod svrchovaností krále medského; prvním knížetem byl Achaimenes.

106. *σπάκα*. Herodot předpokládal za formu nominativu spak-s ; však měl, jak se zdá, říci: „Psa jmenují Medové *spa*"; srovnej zendické spâ, sanskritské çvâ, řecké *κύων*, lat. canis.

107. Oko královo = vyzvědač králův; viz pozn. 94.

108. *Které sebrati mohl* jest eufemistický výraz. Herodot dává tím na srozuměnou, že se Harpagos k vydávení požitých kusů nutil a potom i tyto i ony kusy, jež z koše byl vyňal, pochoval.

109. Herodot vykládá pověst u Peršanů kolující, že Kyros byl tistou odkojen, přirozeným způsobem. Podobné pověsti nalézáme nezřídka u starověkých národů. Tak hlásala národní pověst římská, že vlčice Romula a Rema mlékem svým kojila. — Psa a kohouta považovali Peršané za posvátná zvířata, jsoucí pod ochranou Ormuzdovou.

110. T. j. Harpagos považoval osudy Kyrovy za úzce spojené s tím, co jej samého potkalo, i měl za to, že proto i pomsta jejich musí býti společná.

111. Město Pasargadův, jmenem Pasargady (ai), leželo dle novověkých badání tam, kde nyní ves Murghab jest. Zde nalezeny jsou značné zbytky hrobu královského (7 schodů z bílého mramoru, sloup a kusy pilířů) s napisem: „Já jsem král Khurush (t. j. Kyros), Achaimenovec."

112. Daové obývali prý na východním pobřeží kaspického moře, Mardové mezi Medií a Persidou; Sagartiové bydleli severozápadně od iranské pouště.

113. Herodot míní vzpouru Medů za krále Dareia Hystaspovce (asi r. 520). Ze staroperského nápisu dovídáme se o tom povstání těchto podrobností. Jakýs Fravartiš (Fraortes) popudil Medy k vzpouře a nazval se králem medským; Dareios jej bitvou u Ghudrush porazil, načež onen

do odlehlých krajin uprchl. „I vyslal jsem“, zní nápis onen, „vojsko, by jej stíhalo; Fravartiš byl zajat a ke mně veden; uřezal jsem mu nos a uši a vodil jej s sebou; dal jsem jej k bráně svého paláce přivázati, vešken lid jej viděl; po té jsem jej a nejčelnější jeho přívržence dal v Hagamatě (Agbatanech) oběsiti.“

114. Řekové měli bohy své za bytosti jen co do moci a blaženosti nadlidské; jinak jim lidskou podobu, lidské ctnosti, však též lidské vady a vášně připisovali.

114. Herodot přenáší řecké jmeno Zeus na nejvyššího boha perského, jenž slul Ahuramazda (Ormuzd). On jmín byl za boha světla, tvůrce všehomíra, jenž na nejvyšším temeni hor na zlatém stolci sedí, v rouše zářícím, hvězdami posetém. — Jest to personifikace báně nebeské.

116. Bůh slunce, Mithras = řecký Helios, později Apollon. Ormuzd jej stvořil dle svého obrazu. On proniká vše paprsky svými, jest vševědoucí a pravzor pravdy. Proto si Peršané pravdy tak velice vážili a lhání nenáviděli. Lež a klam, říkali, jest zatemněním svatého světla slunečního. Kůň byl jeho posvátným zvířetem, jako pes posvátným zvířetem Ormuzdovým.

117. Luna (Mah), bohyně světla nočního, platila za dárkyni dešťů, též za dárkyni dětí a strážkyni porodu.

118. Země slove v Zendavestě „krásná dcera Ahuramazdova“; ona poskytuje úrodu polní.

119. Oheň „syn Ahuramazdův, nejrychlejší všech nesmrtelníků.“ Oheň prý vzdaluje všeliké zlé duchy, z temnosti vycházející; pročež se vždy před obětí oheň vzýval.

120. Voda byla též posvátná; říčné vody smělo se jen k pití a zalévání stromů a bylin užívati; nikdo se nesměl v řece koupati nebo si v ní ruce mýti. — Větrové se ctili co bytosti vzduch očišťující.

121. Uranie = nebeská Afrodite. Viz pozn. 100.

122. Řekové polévali neb pokropovali obětní zvíře, nežli je zabili, vínem; obřad tento slul u nich *σπονδή*, u Římanů *libatio.*

123. Ječnými kroupami (vlastně na hrubo šrotovanými ječnými zrny) praženými a se solí smíšenými posypávalo se u Řeků obětní zvíře a oltář.

124. Tiara = perská čepice, kulatá, dole užší, nahoře širší.

125. Theogonie nemá zde původního a obyčejného významu „rodopis bohů“, nýbrž znamená modlitbu, v níž se všichni bohové, zvláště Ahuramazda, velebili.

126. Tím se Peršané podstatně lišili od Řeků. Peršané říkali: „Bůh si žádá jen duše oběti, mimo tu ničeho více;“ Řekové pak ponechávali celé žertvy, neb aspoň nejlepších kusů z ní bohům.

127. *Προςκύνησις* byla největší pocta, která se od sprostých Peršanů vysokorodým a ode všech Peršanů vesměs králům vzdávala. Člověk se při tom vrhal v prach a líbal buďto zemi, neb nohy a kolena druhého.

128. Z toho vysvítá, že perská říše mnohem užším svazkem byla spojena než medská. Medové totiž ponechávali jednotlivým národům *vlády* nad druhými národy dle měřítka od Herodota udaného; Peršané však neponechávali žádnému jim poddanému národu vlády nad jiným národem, nýbrž vážili si jen rozličných národů rozličnou měrou.

129. Po těch slovech přidává Herodot ještě větu, jejíž smysl velmi záhadný jest. Nejvhodnější výklad, aniž bych však chtěl za jeho pravost úplně ručiti, zdá se mi tento: „Neboť za panování Medů každý národ čím blíže byl Medů, tím větší měl vládu a větší dozorství nad jinými národy.“

130. Dle Xenofonta zavedl prý Kyros u Peršanů kroj medský.

131. Nezdá se pravdě podobno, že Peršané neřesti této (tak zvané paiderastii) teprv od Řeků navykli.

132. Těm, kdož by schvalně v bezmanželství trvali, vyhrožuje Zendavesta (písmo svaté Peršanů) nejdelšími mukami pekelnými.

133. I jiní řečtí spisovatelé tvrdí, že Peršané pravdomluvnost za první a základní ctnost považovali; největší hanou to bylo, jestli kdo danému slovu nedostál a neb lež z úst vypustil. Viz kap. 138 a pozn. 116.

134. Nezhojitelný trest, nezhojitelná rána neb pohroma často u Řeků = smrt.

135. *Λεύκη* (vlastně *bílá*) = bílá, tělo rozežírající osutina.

136. Příčinu těchto nemocí hledali Peršané v nečistotě tělesné. Poněvadž Mithra (bůh slunce) i za boha čistoty jmín byl, tudy se o těch, již nemocmi těmito postiženi byli, říkalo, že se proti Mithrovi prohřešili.

137. Herodotova poznámka o vlastních jmenech perských jest mylná. Předně neměla vlastní jmena žen koncovky *s*, nýbrž končila se samohláskou. Mužská vlastní jmena (jichžto kmen na samohlásku vychází) končila se ovšem v perštině,

jakož vůbec v indoevropských řečích, souhláskou *s;* toto *s* však u mnohých jmen záhy zmizelo, jak staroperské nápisy dokazují, na nichž se na př. nalézá Vishtaspa (Hystaspes), Huvakshatara (Kyaxares), Vidarna (Hydarnes). Herodot se dal tím mýliti, že Řekové těmto perským jmenům dávali koncovku *s*, jakož je vůbec často značně přeměňovali a zpotvořovali. Srovnej mimo příklady právě uvedené ještě Darajavush (Dareios).

138. Dle přikázání Zoroastrova nesměly se mrtvoly ani upalovati (jakož to Řekové činívali) ani v zemi pochovávati ani do řeky házeti, poněvadž by se tím čisté tyto a posvátné živly poskvrnily. Proto nechávali Peršané mrtvol venku pod širým nebem, aby se staly lupem psů a dravců; čí mrtvola nejdříve od nich pohlcena byla, toho měli za blaženého a svatého. U Řeků právě naopak platilo to za největší neštěstí, jež mrtvého postihnouti mohlo, jestli mrtvola jeho od psů a dravých ptáků sežrána byla. Ostatně se podobá, že obyčeje tohoto nepřidržovali se všichni Peršané vesměs, nýbrž hlavně jen Magové, kteří co kněží a hlasatelé učení Zoroastrova ovšem příkaz tento přísně museli plniti. Ostatní Peršané napouštěli mrtvoly voskem, aby takto bezprostřední stýkání jejich s posvátnou zemí zamezili, a potom je vkládali do hrobu.

139. Zendavesta káže všem Peršanům, zejmena pak magům, aby veškera zvířata, jež Angramainju (Ahriman), „vládce temna a pekla, tvůrce zlořečených živočichů“ stvořil, na př. zmije, hmyzy, dravce, horlivě zabíjeli, zvířata Ahuramazdova však, zvláště krávy, koně, psy, zajíce všemožně chránili.

140. Bájka tato nalézá se ve sbírce ezopických (aisopických) bájek s nadpisem: „Rybář na flétnu hrající.“

141. Grammatikové rozeznávali později, vzhledem k spisovnému jazyku, jen *dvojí* nářečí ionické, staré a nové; Herodot mluví však zde o obecních nářečích, jichž za jeho času lid užíval.

142. Toto tvrzení jest přehnané; rozdíly nebyly zajisté tak značné.

143. Triopion = mys a město na poloostrovu knidickém v Karii. Zde byl chrám Apollonův, u něhož dorická města národní a spolkové slavnosti odbývala.

144. Když byli Ionové od Achajských z Peloponnesu vypuzeni, uchýlili se do Attiky, odtud pak část jich se syny Kodrovými do Malé Asie se přestěhovala. Kraj, jejž Achaj-

ští v Peloponnesu obsadili, slul od té doby Achaïa a rozdělen byl na 12 samostatných států.

145. Řeka Krathis prýští se z arkadické hory stejnojmenné. Italská řeka Krathis (nyní Crati) tekla nedaleko města Sybaři (Sybaris).

146. Minyové založili město Teos, Kadmeiové usadili se v Prieně a Kolofonu, Fokové založili Fokaiu. — *Jiné četné národy*, totiž Lydové, Karové, Lelegové atd.

147. Prytaneion = veřejná posvátná budova v řeckých městech, městský dům, radnice. Posvěceno bylo prytaneion bohyni Hestie (Vestě), jíž ku poctě zde věčný oheň hořel. Poněvadž bylo středem a takřka ohniskem celého města, proto si občané, kteří se z otčiny své vystěhovati a novou osadu založiti hodlali, odtud ohně brali, aby jej v nový domov přenesli. Bylo to symbolické znamení, že osada s metropolí povždy má úzce spojena a od ní odvislá býti.

148. Glaukos, kníže Lykiů, pomáhal ve válce troické Priamovi. Jeho rodopis viz v Iliadě (VI. 150 a n.).

149. Apaturie = slavnost, již všechny fratrie (rody) každoročně v měsíci Pyanepsionu (= 22. září—10. října) na památku svého bývalého rodinného spojení odbývali; bylať to upomínka, že všechny rody celé obce za starodávna k jediné rodině slušely a z ní pošly.

150. Helike, město v Achaie, dříve od Ionů obývané, honosilo se nádherným chrámem Poseidona. Přestěhováním-se Ionů do Attiky a Malé Asie přišel i kultus Poseidonův do těchto krajin.

151. Strabon podává o tom jinou, a sice Ionům příznivější zprávu. Dle něho byli Ionové (z Efesu) původní zakladatelé Smyrny; však nedlouho na to od sousedních Aiolů vypuzeni byvše hledali útočiště v Kolofonu: načež Kolofonští Smyrny dobyli a Aioly opět vypudili. S Herodotem souhlasí v celku elegický básník kolofonský Mimnermos.

152. Slavnosti, ku poctě Dionysa (Bakcha), boha vína, slavené, sluly Dionysia (množný p.); nejvyšší veselost, nevázanost, vytrženost — toť byly karakteristické jejich známky.

153. Stoostroví = souostroví četných ostrůvků mezi Lesbem a maloasiatskou pevninou; celé toto souostroví činilo jedinou obec.

154. Nachový šat byl před válkami řeckoperskými v Řecku, zejmena pak v Spartě, věcí vzácnou a takřka nevídanou. Však maloasiatští Ionové byli nošení nachových plášťů záhy od Lydů navykli.

155. Spartánská (lakonická) málomluvnost vešla u starých v pořekadlo; a až podnes říká se o člověku, který někoho zkrátka a jadrně odbývá, že dává lakonickou odpověď; chtěl-li je kdo obšírnou a rozvláčnou řečí k něčemu přemlouvati, obyčejně špatně pochodil. Naproti tomu byli Ionové hovořiví a zvědaví lidé.

156. Tabalos byl tedy vrchním velitelem posádky vojenské, Paktyes správcem pokladnice královské a výběrčím daní.

157. Herodotovi tanul snad na mysli verš epického básníka Stasina:

Nesmyslný, otce kdo zavraždiv dítek ušetřil.

Verš tento vešel u Řeků v pořekadlo, jehož se o člověku neopatrném užívalo.

158. *Kothornos* 1. vysoká *lovecká* škorně; 2. vysoká škorně *tragických herců*; 3. vysoká škorně vůbec. Obyčejným obuvem byly u Řeků a mnohých jiných starověkých národů pouhé trepky (sandály); u Řeků platilo to za rozmazanost a zhýřilost, nosil-li kdo ustavičně vysoký obuv.

159. Bůh branchidský dával tedy na srozuměnou, že se samo sebou rozumí, že vydání utečence zločinem jest, a že tudy se neměli stran toho ani tázati.

160. Viz pozn. 123.

161. Tyrsenie = Etrurie, nynější Toskánko. Iberie = východní a severní Hispanie; Tartessos = 1. řeka Quadalquivir; 2. jižní Hispanie. 3. starodávné a obchodem proslulé město v jižní Hispanii.

162. Fokajští neužívali k plavbě obchodní obyčejných lodí kupeckých, totiž kulatých (vlastně elliptických), nýbrž dlouhých lodí válečných o 50 veslech, poněvadž jim často bylo s lupiči mořskými a s koráby Karthaginských a Tyrsenských se potýkati. Obyčejné koráby válečné byly *triery* (s třemi řadami vesel nad sebou).

163. Alalie na východním pobřeží Korsiky. Později slulo město to Aleria.

164. Tyrsenští a Karthaginští (Karchedonští) byli tehdáž jedinými pány moře italského i nechtěli třetí moci obchodní vzniku dopřáti. Karchedonští měli už tehdáž několik osad na ostrově sardinském a korsickém.

165. Kadmeiské vítězství = draze zaplacené vítězství. Polyneikes a Eteokles, synové Oidipovi, potomci *Kadma* (zakladatele Theb), zápasili spolu o vládu; v boji usmrtili

se oba dva vespolně; tak byl jeden i druhý spolu *přemožitelem* a *přemoženým*. Odtud vzniklo ono pořekadlo.

166. Gymnický (gymnikos) od gymnos *nahý*. Řekové se při tělocviku svlékali do naha. Proto gymnikos = co se k tělocviku vztahuje; gymnasion = místo, kdež Řekové obnaženi tělocvik provozovali. Gymnický závod = zápas, běh, házení diskem atd.

167. Pythia věštila Fokajským, že mají *Κύρνον κτίσαι*. Dvojsmyslnost výroku tohoto nedá se v překladu nikterak napodobiti. Fokajští si ona slova tak vykládali, že se *na ostrově Kyrnu* mají usaditi (*κτίζειν* = 1. něco založiti, vystavěti; 2. někde osadu založiti). Však dle řeckého způsobu mluvení může smysl oněch slov též býti „Kyrnovi chrám založiti", vlastně doslovně „Kyrna (syna Heraklova) založiti".

168. Město Abdera bylo *původně* od Feničanů založeno. R. 655 usadil se tam Timesios s vystěhovalci klazomenskými; potom se zmocnili města Thrakové; posléze (r. 543) přešlo v moc vystěhovalců tejských. — Abdera byla později pro hloupé a směšné kousky, jichž prý obyvatelé mnoho natropili, rozhlášena (Kocourkov).

169. Heros = 1. rek, bohatýr; 2. polobůh (syn boha a ženy smrtelné nebo syn bohyně a muže smrtelného); 3. muž, který pro své zásluhy po smrti božské pocty docházel. Zde platí poslední význam.

170. Minos, báječný král na ostrově Kretě, proslulý námořní mocí a přísností soudcovskou; báje o něm hlásá, že byl spolu s Aiakem a Rhadamanthem ustanoven soudcem zesnulých v říši podzemní.

171. Dle Homera (Il. VI, 199) byl Sarpedon synem Zeusa a Laodameiy, dcery Bellerofontovy. On stál ve válce troické k Troům a byl mimo Hektora nejudatnějším rekem ve vojště troickém.

172. Spíše vzniklo jmeno „Lykiové" tím, že se u nich hlavně Apollon Lykios (dárce světla) ctil.

173. Pod jmenem Assyrie zahrnuje Herodot často nejen Assyrii v užším smyslu, nýbrž i Babylonii; pročež zhusta Babyloňany nazývá Assyřany. Zde, jakož i v následujících kapitolách mluví pouze o Babylonii.

174. Město Babylon bylo tedy co do objemu za dva Londýny. Zpráva Herodotova nabývá tím věrohodnosti, že v asiatských městech i mnoho zahrad a polností bylo, tak že

ona města více se podobala státům zděmi obehnaným, než městům novověkým.

175. Nevysvítá zcela jasně, zdali Herodot zde řecké neb perské prsty míní. V prvním případě byl by (poněvadž Řekové loket na 24 prstů, t. j. na 24 šířek prstů dělili) poměr řeckého lokte k perskému 24 : 27, v druhém 21 : 24, což dle novějších badání spíše se pravdě podobá. Dle toho královský loket = 223‴, řecký = 205‴ (pařížských).

176. Babyloňané nestavěli z kamenů, poněvadž u nich nebylo žádných skal a lomů; za to však měli výborný jíl a velikou sílu živice. Proto užívali k stavbě cihel a živice. Viz Genesis III, 11, kdež Babyloňané hodlajíce věž babylonskou vystavěti takto praví: „Nuže, nadělejme cihel a vypalme je ohněm. I měli cihly místo kamení a zemi lepkou místo vápna.“

177. Rozdělen byl tedy Babylon takřka na *dvě města*; nebo obě části města byly pro sebe úplně ohraženy; však podlé řeky nebyly tyto části tak silnou zdí chráněny, jako kolkolem; podlé řeky táhla se po obojím břehu slabší ohrada.

178. Bel (Baal) = bůh slunce a *nejvyšší* bůh babylonský; proto jej Herodot klade na roveň s nejvyšším bohem řeckým, Zeusem, a užívá výrazu *Zeus Belos.*

179. Národ chaldejský (původu semitského) obýval dříve ve vysočině armenské; později opanoval nižinu mezi Eufratem a Tigrisem ležící a založil starobabylonskou říši. Pročež někdy Chaldaiové = Babylonští. Však častěji se užívá jmena toho za čestný název kmene v Babylonii panujícího; zvláště pak nazývá se tak kněžstvo babylonské, které právě jako v Egyptu první místo zaujímalo.

180. Dle bájesloví bavil se Apollon po celých šest zimních měsíců v Patarech, ostatních 6 měsíců trávil na ostrově Delu.

181. 800 talentů asi = $429\frac{1}{2}$ centu.

182. Odstranění sochy božské z místa jí posvěceného platilo u národů starověkých za těžký hřích.

183. Nemůže to mythická Semiramis, choť Ninova, zakladatelkyně assyrské říše býti, o níž zde Herodot mluví, jelikož praví, že o pět věků (t. j. 167 let, jelikož 3 věky = 100 let) dříve než Nitokris žila; Nitokris pak, choť Nebukadnezarova, vládla asi r. 600; Herodotova Semiramis tedy asi *r. 767.* Však mythická Semiramis, žila-li kdy, žila okolo *r. 1200.* Pročež se někteří domnívají, že tato Semiramis, o níž Herodot mluví, tatáž jest, která se u jiných dějepisců

Atossa nazývá a dcerou i spoluvládkyní krále Belocha byla (okolo r. 780).

184. Jiní dějepisci, na př. Berosos (jehož svědectví zde zvláště na váhu padá) neznají žádné královny babylonské, jmenem Nitokris.

185. Hany této snad mythická Semiramis zasluhovala, ne ona Semiramis, která byla dcerou krále Belocha.

186. Nitokris dala tu, kde Eufrat s armenské vysočiny do Mesopotamie přichází, velmi křivolaké řečiště vykopati, do něhož proud řeky odvrátila. *Hlavní* toho příčina byla nepochybně jiná, než Herodot udává. Křivolakým řečištěm mělo se zajisté zemi prospěšné vláhy dostati.

187. Most tento byl 5 honů ($^1/_8$ míle) dlouhý a 30' široký. Železo = železné skoby. Olovem rozpuštěným vyplňovaly se mezery balvanů.

188. Dle učení Zoroastrova bylo místo, kde mrtvola ležela, sídlem zlých duchů.

189. Poslední král babylonský (555—538) slul *Nabunita* (Berosos nazývá jej *Nabonnedos*); Herodot měl tedy *N*abynetos (místo *L*abynetos) říci. Otcem jeho slove v starém zákoně *Nebukadnezar* (u Herodota též Labynetos).

190. *Veliký král* = obyčejný název perského krále; též „král králů."

191. Národ matienský bydlel v severozápadní části Medie až k řece Araxu, v kraji později Atropatene (nyní Adzerbeidšan) zvaném.

192. Podobných příkladů slepého a zpupného zuření i proti věcem bezživotným spatřujeme v historii perských králův, jakož vůbec všech despotů na východě, hojný počet. Tak na př. dal Xerxes Hellespont mrskati, jelikož byly vlny most přes něj položený rozbouraly; dal též pouta v jeho hlubinu spustiti, na znamení, že jest Hellespont jeho otrokem.

193. Toto první dobytí Babylonu stalo se r. 538. Za Dareia Hystaspovce vzbouřil se Babylon dvakráte; oboje vzbouření skončilo se opětným dobytím města.

194. Indičtí psi byli zvláštní síly a velikosti; užívalo se jich k honění lvů.

195. Strouha tato, neb spíše průplav, jest tak zvaný královský průplav (Naharmalka), který pojil Eufrat s Tigrisem.

196. Vinné révy v Řecku nebyly nízké, slabé keře, nýbrž dosti silné stromky: pročež počítá je Herodot zde mezi stromy.

197. Až posud uvazují orientálé plody (paličky) muž-

ských palem na palmy ženské (daktyloplodné), aby se pylem mužských palem ženské palmy zúrodnily. Zúrodňování toto jest něco zcela jiného než tak zvaná kaprifikace fíků; neboť palmy jsou dvoudomé (dioecia) stromy, naproti tomu u fíků nalezají se i mužské i ženské i obojúdné květy na témž stromu. Žlabatka (cynips psenes, Feigengallwespe) vkládá vajíčka pouze v plody *planých* fíků. Ratolesti s takovými plody kladou Řekové a Maloasiaté až podnes na štěpné smokvoně; žlabatky pak, když se z vajíček vylíhly, vnikají v nezralé fíky štěpné a působí rychlejší jich dozrání.

198. Řecké lodi měly široký zadek, špičatý předek.

199. *Εμβάδες* boiotických žen byly nízké, sandálům podobné střevíce.

200. Zpráva tato jest důležitá, jelikož pohříchu jen zřídka u starověkých spisovatelů zprávy o Slovanech se vyskytují. Enetové (Henetové, Venetové) byli zajisté původu slovanského. O nich dí nesmrtelný skoumatel starožitností na str. 216: „Snášíme se se ctihodnými skoumateli starožitností Mannertem a Surowieckým, majícími za to, že v šeru nevystihlé dávnověkosti veliký a prastarý kmen Vinidův čili Venedův od moře baltického až k adriatskému sahal, a že tudy drahocenný jantár od krajanův baltických k adriatickým dostačován, odtud pak dále na východ rozvážín byl. Byliť pak Venetové, dle Polybia, prastaří obyvatelé té krajiny, již od Herodota a jiných jmenovaní. Za časův Aeschyla, Sophokla a Euripida častěji, než před tím, o nich v Řecku se vypravovalo i psalo .... V pozdější římské době docela se, nápodobně jiným národům, polatinili.“ Ještě jednou Herodot o Enetech se zmiňuje, totiž V, 9; na obou místech mluví pouze o Enetech na pobřeží Adrie obývajících.

201. I Řekové kladli mrtvoly, jež se měly déle neporušeny zachovati, do medu; někdy je obalovali voskem.

202. Ženy měly hlavu provazem obvitu na znamení, že jsou otrokyně bohyně Afrodity, dokud by naplněním zákona otroctví se nezhostily.

203. *Araxes* (nyní Aras) vzniká v Armenii, teče od západu k východu a vylévá se v kaspické moře. Však Massageti bydleli za řekou *Jaxartem* (nyní Sir Darja) v nynějším Sungarsku a Bucharsku. Též to, co Herodot ku konci této kapitoly praví: „řeka Araxes . . . rozvětvuje se na čtyřicet ramen, kteráž vesměs, vyjma jedno jediné, v bahnech a bařinách zanikají“, může pouze o řece *Jaxartu* platiti. Naproti tomu slova „řeka Araxes přichází z Matieny, odkudž

i Gyndes vzniká“ mohou se jen k řece *Araxu* vztahovati. I zdá se, že Herodot, jenž do těchto krajin sám nepřišel, obě tyto řeky mylně stotožnil.

204. Nyní jest povaha této krajiny zcela jiná; bařiny, o nichž Herodot mluví, vyschly značně a vysýchají posud čím dále tím více. Za dob Herodotových souviselo snad ještě nynější aralské jezero s mořem kaspickým, čemuž nasvědčují slova Herodotova: „ono jediné rameno vtéká bez překážek do moře kaspického“. Slova tato vztahují se k řece *Jaxartu*, již Herodot zde mylně Araxes nazývá; však Jaxartes vylévá se nyní do jezera aralského, ne do moře kaspického.

205. Moře, po němž Řekové plavby konají = *středozemní moře.* Že tato tři moře, totiž středozemní, atlantické, červené n. erythrejské (t. j. indický ocean, viz pozn. 2) spolu souvisí, to věděli už staří, a sice od té doby, co Feničané k rozkazu egyptského krále Nekoa (viz IV, 42) Libyi (Afriku) kolem objeli. Později přišlo důležité toto objevení v zapomenutí, a teprv Vaskovi de Gama podařilo se prakticky dokázati, že atlantické a indické moře souvisí, což už před 2000 roků Herodot tak rozhodně tvrdil.

206. Dle novověkých vyměření jest kaspické moře 160 mil dlouhé, 32 široké, s čím se udání Herodotovo dosti dobře shoduje.

207. Posud umějí tamější obyvatelé látky lesklou a trvanlivou barvou napouštěti.

208. Řecké přísloví *pathémata mathémata* neb *pathos mathos* (u Aischyla) můžeme vhodně takto napodobiti: *mučení učení*, neb *muka nauka.*

209. I později musil vždy perský král, kdykoli válečné tažení podnikl, dříve nástupce svého ustanoviti.

210. Xenofon (v Kyropédii VIII, 7) vypravuje, že sešel Kyros klidnou i přirozenou smrtí v říši své. Ktesias dí, že poraněn byv v bitvě s Derbiky svedené následkem rány zemřel. Diodor a Justin shodují se v celku s Herodotem a liší se jen tím od něho, že leccos přidávají a přehánějí. Nejspolehlivější zdá se zpráva Ktesiova.

211. Smysl: Oni neříkají, že jest lidskému životu určitá lhůta (na př. 70 neb 80 roků) vyměřena; však když někdo hodně sestárne (t. j. když už pouze živoří a síla jej opouští), tu jej zabíjejí; v tomto případě tedy ovšem vykazují takovému starci určitou hranici, jelikož sami život jeho přerušují.

Dodatek.

Nebude snad nemístným se zdáti, podám-li zde u příležitosti některá vysvětlení, týkající se formálné stránky překladu.

1. Takových míst, která vůčihledě podvrženými býti se jeví (glossemat), vynechal jsem v překladu; na př. v kap. 12., 28., 44. a j.

2. I těch míst, jichž vysvětlení se až posud filologům nepodařilo zúplna, vynechal jsem v překladu, zmínil jsem se však o nich v poznámkách. Viz pozn. 51 a 129.

3. V kap. 8. užil jsem zúmyslně výrazu *„co to za nepovážlivé slovo* vypouštíš“. Jestiť to velmi jadrný, a duchu naší mateřštiny zcela přiměřený způsob mluvení.

Původně měly ovšem takové věty jiný význam; znamenalať na př. věta „co jest to za člověka?“ původně: (jaká věc) jest to *místo* člověka?“ neměla tedy předložka *za* zde jiného významu než na př. ve větě „on jest mi za otce“ (sr. Ctibor hád. 40 „oznámili jí, co jest za při“). Však záhy užíváno této vazby i tak, jak se jí nyní užívá, totiž jako poptávání se na vlastnost něčí, tedy = „kteraký, jaký jest to člověk?“ *(Co jest za člověka, kněz-li?* Rozml. sv. Petra a Julia. *Co to za oráč.* Kom.). Toto ponětí vyvinulo se způsobem zcela přirozeným z prvého a původního ponětí. Mylně se tato konstrukce pokládá za napodobení německého výrazu „was ist das für ein Mensch?“ Nebo poněvadž Němci nikdy neříkali „was ist das für einen Menschen,“ jak mnedle bylo by mohlo předkům našim, kdyby byli chtěli německou konstrukci *napodobiti*, na mysl připadnouti, aby říkali a psali „co jest to za člověka?“ Ostatně vyskytuje se u Němců tento způsob mluvení teprv na začátku 16. století, u nás pak zajisté ne později, anobrž ne-li dříve, aspoň současně.

4. Několikráte užil jsem slova *utečenec*. Bylť jsem k tomu jaksi donucen, poněvadž žádné jiné slovo (uteklík, uprchlík, zběh) neodpovídá vhodně řeckému φυγάς, znamená-li toto člověka, jenž odněkud uprchl a k někomu se utekl, aby u něho nalezl útočiště. Ostatně dá se hojně příkladů nahromaditi, dokazujících, že zhusta i u časoslov intransitivných trpné příčestí se vyskytuje, jakož i přídavné a statné jmeno od téhož příčesti utvořené; na př. *padané* ovoce (Vel.), *padený* dobytek, *uběhaný*, *sstoupený*, *sstoupenec*, *stařena* (od stařeti, senescere), *čekanec* a j.

Kniha druhá.

Kambyses nástupce Kyrův (r. 529).

1. Po smrti Kyrově zdědil vládu Kambyses, syn Kyra a Kassandany, dcery Farnaspovy, pro niž, když zemřela, Kyros sám velice truchlil i všem svým poddaným truchliti kázal. Tento Kambyses *) považoval Iony a Aioly za otroky, po otci zděděné; proti Egyptu pak podnikl válečné tažení, maje ve vojště svém i jiné četné národy, jimž vládl, a také i Řeky, kteří mu poddáni byli.

Psammetich chtěl vypátrati, který národ jest nejstarším na světě.

2. Egypťané dříve než Psammetich králem se stal, považovali sami sebe za nejstarší všech národů; však od té doby, co se Psammetichovi, dosednuvšímu na stolec královský, zachtělo zvěděti, který národ nejstarší jest, považují Frygy za starší Egypťanů, sebe pak za starší všech jiných národů. Když Psammetichos poptávaje se, nikterak se toho nemohl dopíditi, který národ nejstarším jest, vymyslil si posléze toto. — Dvě novorozené děti lidí ledajakýchsi dal pastýři mezi stády takto odchovati; kázalť, aby nikdo před nimi žádného hlasu nevydával, aby je pastýř v chýši samy sobě zůstavil, v čas jim

*) Po persku *Kambuzija*.

kozy přiváděl a napojiv je mlékem jiných věcí si hleděl. To činil a tak kázal Psammetich, chtěje slyšeti, jaké asi první slovo vydají, přestavše bezvýznamného kňoukání. Tak se i stalo. Nebo když pastýř už po dvě leta to byl činil, tu jednou otvírajícímu dvéře a vcházejícímu obě děti k nohoum padly a volaly *bekos*, ruce vzpínajíce. Zprvku byl pastýř, uslyšev to, zticha; však když často vcházejícímu a starajícímu-se o ně zhusta totéž slovo opakovaly, tu posléze oznámiv to pánu svému, přivedl děti k jeho rozkazu před něj. Jakmile pak i sám to slovo uslyšel, poptával se, čemu se u kterého národa *bekos* [1]) říká; a poptávaje se shledal, že se u Frygů tak říká chlebu. Touto věcí tedy se řídíce uznali Egypťané, že je frygický národ stářím předčí.

3. Tak jsem slyšel od kněží Hefaistových [2]) v Memfi. Řekové pak, jakož vůbec mnohé liché věci o tom povídají, tak i vypravují, že Psammetich dal matkám oněch dětí jazyky vyřezati a jim potom dítek k odchování ponechal. O odchování dítek vypravovali mi tedy kněží, co jsem svrchu pověděl; však ještě jiné věci jsem v Memfi slyšel, dav se do hovoru s kněžími Hefaistovými. I do Theb a do Heliopole vydal jsem se právě za touto věcí, zvěděti chtěje, budou-li zde lidé s tím souhlasiti, co mně v Memfi řečeno bylo; neboť Heliopolité platí za největší znalce starých dějin mezi Egypťany.

Co jsem zde o božských věcech slyšel, to nemám chuti sděliti mimo pouhá jmena bohů, mysle, že všichni lidé o tom jednostejné mají vědomosti; a kdykoli se o něčem takovém zmíním, učiním to jen nutkán jsa souvislostí vypravování [3]).

Vynálezy Egypťanů; jejich náhled o povstání egyptské půdy a důkazy tomu nasvědčující; zeměpisné líčení Egypta.

4. Co se lidských věcí týče, vypravovali mi kněží oněch tří měst shodujíce se vespolek, že Egypťané

první ze všech národů rok vynašli a na dvanáctero částí rozdělili; vynašli prý to pozorováním hvězd. Vedou si při tom, jak se mi zdá, mnohem rozumněji než Řekové, jelikož tito k vůli shodování-se počasí každému třetímu roku vkladný měsíc přidávají; Egypťané pak dvanáctero třicetidenních měsíců majíce každému roku ještě pět dní přes tento počet přidávají a tak se jim kruh časů oběhnuv kolem v touž dobu vrací [4]). Dále pravili, že Egypťané první dvanáctero jmen bohů zavedli a Řekové je od nich převzali, že oltáře a sochy a chrámy bohům první vzdělali a jim zvířata v kameny vrývali. Že pak většina těchto věcí tak se má, v tom se dokládali skutku. Za prvního krále egyptského vydávali Mena. Za něho prý veškeren Egypt mimo okršlek thebský byl jezerem a žádná z částí nyní jižně ležících od jezera Moirisova (k němuž plavba od moře vzhůru po Nilu 7 dní trvá) nevynikala prý nad vodu.

5. Tento výrok o Egyptu zdál se mi pravdivým býti. Neboť každému rozumnému člověku, který Egypt viděl, musí patrno býti, byť i o tom nebyl dříve slyšel, že ona část Egypta, kam se Řekové plavívají, jest přibylou (naplavenou) zemí a darem řeky [5]); ba i ta část, která nad jezerem Moirisovým na tři dni cesty se táhne, jest též samá náplava, ač kněží o ní nic podobného nevypravovali. Povaha země egyptské vysvítá z tohoto úkazu. Pustíš-li plavě se k Egyptu a vzdálen jsa ještě během celého dne*) od břehu olovnici do moře, vytáhneš bahno ven a budeš při tom vzhloubí jedenácti sáhů. To zajisté svědčí, že naplavená země tak daleko sahá.

6. Délka Egypta podlé pobřeží jest šedesáti schoinů [6]), měří-li se Egypt, jakož my činíme, od plinthinetského chobotu až k jezeru serbonskému, podlé

*) T. j. asi 32 mil zeměpisných.

něhož se kasické pohoří táhne. Nebo kterýmž lidem skrovná země jest, měří ji na sáhy; ti, jimž méně skrovná jest, na hony; kteří pak značnou zemi mají, na parasangy; konečně kdož velmi rozsáhlou zemi mají, na schoiny. Parasanga drží v sobě 30 honů, schoinos pak, míra egyptská, 60 honů. *) Tak by tedy pobřeží egyptské mělo délku tří tisíců šesti set honů.

7. Od břehu mořského až do Heliopole[7]) v středozemí má Egypt značnou šířku a činí planinu vlhkou a bahnitou. Cesta od moře do Heliopole jest asi tak dlouhá, jako z Athen od oltáře[8]) dvanácti bohů do Pisy, a sice k chrámu olympického Zeusa v Pise. Malý jen rozdíl shledává se, měří-li se délka obou těchto cest, totiž rozdíl ne věčší než patnácti honů. Nebo cestě z Athen do Pisy schází právě patnáct honů do počtu patnácti set; cesta pak od moře do Heliopole dosahuje zúplna tohoto počtu.

8. Jde-li se od Heliopole dále po řece vzhůru, jest Egypt úzký. Neboť s arabské strany táhne se pohoří směrem od severu k jihu, které pořád hlouběji do středozemí běží až k tak zvanému červenému moři; v tom pohoří jsou ty lomy, jež se vylámaly ku stavbě pyramid **) v Memfi. Zde upouští toto pohoří od svého směru a zatáčí se k červenému moři. Kdež pohoří toto nejširší, tu prý, jak jsem zaslechl, dvou měsíců cesty vzšíří jest od východu k západu a východní jeho konce poskytují prý kadidlo. Takové jest toto pohoří. S druhé strany, totiž s libycké, táhne se též skalnaté pohoří, kdež se pyramidy nalezají; toto pohoří jest pískem pokryto a má týž směr, jako ona část arabického pohoří, která k jihu směřuje. Za Heliopolí nepatří už veliký kus země k Egyptu;

*) Hon = $^1/_{10}$ míle zeměp.; parasanga = $^3/_4$; schoinos = $1^1/_2$.

**) Viz kap. 124.

nýbrž délka úzkého Egypta rovná se asi čtyrdenní plavbě po řece vzhůru.

Mezi řečenými horami leží planina, která tu, kde nejužší jest, není, jak se mi zdálo, od arabického pohoří k libyckému širší dvou set honů. Odtud pak zase se Egypt šíří.

9. Taková jest povaha této země. Od Heliopole pak do Theb[9]) trvá plavba po řece vzhůru 9 dní; délka této cesty jest 4860 honů čili 81 schoinů. Položím zde rozměry Egypta dle měřítka honů vedlé sebe. Pobřeží jest, jak jsem svrchu pravil, 3600 honů dlouhé; jaká délka od moře do středozemí, a sice až k městu Thebám jest, to hned povím; držíť v sobě 6120 honů[10]); od Theb pak do Elefantiny počítá se 1800 honů.

10. Veliká část této země zdála se i mně rovněž tak jako kněží to povídali, naplavenou zemí býti. Neboť prostora mezi pohořími svrchu řečenými za Memfi zdála se mi bývalým chobotem, právě tak jako krajina ilická, teuthranská, efesská a údolí Maiandra[11]), ač lze-li malé tyto krajiny s velikými porovnávati. Nebo ze všech řek, které tyto krajiny naplavily, nedá se nižádná co do velikosti ani s jediným ramenem Nilu porovnati, a takových ramen má Nil patero. Jsou též i jiné řeky, jež, ač nemají takové velikosti jako Nil, předce velikou měly působivost. Mnohé takové řeky mohl bych jmenovati, mezi nimiž nedrží posledního místa Acheloos, který Akarnanii protéká a tu kde se do moře vylévá, polovici Echinadských ostrovů už pevninou učinil.[12])

11. U Arabie, nedaleko Egypta, jest chobot vbíhající do země z tak zvaného červeného moře, který jest tak dlouhý a tak úzký, jak hned naznačím. Plavba od nejzazšího koutu chobotu až k širému moři trvá 40 dní po lodi vesly hnané, největší ak šířka jeho rovná se polodenní plavbě. Zde se každého dne odtok

a přítok děje. Takovým chobotem byl též jednou, jak se mi zdá, Egypt, tak že tehdáž jeden chobot od severního moře k Aithiopii se táhl, druhý (arabický) od jižního moře k Syrii; oba dva tyto choboty hlodaly vespol kraje (břehy) své a byly jen úzkým pruhem země od sebe odloučeny. Kdyby tedy jednou Nil řečiště své změnil a do arabického chobotu se obrátil, což by tomu překáželo, aby se mohl tento chobot řekou za dvacet tisíc let zaplaviti? Já aspoň myslím, že by se to i za deset tisíc let mohlo státi. I táži se, který pak chobot nebyl by mohl za tolik časů, kolik jich přede mnou už uplynulo, byť i věčší byl než tento, tak velikou a tak tvořivou[13]) řekou zaplaven býti?

12. Stran Egypta tedy věřím tomu, co se povídá, a jsem sám o tom nezvratně přesvědčen, poněvadž jsem pozoroval, že Egypt dále než sousední země do moře vybíhá, že se lastury na horách naskytují a že solné křišťály ze země vyrážejí, které i pyramidy nažírají. Též jsem shledal, že jen pohoří za Memfí písek má a k tomu všemu že egyptská půda ani sousední Arabii ani Libyi, ani Syrii (neboť v pobřežní části Arabie obývají Syrové) se nepodobá, nýbrž že jest černá[14]) a rozervaná, jelikož není ničím jiným než bahnem a náplavem řekou z Aithiopie sem naneseným. Naproti tomu jest libycká půda, jak známo, přičervenalá a písčitá, arabická pak a syrická jest jilovitá a kamenitá.

13. I tento důležitý důkaz o této zemi pověděli mi kněží, totiž že za krále Moirisa[15]) řeka, když jen o osm loket vystoupila, tu část, která pod Memfí leží, zatápěla; a tehdáž, když jsem toto od kněží slyšel, nebylo tomu ještě ani 900 let, co Moiris zemřel. Však nyní, nevystoupí-li řeka o šestnáct aneb aspoň nejméně o patnáct loket[16]), nevylévá se po zemi. Bude-li tedy této zemi pořád v témž poměru

výšky přibývati a bude-li řeka vždy tolikéž bahna k vzrůstání půdy nanášeti, tož přijde doba, kdy Egypťané, poněvadž řeka už nebude moci zemi zaplavovati, po všechny věky toho budou zakoušeti, co prý, jak oni pravili, Řeky může jednou postihnouti. Nebo dověděvše se, že veškerému Řecku dešti, nikoliv řekami, jako jejich zemi, vláhy se dostává, pravili, že budou Řekové jednou, až je pevná jejich naděje oklame, hrozný hlad museti snášeti. Tento výrok má znamenati, že Řekové, nebude-li jim bůh jednou chtíti dešťů sesílati, nýbrž dopustí-li ustavičné sucho na ně, hladem budou postiženi.

14. A toto pověděli Egypťané stran Řekův ovšem pravdivě. Nuže však i já nyní povím, jak to s Egypťany samými vypadá. Kdyby, jak jsem už dříve podotkl, krajině severně od Memfi ležící (nebo tato vzrůstá) v témž poměru jako za dob minulých chtělo výšky přibývati, což jiného se stane, než že Egypťané tu bydlící hlad trpěti budou, jelikož dešťů beztoho míti nebudou, aniž pak řeka s to bude aby na pole se vylévala. Nyní ovšem tito obyvatelé snáze těží obilí ze země, než všichni jiní lidé i ostatní Egypťané, jelikož jim netřeba pluhem pracně hrud rozorávati ani rýčem rýti ani jiných prací konati, které jiní lidé s polem mívají; nýbrž když jim řeka sama sebou pole zavlažit přijde a zavlaživši je opět opadne, tu každý svou roli zasévá, potom přihání na ni prasata a když jimi takto setbu v půdu zašlapati dal, tu očekává klidně žně, užívá opět prasat k vyšlapání (vymlácení) zrn a sbírá čisté zrní.

Rozdílné náhledy o rozsáhlosti Egypta.

15. Ionové tvrdí, že pouze Delta jest Egypt, pravíce, že pobřeží egyptské sahá od tak zvané stráže Perseovy[17]) až k pelusiackým sušírnám[18]), což jest délka čtyřiceti schoinů, a že od moře do středozemí

se táhne pouze až k městu Kerkasoru, kde se Nil dělí a odkud potom i k Pelusiu i ke Kanobu teče, ostatní pak části že dílem k Libyi, dílem k Arabii patří. Kdybychom se tohoto náhledu o Egyptu drželi, dokázali bychom, že Egypťané dříve neměli pražádné země; neboť Delta jest, jak sami Egypťané tvrdí a jak se i mně zdá, naplavenou a takřka nedávno povstalou zemí. Jestliže jim tedy žádné země nebylo, proč se zbytečně namáhali, míníce, že jsou nejstarším národem na světě? Nebylof věru ani třeba v onu zkoušku dětí se dávati, jaké první slovo vydají. Však já míním, že národ egyptský nepovstal teprv s tak zvaným Deltem, nýbrž že odjakživa jest, co lidské pokolení trvá, a že když jim země přirůstalo, mnozí z nich v starém domově zůstali, mnozí pak dále a dále postupovali. Za starodávna tedy slula Thebais Egyptem, jejíž objem jest 6120 honů.

16. Jestliže tedy my pravý o tom máme náhled, tehdy Ionové nesoudí dobře o Egyptu; pakli však náhled Ionův pravý jest, tehdy dokáži, že Řekové a sami Ionové neumějí počítati, pravíce, že tré dílů světa jest, Evropa, Asie, Libye. Musíť zajisté k nim za čtvrtý díl egyptské Delta připočísti, anož by ani k Asii, ani k Libyi nepatřilo; neboť není Nil hranicí Asie a Libye, jakož tvrdí, nýbrž, jelikož se Nil u špičky Delta dělí, musilo by Delta uprostřed Asie a Libye ležeti.

17. Pouštějíce tedy náhled Ionů mimo sebe soudíme, že Egypt jest celá ta krajina, v které Egypťané obývají, jakož jest Kilikie země od Kiliků, Assyrie země od Assyrských obývaná; za pravdivou hranici Asie a Libye neuznáváme leč egyptské pohoří; však kdybychom náhledu u Řeků rozšířeného chtěli se přidržeti, tož bychom musili za to míti, že celý Egypt, začínaje od Katadup[19]) a Elefantiny[20]), na dvě části se dělí a obou jmen účasten jest; jedna část by

k Libyi, druhá k Asii patřila. Nil totiž, počínaje od Katadup, dělí Egypt na dvě části tokem svým; až ku Kerkasoru teče nerozdělen, odtud pak dělí se na tré ramen. Jedno obrací se k východu a slove *pelusické* rameno; druhé k západu, jež slove *kanobické*; prostřední pak rameno řeky jest tu, kdež Nil, k severu teka, k špici Delta přichází a potom Delta v půly děle do moře vtéká; toto rameno není nejmenší neb nejneznámější*) a slove *sebennytické*. Od sebennytického ramena odděluje se ještě dvé jiných ramen, do moře vtékajících, z nichž jedno slove *saitické*, druhé *mendesické*; ostatní dvě ramena, totiž *bolbitinské* a *bukolické* nejsou přirozená, nýbrž vykopaná.

18. Mému náhledu o velikosti Egypta, jakž já ji vymezuji, nasvědčuje i výrok Ammonův[21]), o němž jsem se později dověděl, než jsem si sám od sebe onen náhled o Egyptu utvořil. Občané měst Marey a Apy, obývající v částech Egypta s Libyí hraničících, považovali sami sebe za Libyany a ne za Egypťany a mrzely je obyčeje egyptské, jelikož se jim nechtělo krav nezabíjeti. I vypravili posly k Ammonovi vzkazujíce mu, že jim do Egypťanů nic není, ježto mimo Delta bydlí a nemají s nimi společného jazyka; i přejí prý si, aby směli všeho požívati. Než bůh toho nedopustil a prohlásil, že vše to, co Nil vystoupaje přes břehy zaplavuje, k Egyptu patří, a že všichni ti jsou Egypťané, kdož pod**) městem Elefantinou bydlíce z této řeky pijí. Taková jim byla dána výpověď.

Rozličné domněnky o příčině vzrůstání Nilu.

19. Kdykoli Nil vzrůstá[22]), nezaplavuje pouze

---

*) Litotes = zvláště veliké a známé.
**) T. j. *severně* od Elefantiny, podlé Nilu, poněvadž teče Nil od jihu k severu.

Delta, nýbrž i některé krajiny, jež se k Libyi a Arabii počítají, na některých místech i s cestu dvou dní s obou stran, jinde i více ještě, jinde méně.

O přirozené povaze Nilu nemohl jsem se ani od kněží ani od jiných lidí ničeho dopíditi. Přálť jsem si, aby mi pověděli, proč Nil počátkem letního zvratu slunce asi po sto dní stoupá a zemi zaplavuje, od té doby pak opět opadává a se vrací, tak že po celou zimu nízký stav vody trvá, až opět letní zvrat slunce přichází. O té věci nebyl jsem s to ničeho od Egypťanů se dověděti, když jsem totiž jich se vyptával, jakou to asi moc v sobě Nil má, že se od ostatních řek zcela liší. Toho jsem doptávkami svými chtěl se dopíditi a spolu zvěděti, proč právě tato jediná řeka nevydává žádných výparů.

20. Někteří Řekové, chtíce moudrostí se proslaviti, podali trojí způsob vysvětlení; o dvou z nich nehodlám mimo jednoduché naznačení jich ničeho dále říci. Jeden náhled zní totiž v ten smysl, že passátní větry jsou příčinou přibývání vody, ježto prý zabraňují řece, aby do moře nevtékala. Než často ani passáty nevály, a Nil vždy předce totéž činí. Kromě toho, kdyby passáty byly příčinou toho, musilo by i u jiných řek, které směrem passátům protivným tekou, totéž se díti, co se u Nilu děje, ba i tím spíše, čím jsou menší a slabší proud mají. Než mnoho jest řek v Syrii, mnoho v Libyi, u nichž se nic takového neděje, jako u Nilu.

21. Druhý náhled jest ještě nerozumnější a podivnější, podlé něhož prý Nil proto stoupá, že přichází z Okeanu, Okean pak že obtéká celou zemi.

22. Třetí způsob vysvětlení, ač zdánlivě velevhodný, předce velice chybuje. Neboť praví-li se, že Nil vzrůstá roztávajícím sněhem, nestojí to za nic, an Nil přichází z Libye a teče skrz Aithiopii. Jak by tedy bylo možné, aby sněhem vzrůstal, když z nej-

teplejších krajin teče do chladnějších? Hojně důvodů má člověk, který vůbec s to jest o takových věcech souditi, pro to, že se ani nepodobá pravdě, že by Nil sněhem vzrůstal[23]). První a nejčelnější důvod poskytují teplé větry, jež z těchto krajin vějí. Za druhé nebývá nikdy v těch krajinách ni deště ni ledu; však kde sníh padá, tu musí ovšem v pěti dnech pršeti; pročež by, kdyby tam sněhu bylo, musilo býti i deště. Za třetí jsou lidé tamější vedrem pálícím černi. Přebývají tam dále i luňáci i vlašťovky po celý rok, a jeřábi prchajíce před zimou v skythické zemi nastávající, stěhují se v tyto krajiny, aby tam přezimovali. Kdyby tedy jen dost málo se sněžilo v těch krajinách, kde Nil původ svůj béře a kudy teče, nemohlo by, jak nutnost dokazuje, nikdy se cos takového státi.

23. Onen pak, kdo o Okeanu se zmínil, utekl se se svou bájí v šeré temno, pročež není ani třeba vyvrácení. Já aspoň neznám žádné řeky, která by Okeanos slula, a myslím, že Homer aneb některý jiný básník před ním jmeno to vynašel a v básnictví uvedl.

24. Mám-li i já po zamítnutí těchto náhledů sám o věci, jež šerým temnem zahalena jest, své mínění vyjádřiti, tož bych udal tuto příčinu, proč Nil v letě vzrůstati se mi zdá[24]). Za zimní doby uchyluje se slunce z původní dráhy své zimními bouřemi a přichází do hoření Libye. Tím jest, chce-li se člověk co nejstručněji vyjádřiti, vše řečeno; neboť ona země, jíž bůh tento (slunce) nejblíže jest a kde právě jest, musí ovšem, jak se samo sebou rozumí, nejvíce po vodě práhnouti, a její řeky, pokud právě skrz ni tekou, musí vysýchati.

25. Abych to však šíře vysvětlil, má se věc takto. Ano slunce přes hoření Libyi kráčí, působí toto: Poněvadž povždy vzduch v oněch krajinách jasný a země prohřáta jest, ana žádných stude-

ných větrů nemá, působí slunce při svém běhu zde totéž, co v letě působívá, kdy středem nebeské báně kráčí. Přitahujeť vodu k sobě a přitáhši odstrkuje ji do nejzazší Libye; tu ji větrové přijímají a rozlučují*); proto jsou ovšem přirozeně větrové z těchto krajin dující, totiž notos a lips**), všech větrů nejvíce dešťoplodni. Však nepouští, dle mého zdání, slunce veškeré množství vody, jež každého roku z Nilu přitahuje, od sebe, nýbrž podržuje vždy něco u sebe. Když pak zima ulevuje, vrací se slunce zpět do středu báně nebeské a od té doby přitahuje stejně ze všech řek vodu. Až do té doby mívají ostatní řeky, s nimiž se dešťová voda pojí (jelikož jsou v týchž zemích deště a bystřice) valně vody; v létě pak, když deště přestávají a slunce vodu z nich táhne, málo. Však Nil, jenž nemá deštů a jehož vodu slunce přitahuje, jest jediná řeka, která přirozeným spůsobem za této doby***) slaběji musí téci než v létě; neboť v lété táhne slunce rovněž tak z ostatních řek vodu, jako z něho; v zimě pak trpí jen on sám. Mám tedy slunce za příčinu toho.

26. I toho, že vzduch zde tak suchý, jest podlé mého náhledu slunce příčinou, ježto dráhu svou vypražuje; pročež v zadní Libyi ustavičné léto jest. Kdyby podnebí se změnila a tu, kde nyní sever a zima jest, jih a poledne bylo, na místě jihu pak sever — kdyby se to stalo, uchylovalo by se slunce, jsouc zimou a severníkem puzeno, rovněž tak od středu báně nebeské do hoření Evropy, jakož nyní k Libyi se uchyluje; a kdyby takto celou Evropu probíhalo, myslím, že by na Istros právě tak působilo, jakož nyní na Nil.

27. Stran toho, že Nil žádných výparů nevydychuje, mám za to, že to zcela přirozená věc, nevystávají-li z tak teplých krajin žádné výpary, an výpar rád z chladného kraje se zdvíhá.

*) T. j. v páru proměňují. **) Notos = polední, lips = jihozápadní vítr. ***) T. j. za zimní doby.

O pramenech Nilu a o jeho běhu.

28. Než budiž tomu, jakkoliv tomu jest a od počátku bývalo.

O pramenech Nilu netroufal si ani z Egypťanů ani z Libyanů ani z Řeků, s nimiž jsem do hovoru se dal, nikdo tvrditi, že něco ví, vyjma písaře[25]) vchrámu Atheny v egyptském městě Sai. Však jeho tvrzení, že prý spolehlivou o té věci má vědomost, zdálo se mi býti pouhým žertem. I pravil, že mezi Syenou, městem v Thebaidě, a Elefantinou jest dvé hor se špičatými vrcholy, jedna jmenem Krofi, druhá Mofi; z prostřed těchto hor že se prýští bezedné prameny Nilu, a polovice vody že teče do Egyptu a k severu, druhá polovice do Aithiopie a k jihu. Že tyto prameny jsou bezedné, o tom pravil, že egyptský král Psammetichos se přesvědčil. Dalť prý lano mnoho tisíc sáhů dlouhé uplésti a dolů spustiti; však nicméně nedosáhl dna. Písařova slova, ač mluvil-li skutečně pravdu (což se mi nezdá) směřovala by podlé mého náhledu k tomu, že tam jsou jakési mocné víry a opakotoky, tak že, poněvadž voda od skalnatých stěn se odráží, olovnice byvši dolů spuštěna, nemůže dna dojíti.

29. Kromě toho jsem od nikoho nemohl ničeho se dověděti. Vše co jsem o Nilu zvěděl, a sice až do Elefantiny co očitý svědek, odtud pak dle pověsti mi sdělené, jest toto. Od Elefantiny dále proti vodě jedoucímu jeti jest příkrou krajinou; i musejí, kdož tudy se bráti chtějí, loďku s obou stran, jako krávu uvázati a ji k předu táhnouti; přetrhne-li se provaz, bývá loďka pro sílu proudu ta tam. Tak trvá plavba čtyry dny, a Nil jest zde tak křivolaký jako Maiandros. Dráha, která se tímto způsobem musí projeti, jest 12 schoinů vzdélí. Potom přijdeš do hladké roviny, kdež Nil obtéká ostrov jakýsi, jmenem Tachompso.[26]) Za Elefantinou bydlí už Aithiopové a polovice

ostrova tohoto obývána jest od nich, polovice od Egypťanů. S ostrovem sousedí veliké jezero, kolem něhož kočující Aithiopové bydlí. Přes to jezero když se přeplavíš, přijdeš opět do řečiště Nilu, jež s jezerem souvisí; potom musíš z loďky vystoupiti a podlé řeky čtyřicet dní cestovati; nebo strmí zde z řeky ostré skály a četná bradla, mezi nimiž nelze se plaviti. Po čtyřicetidenní cestě musíš do jiné loďky vstoupiti a dvanáct dní se plaviti; i přijdeš do velikého města, jmenem Meroe[27]). Toto město jest prý metropole všech Aithiopů. Zdejší obyvatelé ctí jedině Zeusa a Dionysa, však těmto vzdávají velikou úctu; i jest u nich též věštírna Zeusova. Kdykoli jim tento bůh výrokem svým káže, táhnou do pole a táhnou tamo, kam jim káže.

30. Od tohoto města dále se plavě přijdeš v též době, v níž jsi z Elefantiny do metropole Aithiopů došel, k automolům *). Tito slovou Asmach, což po řecku znamená *muže po pravici králově stojící.* Bylť to 24 myriad bojovníků egyptských, kteří k Aithiopům zběhli z této příčiny. Za krále Psammeticha byla posádka v Elefantině proti Aithiopům, v Dafnách pelusických proti Arabům a Syřanům, a v Maree proti Libyanům. I jsou až posud v týchž místech posádky Peršanů, jakož tam za Psammeticha bývaly posádky Egypťanů; nebo i v Elefantině i v Dafnách jsou Peršané na stráži. Stalo pak se kdysi, že Egypťanů, když po tři leta na stráži byli, nikdo nevystřídal; i uradili se a odpadše všichni společně od Psammeticha, šli do Aithiopie. Psammetich pak dověděv se o tom pustil se za nimi a když jich dostihl, prosil je mnohými slovy a zrazoval jim, aby neopouštěli bohů otcovských a dětí a žen. Než jeden z nich okázav na své přirození prohodil prý, že, kde-

---

*) Automoloi = zběhové.

koliv toto jest, nebude jim ani dětí ani žen scházeti. Když do Aithiopie došli, darovali sami sebe králi Aithiopův; on pak obdařil je takto. Kázalť jim, aby některé Aithiopy, kteří se jemu vzpouzeli, vyhnali a v jich krajině obývali. Když se tito mezi Aithiopy usadili, stali se Aithiopové, navykše egyptským spůsobům, lidštější.[28])

31. S plavbu a cestu čtyr měsíců znám jest Nil mimo běh který v Egyptu koná; neboť tolik měsíců, jakž se při sečtení shledá, ztráví, kdo z Elefantiny k těmto automolům putuje. Nil zde teče od večera a západu slunce. O dalším běhu jeho nemůže nikdo jisté zprávy učiniti; jestiť krajina tato pro palčivé vedro pustá.

32. Však něco jsem slyšel od mužů Kyrenských, kteří pravili, že kdys přišli k věštírně Ammonově a s Etearchem, králem Ammonických si pohovořili; i rozpředl prý se mezi řečí i o tom hovor, že nikdo pramenů Nilu nezná; Etearchos pak pravil, že k němu jednou Nasamonští muži přišli. Jsou pak Nasamoni národ libycký, obývající na pobřeží Syrty a v skrovné části země východně od Syrty. Když tito Nasamoni přišedše ku králi tázáni byli, zdali by něco více *) o libycké poušti pověděti mohli, pravili, že u nich bylo několik lehkovážných mladíků, synů velmožů, kteří v muže vzrostše mnohých nezbedností natropili; tak prý i vyvolili losem pět ze sebe, kteří by navštívili poušť libyckou, zdali by se dalo něco více vypátrati, než až potud bylo vypátráno. Po severním pobřeží Libye, od Egyptu až k mysu Soloentu, kde Libye se končí, obývá četné množství libyckých kmenů, vyjímaje části, jež Řekové a Feničané drží. Jižně od moře a pomořanů jest Libye plna dravé zvěři; za touto dravčí krajinou jest Libye písčitá, bezvodná a

*) Než jemu samému potud bylo známo.

holá poušť. Onino mladíci tedy, byvše vysláni od svých soudruhů a zásobivše se dobře vodou a pokrmy, prošli prý nejdříve obývanou Libyi, potom přišli do dravčí Libye a odtud putovali pouští směrem západním a urazivše za mnoho dní veliký kus země uzřeli prý stromy v rovině rostoucí; i přiblížili se k nim a trhali ovoce na stromech visící. Tu přišli k nim malí mužíci, menší než lidé prostřední míry, a vzavše je s sebou vedli dále, aniž by Nasamoni jejich řeči, aniž průvodčí řeči Nasamonů byli mohli porozuměti. I vedli je velikými močály a přebrodivše tyto přišli do města, kdež všichni obyvatelé byli rovněž tak malí, jako průvodčí, a černé pleti. Podlé města tekla prý veliká řeka *) od západu k východu, v níž se krokodilové vyskytovali.

33. Až potud jsem sdělil vypravování Etearchovo; však i to přidal, že prý Nasamoni, jak Kyrenští pravili, šťastně zpět se vrátili a že všichni ti lidé, k nimž přišli, byli čarodějové. Dále dovozoval, že řeka podlé onoho města tekoucí jest Nil; a toho vymáhá věru i rozum. Neboť Nil teče z Libye a dělí Libyi na dvé; a jak se domýšlím, soudě po známých věcech o neznámých, vzniká v témž poledníku **), jako Istros[29]). Istros totiž vyprýšťuje se v zemi keltické u města Pyreny a dělí proudem svým Evropu v půly; Keltové bydlí za sloupy Heraklovými a sousedí s Kynesickými, již ze všech obyvatelů Evropy nejzáze na západ bydlí. Vylévať se pak Istros v pohostinné moře tam, kde osadníci Miletských v městě Istrii obývají.

34. Istros, an teče obývanou zemí, jest ovšem mnohým znám; však o pramenech Nilu nemůže nikdo ničeho říci; nebo Libye, kteroužto teče, neobydlena jest a pustá. O jeho toku pověděno, čehokoliv možno bylo vyptáváním se dopíditi. Posléze přichází do

*) Niger (Djoliba). **) Doslovně: teče z též vzdálenosti.

Egypta. Egypt pak leží téměř naproti hornaté Kilikii; odtud až do Sinopy, u pohostinného moře ležící, třeba dobrému chodci, rovnou čarou, cesty pětidenní; Sinope pak leží právě naproti ústí Istru. I domýšlím se tedy, že Nil celou Libyi protéká právě jako Istros celou Evropu. Tolik budiž o Nilu řečeno.

Obyčeje Egypťanů vůbec a egyptských kněží zvláště.

35. Nyní hodlám o tom šířiti řeč, že egyptská země více podivuhodného má než kterákoliv jiná a že u porovnání s kteroukoliv zemí více děl, pověst předstihujících, se v ní naskytuje. Pročež obšírněji o ní budiž promluveno.

Právě jako podnebí egyptské zcela jiné jest než ostatní a jakož řeka jinou povahu má než ostatní řeky, tak i Egypťané větším dílem mravy a obyčeje zcela protivné obyčejům ostatních lidí zavedli. U nich ženy na trhu zboží prodávají a kramaří, muži pak doma zůstávajíce tkají. Ostatní lidé tkají tím způsobem, že útek do osnovy zdola nahoru protkávají, Egypťané však s hůry dolů. Břemena nosí muži na hlavách, ženy na ramenou. Ženy močí stojíce, muži sedíce. Tělo své vyprazdňují Egypťané doma, mimo dům jedí, dokládajíce, co neslušno a předce nutno jest, to že se sluší v skrytu činiti, však co není neslušno, veřejně. Služeb kněžských nekoná žádná žena ani u boha, ani u bohyně, nýbrž jen mužové u všech bohů a všech bohyní. Nechtí-li synové živiti rodičů svých, nejsou k tomu zavázáni, však dcery ovšem jsou k tomu zavázány, byť i nechtěly.

36. V jiných zemích nosí kněží dlouhé vlasy, v Egyptě si je stříhají. U jiných lidí jest obyčejem, že si nejbližší příbuzní v smutku hlavy holí; Egypťané pak pravidelně si hlavu a bradu holí; však, zemřel-li někdo z příbuzných, nechávají si vlasy a vousy růsti. Jiní lidé žijí odloučeni od zvířat domá-

cích, Egypťané společně s nimi. Jiní lidé živí se pšenicí a ječmenem; Egypťanu byla by taková strava největší hanou; za to si dělají chléb z olyry[30]), která se místem i zeia nazývá. Těsto mísí nohama, jíl rukama; i lejno zdvihají rukama. Jiní lidé nechávají hanby své jak jest přirozena, kromě těch, kteří příkladu Egypťanů následují; Egypťané si ji obřezávají. U nich má každý muž dvojí šat, ženy jen po jednom. Jiní uvazují kruhy u plachet lodních a lana zevně, Egypťané uvnitř. Řekové píší a počítají od levé strany k pravé, Egypťané od pravé k levé a při tom říkají, že *oni* píší k pravé, Řekové však k levé straně[31]). Písmo mají dvojí; jedno slove posvátné, druhé obecné[32]).

37. Nadobyčejnou úctou bohů všechny lidi předčíce mají tyto posvátné obřady. Pijí z měděných nádob, jež každého dne vyplakují, čehož nečiní jen ten jen onen, nýbrž všichni vesměs. Šaty nosí lněné, vždy čerstvě vyprané, velice toho dbajíce. Obřezují se k vůli čistotě, více si na čistotě zakládajíce než na hezkosti. Kněží si celé tělo každého třetího dne holí, aby ani vší, ani jiné nešváry při bohoslužbě na těle neměli. Šat, jejž kněží nosí, musí lněný a obuv z byblu býti; jiného roucha neb obuvi užívati není dovoleno. Dvakráte za dne a dvakráte za noci myjí se studenou vodou. Kromě toho mají kněží takřka na tisíce jiných obřadů. Však za to mají i výhody nikoliv nepatrné. Ze svého majetku netřeba jim čeho se dotýkati neb vynakládati; mající své svaté pečivo a každému dostává se každodenně hojně hovězího a husího masa; i vína se jim poskytuje. Ryb však nesmějí požívati. Bobův Egypťané ani nesejí; a rostou-li kde, nejedí jich ani syrových ani vařených. Kněží na ně nechtí ani patřiti, majíce tuto luštinu za nečistou. U každého boha nezastává jen jediný kněz služby kněžské, nýbrž vždy mnoho kněží, z nichž jeden jest arcikněžem. Zemře-li kdo z nich, nastupuje místo něho syn.

Skoumání a obětování přesného býka; pohřeb scepenělých býků.

38. Býci jsou Epafovi posvěceni; pročež je takto skoumají. Vidí-li se na býku třeba jen jedinký černý chlup, nesmí se za čistého považovati. Skoumání toto svěřeno jest kněži zvláště k tomu ustanovenému, jenž býka ohledává i na nohou stojícího i na hřbet obráceného; i jazyk mu vytahuje, zdali prost jest jistých známek, o nichž v jiné části se zmíním. I chlupy ohonu prohlíží, zdali jsou, jaké býti mají. Jestliže všeho toho prost jest*), znamená jej kněz tím, že mu rohy byblem ovinuje, obvazek tento pak hlinkou zalepuje a prstenem v to pečeť vytiskuje. Potom teprv smí se k oběti odvésti. Kdokoli by neznamenaného býka obětoval, bývá na hrdle pokutován. Takovým způsobem se děje ohledávání; oběť pak se koná takto.

39. Přivedše znamenané zvíře k oltáři, kde se oběť vzdává, rozdělávají oheň; potom pokropují oběť vínem a pomodlivše se k bohu zabíjejí ji, zabité pak hlavu uřezávají. Ostatní tělo stahují; hlavu pak dlouhou proklevše kletbou nesou na trh, mají-li tržiště a jsou-li u nich řečtí kupci usazeni, a prodávají ji; kde však Řeků není, házívá se hlava do řeky. Kletbu pronášejí těmito slovy: *Cožkoli by zlého buď ty, kteří oběť vzdávají, buď veškerý Egypt postihnouti mělo, to aby se na tuto hlavu svalilo.* Strany hlav zvířat obětovaných a kropení vínem drží se všichni Egypťané týchž obyčejů u všech obětí; pročež by žádný Egypťan ani žádného jiného zvířete hlavy neokusil.

40. Však vybírání a upalování obětních zvířat jest dle rozličných obětí rozličné. Největší oběť, která se největší bohyni vzdává, tu ihned vylíčím. Jakmile

*) T. j. nevyskytuje-li se na něm nižádná z těch známek, které se za skvrny považují.

kněží býku kůži stáhnou a kletbu vysloví, veškeré vnitřnosti z břicha vyvrhují, osrdí pak a sádla nechávají v těle, potom usekávají stehna, kyčle, přední nohy i krk. Učinivše to naplňují tělo přesným (nekvašeným) chlebem, medem, rozinkami, fíky, kadidlem, myrrhou a jinými vonnými věcmi; naplnivše takto tělo upalují je, oleje hojně přilévajíce. Než obět vzdávají, postí se; když pak obět hoří, bijí se*); potom strojí hody ze zbytků obětních.

41. Bezskvrné býky a junce obětují všichni Egypťané, krav však nesmějí obětovati, any jsou bohyni Isidě[33]) zasvěceny. Máť zajisté socha Isidy rohy kravské, jakož Řekové Iou vyobrazují, a všichni Egypťané stejným způsobem ctí krávy ze všech zvířat nejvíce. Pročež nesmí ni Egypťan ni Egypťanka Řeka políbiti, nikdo z nich nesmí ani nože řeckého muže ani rožně ani kotle užívati, aniž masa z přesného býka, bylo-li řeckým nožem rozkrájeno, okusiti.

Scepenělý dobytek hovězí pochovávají takto. Krávy házejí do řeky, býky pak zahrabávají v předměstí tak, že jeden roh neb oba na znamení ze země vyčnívají. Když pak tělo shnilo a ustanovená doba se přiblížila, přichází do každého města vor z tak zvaného prosopitického ostrova. Tento ostrov leží v Deltě a má devět schoinů v okolku. Na tomto ostrově jest mnoho měst; ono město, z něhož vory přicházívají, aby kosti býků odvezly, slove Atarbechis, kdežto chrám Afroditin založen jest. Z toho města chodívají mnozí lidé po Egyptu, jedni semo, druzí tamo; ti vykopavše kosti odvážejí je a zahrabávají všichni na jednom

*) Zhusta Egypťané obětujíce bili těla svá, zvláště prsa a hlavu; sr. kap. 42. 61. 85. Byltě to smutečný obřad. Něco podobného naskytuje se nám u starých Římanů, u nichž jisté ženy (praeficae, umrlčí ženy) hořekujíce a prsa nehty si rozdírajíce před průvodem pohřebním kráčely.

místě. Týmž způsobem, jakým býci, pochovávají se i ostatní zvířata, když scepeněla; neboť i stran těchto zákonem jest určeno, že se nesmějí zabíjeti.

Proč někteří Egypťané ovcí neobětují.

42. Ti, jimžto svatyně Zeusa Thebského patří aneb již vůbec z thebského okresu jsou, ti zdržují se vesměs ovcí a obětují kozy. Neboť nectí všichni Egypťané týchž bohů, vyjma Isidu a Osirisa, jejž vydávají za Dionysa; tyto dva ctí zajisté všichni stejně. Ti pak, kteří svatyni Mendetovu mají aneb k okresu Mendeskému přislušejí, zdržují se koz a obětují ovce. Thebští, a kdožkoli se dle jich vzoru ovcí zdržují, praví, že zavedeno to u nich z této příčiny. Herakles prý chtěl vší mocí Zeusa spatřiti, tento pak nechtěl se jemu okázati; posléze pak, když Herakles naň naléhal, vymyslil prý si toto. Stáhl s berana kůži, uřízl mu hlavu, držel ji před sebe a zahaliv se koží zjevil se mu takto. Proto vyobrazují Egypťané Zeusa s beranní hlavou; po nich pak činí totéž Ammoničtí, již jsouce osadníci Egypťanů i Aithiopů mají též jazyk mezi oběma uprostřed stojící. Dle mého zdání pošlo i jmeno, jež si Ammoničtí dali, z té příčiny; Egypťanům zajisté slove Zeus *Ammun*. Z té příčiny neobětují Thebští beranů, nýbrž mají je za posvátné. Pouze jednou do roka, totiž při slavnosti Zeusově, zabíjejí jediného berana, a koží s něho staženou odívají sochu Zeusovu; i přinášejí k ní jinou sochu, Heraklovu. Potom všichni, kdož oběti přítomni jsou, na znamení smutku se bijí a posléze berana v posvátný hrob ukládají.

O Heraklovi, prastarém bohu egyptském.

43. O Heraklovi jsem doslechl této věsti, že patří do počtu *dvanáctera* bohů; však o druhém Heraklovi, jejž Řekové znají, nemohl jsem nikde v Egyptu

čehos doslechnouti. Že pak Egypťané nepřijali jmeno *Herakles* od Řeků, nýbrž spíše Řekové od Egypťanů, a sice ti Řekové, kteří synu Amfitryonovu dali jmeno *Herakles*, toho mám mnoho důkazů, mimo jiné i ten, že oba rodičové tohoto Herakla, Amfitryon a Alkmene, původně z egyptských předkův pocházeli, dále že Egypťané ani Poseidona ani Dioskurů neznají, aniž jich do počtu svých bohů přijali. Však kdyby byli vůbec jmeno některého boha od Řeků přijali, bylo by se to zajisté nejspíše u těchto bohů stalo, poněvadž Egypťané tehdáž už plavby podnikali a i mezi Řeky plavcové se už naskytovali. Tak se domýšlím a k tomu směřuje můj náhled. Musiliť by tedy Egypťané jmena těchto bohů mnohem spíše znáti, než jmeno Herakla. Než zajisté jest Herakles starodávný bůh egyptský. Dle vypravování Egypťanů samých bylo do krále Amasisa 17000 roků uplynulo od oné doby, kdy z osmera bohů první řady oněch dvanáctero pošlo, k nimž i Herakles patří.

44. Chtěje o tom něco důkladného zvěděti od lidí, od nichž to lze bylo, plavil jsem se i do Tyru ve Fenikii, poněvadž jsem slýchal, že jest tam chrám, Heraklovi posvěcený. I viděl jsem tam chrám četnými dary skvostně ozdobený; v něm stály dva sloupy, jeden z ryzého zlata, druhý ze smaragdu, v noci jasně se třpytícího. Dav se s kněži do hovoru, tázal jsem se, jak dlouho tomu, co chrám tento založen byl. I shledal jsem, že ani tito se neshodovali s Řeky; praviliť, že zároveň se založením Tyru i chrám založen byl, Tyros pak že stojí už 2300 let. I jinou svatyni Herakla, příjmím Thasického, jsem v Tyru uzřel. Pročež jsem i Thasos navštívil, kdež jsem spatřil chrám Herakla, založený od oněch Feničanů, kteří vypluvše na hledání Evropy Thasos osadili. Staloť pak se toto o pět věků dříve, než Herakles, syn Amfitryonův, v Řecku žil. Vše to, co jsem vyzvěděl, jeví

tedy vůčihledě, že jest Herakles prastarý bůh. I zdá se mi, že ti Řekové nejlépe si počínají, kteří dvojí chrámy Herakla mají a jednomu Heraklovi jakož nesmrtelníku a olympickému bohu oběti vzdávají, druhého pak za heroa ctí.

45. Řekové vůbec mnoho bezdůvodně tvrdí. Tak jest i tato věst, kterou o Heraklovi vypravují, nejapná. Když Herakles do Egyptu přibyl, ověnčili prý ho Egypťané a vedli v četném průvodu, aby jej Zeusovi obětovali. I vedl prý si po nějakou dobu pokojně, když pak jej u oltáře světili[34]), počal se brániti a usmrtil prý všechny. Dle mého zdání prozrazují Řekové, povídajíce toto, úplnou neznámost povahy a obyčejů Egypťanů. Neboť ti, již ani zvířat nesmějí obětovati, kromě ovcí a bezskvrných býků i junců a hus, jak by mohli obětovati lidi? Dále zdaž se podobá pravdě, že by byl samojediný Herakles mohl četné myriady lidí usmrtiti, an, jak Řekové sami praví, tehdáž ještě člověkem byl? Než promiňtež nám bozi a polobozi, co jsme o těchto věcech posud pověděli.

Proč někteří Egypťané koz neobětují. Prasata platí za nečistá zvířata, prasáci činí opovrženou třídu lidu.

46. Koz a kozlů neobětují svrchu jmenovaní Egypťané z této příčiny. Pokládají zajisté Mendesičtí Pana za jednoho z prvých osmi bohů; těchto osm bohů bylo dříve než dvanáctero druhých bohů. Tohoto Pana podobu malují malíři a dlabají řezbáři s kozím obličejem a kozlovými stehny, ne snad že by mu opravdu tuto tvářnost přičítali; majíť jej zajisté za rovného ostatním bohům; však proč jej právě takto vyobrazují, nechce se mi říci. Mendesičtí ctí všecky kozy, a ještě více kozly než kozy; i pastýři kozlů jsou u větší vážnosti. Z kozlů pak zvláště jeden velice se ctí, jehož smrt veliký působí smutek celému kraji mendesickému. (Po egyptsku slove i kozel i Pan

Mendes.) V tom okresu stal se za mne ten podivný příběh, že kozel veřejně se s ženou pářil; vidělot to mnoho lidí na své oči.

47. Prase pokládají Egypťané za nečisté zvíře. Pročež zavadí-li kdo o prase, jde k řece a koupá se v šatech. Prasáci jsou, ač jsou rození Egypťané, jediní lidé, kteří do žádného chrámu egyptského vstoupiti nesmějí; též se nikomu nechce dceru svou za někoho z nich provdati aniž některou dceru jejich za ženu pojíti; i provdávají dcery své a žení se pouze mezi sebou. Žádnému bohu neobětují Egypťané prasat, leč Seleně a Dionysovi[35]), jimž oboum za téhož úplňku měsíce prasata obětují a masa z nich požívají. Proč Egypťané při ostatních slavnostech prasat se štítí, při této jediné pak je obětují, o tom podávají Egypťané ovšem výklad; než neslušno abych jej sdělil.

Selené se prasata takto obětují. Obětovník klade konec ocasu a slezinu a bránici dohromady, obaluje to veškerým tukem břišním a potom vše v ohni upaluje. Ostatní pak kusy jedí se za téhož úplňku, kdy se oběť vzdává; však jiného dne nesmí se už jich požívati. Chudí pak Egypťané z nedostatku hnětou si prasata z těsta, pekou a obětují je.

Obřady při slavnosti Dionysa; Melampus některé z nich zavedl v Řecku; vůbec přišla jmena téměř všech řeckých bohů z Egypta do Řecka.

48. Dionysovi ku poctě zabíjí každý v svatvečer sele před dveřmi a dává je prasákovi, jenž mu je byl prodal, aby si je domů odnesl. Ostatní obřady při slavnosti Dionysa jsou u Egypťanů téměř všechny tytéž, jako u Řeků, vyjma tance. Místo fallů mají obrazy asi loketní, provázkem pohyblivé, jež ženy po vesnicích nosí, při čemž pyjem sochy, jenž není mnohem menší než ostatní tělo, pohybují. Před nimi kráčejí pištci, ženy pak následují, opěvujíce Dionysa.

Proč Dionysos pyj nadobyčejné velikosti má a jím jedině ze všech částí těla pohybuje, o tom se vypravuje posvátná věst.

49. Dle všeho zdá se mi, že Melampodovi, synu Amytheonovu, nebyla tato oběť neznáma, nýbrž povědoma. Melampus zajisté byl ten, jenž v Řecku jmeno Dionysa a oběť i průvod s fallem zavedl. Než on nepojal důkladně a nesdělil celé učení egyptské v souvislosti; později teprv sofistové to rozšířili. Melampus tedy zavedl fallos, jenž se ku poctě Dionysa kolem nosí, a od něho se tomu naučivše činí Řekové co činí[36]. I tvrdím též, že Melampus, jsa zajisté muž chytrý, věštčí umění si zařídil a jakož vůbec mnoho jiných věcí, tak i obřady ku poctě Dionysa směřující z Egypta u Řeků zavedl, změniv některé maličkosti v nich. Neboť nemíním tvrditi, že co se v Egyptě a u Řeků ku poctě onoho boha koná, pouhou náhodou se shoduje; jinak by tyto obřady s jinými obyčeji Řeků souhlasily a nebyly by teprv nedávno zavedeny. Však to zajisté nelze mi říci, že by Egypťané tento neb vůbec kterýkoliv jiný obyčej byli od Řeků přijali. Dle mého zdání dověděl se Melampus o obřadech Dionysa se týkajících nejspíše od Kadma Tyrického a od těch, kteří s ním z Fenikie do země, jež nyní Boiotie slove, přibyli.

50. Vůbec přišla jmena téměř všech bohů z Egypta do Řecka[37]. Neboť pátraje, zdali snad nepocházejí od barbarů, shledávám, že ovšem tomu tak; i míním, že nejspíše z Egypta přišla. Nebo vyjímaje Poseidona a Dioskury, jakož už svrchu *) řečeno, dále pak Heru, Hestiu, Themidu, Charity a Nereidy, jsou jmena všech ostatních bohů od starodávna v Egyptě. Povídámť zde, co Egypťané sami povídají. Ostatním pak bohům, jichž jmen Egypťané, jak

*) Viz kap. 43.

sami praví, neznají, dostalo se, dle mého zdání, jmen od Pelasgů, vyjma Poseidona. Neboť o tomto bohu dověděli se od Libyanů. Nenaskytuje se zajisté u žádného národa od starodávna jmeno Poseidona, leč u Libyanů; tito pak ctili tohoto boha povždy a ctí až podnes. Polobohů nemají Egypťané žádných.

Episoda o Pelasgech, zvláště o věštírně dodonské.

51. Toto tedy a kromě toho mnoho jiného, o čemž ještě povím, přijali Řekové od Egypťanů. Že však Hermovy podobizny se stojatým přirozením zhotovují, tomu nepřiučili se od Egypťanů, nýbrž přijali to od Pelasgů nejprvé mezi všemi Řeky Athenští, od těchto pak ostatní Řekové. Neboť i tehdáž, když už Athenští k Řekům se počítali, přistěhovali se Pelasgové do jejich země; pročež i počali za Řeky jmíni býti. Kdo v orgie Kabeirů[38]) zasvěcen jest, jež Samothrakové od Pelasgů přijali a nyní provozují, tento člověk porozumí tomu co pravím. Neboť tito Pelasgové, již se ve vlasti Athenských usadili, přebývali dříve v Samothrakii, a od nich Samothrakové tyto orgie převzali. Athenští tedy navykli nejprvé ze všech Řeků od Pelasgů zhotovování soch Hermových se stojatým přirozením. Pelasgové pak vypravovali o tomto obyčeji svatou věst jakous, jež se v samothrakických mysteriích hlásá.

52. Dříve vzývali Pelasgové, vzdávajíce všelikou oběť, jen *všeobecně* bohy (they), jakž jsem v Dodoně doslechl; i nedávali žádnému bohu ani jmena ani příjmení nijakého, poněvadž se o žádném ani nebyli dověděli. *They* nazvali je podlé toho, že všechny věci a dary po řádu a ladu *rozložili*[39]). Později teprv, když už drahně časů bylo uplynulo, dověděli se o jmenech bohů, která k nim z Egypta přišla; však o jmenu Dionysa dověděli se ještě později. Po nějakém čase

pak tázali se strany těchto jmen v Dodoně; neboť tato věštírna platí za nejstarší všech řeckých věštíren a byla za onoho času jediná. Když se tedy Pelasgové v Dodoně tázali, zdaž mají jmena od barbarů k nim přišlá sobě osvojiti, dána jim výpověď, aby jich užívali. Od té doby tedy užívali při obětech jmen bohů. Od Pelasgů pak přijali to později Řekové.

53. Však odkud každý bůh původ vzal a zdali vždy všichni byli a jakou měli podobu, to nevěděli takořka až po včerejšek aneb předvčerejšek. Neboť Hesiod a Homer žili dle mého úsudku jen o 400 let, a nic více, přede mnou; a tito jsou to, již Řekům theogonii utvořili a bohům příjmení dali a rozličné jim hodnosti i rozličná umění přiřkli a postavy jejich naznačili [40]). Ti básníci pak, o nichž se praví, že dříve žili než tito muži, žili dle mého zdání později. První část toho, co jsem teď vyložil, vypravují kněžkyně dodonské, však co se Hesioda a Homera týče, to povídám já.

54. Stran řecké a libycké věštírny vypravují Egypťané tuto věst. Bylyť prý, jak mně kněží thebského Zeusa pravili, dvě kněžkyně od Feničanů z Theb odvezeny, z nichž jedna prý, jak se později dověděli, do Libye prodána byla, druhá pak do Řecka; tyto ženy byly prý první zakladatelkyně obou věštíren u řečených národů. Když jsem se potom jich tázal, odkud tak dojista vědí, co vypravují, odvětili, že prý horlivě po těchto ženách slídili, aniž by však byli s to bývali, by jich vypátrali, později prý zvěděli o nich to, co mi vypravovali.

55. To jsem slyšel od kněží v Thebách. Věštkyně v Dodoně pak vypravují, že dvě černé holubice z egyptských Theb uletěly, jedna z nich že do Libye, druhá pak k nim přišla. I zasedla prý na buku [41]) a promluvila hlasem člověčím, že má zde věštírna Zeusova býti; načež prý Dodonští pokládajíce to za roz-

kaz božský věštírnu zřídili. Druhá pak holubice, totiž ona, která do Libye přiletěla, kázala prý Libyckým věštírnu Ammona zříditi. I tato věštírna jest Zeusovi posvěcena. To vypravovaly kněžkyně Dodonských, z nichž nejstarší slula Promeneia, druhá Timarete, nejmladší pak Nikandre; s nimi souhlasili též Dodonští, již kolem chrámu bydlí.

56. Já pak mám o tom toto mínění. Jestli opravdu Feničané ony kněžkyně odvezli a jednu z nich do Libye, druhou do Řecka prodali, tož se mi zdá, že tato do onoho kraje v zemi nyní *Hellas*, dříve *Pelasgie* zvané prodána byla, v kterém Thesprotové obývali a že potom, otročíc zde, pod bukem krásně rostlým svatyni Zeusa založila, jakož to bylo přirozenou věcí, že ona, jež dříve v chrámu Zeusově v Thebách posluhovala, i tam, kam později přišla, jeho pamětliva zůstala. I založila věštírnu, jakmile se byla řeckému jazyku přiučila. Tato bezpochyby též pověděla, že sestra její od týchž Feničanů v Libyi prodána byla, kteří i ji samu prodali.

57. Holubicemi nazvali, jak se mně zdá, Dodonští tyto ženy proto, že byly barbarky a že se řeč jejich jim štěbetání ptačímu podobnou zdála; po nějakém čase pak promluvila holubice hlasem člověčím, jak Dodonští vypravují, totiž když žena srozumitelnou řečí k nim mluvila; však dokud barbarským jazykem mluvila, dotud se jim zdálo, že ptačím hlasem štěbetá. Neboť jak by byla mohla holubice opravdivá lidským hlasem mluviti? Že pak o *černé* holubici mluví, znamená, že byla ona žena Egypťanka. I způsob věštění v Dodoně jest podobný, jako v egyptských Thebách. Rovněž tak i hádání z vnitřností zvířat obětních přišlo z Egypta.

Svátky a slavnosti v rozličných městech egyptských.

58. Též sváteční shromáždění a výpravy a prů-

vody k chrámům zavedli Egypťané ze všech lidí nejdříve a od nich se tomu Řekové přiučili. Důkazem toho jest mi, že se tyto obřady v Egyptě už od starodávna konaly, u Řeků pak teprv od nedávna.

59. Svátečních shromáždění neodbývají Egypťané pouze jednou do roka, nýbrž častěji; zvláště v městě Bubastě ku poctě Artemidy[42]) a v městě Busiři ku poctě Isidy; zde totiž jest největší chrám Isidin. Město toto leží uprostřed Delta; Isis pak jest po řecku Demeter. Třetí shromáždění odbývá se v Sai ku poctě Atheny, čtvrté v Heliopoli ku poctě Helia, páté v Butoi ku poctě Letoy, šesté v Papremi ku poctě Area.

60. Při plavbě do Bubasty počínají si takto. Muži i ženy jedou tam pospolně a na každém vozu jest veliké množství osob obojího pohlaví. Některé ženy, klapačky majíce, klapají; z mužů pak opět někteří po celou plavbu na flétny hrají; ostatní pak ženy i muži zpívají a rukama tleskají. Kdykoliv k nějakému městu přicházejí, přistávají s vorem k břehu a počínají si takto. Některé ženy činí co jsem svrchu pověděl, jiné škádlí s pokřikem ženy v městě, jiné tančí, opět jiné vyzdvihují si šaty. To dělají v každém městě poříčném. Přišedše pak do Bubasty slaví svátek velikými obětmi a vychází při této slavnosti více vína, než za celý ostatní rok; nebo scházívá se zde, jak tamější obyvatelé praví, až k sedmdesáti myriadám (700.000) mužů a žen, nepočítaje dětí. Tak se zde děje.

61. Jak se v Busiři slavnost Isidy světí, jsem už svrchu *) pověděl; bijí zde totiž po oběti všichni a všechny těla svá, a bývá to věru mnoho myriad lidí, kteří se takto bijí. Však k čí poctě se bijí, to by bylo hříchem říci. Karové, kteříkoli v Egyptě usazeni jsou, předstihují Egypťany tím, že si i čela

*) Viz kap. 40.

nožem bodají a tím se jeví, že jsou cizinci a ne Egypťané.

62. Kdykoli pak se v Sai scházejí, vždy po oběti za noční doby všichni četné svítelnice pod širým nebem kolem příbytků rozžehují. Tyto svítelnice jsou misky naplněné solí a olejem, a nahoře plave knot, který celou noc hoří. Proto celá tato slavnost slove *svícení*. I ti Egypťané, kteří k této slavnosti nejdou, dbají o to, kdy tato noc přijde a rozžehují též vesměs svítilny; tak se tedy nejen v Sai, nýbrž po celém Egyptě osvětlení děje. Proč se této noci osvětlení a slavení dostává, o tom se vypravuje svatá věst [43]).

63. Do Heliopole a Butoy chodí se jen, aby se tam obětovalo. V Papremi pak konají se obéti a posvátné obřady, jako v ostatních městech. Zde několik kněží, když slunce k západu se chýlí, kolem sochy jest zaměstnáno; větší část jich stojí u vchodu chrámu s dřevěnými kyji; jim naproti stojí s druhé strany přes tisíc mužů pohromadě, kteří slib chtějí splniti a rovněž tak kyji ozbrojeni jsou. Den před tím odváží se socha, jsoucí v malém dřevěném pozlaceném chrámku, ze svatyně, v níž obyčejně bývá, do jiné svatyně. Druhého pak dne oněch několik kněží, již u sochy zůstali, táhne čtverkolý vůz, na nějž chrámek i se sochou v něm ukrytou naložen jest; druzí pak kněži, u vchodu chrámu stojící, zabraňují jim do chrámu vejíti; však ti, kteří slibem jsou zavázáni, pomáhají bohu dorážejíce na zabraňující. Tu povstává silná rvačka s kyji, při níž si vespol hlavy rozbíjejí, a jak se mně zdá, mnozí následkem ran i umírají; Egypťané ovšem upírali, že by kdo při tom zemřel.

64. Lidé tamější povídají, že slavnost onu z této příčiny zavedli. Bydlela prý v tomto chrámu matka Areova; Ares pak, byv jinde vychován, že sem přišel, když k mužskému věku dospěl, chtěje s matkou obcovati. Však sluhové matčini, neviděvše ho před tím nikdy, ne-

chtěli ho tam vpustiti, nýbrž odstrkovali jej, načež prý si onen z jiného města lidi s sebou přivedl, se služebníky krutě naložil a k matce své vešel. Proto prý zavedli Areovi na památku tuto rvačku při jeho slavnosti.

Egypťané nejprvé ze všech lidí ustanovili, aby nikdo v chrámech s ženami nesouložil aniž od ženy neumyv se prvé, do chrámu nevcházel. Nebo kromě Egypťanů a Řeků téměř všichni ostatní lidé v chrámech s ženami souloží a vstavše z lůžka od žen svých do chrámu chodí, aniž by se dříve umyli, stavíce lidi na roveň se zvířaty. Lze prý totiž viděti, že zvířata a plemena ptačí v chrámích a posvátných hájích se pojímají; kdyby tedy bohu nebylo to milo, tož prý by toho ani zvířata nečinila. Toho se dokládajíce činívají ostatní národové, čeho nemohu schvalovati. Však Egypťané jsou vůbec ve všem, co se posvátných obřadů týče, nad míru bohabojní, a tak i v tomto.

O posvátných zvířatech.

65. Ač Egypt s Libyí hraničí, nemá předce právě mnoho zvířat; a ona zvířata, která tu jsou, platí vesměs za posvátná; některá z nich jsou domácí, jiná nejsou. Však kdybych chtěl příčinu udati, proč jsou posvátná, spouštěl bych se do božských věcí, o nichž vypravovati se velice ostýchám; a dotkl-li jsem se jich už u vypravování, učinil jsem to nucen jsa.

Stran zvířat zachovává se tento obyčej. Ustanovují se muži i ženy, jimž o vyživování každého druhu zvířecího zvláště pečovati jest, a úřad tento jest dědičný. Těmto pěstounům a pěstounkám zvířat dávají lidé v každém městě následujícím způsobem příspěvky za uzdravení dětí svých[44]). Modlíce se k onomu bohu, jehož zvíře jest, ostříhávají dětem buď celou hlavu buď polovici buď třetinu, potom kladou vlasy na jednu vážku, na druhou stříbro, a mnoho-li stříbra na váhu přijde, dává se strážkyni zvířat; tato pak za to kupuje ryby, a roz-

řezavši je podává zvířatům potravu. Tak jest výživa zvířat u nich ustanovena. Usmrtí-li kdo některé z těchto zvířat, smrtí bývá pokutován, jestliže to zúmyslně učinil; pakli nevolky, musí trest podstoupiti, který mu kněží určují. Však kdo ibidu nebo jestřába usmrtil, musí zemříti, ať si to byl chtě, ať nechtě učinil.

66. Mnoho zvířat žije pospolu s lidmi; však mnohem více by jich ještě bylo, kdyby se kočkám toto nestávalo. Jakmile kočky se okotí, nechtí se už s kocoury pářiti; tito pak nemohouce se s nimi smísiti užívají této lsti. Berou jim násilně i pokradmo koťata a usmrcují je, aniž by jich však požívali. Kočky pak přišedše o mláďata svá a toužíce po jiných, přicházejí opět ke kocourům; neboť má toto zvíře mláďata velmi rádo.

Když někde požár vznikne, tu se s kočkami něco divného stává. Egypťané rozstavivše se střeží je bedlivě, nedbajíce o hasení požáru; však kočky jim mezi nohama prokluzují neb přes lidi skákají a do ohně se vrhají. To když se stane, jest velikým smutkem pro Egypťany. V kterémkoli domě kočka přirozenou smrtí sejde, tam si domácí lidé brvy ustřihují; zemře-li však v některém domě pes, tu si ostřihují lidé v něm bydlící hlavu a celé tělo.

67. Mrtvé kočky dovážejí se do svatých krypt v městě Bubastě, kdežto se balsamují a pochovávají; psy pak pochovává každé město ve vlastních kryptách. Rovněž jako psi pochovávají se i ichneumoni. Rejsci a jestřábi dovážejí se do města Butoy, ibidy do Hermopole. Medvědy, jichž ostatně po řídku jest, a vlky, již nebývají mnohem větší než lišky, pochovávají Egypťané na místě, kde je našli ležící.

68. Krokodilova povaha jest takováto. Po celé čtyry měsíce, v nichž nejtužší jest zima, nežere ničeho. Jest čtvernohý a žije i na suchu i ve vodách; na zemi klade vejce a vylíhá je; za dne se nejvíce zdržuje na suchu, po celou noc pak v řece; neboť

jest voda teplejší než vzduch a rosa. Mezi všemi známými živočichy stává se krokodil z nejmenšího největším. Vejce totiž, jež klade, nejsou mnohem větší než husí, a mládě jest tedy z prvku rovněž tak malé; však vzrůstajíc dosahuje délky sedmnáctiloketní, ba i ještě větší. Má oči podobné prasečím a veliké, s ohromností celého těla se shodující kly. Jest to jediné zvíře, které nemá jazyku[45]), jediné, které nepohybuje dolejší čelistí, nýbrž hořejší čelist k dolejší přibližuje. Drápy má silné a kůži šupinatou, na hřbetě neproniknutelnou. Ve vodě jest slepý, na suchu však velmi bystrozraký. Jelikož si potravu svou ve vodě vyhledává, mívá tlamu uvnitř plnou pijavek[46]). Ostatní ptáci a čtvernožci před ním utíkají; s trochilem však se dobře snáší, jelikož mu tento dobrou službu prokazuje. Neboť jakmile krokodil z vody na břeh vyjde a tlamu rozevře (což obyčejně k západu jsa obrácen činí), vklouzá mu trochilos do tlamy a pohlcuje pijavky; krokodil pak těše se tomu dobrodiní neubližuje mu pranic.

69. Někteří Egypťané považují krokodily za posvátné, jiní pak nikoli, nýbrž pronásledují je. Ti, kteří okolo Theb a jezera Moirisova bydlí, vzdávají jim zvláště velikou úctu. Obojí tito obyvatelé živí jednoho krokodila, jejž ze všech vybrali a tak skrotili, že z ruky žere; jemu zastrkují do uší skleněné a zlaté náušnice, obvazují přední jeho nohy pásy, poskytují mu zvláštní pokrmy a oběti, vůbec pěstují jej za živa co nejlépe; po smrti pak balsamují a pochovávají jej v posvátné kryptě. Naproti tomu obyvatelé v okolí města Elefantiny bydlící neostýchají se ani jich požívati, nemajíce je za posvátné. Po egyptsku neslovou krokodilové, nýbrž champsy; krokodily je nazvali Ionové proto, že se jim zdáli podobni krokodilům v trní žijícím (ještěrkám) *).

*) Krokodeilos = 1) ještěrka; 2) krokodil.

70. Krokodili loví se mnohými a rozmanitými způsoby; popíši zde onen způsob, který dle mého zdání nejvíce popsání zasluhuje. Lovec pouští vepřový hřbet za vnadu na udici nastrčený do prostřed řeky, sám pak na břehu stoje, mrská živé sele, jež u sebe má. Jakmile krokodil kvičení zaslechne, žene se po zvuku, a napadnuv vepřovinu pohlcuje ji. Na to jej lidé na břehu stojící táhnou k sobě a jakmile na sucho vytažen jest, zalepuje mu ihned lovec blátem oči a po té jej velmi snadno přemáhá; však kdyby toho neučinil, šlo by to s těží.

71. Hrochové platí v kraji papremitském za posvátné, však u ostatních Egypťanů nikoliv. Zvíře to vypadá takto. Jest čtvernohé, dvoukopytné, piknosé, má hřívu koňskou, vyčnívající kly, koňský ohon[47]) a koňský hlas a jest asi tak veliký, jako největší vůl. Kůže jeho jest tak tlustá, že se z ní, když uschne, ratiště dělají.

72. Také vydry chová v sobě řeka, jež se též za posvátné mají. Z ryb pak platí za posvátné dvě, totiž tak zvaný šupináč *) a úhoř. Tyto jsou prý bohu řeky Nilu posvěceny. Z ptáků posvátné jsou liščí husy **).

73. Kromě těchto jest ještě jiný posvátný pták, jemuž jmeno fenix (ohniváč)[48]); já jsem ho ovšem neviděl leč na obraze. Přicházíť prý také jen velmi zřídka do Egypta, jak Heliopolité praví, jednou za pět set let, a jen tehdáž, když mu otec zemřel. Pták ten vypadá, ač shoduje-li se s obrazem, takto a má tyto zvláštnosti. Peří jeho jest dílem zlaté, dílem červené; velikostí a výškou rovná se nejvíce orlu. Tento pták prý — však já tomu nevěřím, co Heliopolité vypravují — přenáší otce svého z Arabie do

---

*) Lepidotos = šupinatý. Řekům slula tato ryba též *kyprinos*; jestiť to *cyprinus Bynni*.

**) Chenalopex = husa-liška. Je to *anas tadorna* Linné.

Heliopole, v myrrhové pryskyřici obaleného, při čemž prý si takto počíná. Nejprvé prý si utvořuje z myrrhy vejce s unešení, potom zkouší, zdali jest s to, je unésti, a zkusiv to vydlabuje vejce a vkládá uvnitř otce svého, potom otvor, kterým tam otce vložil, myrrhou zacpává; i váží prý vejce zadělané i s otcem uvnitř vloženým právě tolik co celistvé vejce vážilo; na to, když vejce zaděláno jest, přenáší otce svého do Egyptu a sice do Heliopole. Totoť se o tom ptáku vypravuje.

74. V okolí Theb vyskytují se posvátní hadi, kteří lidem v ničem neubližují; jsou skrovné velikosti a mají na vrcholku hlavy dva rohy. Tito pochovávají se po smrti v chrámu Zeusově; neboť jsou prý tomuto bohu posvěceni[49]).

75. V Arabii nedaleko města Butoy jest krajina, již jsem též navštívil, abych nabyl známosti o křídlatých hadech[50]). Přišed tam uzřel jsem takové množství hadích kostí a páteří, že nelze ani vypověděti. Bylyť zde veliké i menší i zcela malé hromady páteří u valném počtu. Krajina, v níž tyto páteře nahromaděny jsou, vypadá takto. Jest to prosmyk z horních úžin do veliké roviny vedoucí; rovina pak tato stýká se s egyptskou rovinou. I vypravuje se, že počátkem jara křídlatí hadi z Arabie směrem k Egyptu letí; však tu prý jim v onom prosmyku ibidy vstříc se staví a nepouštějí jich dále, nýbrž usmrcují je. Proto prý, jak Arabové povídají, ibis u Egypťanů tak velice se ctí; též Egypťané uznávají, že z té příčiny tyto ptáky ctí.

76. Ibis vypadá takto. Po celém těle jest náramně černá; nohy má jako jestřáb, nosec silně ohnutý; velikostí podobá se kreksovi. Tak vypadají černé ibidy, které s hady se potýkají; jiný druh ibid, které krotce lidem mezi nohama se pletou (jsou totiž dvojí ibidy) vypadá takto. Má holou hlavu a holé

hrdlo; jest po celém těle bílá vyjma hlavu, šíji, konec křídel a konec chustřice (tyto části jsou vesměs náramně černé), nohama a obličejem podobá se prvému druhu. — Hadi svrchu řečení podobají se vodním hadům; křídla jejich nejsou opeřená, nýbrž podobají se nejspíše křídlům netopýřím.

Tolik budiž o posvátných zvířatech řečeno.

O zvycích a obřadech Egypťanů jak za bařinami tak v bařinách obývajících, zejmena o rozličných způsobech balsamování mrtvol; příležitostná zmínka o některých jiných věcech.

77. Mezi Egypťany uchovávají ti, kteří v osévané části Egypta bydlí, nejvíce ze všech lidí památku dějin a jsou nejlepší znalci jejich, o čemž jsem se sám přesvědčil. Způsob jejich živobytí jest tento. Každého měsíce po tři dni se vyčišťují, davidly a klystýry o zdraví dbajíce, ježto se domnívají, že veškeré nemoci lidské z pokrmů, jimiž tělo se živí, povstávají. Ostatně jsou Egypťané i beztoho už nejzdravější ze všech lidí vyjma Libycké, dle mého zdání proto, že v jejich zemi teplota vzduchu změnám není podrobena; neboť jakož vůbec všelikými změnami, tak zejmena nejvíce změnou teploty rodí se lidské nemoci. Chléb, jehož požívají a jenž u nich kyllestis slove, dělají ze špaldy; víno si dělají z ječmene; nemajíť rev ve své vlasti. Ryby jedí syrové, jež buď na slunci suší buď v mořské vodě naloženy mají. — Z ptáků jedí křepelky a kachny a malé ptáky syrové, naloživše je dříve do mořské vody. Ostatní pak ptáky a ryby, kolikožkoli jich v Egyptě jest, vyjma ty, jež za posvátné mají, jedí pečené neb vařené.

78. Při hostinách bohatých lidí nosívá, když jsou hosté po obědě, muž jakýsi v rakvi mrtvolu ze dřeva zhotovenou a malbou i řezbou jak možná nej-

věrněji napodobenou, asi loket neb dva lokte vzdělí a vzšíří, a ukazuje ji každému hostu dí: „Na tohoto pohlížeje pij a vesel se; neboť až zemřeš, budeš jako tento“.[51]) To činívají při hostinách.

79. Držíce se pevně obyčejů svých předků nenavykají žádnému cizímu obyčeji. Mezi mnohými pamětihodnými zvyky mají i jistý způsob zpěvů, Linos, jenž se i ve Foinikii i v Kypru i jinde zpívává, však u rozličných národů rozličný název má; než jest tentýž zpěv, který se u Řeků pod jmenem Linos zpívá[52]). I divím se, jakož vůbec mnohým věcem v Egyptu se naskytujícím, tak zejmena tomu, odkud Linos vzali. Zdá se, že jej ode dávna povždy zpívali. Po egyptsku slove tento zpěv Maneros. Egypťané mi vypravovali, že byl Maneros jediným synem prvního krále egyptského a že památka jeho, když byl příliš záhy zemřel, žalozpěvy se ctívala a to prý byl první a jediný jejich zpěv.

80. I v jiné věci shodují se Egypťané s Řeky, však pouze s jediným kmenem Řeků, totiž s Lakedaimonskými. Neboť mladší muži egyptští vyhýbají se starším, kdykoli se s nimi na cestě setkají, a ustupují stranou; též vstávají ze sedadla, vidí-li, že starší se blíží. Však v jiném ohledu neshodují se s nižádným řeckým kmenem, že totiž potkávajíce se na ulici nepozdravují se slovy, nýbrž vespolnou poctu spouštěním ruky až na koleno si vzdávají.

81. Oděv jejich jest plátěná sukně (košile), dole třepením lemovaná, jež slove kalasiris; přes ni oblékají bílé vlněné roucho. Však nikdo nesmí s vlněným šatem do chrámu vkročiti, aniž se umrlec v něm smí do hrobu vložiti; bylť by to hřích. V tom se shodují s tak zvanými orfickými a bakchickými orgiemi, jež však v pravdě od Egypťanů a Pythagora pocházejí; neboť i účastníci těchto orgií nesmí se ve vlněných šatech pochovávati. O tom vypravuje se jakási svatá věst.

82. Egypťané též první vyskoumali a ustanovili, který měsíc a den každému bohu zasvěcen jest, a jakých osudů každý člověk dle dne svého narození dozná, jak zemře a jaké bude povahy[53]). Toho pak použili ti Řekové, kteří se básněním zanášeli. — Znamení věcí budoucích vyskoumali samojediní více než všichni ostatní lidé vesměs. Neboť stane-li se nějaké znamení, zapisují je a pozorují, co z toho vyjde; a stane-li se příště kdys podobné znamení, mají za to, že se týmž způsobem vyplní.

83. Věštění má se u nich takto. Věštčí umění nepřisluší dle jejich náhledu nižádnému člověku, nýbrž jen některým bohům. Tak jest u nich věštírna Heraklova, Apollonova, Athenina, Artemidina, Areova, Zeusova a Letoina, kterážto se v městě Butoi nalézá a ze všech nejvíce se ctí. Způsob věštění není všude stejný, nýbrž v rozličných věštírnách rozličný.

84. Lékařství jest u nich takto rozvrženo. Každý lékař léčí jen jednu nemoc a ne více; i jest všude vše plno lékařů; neboť jedni hojí oči, druzí hlavu, jiní zuby, jiní břicho, opět jiní skryté nemoci[54]).

85. Smuteční a pohřební obřady jsou tyto. Zemře-li v některém domě člověk, aspoň poněkud vážnosti požívající, tehdy si veškeré ženstvo toho domu maže hlavu, ba i obličej, blátem; po té zanechávají ženy mrtvoly doma a těkajíce po městě bijí těla svá, přepásavše si šat po prsy shrnutý a okazujíce obnažené prsy; totéž činí s nimi všechny příbuzné ženy. Rovněž tak i muži, jsouce též přepásáni, se bijí. Po té odnáší se mrtvola k balsamování.

86. K tomu jsou zvláštní lidé určeni, jichž řemeslem to jest. Kdykoli se mrtvola nějaká přinese, okazují těm, kteří ji přinesli, tré dřevěných pomalovaných podobizen mrtvol, a říkají, první a nejskvostnější že jest podobizna onoho, jehož jmena při takové věci nechci vyřknouti, pokládaje to za hříšné; potom

ukazují druhou špatnější a lacinější a posléze třetí nejlacinější. Oznámivše jim takto rozličné ceny táží se, dle kterého vzoru chtí mrtvolu upravenu míti. Na to se příbuzní smluvivše se o cenu pryč vzdalují; onino pak, zůstaveni jsouce sami v příbytku svém, balsamují. Nejskvostnější způsob balsamování jest tento. Předně vytahují ohnutým nožem část mozku nozdrami ven, ostatních částí mozku dobývají rozpojidly do hlavy nalitými. Potom rozřezují ostrým kamenem aithiopickým slabinu a vybírají všechny vnitřnosti; nato vyčisťují útrobu, vyplakují ji palmovým vínem a vysypávají vonnými prášky; pak naplnivše ji čistou roztřenou myrrhou a skořicí a jinými vonnými věcmi vyjma kadidlo zašívají opět otvor. Po vykonání všeho toho ukládají mrtvolu v natron[55]) a nechávají ji zde 70 dní namočenu ležeti; déle jí tam nelze nechati. Po vypršení lhůty sedmdesátidenní myje se tělo, obvinuje se celé stužkami z byssové tkaniny nastříhanými, jež se klovatinou podmazávají; klovatiny totiž Egypťané obyčejně místo kleje užívají. Potom si příbuzní mrtvolu odtud zpět berou, dávají si dřevěné pouzdro na způsob člověčího těla zhotoviti, kladou mrtvolu do vnitř a uzavřenou uschovávají v kryptě[56]), stojmo o stěnu ji opřevše.

87. Totoť jest nejdražší způsob balsamování. Těm pak, kteří velikým útratám ujíti chtíce prostřední způsob volí, upravují mrtvoly takto. Naplňují klystérku olejem cedrovým a vystřikují jej do střev, aniž by mrtvolu rozřízli neb vnitřnosti vyňali, nýbrž vstřikují klystér řití do střev a nepouštějí ho ven: po té zůstává tělo určitý počet dní v natronu naloženo, posledního pak dne vypouštějí cedrovinu, kterou tam dříve vstříkli. Tato má takovou působivost, že spolu s ní i střeva s žaludkem rozpuštěna vycházejí. Natron pak rozežírá maso, tak že z mrtvoly pouze kost

a kůže zůstává. Po vykonání toho odevzdávají mrtvolu příbuzným, aniž by dále s ní se obírali.

88. Třetí způsob balsamování, jehož se nezámožným dostává, jest tento. Vstřikuje se mrtvole do střev ředkvový olej, potom zůstává 70 dní v natronu naložena, pak se odevzdává příbuzným, aby si ji odnesli.

89. Manželky vzácných mužů a ženy zvláště krásné nedávají se hned po smrti k balsamování, nýbrž odevzdávají se teprv po třech neb čtyrech dnech balsamovníkům, což se proto děje, aby tito s nimi nesouložili. Nebo byl prý kdys jeden z nich, jejž soudruh jeho vyzradil, v tom postižen.

90. Jestliže kdo, buď si Egypťan nebo cizinec, od krokodila byl usmrcen neb v řece utonul, toho musí občané, u jichž města k břehu připlaval, z povinnosti balsamovati, co nejskvostněji upraviti a v posvátné kryptě pochovati; nesmí pak se ho nikdo ni z příbuzných ni z přátel dotknouti, nýbrž mrtvolu takovou musí kněži Nilovi sami vlastnoručně pochovati, anaž se výše pokládá než obyčejná mrtvola člověčí.

91. Egypťané se štítí užívati řeckých a vůbec všech cizích obyčejů. Všichni ostatní Egypťané, vyjma Chemmitské, přísně to zachovávají. Chemmis[57]) jest veliké město v kraji thebském blízko Nového města. V tomto městě jest čtyrhraná svatyně Persea, syna Danaina, kolem níž palmy rostou; předchrámí pak jest kamenné a velmi veliké; na něm stojí dvě veliké kamenné sochy. V tomto okršlku ohraženém stojí chrám uprostřed a v něm socha Perseova. Chemmité praví, že Perseus často v jejich krajině a často uvnitř chrámu se zjevuje a že lidé po něm nalezají střevíc, jejž nosí, dva lokte dlouhý; ten, kdykoli se naskytne, že bývá pro Egypt požehnáním. Tak vypravují a slaví Persea řeckým způsobem tímto: Ustanovují k jeho oslavě úplný závod gymnický, při němž se za

odměny ustanovují hovada, šaty a kůže. Když jsem se tázal, proč jim jediným se Perseus zjevuje a proč se od ostatních Egypťanů tím liší, že gymnický závod ustanovují, pravili mi, že Perseus z jejich města pochází. Neboť Danaos a Lynkeus, již do Řecka se vydali, byli prý Chemmité; od těch pak postupují v rodopisu až k Perseovi. Dále vypravovali, že Perseus přišed do Egypta z té příčiny, kterou i Řekové udávají, aby hlavu Gorgoinu z Libye přinesl, na té pouti i k nim zašel a všechny své příbuzné poznal. Když do Egypta přišel, znal prý už město Chemmis po jmenu, slyšev o něm od své matky. Závody pak gymnické odbývají prý k jeho vlastnímu rozkazu.

92. To jsou obyčeje Egypťanů za bařinami bydlících. Obyvatelé bařin[58]) pak mají v celku tytéž obyčeje, jako ostatní Egypťané; každý z nich pojímá jen jednu ženu, jako to Řekové činí. Však k vůli snadnější výživě užívají této zvláštnosti. Kdykoli řeka roste a roviny zaplavuje, vyrůstají z vody četné lilie, jež Egypťané *lótos*[59]) nazývají. Tyto se trhají, na slunci suší, potom se to, co uprostřed lótu jest (zrno) a makovici se podobá, rozmílá a z této mouky se peče chléb. Kořen lótu jest kulatý, asi tak veliký jako jablko; i tento může se jísti a chutná dosti dobře. Jsou pak ještě jiné lilie, rovněž ve vodě rostoucí, růžím podobné. Jejich plod vyrůstá na jiné *) vedlejší, z kořene pučící lodyze. V tom plodu jest hojně zrn, asi tak velikých, jako bývají pecky olivy; zrna tato jedí se i čerstvá i sušená.

I byblos, jenž každoročně roste, trhají v bařinách[60]); hořejší jeho části uřezávají a k všeličemus jich potřebují, dolení pak část, asi loket dlouhou, jedí a prodávají. Kdo si z byblu zvláště chutnou krmi ustrojiti chce, smaží si jej v pánvi. Někteří obyvatelé

*) T. j. ne na hlavní lodyze.

živí se pouze rybami, jež loví, pitvají, potom na slunci suší a usušené jedí.

93. Tažné ryby nevyskytují se v řekách, nýbrž žijí v jezerech a mají tuto zvláštnost. Když se tříti chtí, plovou u valném množství k moři, napřed mlíčníci, již mlíčí pouštějí, za nimi samičky, jež mlíčí polykají a tím ztěhotňují. Potom se vracejí z moře nazpět do jezer, aniž by však opět samci napřed plovali; nýbrž teď jdou v čele samičky pohromadě a činí totéž, co dříve samci; trousí totiž jikry asi tak veliké jako jáhly, samci pak vzadu plovoucí je polykají. Tyto jikry jsou právě samé rybičky; z ostatních jiker, jichž samci nepohltili, vyrůstá výměť. — Uloví-li člověk některé z těchto ryb, když k moři táhnou, shledá, že mají hlavu na levé straně odřenu; uloví-li je, když nazpět táhnou, mají pravou stranu hlavy odřenu. To se takto děje. Když k moři plovou, drží se levého pokraje země, a zpět plovouce opět téhož kraje, při čemž co možná nejtěsněji o břeh zavazují a jeho se dotýkají, aby pro proud vody nezbloudily.

Začíná-li Nil růsti, tu se, když voda z řečiště přetéká, nejprvé díry a louže na pobřeží řeky naplňují; a sotva jsou plny, hemží se tu ihned hejna rybiček. Ptá-li se kdo, odkud se zde pojednou nabraly, shledávám toho tuto příčinu. Když totiž rok před tím řeka opadávala, ubíraly se i ryby, zanechavše v bahně vajíček, s polední částí vody zpět; když pak opět doba přichází, v níž voda zemi počíná zaplavovati, vzrůstají z těchto vajíček ihned rybičky. Tolik o rybách.

94. Olej si Egypťané v bařinách bydlící dělají ze semene sillikyprií; olej tento slove *kiki* a vyrábí se tímto způsobem. U břehů řek a jezer zasévají lidé tyto sillikyprie, jež u Řeků bez zasetí samy vyrůstají; egyptské sillikyprie vydávají hojný, však smrdutý plod.

Tento se sklízí, potom jej někteří tlukou a lisují, jiní praží a vyvářejí; šťáva pak se sbírá a uschovává. Olej tento jest mastný a hodí se k svícení právě tak jako dřevěný, leč vydává nelibý zápach.

95. Proti komárům, jichž jest v Egyptu hojnost, chrání se lidé takto. Těm, kteří za bařinami bydlí, slouží dobře vížky, kamž chodívají spat; neboť komáři nejsou s to, aby do výšky letěli, jelikož je vítr sráží. Obyvatelé pak bařin vymyslili si jiný prostředek místo věží. Každý z nich má síť, jížto za dne ryby loví, v noci pak užívá jí takto. Rozprostírá ji kolem lůžka, na němž odpočívá, a spává pod ní; neboť spí-li člověk vlněným šatem neb plátnem přikryt, píchají jej skrz šat; však skrze síť si ani netroufají píchati.

96. Lodi, jichž se k vození zboží užívá, zhotovují se z akanthy[61]), jejíž podoba nejvíce se rovná kyrenskému lótu; pryskyřice její jest *kommi* *). Z této akanthy řezají trámy asi dvouloketní, jež jako cihly na sebe kladou a z nichž loď tímto způsobem stavějí. Spojujíť ony dvouloketní klády silnými a dlouhými roubíky; když pak tím způsobem dostatečný počet klad spojili, kladou na ně na příč trámy za spojidla; klečí však nedělají žádných **). Mezery vycpávají uvnitř byblem. Kormidlo dělají jen jedno a vrážejí je v dno lodní. Stěžně dělají z akanthy a plachty z byblu. Tyto lodi (vory) nemohou proti proudu plouti, neduje-li vydatný vítr, nýbrž musejí se z břehů táhnouti. Po vodě pak jede se takto. Máť plavec desku z myriky ***) zhotovenou, rohožkou pokrytou a kámen provrtaný, jenž asi dva talenty váží. Desku provazem přivázanou před vorem pouští v proud,

---

*) Klovatina (Gummi).

**) Nebyly to tedy vlastně lodi, nýbrž vory, poněvadž neměly žádných klečí (žeber lodních).

***) Myrike (tamaryšk) = tamarix gallica Linn.

kámen pak též provazem přivázaný za vorem. I žene se deska proudem do ní se zabírajícím prudce ku předu a táhne za sebou *baris* (totoť jest jmeno takových vorů), kámen pak zadu vlečený a v hloubi ponořený řídí běh voru. Takových vorů mají valné množství, a některé z nich mívají náklad mnoha tisíc talentů.

97. Kdykoli Nil zemi zaplavuje, není ničeho než vyčnívající města viděti, která se nejvíce ostrovům v aigaiském moři rovnají; neboť celý Egypt stává se mořem, a jedině města z vody vyčnívají. Kdykoli se to stává, nejezdí se už řečištěm Nilu, nýbrž přímo rovinou samou. Kdo z Memfi do Naukraty jede, plaví se zrovna podlé pyramid samých; jindy pak nejede se tudy, nýbrž podlé hrany Delta a podlé města Kerkasoru. Pakli od moře a města Kanobu rovinou se k Naukratě plavíš, mineš města Anthylly a tak zvaného města Archandrova (Archandropolis).

98. Anthylla, značné jsouc město, dává se choti toho, kdo právě Egyptem vládne[62]), na střevíčné; stává se to od té doby, co Egypt pod Peršany jest. Druhé město zdá se mi míti jmeno po zeti Danaovu, Archandrovi, synu Fthia, syna Achaiova; neboť slove Archandrovo město. Možná i, že to jest jiný Archandros; než egyptské to jmeno není zajisté nikterak.

Dějiny Egypta od nejstarších dob až do krále Amasisa.
(Kap. 99—182.)

Men, zakladatel Memfi, první král (5702 př. Kr.?).

99. Až potud jsem vypravoval, co jsem sám viděl a za pravdivé uznal a vyskoumal; však nyní hodlám egyptské dějiny vypravovati, jak jsem je od jiných slyšel; bude však i k tomu leccos z očité zkušenosti přimíšeno.

Men, první král egyptský, získal prý, jak mi kněží pravili, přehražením řeky místo k založení města Memfi. Celá řeka že prý tekla dříve podlé pohoří písčitého směrem k Libyi, Men pak že vykázal hrází asi 100 honů od Memfi jižně vystavěnou řece nynější tok, vysušil tím dřívější řečiště a vedl řeku, aby tekla úžlabím uprostřed obou pohoří[63]). Až posud ještě i Peršané o toto nové řečiště, jímžto Nil, byv ze staré své dráhy vyveden, teče, velice dbají a každoročně hráz opravují; neboť kdyby se řeka, prolomivši hráz, zde měla vyvaliti, hrozila by celé Memfi povodeň. Když pak tento Men, první král egyptský, přehrazením řeky suchou zemi si byl utvořil, založil, jak pravili, tam město, jež nyní Memfis slove, dal na severní a západní straně města průliv vykopati, do něhož část řeky svedl (východní stranu města lemuje beztoho Nil sám), též zbudoval veliký a pamětihodný chrám Hefaistovi.

Královna Nitokris.

100. Po Menovi jmenovali mi kněží 330 jmen jiných králů, čtouce je z knihy[64]). Mezi vládci tolika věků bylo osmnáct Aithiopů a jedna žena domácí; ostatní vládcové byli egyptští mužové. Ona žena, která byla Egyptem vládla, slula *Nitokris*, jako ona babylonská královna. Tato prý, chtíc pomstíti bratra svého, jejž Egypťané za jeho kralování zavraždili a po němž vládu jí odevzdali — jej tedy pomstíti chtíc usmrtila prý lstí valně Egypťanů. Vystavěvši totiž ohromnou podzemní síň předstírala, že ji chce zasvětiti, však v duchu něco jiného obmýšlela. Pozvavši valný počet Egypťanů, jež za hlavní původce smrti bratrovy poznala, častovala je, mezi častováním pak vpustila velikou tajnou chodbou řeku tam. Dále o ní ničeho nevypravovali, leč že vykonavši pomstu sama se v komnatu plnou žhavého popele uvrhla, aby pomstě ušla.

Moiris (okolo r. 2100), po egyptsku Amenemha (III).

101. Následující králové, kteří žádného pamětihodného skutku nedokázali, nemají proslulého jmena, až na *Moirisa*. Tento prý zůstavil na památku po sobě ono předchrámí Hefaistovo[65]), jež k severu leží, a dal jezero vykopati, jehož objem později oznámím a v něm vystavěl pyramidy, o jichž velikosti se zmíním, až budu o jezeru mluviti. Tento král prý toto vykonal, z ostatních pak nikdo ničeho.

Sesostris (1394—1328), po egyptsku Ramses (II).

102. Pročež chci, mlčením těchto pomíjeje, hned o onom králi se zmíniti, který po nich vládl a *Sesostris* se jmenoval[66]). On prý, jak kněží vypravovali, první s dlouhými koráby z arabského chobotu vyplul a národy na pobřeží erythrejského moře obývající si podmaňoval, až posléze plavě se pořáde ku předu nemohl dále, jelikož tu moře pro mělčiny nebylo plavné. I vrátil se odtud do Egypta, a pak valné vojsko sebrav táhl prý po pevnině, každý národ, který mu v cestě ležel, potíraje. Kdekoli se mu lidé udatní a svobodu usilovně hájící namanuli, postavil v jejich zemi sloupy, jež nápisem svým jeho a jeho vlasti jmeno hlásaly, jakož i, že je vojskem svým byl potřel. Kterých lidí města se mu však bez boje a snadno vzdala, těm totéž co udatným národům na sloupy napsal, však dal k nápisu ještě ženské lůno přikresliti, chtěje tím naznačiti, že byli skety.

103. Tak táhl pevninou, až posléze přešed z Asie do Evropy Skythy a Thraky si podmanil. Národové tito byli dle mého zdání nejzazší všech, jichž vojsko egyptské došlo. Neboť v jejich zemi vyskytují se ještě sloupy, dále pak už žádné. Zde se obrátil a táhl zpět. Když pak k řece Fasisu dorazil, tu buď král Sesostris sám nějakou

část vojska svého oddělil a za osadníky této krajiny je zůstavil, buď někteří vojínové jsouce ustavičným plahočením rozmrzeni sami u této řeky zůstali; což určitě rozhodnouti mi nelze.

104. Kolchové zajisté patrně z Egypta pocházejí. To, co zde pravím, dříve mně samému napadlo, než jsem o tom byl slyšel. Jelikož mně to na mysl přišlo, vyptával jsem se na to obou národů a shledal jsem, že Kolchové spíše v paměti zachovali Egypťany, než Egypťané Kolchy. Než i Egypťané pravili, že se jim ovšem Kolchové zdají býti potomky vojínů Sesostriových. Já sám jsem to z toho uzavíral, že jsou Kolchové černé pleti a kudrnatých vlasů. Samo sebou nevede toto ovšem k ničemu, jelikož se totéž i u jiných lidí naskytuje. Mnohem více uzavíral jsem to z toho, že jediní všech lidí Kolchové a Egypťané a Aithiopové obřezání od starodávna ve zvyku mají. Feničané zajisté a Syrové palestinští[67]) uznávají sami, že se tomu od Egypťanů přiučili; Syriové pak, již podlé řeky Thermodonta a Partheniu bydlí, a jich sousedé Makronové praví, že se tomu nedávno od Kolchů naučili. U těchto národů jediných děje se obřezání a všichni následují v tom vůčihledě příkladu Egypťanů. Co pak Egypťanů a Aithiopů se týče, nejsem s to abych řekl, který z těchto dvou národů od druhého to přijal; jestiť to u obou prastarý zvyk. Že ostatní národové následkem obcování s Egypťany tomu navykli, toho mám i tento důležitý důkaz, že ti Feničané, kteří jen Řecko navštěvují, nenásledují příkladu Egypťanů a neobřezují dětí svých.

105. Však nuže ještě něco jiného povím na důkaz, že se Kolchové Egypťanům podobají. Pouze tito dva národové vyrábějí plátno týmž způsobem a rovnají se sobě vůbec způsobem živobytí a řeči. Kolchické plátno slove u Řeků sardonické, ono však, které z Egyptu přichází, egyptské.

106. Sloupy, jež král egyptský v každé zemi postavil, věčším dílem zmizely; však v palestinské Syrii jsem je ještě viděl, a na nich nápis svrchu řečený a ženské lůno. I v Ionii viděti lze dvě vypuklé sochy tohoto krále v skálách vytesané, totiž jednu na cestě z Efesska do Fokaie, druhou na cestě ze Sard do Smyrny. Na obou místech vytesán jest muž půlpáta lokte dlouhý, v pravici kopí, v levici luk držící; s tím shoduje se i ostatní brnění; nebo jest dílem egyptské, dílem aithiopické. Od ramena k ramenu přes prsy jde nápis hlásající toto: *„Já jsem tohoto kraje pažemi svými dobyl.“* Kdo a odkud jest, to zde nenaznačil, jinde to naznačil. Pročež i někteří, již to viděli, hádají, že to podobizna Memnonova[68]), daleko s pravdou se minuvše.

107. Když Sesostris nazpět táhl, veda s sebou četné lidi těch národů, jichž země sobě byl podmanil, tu prý jej — dle vypravování kněží — přišedšího do pelusických Dafen bratr jeho, jemuž Sesostris Egypt byl svěřil, k hostině pozval a spolu s ním i syny jeho, na to prý vně kolem domu dříví nahromadil a je zapálil. Seznav to radil se Sesostris nakvap s ženou svou, neboť i ji vodil prý vždy s sebou. Tato prý mu radila, aby dvé synů svých, jichž měl šestero, na hořící hranici položil, takto si most přes hranici učinil a aby stoupajíce po tělech jinochů se zachránili. I učinil prý to Sesostris a tak shořeli dva synové jeho, ostatní pak se s otcem zachránili.

108. Navrátiv se do Egypta a vymstiv se nad bratrem svým použil prý Sesostris oněch lidí, jež z podmaněných zemí s sebou byl přivedl, takto. Balvany ohromné velikosti, jež se za jeho panování k chrámu Hefaistovu dopravily, musili tito lidé tam dovléci; oni též všechny rýhy, jichž posud v Egyptě stává, k rozkazu královu vykopali; i učinili nevolníci tito, že Egypt, po němž se dříve všudy s koni i vozy

jezditi mohlo, povahy této pozbyl; neboť od té doby stal se Egypt, ač jest skrz naskrz planinou, neschůdný koňům i vozům; vinny tím byly ony rýhy, které u velikém množství rozličným směrem sem tam běžely. Příčina, z které dal král zemi semo tamo prorýti, byla tato. Kteří Egypťané neměli měst svých u řeky, nýbrž dále v středu země, ti museli, kdykoli řeka do svého řečiště se vrátila, majíce nouzi o vodu studnicemi si pomáhati, jež však slanou vodu poskytovaly. Z této příčiny stalo se prokopání Egypta.

109. Tento král prý též zemi mezi všechny Egypťany rozdělil, dada každému stejný podíl čtverhranný; z těchto statků měl své důchody, přikázav, aby se mu každoročně poplatek odváděl. Jestliže komu z jeho pozemku řeka kus urvala, šel ke králi a zvěstoval mu co se stalo; král pak vysílal lidi, aby dohlédli a vyměřili, oč se jeho statek zmenšil, aby příště poměrný poplatek odváděl. Tak se zeměměřictví[69]) vynašlo, jež potom dle mého zdání do Řecka přešlo. Sluneční hodiny, sloupy časoměrné a rozvržení dne na dvanáctero částí přijali Řekové od Babylonských.

110. Tento jediný král egyptský vládl i Aithiopií. Na památku svou postavil před chrámem Hefaistovým kamenné sochy, dvě po třiceti loktech vysoké představující jej a jeho choť, a čtyry dvacetiloketní představující čtvero jeho synů. V době mnohem pozdější chtěl Dareios, král perský, před těmito sochami i svou sochu postaviti; než arcikněz Hefaistův nepřipustil toho, pravě, že nedokázal takových činů, jako Sesostris egyptský. Nebo tento prý si kromě jiných národů ne menších, než Dareios, pokořil, i Skythy podmanil; však Dareios nebyl prý s to aby Skythy potřel; pročež prý nemá práva sochu svou před sloupy jeho postaviti, an jeho činů svými ne, ředstihl. I upustil prý Dareios po těchto slovech od úmyslu svého.

Feron (1328—1309) = Menefta.

111. Po smrti Sesostriově zdědil prý vládu jeho syn *Feron*, jenž žádného válečného tažení nepodnikl. Jemu prý se přihodilo, že oslepl tímto způsobem. Když jednou řeka největší své výšky dosáhla, vystoupivši o 18 loket, a pole zaplavila, přišla vichřice a řeka hnala vlny. Tu prý král, zpupnosti se oddávaje, kopí se uchopil a jím doprostřed vlnobití řeky mrštil, načež prý okamžitě na oči se roznemohl a oslepl[70]). Po deset roků zůstal prý slepcem, jedenáctého roku pak přišla mu věštba z města Butoy, že lhůta jeho trestu vypršela a že má opět zraku nabýti, umyje-li se močem ženy, která jen se svým mužem obcovala a jiných mužů nepoznala. I zkusil prý to nejprvé se svou ženou, potom když zraku nenabyl, s mnohými jinými ženami po pořádku. Když posléze prohlédl, dal všechny ženy, s nimiž byl pokus učinil, mimo tu, jejímžto močem se umyv zraku nabyl, do jediného města svésti, jež nyní Červená hruda slove, a shromáždiv je zde zapálil město, tak že všechny i s městem samým shořely; však onu ženu, jejímžto močem prohlédl, pojal sám za choť. Zproštěn byv neduhu očního věnoval hojně darů všem znamenitým chrámům, zejmena pak, o čemž nejvíce slušno zpomenouti, poslal do chrámu Heliova díla stojící za podívanou, totiž dva kamenné obelisky[71]), z nichžto každý z jednoho kamene vytesán jest a délku stoloketní, šířku osmiloketní má.

Proteus (za doby války troické) = Setnacht? Episoda o Alexandrovi, Heleně a Menelaovi.

112. Po něm dosáhl prý vlády muž Memfitský, jenž po řecku *Proteus*[72]) slove. Tento má nyní v Memfi nad míru krásný a dobře upravený posvátný luh, le-

žící na jih od chrámu Hefaistova. Kolem tohoto luhu usazeni jsou tyričtí Feničané, a celý tento okršlek slove *táborem Feničanů*. Uprostřed luhu Proteova stojí chrám, jenž slove chrámem cizí Afrodity. Uzavírám, že jest to chrám Heleny Tyndarovny, a sice proto, že jsem slyšel pověst o pobytí Heleny u Protea a že onen chrám slove chrámem *cizí* Afrodity; neboť kolikožkoli chrámů Afrodita má, žádný z nich nemá příjmení *„cizí Afrodity"*.

113. Poptávajícímu se po osudech Heleny vypravovali mi kněží tyto události. Když Alexandros po únosu Heleny domů se plaviti hodlal, tu prý jej plujícího po moři aigaiském nepříznivé větry na egyptské moře zahnaly; odtud pak, když tytéž větry nepřestávaly váti, přišel do Egypta a sice do onoho ústí Nilu, jež nyní kanobické slove, a do Tarichei. Zde stál a stojí až posud na břehu chrám Heraklův. Do toho když se číkoliv otrok uteče a svaté známky do těla si vyřezá, nesmí se jeho nikdo dotknouti. Tento zákon trvá pořád jednostejně od starodávna až posud. I uprchli sluhové Alexandrovi, uslyševše o tomto obyčeji, chrámu se týkajícím, a zasednuvše v chrámu jako prosebníci, zdvihli žalobu proti Alexandrovi, chtíce mu uškoditi, a vypravovali vše, co se s Helenou přihodilo a jak se Menelaovi ukřivdilo; žalovali to kněžím a strážci tohoto ústí, jehož jmeno bylo Thonis.

114. Uslyšev to vzkázal co nejrychleji toto poselství Proteovi do Memfi: „Přibyl cizinec, rodem Teukros, jenž hříšný skutek v Řecku spáchal. Svedlť ženu svého hostitele a přibyl nyní sem i s ní i s náramným bohatstvím, zahnán jsa větry do této země. Nuže máme ho klidně nechati odplouti aneb mu vyrvati, s čím přišel?" Na to vzkázal Proteus tuto odpověď: „Muže tohoto, jenž se proti hostiteli svému prohřešil, buď si on kdokoliv, přiveďte ke mně, abych zvěděl, co asi řekne."

115. Uslyšev to jal Thonis Alexandra a zadržel jeho lodí, potom jej i s Helenou a poklady všemi i prosebníky přivedl do Memfi. Když tam byli všichni přibyli, tázal se Proteus Alexandra, kdo jest a odkud přichází. Onen pak mu líčil rod svůj a pověděl jmeno své vlasti i vypravoval též, odkud přichází. Na to se Proteus tázal, odkud vzal Helenu. Když pak Alexandros odpovědí se vytáčel a pravdy říci nechtěl, usvědčovali naň prosebníci vypravujíce celé provinění jeho. Posléze vydal Proteus tato slova ze sebe: „Kdybych si tak velice nedbal zásady, žádného z cizinců neusmrcovati, kteří už větry zahnáni byvše, do mé země přišli, tož bych onoho Reka pomstil nad tebou, jenžto jsi, ó největší všech bídníků, pohostinnosti doznav nejhříšnějšího skutku proti hostiteli svému se dopustil. Tys sprznil ženu svého hostitele; a na tom jsi nepřestal, nýbrž navnadiv ji ukradls ji a utíkáš s ní domů. A i na tom jsi neměl dosti; nýbrž ke všemu jsi ještě i dům hostitele oloupil. Já pak ovšem pilně dbám neusmrcovati cizinců; však ženy této neponechám tobě odvésti aniž pokladů, nýbrž uschovám je cizinci řeckému, až sám přijde a si vše odvede. Tobě pak a souplavcům tvým káži, abyste do tří dní z mé země se vyklidili; nestane-li se tak, naložím s vámi jako s nepřáteli.“

116. Tak líčili kněží příchod Heleny k Proteovi. Dle mého zdání uslyšel i Homer tuto pověst; než že se mu nehodila tak dobře do eposu jako druhá, jíž použil, pustil ji mimo sebe, dal však aspoň na srozuměnou, že i tuto pověst znal. Vysvítá to z toho, co v Iliadě o bloudění Alexandra pověděl (jinde pak neodporuje sám sobě nikde), že totiž veda s sebou Helenu semo tamo větry unášen bloudil a zejmena že i do Sidonu, města fenického přišel. Zmiňuje se o tom v „udatenství Diomedově“; znějíť pak slova takto: [73])

Tam leželo množství pestrých rouch, díla to ženštin Sidonských, jež sám byl Alexandros bohorovný z Sidonska přivezl přeplaviv se přes moře širé touž cestou, kdy bohozplozenou Helenu pryč unášel.

Zmiňuje se o tom i v Odyssei*) těmito slovy:

Hojně takých bylinek chovala dcera Zeusova mocných, jež byla jí Polydamna darem dala, Thónova choť to, v Aigyptu, kdež hojně bylin půda mnohoplodná dává, z nichž mnoho příměskem je blahým, mnoho zhoubným.

A opět na jiném místě **) vece Menelaos Telemachovi:

V Aigyptu mne bozi chtícího domů se navrátit poutali, an jsem jim nevzdal přesné hekatomby.

Těmito slovy jeví básník, že věděl o příchodu Alexandrově do Egypta. Neboť Syrie hraničí s Egyptem, a ti Feničané, jimž patří město Sidon, bydlí v Syrii.

117. Z těchto slov vysvítá též, ne nejasně, nýbrž zcela zřejmě, že epos „Kypria“ [74]) nepochází od Homera, nýbrž od někoho jiného. V Kypriech zajisté se praví, že Alexandros ze Sparty třetího dne s Helenou do Ilia připlul za pohodlného větru a tichého moře. Však básník Iliady praví, že byl, veda si Helenu domů, po moři zmítán. Než rozlučme se s Homerem a eposem kyprickým.

118. Když jsem se kněží tázal, zdali to lichá povídačka jest, co Řekové o ilických (troických) událostech vypravují, odvětili mi takto, pravíce, že to vědí z úst Menelaa samého. Přistáloť prý po únosu Heleny četné vojsko Řeků k teukrickým břehům, pomáhajíc Menelaovi; i vypravilo vystoupivši na sucho

*) Odyss. IV, 227—230.
**) Odyss. IV, 351.

a táborem se rozloživši, posly do Ilia, s nimiž prý i Menelaos šel. Vkročivše do města žádali poslové za vydání Heleny a pokladů, jež byl Alexandros unesl, a domáhali se zadostučinění za křivdu. Však Teukrové prý i tehdáž i později totéž tvrdili i s přísahou i bez přísahy, že není u nich ani Heleny ani vyžadovaných pokladů, nýbrž vše to že jest v Egyptu; pročež že by nebylo po právu, aby oni zadostučinění podali za to, co Proteus, král egyptský, v rukou má. Však Řekové domnívajíce se, že je za blázny mají, obléhal město, až ho posléze dobyli. Když pak města dobyvše Heleny nikde spatřiti nemohli, nýbrž tutouž zprávu, jako dříve, slyšeli, tu konečně uvěřili tomu, co se jim hned na počátku bylo řeklo, a vyslali Menelaa samého k Proteovi.

119. Menelaos pak přišed do Egypta a doplaviv se po řece vzhůru do Memfi, vypravoval vše, jak se bylo událo; i dostalo se mu znamenitých darů hostinských, vydána mu Helena, jež nebyla ničeho utrpěla, vydáno mu i všeliké jeho zboží. Navzdor těmto dobrodiním odměnil se Menelaos Egypťanům zločinem. Nebo když jej chystajícího se k odjezdu odporné větry zdržovaly a přestati nechtěly, použil zločinného prostředku; jav totiž dvě egyptská pacholata zabil je bohům v oběť. Když se skutek ten vyzradil, uprchl nenáviděn a pronásledován jsa s loďstvem svým do Libye. Kam se odtud obrátil, o tom nevěděli Egypťané ničeho. Těchto věcí znají prý, tvrdili Egypťané, jednu část z badání; ostatní pak události znají prý spolehlivě, jelikož se u nich samých sběhly.

120. Tak tedy vypravovali mi kněží Egypťanů, já pak s tím co o Heleně pravili, souhlasím toto na úvahu bera. Kdyby byla Helena v Iliu bývala, byla by zajisté se Řekům vydala, buď s volí Alexandra, buď mimo jeho vůli. Neboť nebyl zajisté ani Priamos tak velice zaslepen, ani členové jeho rodiny, že by byli

chtěli vlastních svých těl, dětí svých a města celého nasazovati, aby jen Alexandros s Helenou mohl žíti. A dejme tomu třebas, že by si byli z prvku to umínili, vždyť přicházeli i z ostatních Troů, kdykoli se s Řeky setkali, četní muži o život, i Priamovi samému zemřeli v boji dva neb tři neb i více synů, smí-li člověk z vypravování epických básníků nač uzavírati; i myslím, že by při takových událostech Priamos byl Helenu vydal, i kdyby sám ji byl měl za ženu, aby se jen svízelů jej tížících zhostil. K tomu všemu neměla ani vláda královská na Alexandra přejíti, tak že by byl za stáří Priamova snad on sám mohl rozhodovati; nýbrž po smrti Priamově měl Hektor, starší jsa Alexandra a mužnější, vládu zděditi; a jemu by zajisté nebylo slušelo, aby bratru vinníku vyhovoval, a to tím méně, any veliké pohromy i jej samého i všechny ostatní Troy stíhaly. Než jak mohli Helenu vydati, nemajíce jí? Však Řekové jim pravdu mluvícím nevěřili; a to se dle mého náhledu božským řízením tak dálo, aby dokona na záhubu přišli a aby se z nich lidem zjevno stalo, že velikým nespravedlivostem i veliké pokuty od bohů seslané v zápětí kráčejí. Tak jsem náhled svůj vyslovil.

Rhampsinitos (okolo r. 1270) = Ramses (III).

121. Po Proteovi dosáhl prý vlády *Rhampsinitos*, jenž na památku po sobě západní předsíní chrámu Hefaistova zůstavil a naproti němu dvě sochy, 25 loket vysoké, postavil, z nichž Egypťané onu, která na sever stojí, létem, druhou pak stojící na jih zimou nazývají. Oné soše, jež léto slove, koří se Egypťané a vše dobro jí prokazují, s druhou pak, zimou zvanou, právě naopak nakládají.

Tento král měl prý velikou hojnost stříbra, tak že nikdo z pozdějších králů nemohl jeho v tom ohledu předstihnouti, ba ani dost málo jemu se vyrovnati.

Chtěje pak poklady své na bezpečném místě uschovati, vystavěl prý kamennou síň, tím způsobem, že jedna stěna síně o zeď paláce se opírala. Však stavitel prý, zamýšleje zlé věci, toto usmyslil. Učinil totiž, že se jeden kámen ze zdi od dvou mužů, ba i od jednoho snadno dal vyníti. Když byla síň dostavena, uložil tam král své poklady. Po nějakém čase stavitel, jsa na umření, zavolal si syny své (měltč dvé synů) a vypravoval jim, že staraje se o ně, aby měli hojný všeho dostatek, při stavbě královské pokladnice lsti použil; i vylíčiv důkladně vše stran vynětí kamenu dal jim míry k tomu, dokládaje, že dokavad jich neztratí, budou pokladníci královských pokladů. Na to skonal, synové pak jeho neotáleli dlouho s pokusem, nýbrž šli v noci k paláci královskému a vypátravše onen kámen snadno jej vyňali a hojně pokladů vybrali.

Když pak král jednou síň otevřel, podivil se vida, že z nádob poklady ubrány jsou, však nevěděl, komu by vinu přičísti měl, any pečeti byly neporušeny a síň zavřena. Když pak po druhé a po třetí do síně vešel a vždy více pokladů se mu ubývati zdálo (nebo zloději neustávali od krádeže), učinil prý toto opatření. Dal smečky zhotoviti a nalékl je kolem nádob, v nichž se poklady nalezaly. Když pak krádcové opět jako dříve přišli a jeden z nich do vnitř vlezl, jakmile se k nádobě přiblížil, hned se lapil. Seznav, v jakém neštěstí postaven jest, volal bratra svého, vysvětlil mu, co se stalo a kázal mu, aby co nejrychleji tam vlezl a mu hlavu uřízl, aby, až by byl zde spatřen, zůstal nepoznán a nepřivedl i druhého s sebou v záhubu. Bratru se viděla tato rada dobrou býti, i uposlechl jeho a učinil tak, potom zastrčil opět kámen v díru a odešel s hlavou bratrovou domů.

Když král na úsvitě do síně vešel, strnul vida,

že tělo krádcovo bez hlavy v smečce vězí, síň pak že zcela neporušena jest a nikde ani vchodu ani díry není. I učinil, nevěda si jiné rady, toto opatření. Dal mrtvolu krádcovu na zdi pověsiti a postaviv zde strážce své kázal jim, aby toho, koho by plačícího neb bědujícího spatřili, jali a k němu přivedli. Když takto mrtvola na zdi visela, bolelo to matku velice i domlouvala živému synu svému a kázala mu, aby jakýmkoliv způsobem tělo bratrovo sňal a domů přinesl; i hrozila mu, jestliže by toho zanedbal, že sama půjde ke králi a udá, že on má poklady královy.

Když matka tak urputně na živého syna doléhala a nikterak si to od něho rozmluviti nedala, vymyslil prý si toto. Přistrojil několik oslů, naplnil několik měchů vínem a vložil je oslům na hřbet, potom je hnal před sebou. Když pak už blízko strážců mrtvoly pověšené byl, rozvázal dva neb tři cípy měchů. Tu vytékalo víno ven, on pak bil se s náramným křikem v čelo, jako by nevěděl, ku kterému oslu by se dříve měl obrátiti. Strážci pak, vidouce hojně vína vytékajícího, sběhli se k němu s nádobami a nabírali tekoucí víno, majíce to za vítaný zisk; onen pak hněvivě se tváře vadil se s nimi. Však když mu strážci domlouvali, tu se tvářil, jakoby se znenáhla chlácholil a od hněvu upouštěl; posléze uchýlil se s osly kus s cesty a upravoval měchy. Tu se rozpředl hovor a ten i onen s ním žerty tropil a jej rozesmál. I přidal jim ještě jeden měch. Tito pak lehli si, kde právě byli, na zem a chystali se k pití; i chtěli též jeho u sebe míti a pobádali jej, aby u nich zůstal a s nimi pil. Onen si dal posléze říci a zůstal. Když pak mu při pití přívětivě lichotili, přidal jim ještě jeden měch. Posléze se strážci, poživše přehojně vína, na mol opili a přemoženi spánkem usnuli tamže, kde pili; onen pak, když noc byla pokročila, sňal tělo bratrovo a všem strážcům na potupu vousy na pravé tváři

ostříhal[75]), potom mrtvolu na osly naložil a hnal domů, vyplniv takto rozkaz matčin.

Když se králi zvěstovalo, že mrtvola zlodějova ukradena byla, velice se horšil a chtěje stůj co stůj vypátrati, kdo se toho odvážil, učinil prý toto, co se mi nezdá věrohodným býti. Dalť prý dceru svou do bampejsu a nařídil, aby každého muže bez rozdílu k sobě připouštěla; však dříve než by jemu po vůli byla, měla každého nutiti, aby jí nejchytřejší a nejhříšnější skutek pověděl, jejž kdy za svého živobytí spáchal, toho pak, kdo by jí vypravoval, co se s oním zlodějem stalo, měla chopiti a nepropouštěti. Když pak dcera rozkaz otce svého plnila, tu zloděj, dovtípiv se, proč se to dálo, a hodlaje chytrostí krále předstihnouti, učinil toto. Uřízlť člověku nedávno zemřelému ruku u samého ramena a šel maje ji pod pláštěm k dceři královĕ; přišed k ní a tázán byv, jako ostatní, vypravoval, že nejhříšnější čin tehdáž spáchal, když bratru svému v pokladnici královĕ v smečce lapenému hlavu uřízl, nejchytřejší pak, když strážce opojiv mrtvolu bratrovu na zdi visící sňal. Tu se ona uslyševši to chtěla jeho chopiti; však krádce jí ruku mrtvoly podal, kterouž uchopila a pevně držela, domnívajíc se, že drží jeho samého ruku; on pak pustiv jí ruku mrtvoly utekl dveřmi ven.

Když se i toto králi bylo doneslo, žásl náramně nad lstivostí a odvážlivostí toho člověka; posléze pak rozeslal prý po všech městech lidi a kázal jim vyhlašovati, že chce onomu člověku, přijde-li mu sám na oči, prominouti a jej velice obdařiti. I dostavil prý se skutečně krádce onen, důvěřuje slovu královu, Rhampsinit pak divil se velice a dal mu právě onu dceru svou za ženu jakožto člověku na světě nejchytřejšímu; neboť jakož Egypťané všechny ostatní lidi předčí, tak že onen všechny Egypťany předstihl, pravil.

122. Potom prý tento král za živa sestoupil do podzemí a sice tam, kde dle mínění Řeků Hades jest; zde prý hrál s Demetří v kostky, při čemž jednak vyhrával, jednak prohrával[76]; i přišel prý opět nahoru obdařen od ní zlatým ručníkem. Na památku tohoto sestoupení a opětného návratu slaví prý Egypťané slavnost, již, jak i já vím, až podnes konají; však zdali z jiné příčiny, neb z této slavnost se koná, to nemohu říci. Při slavnosti této utkávají kněží za jediný den roucho, potom zavazují jednomu ze svého středu oči páskou a uvedše jej rouchem tím oděného na cestu do chrámu Demetřina vedoucí jdou sami zpět. Onoho pak kněze, majícího oči zavázané, vedou prý dva vlci*) do chrámu Demetřina, 20 honů od města vzdáleného, a titéž vlci prý jej i zpět z chrámu na totéž místo opět dovodí, odkud vyšel.

123. Však tomu, co Egypťané vypravují, nechať věří, komu se to věrohodným býti zdá; já skrze celé dílo tu zásadu mám vytčenu, že co se kde povídá, jak jsem to slyšel, zaznamenávám. V podzemí vládne prý, jak Egypťané vypravují, Demeter a Dionysos. Egypťané první i toto slovo vyřkli, že jest duše lidská nesmrtelná a že, když tělo hyne, vždy do jiného právě se rodícího zvířete přechází; když pak všechna zvířata i na zemi i v moři i ve vzduchu prošla, že vchází opět v některé lidské tělo právě zrozené; toto kolování těly zvířecími trvá prý tři tisíce let. — Učení toto hlásali někteří Řekové, jakoby od nich samých pocházelo, jedni dříve, druzí později: jejich jmena, ač je vím, předce zamlčuji.[77]

Cheops = Chufu (dle mylného podání Herodotova okolo r. 1260).

124. Až po krále Rhampsinita panovalo prý v Egyptě zcela dobré zřízení a velice prý Egypt

---

*) Zde = šakalové.

kvetl; však *Cheops*, jenž po něm[78]) králem se stal, uvrhl prý zemi v bídu všelikou. Nebo uzavřev všechny chrámy předně Egypťanům bránil oběti vzdávati, potom je nutil, aby všichni jemu pracovali. Jedněm bylo uloženo, aby z lomů v arabském pohoří balvany až k Nilu vlékli; jiným kázal, aby balvany tyto přes řeku po vorech přepravené přejímali a je k tak zvanému libyckému pohoří dováželi. I pracovalo střídavě desatero myriad (100.000) lidí vždy, po tři měsíce. Deset roků ztrávili dělníci stavěním silnice, po níž balvany vlékli; stavba této silnice není dle mého zdání mnohem nepatrnější dílo, než pyramida sama; neboť délka její jest pěti honů, šířka desíti sáhů, největší výška osmi sáhů; vystavěna jest z uhlazených kamenů s vrytými obrazy zvířecími. Tato stavba tedy i stavba podzemních komor v pahorku, na němž pyramidy stojí, trvala celé desítiletí; komory tyto vystavěl sobě za kryptu na umělém ostrově, jejž uvedením vastrže do vnitř utvořil.[79]) Dvacet roků trvala stavba pyramidy samé, jejíž každá strana osm plether dlouhá a rovněž tak vysoká jest; vystavěna jest z uhlazených a co nejlépe spojených balvanů, jichž nižádný není menší než třicet střevíců.

125. Stavěla se tato pyramida způsobem schodů, jež někteří i *krossy*, opět jiní *bómidy**) nazývají. Tak když ji byli nejprvé vystavěli, zdvíhali ostatní kameny stroji z krátkých klad zhotovenými, ze země na první (nejspodnější) pořadí schodů je zdvíhajíce; když se kámen sem vytáhl, kladl se na jiný stroj stojící na první řadě, odtud pak vytahoval se na druhou řadu jiným strojem; neboť kolik schodů, tolik bylo i strojů. Možná i že užívali jen jednoho k pře-

---

*) *Krossy* (krossai) vlastně = *cimbuří*, zde = schody. *Bómis* vůbec každé místo vyvýšené, na něž se vystupuje; zde = *stupeň*.

nešení způsobného stroje, jejž z jedné řady na druhou přenášeli, kdykoli kámen položili; neboť obojí způsob budiž vypsán, jak se vypisuje. Nejdříve tedy dohotovila se nejhořenější část pyramidy, po té dostavěli nejbližší části, posléze pak přízemní a nejspodnější části. Zaznamenáno jest egyptským písmem na pyramidě, mnoho-li peněz se vynaložilo na ředkve a cibule a česnek dělníkům; i pamatuji se dobře, co tlumočník přečítaje mi onen nápis pravil, že se za tyto věci 1600 stříbrných talentů*) zaplatilo. Je-li tomu tak, což teprva asi musilo se vynaložiti na železo, jímž dělníci pracovali a na celou ztravu i oděv jejich, jelikož k zhotovení oněch děl svrchu řečeného času**) třeba bylo a lámání balvanů, dovážení jich a kopání podzemního průlivu dle mého zdání též nemálo času stálo!

126. Cheops prý k takovému stupni nešlechetnosti dospěl, že nemaje už peněz vlastní dceru svou v hampejsu umístil a jí kázal jisté množství peněz vydělati; jak veliké, neřekli kněží. I sebrala prý peníze, jež byl otec určil; však mimo to umínila si i po sobě památku zůstaviti, i žádala prý každého, kdo k ní vešel, aby jí jeden kámen daroval. Z těchto kamenů vystavěna prý jest prostřední oněch tří pyramid, stojících před velikou pyramidou; každá strana její jest půldruhého plethra vzdélí.

Chefren = Šafra (dle myln. pod. Her. okolo r. 1210).

127. Cheops prý vládl 50 roků; po jeho smrti došel prý vlády jeho bratr *Chefren*. I tento počínal prý si ve všem jako onen a zbudoval též pyramidu, jež však rozměrů Cheopovy pyramidy nedosahovala (tuto pyramidu jsem i já změřil); zde není žádných

*) Asi 3,600.000 zlatých r. m.
**) V celku 30 roků (viz kap. 124).

podzemních komor; též nevchází do ní voda z Nilu, jako do oné, v nížto Nil vyzděnou chodbou ostrov obtéká, na němž prý Cheops leží. První spodní vrstvu zhotovil z pestrého aithiopického kamene, celou pak pyramidu, stojící na blízku veliké pyramidy, vystavěl o 40 střevíců nižší. Obě pyramidy stojí na témž pahorku, asi 100 střevíců vysokém. Vláda Chefrenova trvala prý 56 roků.

128. Za celé této doby stošestileté, jak Egypťané počítají, jevila prý se u nich všeliká neřest a chrámů zamčených neotevřelo se po celou tuto drahnou dobu. Těchto dvou králův nenávidí Egypťané tak velice, že jich hrubě ani jmenovati nechtí; ba i pyramidy tyto nazývají pyramidami filistinského pastýře[80]), jenž za této doby stáda svá v oněch krajinách pásl.

Mykerinos = Menkera (dle myln. pod. Her. okolo r. 1154). Episoda o Rhodopi.

129. Po Chefrenovi vládl prý Egyptem *Mykerinos*, syn Cheopův, jenž neměl zalíbení v prácích otcových, nýbrž chrámy otevřel a lidu dokona zmořenému dovoloval, aby si svých zaměstnání a obětí hleděl, a ze všech králů nejspravedlivější rozsudky vydával. Jej vychvalují Egypťané nade všechny předešlé krále pro toto počínání, že kromě správného rozsuzování i každému, kdo s vyneseným rozsudkem nespokojen byl, náhradu z vlastního svého jmění poskytoval a tím nevoli jeho ukojil. An se Mykerinos jemně k občanům choval a tak si počínal, začalo jeho neštěstí tím, že mu dcera, jedinké jeho dítě, zemřelo. On pak, velmi bolestně jsa pohromou, do níž upadl, jat a chtěje dceru skvostněji pochovati, než se obyčejně dálo, dal dutou dřevěnou krávu zhotoviti a pozlativ ji vložil do vnitř mrtvou dceru.

130. Tato kráva nebyla v zemi uložena, nýbrž

bylo ji ještě za mé doby viděti; stálať v městě Sai, v ozdobné komnatě královského hradu. U ní se každého dne všeliká kadidla pálí a každé noci hoří zde od večera do rána svítilna. Blízko této krávy jsou v jiné komnatě podobizny kuběn Mykerinových, jak kněži Saitští vypravovali. Stojíť zde dřevěné kolossy, asi dvacet počtem, představující nahé ženy[81]); kdo to má býti, o tom nemohu ničeho říci kromě toho, co se povídá.

131. Někteří vypravují stran této krávy a kolossů, že prý Mykerinos do své dcery se zamiloval a s ní vzdor jejímu zdráhání souložil. Když potom dcera z hoře sama sebe zardousila, dal prý ji otec v tuto krávu uložiti; ale matka její usekala prý služkám, jež dceru otci vydaly, ruce; tak prý nyní jejich podobizny totéž trpí, čeho služky samy za živa doznaly. Vše toto zdá se mi lichým žvástáním býti, zejmena pak to, co se o rukou kolossů vypravuje; neboť to jsme i my viděli, že jim ruce teprv časem odpadly, jež i za mé doby ještě u nohou ležící viděti bylo.

132. Kráva ona jest téměř celá nachovým rouchem pokryta; jen šíje a hlava její jeví se hodně tlustým zlatem pozlacena; mezi rohy jest kruh sluneční vyobrazen, ze zlata zhotovený. Kráva nestojí na nohou, nýbrž leží na kolenou a jest tak veliká, jako veliká živá kráva. Každoročně vynáší se jednou z komnaty ven. Když totiž Egypťané těla svá bijí ku poctě onoho boha, jejž při takové věci jmenovati se ostýchám, tu i krávu onu ven vynášejí. Říkáť se, že prý umírajíc otce Mykerina prosila, aby jednou do roka slunce směla uzříti.

133. Po smrti dceřině potkalo prý krále opět toto. Došlať prý z města Butoy věštba, že má ještě pouze šest roků žíti, sedmého pak zemříti. On pak nevoli z toho pocítiv vzkázal prý do věštírny bohu výčitku, předhazuje mu, že otec a ujec jeho, kteří

chrámy zavřeli a bohů nepamětlivi byli, ba i lidi hubili, dlouhý čas žili, on pak, jsa zbožným mužem, že má tak záhy zemříti. I došel jeho z věštírny opětný výrok, znějící, že právě proto bůh život jeho skracuje, že nečinil toho, co osudem bylo určeno; bylť prý usouzeno, že se Egyptu po 150 let má zle dařiti, což prý obadva králové před ním seznali, on pak ne. Uslyšev to dal Mykerinos, poněvadž beztoho k brzké smrti se viděl odsouzena, množství svítilen zhotoviti, rozžehoval je, kdykoli noc nastala, a pil a veselil se nepřestávaje ni ve dne ni v noci a těkaje i po nížinách i po stráních horních a vůbec všude, kde nejvhodnější místo k požívání rozkoší vypátral. Tak si počínal, aby se proměňováním noci v den z šestera roků stalo dvanáctero, chtěje dokázati, že věštba byla lživá.

134. I tento král zůstavil po sobě pyramidu[82]), mnohem menší otcovy pyramidy, po každé čtyr stran tři plethra bez dvaceti střevíců dlouhou, od pola z aithiopického kamene vystavěnou. O ní říkají někteří Řekové, že pochází od hetéry Rhodopi, — mylně to tvrdíce; ba mně se i zdá, že tvrdíce to ani nevědí, kdo Rhodopis byla; jinak by jí nepřičítali stavby takové pyramidy, na niž se takřka nesčíslné tisíce talentů vynaložily; kromě toho nevědí, že Rhodopis věkem kvetla za krále Amasisa, ne pak za tohoto krále. Věru mnoho let později než tito králové, kteří tyto pyramidy po sobě zůstavili, žila Rhodopis, rodem z Thrakie, otrokyně Iadmona, syna Hefaistopolisova, muže samického, spoluotrokyně bájepisce Aisopa. Nebo i tento patřil Iadmonovi, čehož nebylo právě nejnepatrnějším důkazem toto. Když totiž Delfičtí následkem bohověštby často vyhlášku učinili, kdo by za život Aisopův pokutu[83]) od nich vyzdvihnouti chtěl, tu se nikdo nevyskytl, leč syn Iadmonova syna, též jmenem Iadmon, jenž ji vyzdvihl. Býval tedy jistě i Aisopos otrokem Iadmonovým.

135. Rhodopis přišla do Egypta, byvši od Xantha, muže samického, tam přivežena. Přišedši tam, aby pánu svému peníze vydělávala, vykoupena za mnoho peněz od muže Mytilenského, Charaxa, syna Skamandronymova, bratra básnířky Sapfy[84]). Tak dosáhla Rhodopis svobody; i zůstala v Egyptu a že byla velmi půvabná, dobyla si jmění na Rhodopi dosti velikého, avšak ne takového, aby na takovou pyramidu dostačovalo. Desetinu jejího jmění může zajisté, kdokoliv chce, až podnes ještě viděti; i netřeba jí dle toho veliké jmění přičítati. Zachtělot se jí totiž památku po sobě v Řecku zůstaviti, zhotovením něčeho, co až potud nebylo od nikoho vynalezeno aniž chrámu věnováno, a poslati to darem do Delf na památku. I vynaložila desetinu jmění na zhotovení tolika železných rožňů, pokud peníze tyto postačovaly, a poslala je do Delf. Tyto jsou až podnes nahromaděny za oltářem, jejž Chijští věnovali, právě naproti samému chrámu.

Vůbec bývají hetéry v Naukrati půvabné; neboť tato, o níž se toto vypravuje, tak proslavena byla, že i všichni Řekové jmeno Rhodopino zvěděli; později pak zaznívalo v Řecku jmeno jiné hetéry, jež slula Archidike, o níž se však méně mluvilo než o oné. Charaxovi pak, když vykoupiv Rhodopi do Mytileny se vrátil, Sapfo v básni velmi lála. Však vypravování o Rhodopi už končím.

Asychis = Asuchu.

136. Po Mykerinovi, pravili kněží, že se stal králem Asychis, jenž prý k východu hledící předchrámí Hefaistovi zbudoval, daleko krásnější a věčší všech ostatních. Majíť sice všechna předchrámí vryté obrazy a na tisíce jiných památek; toto však jich má daleko nejvíce.

Za jeho vlády prý, když kolování peněz silně

vázlo, vydán byl zákon, že musí, kdokoli si chce peněz vypůjčiti, mrtvolu otce svého za rukojmě dáti; k zákonu tomu učiněn prý ještě dodatek tento, že má věřitel pánem krypty dlužníkovy býti a že dlužníkovi rukojmě podavšímu, nechce-li dluhu zaplatiti, za pokutu se ukládá, že se ani jemu samému ani kterémukoliv jinému zemřelému členu jeho rodiny nesmí ni v dědičné kryptě ni v kterékoliv jiné pohřbu dostati.

Chtěje pak dřívější krále egyptské předčiti zůstavil prý tento král pyramidu z cihel vystavěnou, na níž v kámen vryt jest nápis takto znějící: „Nepovrhuj mnou porovnávaje mne s kamennými pyramidami; neboť vynikám nad ně tak, jako Zeus nad ostatní bohy. Tyč spouštěli lidé na dno jezera a sbírali kusy bahna, jež na ní uvázly; z nich dělali cihly a takovým způsobem mne vystavěli.“ To prý tento král dokázal.

Anysis = Unas. Jej vypudil král aithiopský Sabakos = Šabak (750).

137. Po něm prý kraloval slepec jakýsi z města Anysi, jmenem Anysis. Za jeho vlády udeřili prý na Egypt četným vojskem Aithiopové a Sabakos,[85]) král Aithiopů *). I utekl prý slepec ten do bařin a král aithiopský vládl Egyptem padesát let, za kteréž doby takto si počínal. Kdykoli se někdo z Egypťanů něčím provinil, nemínil žádného usmrtiti, však dle velikosti provinění vynášel rozsudky, káže, aby každý vinník u toho města, z něhož pocházel, hlínu nahazoval; a tím se města ještě více vyvýšila. Poprvé vyvýšena

---

*) Velmi často klade Herodot pleonastickým způsobem i jmeno národa, i jmeno vládce tohoto národa vedlé sebe. Sr. I, 21 *„žádaje si s Thrasybulem a Miletskými příměří uzavříti.“*

byla za krále Sesostrisa od těch lidí, kteří strouhy vykopali; podruhé pak za vlády krále aithiopického; i stala se hodně vysoká. Však anaž se i jiná města v Egyptu vysokými stala, předce se dle mého zdání nejvíce vyvýšilo město Bubastis, kdež velmi památný chrám Bubasty stojí. Jsouť ovšem jiné chrámy věčší a nákladnější, než není žádného na pohled rozkošnějšího chrámu nad tento. Bohyně Bubasta pak jest po řecku Artemis.

138. Chrám její takto se má. Mimo vchod jest celé ostatní místo ostrovem; neboť vbíhají sem strouhy z Nilu, jež v sebe nesplývají; nýbrž obě sahají pouze až ku vchodu chrámu, obtékajíce jej jedna s té, druhá s druhé strany; každá má sto střevíců šířky a jest stromovím obstíněna. Předchrámí jest vzvýší deseti sáhů a šestiloketními památnými sochami ozdobeno. Chrám tento, jsoucí uprostřed města, vidí člověk kolkolem odevšad *pod* sebou. Nebo poněvadž město se vyvýšilo, chrámem pak od té doby co se vystavěl, ani se nehnulo, může se se všech stran naň dolů pohlížeti. Kolem něho běži zeď s vyrytými obrazy; uvnitř zdi jest háj převelikých stromů kolem chrámu, v tomto pak stojí socha bohyně. Šířka i délka chrámu jest jednoho honu. Ke vchodu jde cesta kameny dlážděná, asi tří honů vzdélí a čtyr plether vzšíří, středem náměstí na východ vedoucí. V pravo i v levo od této cesty k chrámu Hermovu vedoucí rostou nebetyčné stromy.

139. Posléze prý Egypťané krále aithiopského byli zproštěni tím, že měl ve snu toto vidění, které ho k útěku přimělo. Zdáloť se mu, že k němu muž nějaký přikročil a radil, aby svolav všechny kněze po celém Egyptu je v půly přeťal. Uzřev to vidění pravil prý, že jak se mu zdá, bůh toto pokušení naň sesílá, aby zhřešiv proti náboženství neštěstí buď od bohů buď od lidí doznal; i doložil že toho neučiní, a že

lhůta došla, která byla jeho vládě souzena a po jejímž vypršení měl se z Egypta vzdáliti. Bylyť mu už tehdáž, když ještě v Aithiopii dlel, věštírny, k nimž se Aithiopové obracejí, věštily, že mu souzeno padesát let v Egyptu kralovati. Když tedy tato lhůta docházela a jej kromě toho i vidění ve snu se mu zjevivší lekalo, vzdálil se Sabakos samochtě z Egypta.

140. Po odchodu krále aithiopského z Egypta vládl prý opět onen slepec opustiv bařiny, v nichž si z popele a hlíny ostrov utvořil a padesát roků žil. Kázal totiž Egypťanům, kteří k němu mimo vědomí krále docházeli, majíce mu střídavě potravu přinášeti, aby mu i popel darem přinášeli. Tohoto ostrova nebylo před Amyrtaiem[86]) nikomu lze vypátrati; anobrž déle sedmi set roků nebyli králové, již před Amyrtaiem žili, s to aby jej vynašli. Jmeno toho ostrovu jest *Elbo*, délka po každé straně desíti honů.

Sethos. Episoda.

141. Po něm kraloval kněz Hefaistův, jmenem *Sethos*, jenž neváže si hrubě bojovnické třídy Egypťanů nešetrně s ní nakládal, domnívaje se, že mu jí nikdy nebude třeba; mimo jiná pohanění vzal jim též pozemky, jež jim za dřívějších králů dány byly, a sice každému po dvanácti vybraných kusech. Než na to přitáhl Sanacharib, král Arabů a Assyřanů, s velikým vojskem na Egypt; když pak bojovníci Egypťanů nechtěli vlasti hájiti, vešel kněz, v nesnázi jsa postaven, do stánku chrámu, i toužil soše boha své bídy, že mu taká pohroma hrozí. Tak naříkajícího jal prý spánek i zdálo se mu ve snu, že k němu bůh přistoupil a jej těšil, že se mu při setkání s arabským vojskem nic nemilého nestane; sámť že mu pošle pomocníků. Tomuto snu důvěřuje sebral Egypťany, kteří chtěli jeho následovati a položil se tá-

borem v Pelusiu; nebo tudy vede cesta do Egypta. Nestál pak k němu nikdo z bojovníků, nýbrž jen kramáři a řemeslníci a prodavači. Když sem nepřátelé dorazili, tu množství polních myší[88]) za noční doby se přihrnuvši rozhryzlo jim touly a luky a řemenná držadla štítů, tak že když druhého dne nepřátelé bezbranní prchali, valně jich padlo. Pročež nyní v chrámě Hefaistově stojí kamenná socha tohoto krále, mající v ruce myš a nápisem toto hlásající: „Na mne hledě budiž člověče zbožným."

142. Až potud mi vypravovali Egypťané a jich kněží*), dokládajíce, že od prvního krále až do tohoto kněze Hefaistova, posledního všech posud jmenovaných králů, 341 lidských věků bylo, v nichž tolikéž arcikněží a králů žilo. Tři sta věků pak jest 10.000 roků; neboť tré lidských věků jest 100 roků. Ostatních 41 věků, které při těchto třech stech byly, dává 1340 roků.[89]) Za těchto 11.340 roků tedy nevzal prý nikdy žádný bůh lidské podoby na se. Než nejen dříve, nýbrž i později za ostatních králů nestalo prý se nic takového. V této době prý *slunce čtyrykrát ze svého sídla vycházelo***); kde nyní zapadá, odtud prý dvakrát vycházelo, a odkud nyní vychází, tu prý dvakráte zapadalo; a při tom prý se pranic nezměnilo ani v tom co země, ani v tom co řeka podává, ani v nemocech ani v úmrtí.

143. Co dříve Hekataiovi bájepisci předky své vypočítávajícímu a původ svůj v šestnáctém koleně od bohů odvozujícímu kněží Zeusa v Thebách učinili, to

---

*) T. j.: Co jsem až potud vypravoval, to jsem na základě podání Egypťanů vypravoval. Sr. začátek kap. 147.

**) Herodot si mylně výrok ten takto vykládá, že slunce za této doby čtyrykrát na rozličných místech vycházelo, t. j. že třikrát místo svého východu změnilo; kněží však naráželi slovy těmi na věc zcela jinou. Viz pozn. 90.

i mně, aniž bych jim byl rod svůj vykládal, učinili. Uvedše mne totiž do svatyně svatých, která značné velikosti jest, ukazovali a vypočítávali mně tolik dřevěných kolossů, kolik byli dříve arcikněží udali; nebo každý arcikněz staví sem ještě za živa podobiznu svou. I vypočítávali a ukazovali mně je kněží tím způsobem, že vždy vykládali, čí kdo byl syn, počínajíce podobiznou posléze zemřelého kněze a probírajíce je potom po pořádku, až mne se všemi seznámili. Jakož jim byl Hekataios předky své vypočítal a rod svůj v šestnáctém koleně od boha odvodil, tak oni naproti tomu při vypočítání arcikněží vykládali i původ jich, a sice proto, že mu nechtěli věřiti, že by člověk nějaký božského byl původu. I vykládali mu původ kněží takto. Pravili, že každý z těch kolossů jest *piromis* a že pošel od *piromisa*, až tím způsobem všech 345 kolossů prošli a o každém dokázali, že to jest piromis, syn piromisův, aniž by byli někomu z nich původ z boha neb heroa přičítali. *Piromis* pak znamená po řecku *muže počestného.* *)

144. Tak tedy o všech, jichž podobizny tam stály, hlásali, že jsou pouze piromisi a od bohů velikou mezerou odděleni; však před těmito smrtelníky že vládli Egyptem bozi, společně s lidmi žijíce, a z nich že byl vždy jeden vrchním vládcem; posléze prý kraloval Oros[91]), syn Osirisův, jenž Řekům Apollon slove; tento prý po svržení Tyfona byl posledním králem. Osiris pak jest po řecku Dionysos.

145. U Řeků platí Herakles a Dionysos a Pan za nejmladší bohy, však u Egypťanů má se Pan za nejstaršího boha, přislušejícího k osmeru tak zvaných prvých bohů, Herakles přisluší k dvanácteru bohů druhé řady, Dionysos k bohům třetí řady, kteří z dvanácti oněch bohů pošli. Kolik roků Egypťané od He-

---

*) *Pi-romi*, slovo egyptské = *muž* (*pi* jest artikul).

rakla až do krále Amasisa počítají, pověděno už svrchu*); od Pana pak počítají ještě delší dobu, od Dionysa nejkratší; však i mezi ním a Amasisem uplynulo prý 15.000 roků. A to, dokládají Egypťané, že dojista vědí, jelikož se u nich vždy roky počítaly a zapisovaly. Však od Dionysa, o němž že ze Semely, dcery Kadmovy se zrodil, se povídá, uplynulo až posud asi 1600 roků; od Herakla, syna Alkmenina, asi 900 roků; od Pana, syna Penelopina (nebo dle vypravování Řeků pochází od Penelopy a Herma) uplynulo méně časů, než od troické války, totiž asi 800 roků.

146. Z těchto dvou podání nechať se přidrží každý onoho, které se mu věrohodnějším býti uvidí; já jsem o tom své mínění už vyložil.**) Kdyby byli jak Herakles, syn Amfitryonův, taktéž i Dionysos, syn Semelin, a Pan, syn Penelopin, v Řecku žili a sestárli, tož by se dalo říci, že i tito pouzí lidé byli a jmena oněch starších bohů měli. Však Řekové vypravují o Dionysovi, že Zeus jej, jakmile se narodil, do svého boku zašil a do Nysy, města aithiopského, za Egyptem ležícího, přenesl; a o Panovi nejsou s to aby pověděli, kam se po narození svém poděl. Pročež patrno jest mi, že Řekové později jmena těchto bohů zvěděli než ostatních; i kladou původ jich v tu dobu, kdy se o nich dověděli.

Pospolitá vláda dvanácti králů. Labyrint. Jezero Moirisovo.

147. To***) tedy vypravují pouze Egypťané sami. Co jiní lidé a Egypťané srovnávajíce se s jinými o událostech v této zemi vypravují, to hodlám nyní sděliti; budeť v tom i leccos, čeho jsem sám

*) Viz konec kap. 43.
**) Viz kap. 43—49 a 52.
***) Totiž to, co Herodot v kap. 99—146 sděluje.

byl očitým svědkem. Osvobození došedše ustanovili si Egypťané po vládě kněze Hefaistova (nebo nebylo jim nikdy lze bez krále žíti) dvanáctero králů, rozdělivše celý Egypt na dvanáctero částí. Tito spojivše se vespolnou ženitbou kralovali vytknuvše si za zákon, že nebudou se vespol vlády zbavovati aniž o to státi, aby jeden více měl než druhý, nýbrž že budou co nejúžeji přátelstvím spojeni. Tato ustanovení si vytkli a horlivě jich dbali, poněvadž jim hned z počátku, když se ve vládu uvázali, věštba byla dána, že onen z nich, jenž by v chrámě Hefaistově z měděné misky libaci vzdal, veškerým Egyptem bude vlásti. Scházívaliť se všichni králové do všech chrámův.

148. Vidělo se jim též společnou památku po sobě zůstaviti i vystavěli, ano se jim tak bylo vidělo, labyrint[92]) malý kus cesty za jezerem Moirisovým téměř u samého tak zvaného města krokodilů. Tato stavba, již jsem sám viděl, zhola převyšuje všeliké vylíčení; nebo kdyby někdo všechny hradby a budovy Reků spočítal, jevilo by se, že dohromady méně práce a nákladu stály než labyrint sám o sobě, ač i chrám v Efesu a na ostrově Samu památný jest. Ovšem i pyramidy předstihují vylíčení a každá z nich stojí za mnoho velikých staveb řeckých; než labyrint i pyramidy předstihuje. Má dvanáctero krytých dvorů, jichž brány proti sobě stojí, a sice šestero k severu, šestero k jihu obrácených a souvisících; jediná zeď je vně obkličuje. Komnaty jsou zde dvojí, jedny podzemní, druhé přízemní, nad oněmi stojící; obojích jest po 1500, všech dohromady 3000. Přízemní komnaty jsme sami viděli a prošli, i mluvíme o nich z očité zkušenosti; podzemních jsem seznal pouze z hovoru; nechtěli mi jich nikterak dozorci egyptští okázati, pravíce, že tu jsou krypty králův, již původně tento labyrint založili, a posvátných krokodilů. Tak tedy o podzemních komnatách

jen sdělujeme co jsme uslyšeli; však hořejší komnaty, dílo to takřka nadlidské, viděli jsme sami. Vzbudilyť ve mně nesmírné podivení průchody z jedné komnaty do druhé vedoucí a přerozmanité křivolaké chodby táhnoucí se všemi dvory, an jsem z dvora přicházel do komnat a z komnat do kobek, z kobek do jiných komnat a z komnat opět do jiných dvorů. Strop jest všude z kamenů, rovněž jako stěny; tyto pak jsou plny vrytých obrazů. Každý dvůr jest z bílého, co nejlépe spojeného kamene a sloupořadím obklíčen; u samého pak úhlu, kde labyrint přestává, stojí čtyřicetisáhová pyramida s velikými vrytými obrazy zvířat; do vnitř pyramidy jest pod zemí chodba učiněna.

149. Však ač labyrint takové ohromnosti jest, předce ještě věčší udivení vzbuzuje tak zvané Moirisovo jezero[93]), u něhož tento labyrint založen jest; okolek jezera jest tří tisíců šesti set honů nebo šedesáti schoinů, což se právě rovná délce pobřeží egyptského; vzdélí táhne se od severu k jihu, a na nejhlubším místě jest vzhloubí padesáti sáhů. Že rukou lidskou zřízeno a vykopáno jest, leží na bíledni; neboť asi uprostřed jezera stojí dvě pyramidy, obě padesát sáhů nad vodu vyčnívající a tolikéž sáhů do hlubiny jdoucí; na obou jest kamenný kolos, na stolci sedící. Jsou tedy tyto pyramidy 100 sáhů vysoké; 100 sáhů pak jest právě tolik co jeden hon o šesti plethrech, počítá-li se na sáh šest stop neb čtvero loktů a na stopu čtyry dlaně neb na loket šest dlaní. Voda jezera není jeho vlastní voda (nebo právě zde jest Egypt náramně chudý na vodu), nýbrž odvedena jest sem z Nilu průlivem; po šest měsíců vtéká voda do jezera, po šest měsíců pak opět odtéká do Nilu. Kdykoli odtéká voda, poskytuje jezero po těchto šest měsíců den jako den královskému domu jeden talent stříbra co výtěžek z ulovených ryb; kdy-

koli pak voda do jezera vtéká, každého dne 20 min. *)

150. Lidé tamější pravili, že jezero toto pod zemí se vlévá do libycké Syrty, táhnouc se směrem západním do středozemí podlé pohoří za městem Memfí ležícího. Jelikož jsem pak nikde žádné hlíny neviděl, jež předce při kopání jezera se vyházeti musila, tázal jsem se, ano mně to na mysli leželo, nejbližších obyvatelů, kam se vykopaná hlína poděla. Tito pak mně okázali, kam se vynesla a snadno mne k víře přivedli; neboť jsem věděl, že se něco podobného i v Ninivi, městě assyrském, stalo. Umínilit si kdysi zloději veliké a v pokladnici podzemní uschované poklady Sardanapala, krále ninivského, vynositi; i jali se počínajíce u svých domů, směrem ku královskému hradu pod zemí kopati, hlínu pak vyházenou za noční doby v řeku Tigris, podlé Ninive tekoucí, vynášeli, až dokonali, co chtěli. Totéž slyšel jsem, že se i při kopání jezera v Egyptu stalo, leč že se to nedálo za noční doby, nýbrž za dne. Vykopávajíce totiž hlínu nosili ji Egypťané do Nilu; tento pak ovšem vházenou hlínu, jak se bylo nadíti, rozptýlil. Tak prý se vykopání tohoto jezera dálo.

Jakým způsobem Psammetichos (Psemtek) nadvlády došel (670—616).

151. Dvanáctero oněch králů zachovávalo spravedlnost. Když pak jednou v chrámě Hefaistově obětovali a posledního dne svátečního libaci vzdáti hodlali, přinesl jim arcikněz zlaté misky, jimiž libaci vzdávali, však zmýliv se v počtu přinesl jich toliko jedenáct pro dvanáctero králů. Tu když Psammetich poslední v řadě stoje, misky neměl, sňal přílbu svou,

---

*) Talent stříbra = 2250 zlatých, 20 min = 750 zl. r. m.

která byla měděná*), nastavil ji a liboval. I ostatní králové nosili všichni přílby a měli je tehdáž na hlavě. Psammetich nastavil ovšem přílbu, aniž by byl při tom lstivého úmyslu měl, však oněm v srdci utkvělo, co Psammetich učinil a co jim bylo věštěno, totiž že ten, kdo by měděnou miskou liboval, samojediný má v Egyptu kralovati. Rozpomenuvše se na věštbu neumínili si sice Psammeticha usmrtiti, jelikož skoumajíce seznali, že toho zúmyslně neučinil, vidělo se jim však jemu největší část moci odníti, jej do bařin vyhnati a zakázati, by z bařin nevycházel a ostatních částí Egypta nenavštěvoval.

152. Tento Psammetich byl za dřívější doby před králem aithiopickým Sabakem, jenž jeho otce Nekoa usmrtil, do Syrie prchl; když pak Sabakos následkem vidění ve snu se mu zjevivšího se vzdálil, zavolali jej onino Egypťané, již v kraji saitském obývají, zpět; potom jej kralujícího opět potkalo, že jej k vůli přílbě oněch jedenáctero králů do bařin vyhnalo. Tu onen věda, že mu od nich velice ublíženo, umínil si pomstíti se nad těmi, kteří jej vyhnali; i vypravil posly do města Butoy do chrámu Letoina, kdežto jest nejspolehlivější věštírna Egypťanů; tu mu dána věštba, že mu od moře přijde pomsta zjevením se měděných mužů. I rozhostila se v něm silná nedůvěra, že by mu mohli měděnί muži na pomoc přispěti; však když nedlouhá doba uplynula, přihodilo se mužům ionickým a karickým, již za loupeží byli vypluli, že je vítr k Egyptu zahnal. Když pak na pevninu vstoupili jsouce mědí ozbrojeni, přichvátal někdo z Egypťanů k Psammetichovi do bařin a, jelikož dříve nikdy mužů mědí ozbrojených nebyl spatřil, zvěstoval mu, že měděnί muži od moře přišlí krajinu plení. Tu

*) Zúmyslně přidává Herodot slova *„která byla měděná“* vzhledem k věštbě v kap. 147 sdělené.

seznal Psammetich, že se věštba naplňuje, i nakládal s nimi přátelsky a přemluvil je slibováním veliké odměny, aby při něm stáli. Když je přemluvil, porazil pomocí oněch Egypťanů, kteří se dobrovolně k němu přidali, a ve spolku se svými spojenci ostatní krále.

153. Zmocniv se celého Egypta zbudoval Psammetich Hefaistovi k jihu hledící předchrámí v Memfi a vystavěl naproti předchrámí Apisovi dvůr, kolkolem sloupořadím obklíčený a vyrytých obrazů plný, v němž se Apis, kdykoli se vyskytne, krmí. Místo pilířů podpírají dvůr tento dvanáctiloketní kolossy. Apis pak jest po řecku Epafos.

154. Pomocníkům svým, Ionům a Karům, vykázal Psammetich k obývání krajiny, po obojím břehu Nilu naproti sobě ležící, jimž dáno jmeno *Tábory*. Tyto krajiny jim tedy darem dal i splnil jim též vše ostatní, co byl slíbil. I několik chlapců egyptských k nim poslal, jižto by se řeckému jazyku přiučili; od těchto pocházejí nynější tlumočníci egyptští.

Ionové a Karové obývali v těchto krajích drahně časů; ležíť pak kraje ty u moře o něco níže města Bubasty podlé tak zvaného pelusického ramene Nilu. Později je král Amasis odtud přestěhoval a v Memfi usadil, aby byli tělesnou jeho stráží proti Egypťanům. Od těchto osadníků řeckých víme my Řekové, obcujíce s nimi, vše s jistotou, počínaje králem Psammetichem, co se tehdáž i později v Egyptě přihodilo; byliť to první cizojazyční lidé, kteří se v Egyptě usadili. V oněch místech, z nichž se později přestěhovali, bylo až po mou dobu stanoviště lodí*) a zbořeniště lidských obydlí viděti. — Tak se tedy Psammetich Egypta zmocnil.

---

*) Řecké slovo ὁλκός vlastně = *tažiště*, t. j. místo na suché zemi, kam se lodi vytahovaly; nebo Řekové po vykonané plavbě nenechávali lodí na moři, nýbrž dopravovali je na sucho, kdež stály, až jich opět bylo třeba.

Episoda o chrámě Letoině a ostrovu Chemmi.

155. O egyptské věštírně jsem se už často zmínil, i promluvím nyní šíře o ní, anaž toho hodna jest. Věštírna tato jest bohyni Letoi zasvěcena a založena v městě velikém u tak zvaného sebennytického ramene Nilu, kudy se od moře do vnitř země pluje; město toto, kdež věštírna jest, slove Buto, jak jsem už svrchu pověděl. Zde jest i chrám Apollona a Artemidy. Chrám Letoin pak, v němž se věštírna nalezá, jest sám o sobě veliký, a předsíní jeho dosahuje výšky desíti sáhů. Však ze všeho, co se zde jeví, bylo mi za největší podivení to, co teď povím. Jestiť v tomto posvátném okresu zbudován chrám Letoin z jediného balvanu vzvýší i vzdélí, a všechny čtyry stěny jsou stejné, každá jest čtyřicet loket vysoká i dlouhá; též strop jest z jediného kamene, majícího čtyrloketní římsu.

156. Tento chrám jest tedy ze všeho, co mně v tomto posvátném okresu lze bylo viděti, nejpodivuhodnější, po něm pak ostrov Chemmis slovoucí, jenž v hlubokém a širokém jezeře u svatyně butoiské leží a o němž Egypťané tvrdí, že to jest plovoucí ostrov. [94]) Sám jsem ho ovšem neviděl ani plovati ani sebou hýbati, i žasl jsem slyše, že opravdu tento ostrov pohyblivým jest. Na něm stojí veliký chrám Apollonův a zřízeny jsou trojí oltáře, i rostou zde četné palmy a jiné stromy i plodné i plané.

K dotvrzení toho, že ostrov tento pluje, dokládají Egypťané, že na ostrově tomto, jenž dříve nebyl plovoucím, Leto, patřící k prvým osmi bohům a bydlící v Butoi, kdež i věštírna její nyní jest, Apollona, od Isi k uschování převzatého ukryla a v bezpečnost uvedla, tehdáž když Tyfon všude po něm slídě tam přišel, chtěje syna Osirisova vypátrati. Apollon a Artemis byli prý děti Dionysa a Isidy, Leto pak jich

pěstounka a ochránkyně. Po egyptsku slove Apollon Horos, Demeter Isis, Artemis Bubastis. (Z této pověsti a z nižádné jiné čerpal Aischylos, syn Euforionův, co ihned sdělím, liše se tím od všech dřívějších básníků; pravil zajisté kdesi, že jest Artemis dcera Demetřina). Z této příčiny prý se, jak Egypťané vypravují, stal onen ostrov plovoucím.

157. Psammetich vládl Egyptem 54 roků, z nichž 29 strávil obléháním Azotu,[95]) velikého města v Syrii, až ho posléze dobyl. Toto město ze všech nám známých nejdelší přestálo obležení.

Nekos = Nechao (616—600).

158. Psammetichův pak syn a nástupce byl *Nekos*, jenž se první[96]) pokusil o průplav k červenému moři vedoucí, jejž později Dareios perský dokončil. Délka průplavu jest čtyr dní plavby, šířka pak taková, že mohou vedle sebe spolu dvě triery, jsouce vesly hnány, plouti. Voda se do něho odvedla z Nilu, a sice nedaleko za městem Bubastou u Patumu,[97]) města arabského; druhým pak koncem vybíhá průplav do červeného moře. Nejdříve kopáno v oné části egyptské roviny, která s Arabií hraničí; s touto rovinou se stýká opodále*) pohoří k Memfi se táhnoucí, v němž jsou kamenné lomy. Právě podlé paty tohoto pohoří veden jest onen průplav od západu k východu, potom se táhne skalnatou úžlabinou, uchyluje se od pohoří k poledni a jihu**) a vniká do chobotu arabského. Nejkratší a nejrovnější cesta od moře severního***) k jižnímu, jež i červeným mořem sluje, totiž od kasického pohoří, dělícího Egypt od Syrie, až k arabickému chobotu jest vzdélí právě tisíce honů. Tato cesta jest nejkratší; však průplav jest mnohem

*) T. j. jihovýchodně. **) Pleonasmus u Herodota často se naskytující. ***) T. j. středozemního.

delší, jelikož jest křivolaký. Při kopání jeho za krále Nekoa zahynulo 12 myriad (120.000) lidí.*) Však uprostřed kopání ustál Nekos; překazilať další práci věštba jemu daná, jež v ten smysl zněla, že *král pracuje pro barbara.* Barbary totiž slovou Egypťanům všichni, kdož nemají stejného s nimi jazyka.

159. Přerušiv kopání průplavu dal se Nekos do válečných tažení; i stavěly se triery dílem pro severní moře, dílem u arabického chobotu pro jižní moře, jichž stanoviště až posud viděti lze; lodí těchto užíval Nekos, kdykoli toho bylo třeba. Po suchu pak táhl na Syřany[98]) a setkav se s nimi u Magdolu porazil je, po bitvě pak dobyl Kadyty, velikého města v Syrii. Oděv svůj, v němž toto vykonal, věnoval Apollonovi, poslav jej do Branchid v Miletsku. Po šestnáctiletém panování zemřel a zůstavil vládu synu svému Psammisovi.

Psammis (600—594).

160. K tomuto *Psammisovi* přišli za jeho vlády nad Egyptem poslové Elických, honosíce se, že mezi všemi lidmi nejspravedlivěji a nejkrásněji zařídili závod v Olympii a domnívajíce se, že by ani Egypťané, nejmoudřejší to lidé, nemohli ničeho vynajíti, čeho by oni sami už neměli. Když pak přišedše do Egypta zvěstovali k vůli čemu přišli, tu svolal tento král ony Egypťany, již platili za nejmoudřejší. I slyšeli tito shromáždivše se od Elických všechna ustanovení jejich týkající se závodu. Na to poslové vylíčivše vše doložili, že přicházejí k Egypťanům, aby se od nich přiučili, jestliže by oni s to byli, aby něco řádnějšího vynašli. Tito pak uradivše se vespol tázali se Elických, zdali i jejich spoluobčané se v závodu zúčastňují. I odvětili jim, že každému i jejich občanů i

*) Totiž palčivým vedrem slunečním.

ostatních Řeků lze se v závod pustiti, komukoliv se toho zachce. Na to prohlásili Egyťané, že tímto zařízením dokona se minuli se spravedlností; neboť nelze prý jim zajisté nijak nestáti při spoluobčanu zápasícím a neukřivditi cizinci; jestliže tedy spravedlivé zřízení zavésti hodlají a k vůli tomu do Egypta přišli, tož nechať prý závod onen pouze pro cizince ustanoví a Elickým volnost zúčastnění-se odejmou. Takovou radu dali Egyťané Elickým.

Apries = Hofra (594—569).

161. Po Psammisovi, jenž pouze šest roků Egyptem vládl a po tažení do Aithiopie podniknutém ihned zemřel, zdědil vládu syn jeho *Apries*,[99]) jenž šťastnějším byl všech králů dřívějších, vyjma Psammeticha, jeho praděda, po celých 25 roků, v nichž na Sidon vojskem udeřil a s tyrickým králem bitvu na moři svedl. Však když jej neštěstí zastihnouti mělo, zastihlo jej z té příčiny, kterou šíře v libyckých dějinách*) vylíčím, prozatím pak jen stručně podotknu. Apries totiž, vyslav vojsko proti Kyrenajským, náramnou utrpěl porážku; Egypťané pak horšíce se z toho odpadli jeho, jelikož se domnívali, že Apries zúmyslně uvrhl vojsko v očividné neštěstí, aby zahynulo, on pak aby ostatními Egypťany tím bezpečněji mohl vládnouti. Tím rozhořčeni jsouce odpadli i ti, kteří se vrátili, i přátelé zemřelých okamžitě.

162. Zvěděv to vyslal k nim Apries Amasisa, aby je domluvou uchlácholil. Však když tento přišed k nim je konejšil a jim domlouval, aby toho nečinili, vsadil mu někdo z Egypťanů, přistoupiv k němu ze zadu, přílbu na hlavu a vsázeje ji pravil, že mu ji jakož králi na hlavu vsází. Jemu pak zajisté nebylo to proti mysli, jak ihned dokázal. Nebo jakmile si

*(Viz IV, 159.

jej povstalci králem zvolili, chystal se na Apria táhnouti. Zvěděv to vyslal k němu Apries ze své družiny muže váženého, jmenem Patarbemisa, s rozkazem, aby mu Amasisa živého přivedl. Když pak Patarbemis přišed tam Amasisa vyzýval, aby s ním šel, podzvihl Amasis, který právě na koni seděl, stehno a pustil vítr i řekl, aby toto Apriovi přinesl. Patarbemis mu nicméně domlouval, aby se ku králi dostavil, jelikož jej obesílá; však onen odvětil, že už dávno se k tomu chystá a že Apries nebude s ním nespokojen; neboť nejen že sám přijde, nýbrž že přivede i jiné s sebou. Patarbemis nemohl z těchto slov nepoznati jeho záměru i vida jej se chystajícího odešel na kvap, chtěje králi co nejrychleji oznámiti co se děje. Však když k Apriovi přišel Amasisa s sebou neveda, dal mu král, náramně jsa rozjitřen, beze všeho rozmýšlení uši a nos uřezati. Ostatní Egypťané pak, kteří ještě při něm stáli, vidouce, že nejváženější z nich tak hanebné potupy doznal, přidali se ani chvíli nemeškajíce k povstalcům a vzdali se Amasisovi.

163. Zvěděv i toto svolal Apries žoldnéře své v zbraň a táhl Egypťanům vstříc. Mělť u sebe 30.000 karických i ionických žoldnéřů; hrad pak jeho, jenž veliký a podivuhodný byl, stál v městě Sai. I táhli bojovníci Apriovi na Egypťany, bojovníci pak Amasisovi na cizince; když pak obě vojska k městu Momemfi[100]) dorazila, hodlala se o sebe vespolně pokusiti.

Episoda o třídách Egypťanů, zejmena o vojínech.

164. Egypťané dělí se na sedmero tříd (kast); jedni slovou kněží, jiní bojovníci, jiní skotáci, jiní prasáci, jiní kramáři, jiní tlumočníci, jiní kormidelníci.[101]) Tolikero tříd jest v Egyptě a jmena jejich odvozena jsou od zaměstnání, jež jim přísluší. Bojovníci slovou Kalasiriové a Hermotybiové a pocházejí z těchto krajů (neboť celý Egypt rozdělen jest na

kraje). Kraje Hemotybiů jsou: Busiritský, Saitský, Chemmitský, Papremitský, ostrov Prosopitis, polovice okresu Natho.

165. Z těchto krajů pocházejí Hermotybiové, jichž jest šestnáct myriad (160.000), kdykoli jich počet nejvyššího stupně dosáhne. Nikdo z nich neučí se nijakému řemeslu, nýbrž jsou jen k boji určeni.

166. Kraje Kalasiriů jsou tyto: Thebský, Bubastitský, Afthitský, Tanitský, Mendesický, Sebennytský, Athribitský, Farbaithitský, Thmuitský, Onufitský, Anysický, Myekforitský. Tento poslední kraj leží na ostrově naproti městu Bubastě. Tyto jsou kraje Kalasiriů, jichž počet, když největší jest, pětadvacet myriad (250.000) obnáší. Ani tito nesmějí žádného řemesla provozovati, nýbrž zanášejí se pouze vojenstvím, jež syn po otci dědí.

167. Zdali Řekové i této věci od Egypťanů se přiučili, nemohu s jistotou rozhodnouti, vida, že i Thrakové a Skythové a Peršané a Lydové, vůbec téměř všichni barbarové ty, kteří se řemeslům učí a jich potomky níže ostatních občanů pokládají, ty pak, kteří se řemesel vzdalují, za urozené mají a zvláště ty, kteří k boji jsou určeni. Navykli tomu všichni Řekové, nejvíce Lakedaimonští, nejméně pak opovrhují Korinthští řemeslníky.

168. Mělať tato třída jediná mezi všemi Egypťany, vyjímaje kněží, tuto zvláštní výhodu; každý bojovník měl dvanáctero vybraných pozemků, prostých všech poplatků. Pozemek má sto egyptských loket vzdélí i vzšíří, egyptský loket pak jest roven samickému.[102]) To bylo každému vykázáno k stálému požitku. Této výhody však požívali střídavě a ne vždy titéž. Tisíc Kalasiriů a tolikéž Hermotybiů bylo vždy tělesnou stráží královou. Každému z nich dostávalo se kromě pozemků každodenně pěti min pe-

čiva, dvou min hovězího masa, čtyr žejdlíků vína. To se dávalo těm, kteří právě tělesnými strážníky byli.

Apries zbaven vlády.

169. Když byli Apries s žoldnéři a Amasis se všemi Egypťany k městu Momemfi dorazili, svedli bitvu. Žoldnéři ovšem statně bojovali, než jsouce počtem mnohem slabší utrpěli porážku. Však Apriovo mínění prý bylo, že by ho ani nižádný bůh nemohl vlády zbaviti; tak nezvratně zdála se mu vláda jeho založena býti. Než tehdáž při setkání utrpěl porážku a odveden v zajetí do města Sai a sice do paláce, jenž dříve jeho vlastním obydlím, tehdáž pak už Amasisovým hradem byl. Zde žil po nějakou dobu na hradě a Amasis s ním šetrně nakládal; však posléze, když Egypťané reptali, že nejedná po právu živě svého i jejich úhlavního nepřítele, vydal Apria Egypťanům. Tito jej zardousili a potom v kryptě předků jeho pochovali. Krypta tato jest v chrámě Atheny, právě u samého stánku bohyně, na levo od vchodu. Uvnitř tohoto chrámu pochovávali Saité všechny krále z tohoto kraje pocházející; neboť i Amasisův hrob jest zde, ovšem více opodál stánku, než hrob Apriův a hroby jeho předků, avšak předce v síni svatyně. Jestiť zde veliká kobka kamenná a ozdobená sloupy, palmy představujícími, jakož i všelikou jinou nádherou; uvnitř kobky stojí dvojitá brána, kterouž se do krypty vchází.

170. Jsou pak dále v Sai v svatyni *) Atheny i

---

*) *Svatyně* (*ἱρόν*) má širší význam než *chrám* (*νηός*); svatyně = všeliké posvátné budovy, jichžto ovšem hlavní, však předce jen *jedna* čast jest chrám. Ještě užší význam má *μεγαρον*, nejhlavnější část chrámu (stánek, v němž socha božská stojí, svatyně svatých). Nejširší pak význam má *τέμενος* = celý posvátný okršlek se vším, co na něm stojí.

hroby onoho,*) jehož jmeno v takové věci vysloviti za hřích bych si pokládal; hroby tyto jsou za chrámem, podlé celé stěny Atheniny.**) Též stojí v posvátném okršlku veliké kamenné obelisky; s nimi sousedí jezero kamennou hrází obklíčené a kolkolem krásně upravené; velikost jeho jest, jak se mně zdálo, taková, jako tak zvaného kulatého jezera na ostrově Delu.

171. V tomto jezeře provozuje se za noční doby napodobení osudů jeho,*) jež Egypťané nazývají mysterie. Však ač mnoho o tom vím, co se při tom děje, budiž předce mlčení zachováno. I slavnosti Demetřiny, kterou Řekové *thesmoforie*[103]) jmenují, budiž mlčením pominuto, leč co o ní sděliti hříchem není. Dcery Danaovy byly to, jež slavnost tuto z Egypta vynesly a pelasgické ženy jí vyučily; když pak později veškeří Peloponnesští od Dorických vypuzeni byli, zanikla i tato slavnost; Arkadové však, kteří jediní všech Peloponnesských v sídlech svých zůstali a vyhnáni nebyli, zachovali ji až podnes.

Amasis = Aahmes (569—526).

172. Když byl Apries svržen, kraloval *Amasis*, rodilý z kraje saitského z města, jež slove Siuf. Z prvku jím Egypťané opovrhovali a nehrubě si jeho vážili, jelikož dříve sprostým člověkem býval a z neslavného rodu pocházel; však později si je chytrostí naklonil, ne nerozumností.***) Měltě nesčíslně skvostů, mezi nimi i zlaté umyvadlo, v němž si Amasis sám a všichni jeho hodovníci nohy umývali. To dal roztlouci a z něho sochu božskou zhotoviti, již na nej-

*) T. j. Osirisa.

**) Brachylogie (skrácení), jíž se v řečtině nesčíslněkrát užívá = podlé celé stěny *chrámu Athenina.*

***) T. j. způsob, kterým si Egypťany naklonil, nebyl zajisté nerozumný, nýbrž chytrý.

vhodnějším místě města postavil. Egypťané pak navštěvujíce sochu velikou jí vzdávali úctu. Seznav počínání Egypťanů svolal je a sdělil jim, že socha z umyvadla zhotovena jest, do něhož druhdy Egypťané dávívali a močívali a v němž si nohy umývali; teď však že je velice ctí. I vece, že se jemu podobně vedlo, jako umyvadlu; byť i byl dříve sprostým člověkem býval, však nyní že jest jejich králem. I žádal, aby jej ctili a oň dbali. Takovým způsobem si naklonil Egypťany, že byli ochotni sloužiti jemu.

173. Zaměstnání svá takto měl rozvržena. Od úsvitu až do té doby, kdy na náměstí hlučno bývá, *) vyřizoval pilně běžné záležitosti; potom pil a hodovníky škádlil a byl lehkomyslný a žertovný. Mrzíce se z toho kárali jej přátelé jeho takto pravíce: „Ne dobře, ó králi, spravuješ sama sebe, spouštěje se do přílišných titěrek; tobě by slušelo, abys na trůnu slavném slavně sedě po celý den záležitosti vyřizoval. Tak by Egypťané věděli, že veliký muž jimi vládne a těšil bys se lepší pověsti; však teď nekonáš věcí královských.“ Amasis pak odvětil jim takto: „Ti, kdož luky mají, napínají je, když jich hodlají užívati; když pak jich užili, povolují jim; neboť kdyby povždy měly napnuty býti, praskly by, tak že by, když by třeba bylo, nemohli jich užíti. Tak se i člověk má. Kdyby chtěl povždy vážnými pracemi se namáhati a nepovoloval sobě střídavě žertováním, stal by se povlovně buď bláznem buď tupcem. Věda toto střídám obojí věci.“ Tak odvětil přátelům.

174. Vypravuje se též o něm, že i pokavad sprostým člověkem byl, v pití a kratochvíli si liboval a že se mu do vážné práce nechtělo; kdykoli pak pitím a kocháním se v rozkošech peníze mu došly, že chodíval po městech krast. I vodívali jej, když to

---

*) Herodot míní předpolední (asi 10. hodinu).

zapíral, ti, kteří tvrdili, že jim něco ukradl, tam, kde právě svou věštírnu měli; i prohlásily jej věštírny často za vinna, však často též za nevinna. Když pak králem se stal, počínal si takto. Chrámův těch bohů, kteří s něho vinu krádeže sňali, pranic nedbal, aniž dával čeho na jich úpravu, aniž tam obětovat chodil, maje za to, že tito bozi za nic nestojí a lživé věštírny mají; těch bohů však, kteří viny zlodějství na něm nechali, dbal velmi horlivě jakožto opravdových a neklamné věštírny majících bohů.

175. Atheně pak netoliko vystavěl v Sai předchrámí podivuhodné, všechny své předchůdce výškou a velikostí stavby předstihnuv (takové a tak veliké jsou kameny, z nichž předchrámí to vystavěno jest), nýbrž dal i veliké kolossy a ohromné mužské sfingy[104]) zhotoviti a k opravení chrámu balvany náramné velikosti přivezti. Tyto opatřil si dílem z lomů memfitských, dílem (a sice ty největší) z města Elefantiny, kam se ze Sai úplných dvacet dní pluje.*) Však čemu se ne nejméně, nýbrž nejvíce divím, jest toto. Dalť z Elefantiny domek z jediného kamene vytesaný přivezti; převážení trvalo po tři roky a určeny byly k tomu dva tisíce mužů, vesměs kormidelníků. Domek tento jest vzdélí jedenadvaccti loktů, vzšíří čtrnácti, vzvýší osmi loktů. To jsou zevnější rozměry; uvnitř pak jest délka osmnácti loktů a pěti dlaní, šířka dvanácti loktů, výška pěti loktů. Monolith tento[105]) stojí u vchodu svatyně; dovnitř svatyně nebyl prý dopraven z této příčiny. Stavitel prý při vlečení jeho zabědoval, jelikož už drahně času tím strávil a ustavičnou prací rozmrzen byl, Amasis pak, bera sobě z toho svědomí, zakázal jej dále vléci. Ba někteří i tvrdí, že jeden

---

*) Doslovněji: které plavbou úplných dvaceti dní od Sai vzdáleno jest.

z dělníků, kteří domek pákami postrkovali, při tom zahynul; a z té příčiny prý nebyl dovnitř dopraven.

176. I všem ostatním znamenitým chrámům věnoval Amasis díla, velikostí svou podivuhodná, zejmena poslal do Memfi onen koloss pětasedmdesát stop dlouhý, jenž před chrámem Hefaistovým na zádech leží. Na témž podstavci stojí i dva kolossy z aithiopického kamene, po dvaceti stopách vysoké, jeden v pravo, druhý v levo od velikého kolossu. Rovněž tak veliký koloss jest i v Sai, jenž právě tak položen jest, jako memfitský. Též vystavěl Amasis velikou a podivuhodnou svatyni bohyni Isidě v Memfi.

177. Za tohoto krále prý se Egyptu nejlépe dařilo i v tom, co řeka zemi i co země lidem poskytuje; tehdáž prý bylo v Egyptu 20.000 obývaných měst. Amasis zavedl též tento zákon, aby každý Egypťan každoročně nomarchovi udal, čím se živí; a kdo by toho neučinil neb poctivým živobytím se nevykázal, aby na hrdle byl trestán. Tento zákon vzal Solon Athenský z Egypta a zavedl jej u Athenských; a zákon tento nepotupný *) platí u nich až posud.

178. Jelikož byl Amasis Řekomilem, učinil nejedněm Řekům mnoho vděk; zejmena pak vykázal Řekům do Egypta příchozím město Naukratis za sídlo; těm pak, kteří se nechtěli v Egyptu usaditi, nýbrž jen plavby tam konali, vykázal místa k založení oltářů a svatyní. Největší a nejslavnější i nejoblíbenější svatyni, jež Hellenion slove, založily společně následující obce: z ionických Chios, Teos, Fokaia, Klazomeny; z dorických Rhodos, Knidos, Halikarnesos, Faselis; z aiolických obcí jediná Mytilene. Těm patří tato svatyně; tytéž obce ustanovují i dozorce tržiště; **) ostatní města, která se též k sva-

*) Litotes = *velmi chvalný.*
**) *konsuly* k ochraně řeckého obchodu (dle našeho způsobu mluvení).

tyni připovídají, nemají v pravdě žádného práva. Sami pro sebe zřídili si Aigineti svatyni Zevsovu, Samičtí Heřinu, Miletští Apollonovu.

179. Za starodávna byla Naukratis jediným tržištěm a nebylo žádného jiného v Egyptu. Přišel-li kdo do jiného ústí Nilu, musil přisáhati, že sem nepřišel zúmyslně a odpřisáhnuv se musil s touž lodí do kanobického ústí plouti; leč nemohl-li proti větrům nepříznivým plouti, musil se zbožím svým po vorech kolem Delta se plaviti, až se do Naukraty dostal. *) Takové výsadě se Naukratis těšila.

180. Když Amfiktyoni vystavění nynějšího chrámu delfického (bývalý chrám byl totiž sám od sebe shořel) za mzdu tři set talentů pronajali, připadlo Delfickým zaplacení čtvrtiny této mzdy. Tu chodili Delfičtí po městech sbírajíce příspěvky; i sebrali ne nejnepatrnější **) část v Egyptu. Dalť jim Amasis tisíc talentů zmydy a Řekové v Egyptu usazení dvacet min. ***)

181. S Kyrenskými uzavřel Amasis přátelství a soudružství válečné. Umínil si i ženu odtud pojíti, buď že se mu právě řecké ženy zachtělo, buď jinak k vůli přátelství s Kyrenskými. I pojal za ženu, jak jedni praví, dceru Battovu, jak druzí, dceru Arkesilaovu; opět jiní vydávají ji za dceru Kritobula, muže u spoluobčanů váženého; jmenovala se Ladike. Však kdykoli s ní souložil, nebyl s to aby se s ní smísil; u ostatních pak žen nedoznával toho. I pravil posléze, když se to ustavičně opakovalo, Amasis k této La-

---

*) Musil tedy oním ramenem, u něhož byl, proti řece až k onomu místu se plaviti, kde se Nil dělí; tu pak vjel v rameno kanobické, jímž se plavil, až se do Naukraty dostal.

**) Litotes = velmi značnou.

***) 1000 talentů zmydy asi = 540 centů. Dvacet min, t. zlata neb stříbra, nikoliv zmydy. 20 min = $^1/_3$ talentu asi 18 liber. 20 min stříbra = asi 750 zlatých; 20 min zlata = asi 8636 zlatých r. m.

dice: „O ženo! tys mně učarovala; i není ti žádné pomoci; musíš ze všech žen nejhorší smrtí zhynouti.“ Ladike pak, když vzdor jejímu zapírání Amasis se uchlácholiti nedal, učinila slib Afroditě, že jí pošle sochu do Kyreny, jestliže Amasis této noci bude s ní moci se smísiti; nebo to prý ji od neštěstí zachrání. Po tomto slibu ihned se s ní Amasis smísil, a od té doby, kdykoli k ní přišel, vždy se mohl s ní smísiti; i zalíbilo se mu v ní od té doby velice. Ladike pak splnila bohyni slib; davši sochu zhotoviti poslala ji do Kyreny; tato zachovala se až po mou dobu; stojí pak mimo město Kyrenských. Tuto Ladiku propustil Kambyses, když se Egypta zmocnil a od ní, kdo by byla, se dověděl, bez pohromy do Kyreny.

182. I do Řecka věnoval Amasis dary, a sice do Kyreny pozlacenou sochu Atheny a svůj obraz malbou napodobený, lindické Atheně dvě kamenné sochy a podivuhodný lněný pancéř, do Samu pak Heře dvě podobizny své z dřeva, které ve velikém chrámu ještě za mé doby za dveřmi stály. Do Samu poslal tyto dary z přátelství s Polykratem Aiakovcem*), do Lindu pak ovšem ne pro přátelství, nýbrž z té příčiny, že dle pověsti chrám Athenin v Lindu založily dcery Danaovy, přistavše sem, když prchaly před syny Aigyptovými. Tyto dary věnoval Amasis; Kypru pak dobyl první všech lidí a donutil ostrov tento k odvádění poplatku.

Poznamenání k druhé knize.

1. Frygické slovo *bekos* souvisí co do kořene (bek) s řeckým πέσσω (= πεκ-jω), našim *pek-u*.

2. Jmeno *Hefaistos* přenesli Řekové na egyptského boha *Ptah*, ač mezi oběma značný jest rozdíl. *Ptah* jmín

*) O přátelském poměru těchto dvou mužů viz III, 36 a d.

byl v Memfi za nejvyššího boha, za tvůrce všehomíra a dárce světla a měl tam nádherný chrám (viz kap. 99); naproti tomu byl *Hefaistos* (bůh ohně) v řeckém bájesloví podřízeným bohem.

3. Herodot dí, že u věcech božských všichni lidé jednostejné t. j. *stejně skrovné* vědomosti mají; pročež nechce se do vykládání toho, co od kněží slyšel, pouštěti. Podobně se častěji vyjadřuje, na př. v kap. 65.

4. Jakož Egypťané báni nebeskou na 360 stupňů a 36 dekad dělili, tak dělili i rok na 360 dní nebo 36 dekad (desítidenních týdnů) nebo 12 třicetidenních měsíců. Aby však se tento rok v kalendáři shodoval s tropickým rokem, přidávali k tomuto počtu ještě 5 dní. — Řekové pak drželi se od časů Solonových roku 354denního a k vůli shodě s tropickým rokem přidávali vždy ob rok měsíc 30denní, tak že u nich vždy jeden rok 354, následující pak 384 dní měl. Srovnáme-li to s tropickým rokem (365$^1/_4$ dne), shledá se, že řecký rok byl průměrem o 3$^3/_4$ dne příliš dlouhý, egyptský pak jen o $^1/_4$ dne. Proto bylo v Recku častých korrektur třeba; i mohl Herodot vším právem říci: „Egypťané si vedou rozumněji."

5. Herodot mluví zde o znacích bohů. Rozličným bohům byla rozličná zvířata zasvěcena, na př. býk Epafovi, beran Ammonovi, koza Mendovi (Panovi) atd. Tato zvířata byla symbolickými znaky bohů.

6. Novověká badání potvrzují zúplna tento náhled. Z hořeního Egypta hnal Nil, poněvadž tok jeho zde byl prudčí a svah věčší, bahno a písek dále; v dolením Egyptě pak, kde řeka volněji teče, nahromadily se během časů spousty bahna, z nichž Delta povstalo.

7. *Heliopolis* (v bibli I Mojž. 41, 45. 50. *On*) po egyptsku *pa-Râ* t. j. *dům Slunce*. Zde měl *Râ*, bůh slunce (= Helios) nejslavnější chrám. Řecké jmeno Heliopolis (město Slunce) jest překlad egyptského *pa-Râ*, jakož se i v bibli (u Jer. 43, 13) jmenuje *bét Šemeš* t. j. dům Slunce.

8. Oltář dvanácti bohů stál na náměstí athenském. Odtud měřili Athenští vzdálenost každého města od Athen; považovaliť tento oltář za střed města.

9. Theby (město stobranné Hom.) byly od 17. století před Kr. po dlouhé doby hlavním sídlem králův egyptských. Zříceniny chrámů, hrobů v skály vytesaných, sloupořadí a sfingů (u nynější vesnice Luxoru) hlásají až podnes bývalou slávu a nádheru Theb.

10. V kap. 7. praví Herodot, že Heliopolis od moře 1500 honů vzdálena jest. Připočteme-li to k vzdálenosti

Theb od Heliopole (4860 honů), páčí se vzdálenost Theb od moře na 6360 honů. Však Herodot praví, že vzdálenost Theb od moře 6120 honů vynáší. Spor tento dá se tím vyrovnati, že Herodotovi bezpochyby v 7. kapitole kratší cesta (ramenem sebennytickým) na mysli tanula, zde však delší cesta (ramenem pelusickým).

11. Herodot se tedy domýšlí, že i krajina ilická (Troas), Teuthranie, Efessko, údolí Maiandrovo jsou krajiny náplavem řek (totiž Simoenta, Kaika, Kaystra, Maiandra) povstalé.

12. Nyní jsou už ostrovy tyto, které před samým ústím Acheloa ležely, s pevninou spojeny, což Thukydides (II 102) předvídal a předpověděl.

13. Tvořivou (vlastně pracovitou) řekou nazývá Herodot Nil, poněvadž Delta jest takřka jeho výrobkem.

14. Proto nazývali Egypťané svou vlast *chemi* (srovn. biblické *Cham*) = černou půdou.

15. Dle tohoto svědectví vládl Moiris (Amenemha III) okolo r. 1400. př. K. Dle egyptských pramenů žil však mnohem dříve, totiž okolo r. 2200.

16. Dle toho byly by se musily břehy Nilu v 900 létech o 7 loket (t. j. $10^1/_2$') vzvýšiti, tedy v jednom století průměrem o 14 palců, což se nepodobá pravdě. Dle novověkých badání vzrůstá výška břehů v 100 letech o 4 palce. Herodot si bezpochyby toho nepovšiml, že i řečišti Nilu (ovšem ne tak rychle) výšky přibývá.

17. Dle bájesloví potýkal se zde Perseus s obludou mořskou a osvobodil Andromedu. Tak zvaná stráž Perseova byla u bolbitinského ústí.

18. Sušírny t. j. sušírny ryb. Lovu a sušení ryb dbali Egyyťané velice; neboť byly jim ryby od starodávna krmí vítanou. Jinak bylo u Řeků za nejstarších dob.

19. *Katadupa* (mn. poč.) = poslední (desátý) katarrakt (vodopád) Nilu mezi Filami a Elefantinou; nyní slove Arabům *Šellál*.

20. Elefantina(e) = ostrov s městem stejnojmenným; nyní slove *El gab* (kvetoucí) neb *Gezyret Assuan* (ostrov Syeny). Naproti Elefantině leželo město Syene (nynější Assuan).

21. Ammon (Ammun = skrytost) ctil se původně hlavně v Thebách; když pak toto město královským sídlem se stalo, rozšířila se jeho pocta po celém Egyptě, i byl od té doby za nejvyššího boha jmín. Znakem jeho byl beran, pročež se s beranní hlavou vyobrazoval. Nejslavnější jeho svatyně s proslulou věštírnou, k níž i Řekové z nejzazších končin někdy docházeli, ač měli sami věštíren nazbyt, byla v půvabné oaze *Sivě*.

22. Koncem června počíná Nil vzrůstati a v polovici srpna vystupuje z břehů, načež zponenáhla celé údolí vzdélí i vzšíří zaplavuje; koncem září dosahuje největší výšky a činí jezero, z něhož jen města jako ostrovy (viz kap. 97) vyčnívají; asi po čtrnácti dnech počíná rychle opadati. Tak bylo před tisíci lety a jest až podnes.

23. Tvrzení toto jest mylné. Modrý Nil vzniká v Abyssinii, zemi hornaté, jejížto hory i výšky 14.000‘ dosahují a věčným sněhem pokryty jsou. Kde bílý Nil (Bahr el abiad, jenž značnější jest modrého Nilu) vzniká, není až posud vypátráno; zajisté však prýští se v tropických krajinách nedaleko rovníku. Příčinou vzrůstání Nilu jsou tropické deště (od května do září) a sněhová voda valící se s vysokých hor abyssinských. Anaxagoras a Euripides tedy aspoň částečně setkali se s pravdou, tvrdíce, že příčinou vzrůstání Nilu jest roztávající sníh. — Prvého výkladu (že passáty působí vystupovaní řeky; viz kap. 20) původcem byl prý *Thales*, druhého způsobu vysvětlení (že Okeanos příčinou toho; viz kap. 21) drželi se logografové Hekataios, Kadmos, Hellanikos a egyptští kněží.

24. Výklad Herodotův (jejž v kap. 24 a 25 podává) liší se co nejvíce od všech ostatních. Nebo ježto jiní vysvětliti se snažili, proč Nil v *létě vzrůstá*, vykládá Herodot, proč Nil v zimě *méně vody má* t. j. Herodot považuje *letní výšku řeky za pravidelnou*, *nižší stav vody v zimě za výminku*. Aby se jeho výkladu lépe porozumělo, podotýkám jestě toto: Herodot si představoval zemi jakož plochý kruh, báni nebeskou pak jakož klenbu zemi na způsob polokoule obsahující, jejíž pokraj s pokrajem země se stýká. V létě, dokládá Her., kráčí slunce od východu středem báně nebeské k západu; a tato dráha jest pravidelná a původní (*ἀρχαίη*); v zimě pak vyhánějí vichřice od severu dující slunce z této pravidelné dráhy a činí, že se k jihu (k Aithiopii) uchyluje.

25. Pisaři chrámu drželi důležité místo ve sborech egyptských kněží. Jejich dozorství svěřeny byly hieroglyfy a stavby chrámů.

26. Po ostrově Tachompso (Tekempsi) jakož i po jezeru, o němž Herodot dále mluví, není nyní ani nejmenší památky.

27. Podlé svědectví Herodotova byla Meroe od Elefantiny vzdálena 12 schoinů (po 60 honech) + 40 denních cest (po 150—200 honech) + 12 denních plaveb (po 540 honech), tedy v celku 13.200—15.200 honů neb 330—380 mil. Eratosthenes páčí vzdálenost na 12.900 honů. *Meroe*

byla hlavním městem starodávného kněžského státu Meroe (nyní Sennár). Kněží volili krále ze sebe; nebyli-li s ním spokojeni, vzkázali mu, aby se sám usmrtil, an toho bůh žádá; kněží též ustanovovali, kdy a proti komu se má válka zdvihnouti, dovolávajíce se při tom vůle božské; zkrátka oni pod záštitou boha neobmezeně vládli.

28. Novověká badání potvrzují zprávu Herodotovu dokazujíce, že Aithiopové v skutku obřady, umění a písmo z Egypta přijali, a to dosti pozdě.

29. Herodot uzavírá *per analogiam* takto: Istros (Dunaj) vzniká na západu (kap. 33 ř. 9), dělí tokem svým od západu k východu Evropu na dvé (kap. 33 ř. 10), potom se obrací na jih (IV, 99) a vylévá se v témž poledníku jako Nil do moře (kap. 34). Nil přichází též od západu (viz kap. 31), dolení jeho běh (v Egyptě) od jihu k severu odpovídá dolenímu běhu Istru (od severu k jihu), a vylévá se v témž poledníku v moře. Z toho tedy, dí Herodot, lze se domýšleti, že i hoření běh Nilu odpovídá hořenímu běhu Istru t. j. že Nil v témž poledníku vzniká, jako Istros (neb, jak Herodotova slova znějí, že Nil z též vzdálenosti teče jako Istros). — Že závěrka tato nemá pevného základu, rozumí se samo sebou. Ostatně není ani tvrzení Herodotovo (v kap. 34), že Istros i Nil v témž poledníku do moře se vlévají, zcela pravdivé. Herodot praví v kap. 34, že „Egypt téměř naproti hornaté Kilikii (t. j. v témž poledníku) leží;“ však hornatá Kilikie leží o značný kus dále na východ. Druhá præmissa (že Kilikie a Sinope v témž poledníku leží) jest ovšem pravdivá. Třetí præmissa však (že Sinope právě naproti ústí Istru t. j. v témž poledníku jest) opět není pravdivá; nebo ústí Dunaje jest o několik stupňů dále k západu. Poněvadž tedy *dvě* præmissy chybné jsou, nemůže závěrka býti pravá.

30. *Olyra* snad = špalda jednozrná (triticum monococcum, Einkorn). *Zeia* = špalda n. samopše (triticum spelta). Herodot však měl, jak ze slov jeho vysvítá, *olyru* a *zeiu* za rozličné názvy téhož druhu obilního.

31. Egypťané tedy psali písmena od pravé strany k levé (jako Židé), však každé jednotlivé písmě psali od levé strany začínajíce (jako my píšeme); Řekové pak kreslili jednotlivá písmena od pravé strany k levé.

32. Vlastně měli Egypťané *trojí* písmo: 1 *hieroglyfické* (na pyramidách atd.), které jest nejstarší, 2. *hieratické*, které zkrácením hieroglyf (obrazů) t. j. proměněním jejich v kratší znamení povstalo; jeho užívali kněží při spisování knéh; 3. *demotické* (obecné).

33. *Isis* (Hes), největší bohyně Egypťanů = personifikace rodné moci přírody. Řekové ji stotožnili s Demetrou (Živěnou) i se Selenou (Lunou). Nejslavnější chrám její, do něhož jen kněžím dovoleno bylo vstoupati, byl na ostrově Filách. Choť její byl *Osiris*, o němž viz pozn. 35.

34. *Κατάρχεσθαι* znamená vlastně „něco načíti, tedy od oběti něco jakožto prvotiny odníti.“ Tím se symbolicky naznačilo, že celá oběť bohu patří t. j. oběť se zasvětila. U Řeků se toto zasvěcení (vlastně *načetí*) obětního zvířete tím jevilo, že se na př. oběti chlupů na čele ustřihovalo. Užívalo se však onoho výrazu i v širším smyslu o všech obřadech, před obětováním vykonávaných.

35. *Selene* (Luna) = Isis (Hes); *Dionysos* = Osiris (Hesiri), bůh slunce. Slunce považovali Egypťané za *plodící*, měsíc za *rodící* moc přírody. Oba platili za manžele a spojení jejich slavilo se na začátku jara a sice za úplňku.

36. Podobných výrazů užívá Herodot zhusta buď k vůli tomu, aby nemusel opakovati, co už dříve vyložil (jako zde), buď k vůli důrazu a důtklivosti, jakož na př. I, 39 „tu by bylo slušno činiti co činíš;“ I, 209.

37. Slova tato nemohou, jak se samo sebou rozumí, znamenati, že řecká jmena bohů od egyptských jmen odvozena jsou (na př. Athene od Neith); nebo to by se nikterak nedalo dokázati. Herodot míní spíše, že Řekové egyptská jmena bohů (která jistý význam měla a tudy vlastně *appellativa* byla) do řečtiny *přeložili*. Ježto pak jmena bohů co nejúžeji souvisela s poctou bohů a s celým náboženstvím, tož přijali, jak Herodot míní, Řekové i názory o působení a vlastnostech těchto bohů i posvátné obřady od Egypťanů; zkrátka dle jeho náhledu vyvinulo se řecké náboženství z egyptského. Náhled tento jest ovšem mylný; nebo tím, že se kněží egyptští věčšího stáří svého náboženství dovolávali, není nic dokázáno.

38. Kabeirové — staropelasgičtí bozi, kteří se zvláště na ostrovech Samothrakii a Lemnu tajnými slavnostmi (mysteriemi) ctili.

39. Herodot odvozuje tedy *θεος* (bůh) od kořene *θε* (*τί-θη-μι* kladu) a vykládá *θεός* v ten smysl: „jenž vše rozložil a spořádal.“ Platon odvozuje slovo to (snad položertovně) od *θέω* (běžím), dokládaje, že zprvku Řekové pouze slunce, měsíc, zemi, hvězdy za bohy měli a pozorujíce ustavičné jejich pohybování a semo tamo běhání *θεούς* (běžce) je nazvali. Oba výklady jsou zajisté mylné; *θεός* souvisí s *Ζεύς* (vlastně *djaus* = skvoucí nebe), lat. *deus*, sanskr. dêvas (bůh) a odvozeno jest od kořene *div* (který se v san-

skritu naskytuje) = *svítiti, skvíti se.* Jiní odvozují *θεός* z kořene *θεσ* (prositi, vzývati) a tvrdí, že *θεός* povstalo z *θεσός* a že tudy původní význam slova toho byl „*vzývaný.*"

40. Mylně nazývá Herodot Hesioda a Homera *tvůrce* theogonie řecké. V epických básních, jichžto původci slovou Homer a Hesiod, naskytují se o bozích zajisté jen názory, které *řecký národ sám* potud byl vyvinul. Homer a Hesiod (neb abychom se lépe vyjádřili, básníci Iliady, Odyssey a Theogonie) jen zvěčnili a ustálili to, co krajané jejich o bozích smýšleli. Ovšem později Iliada, Odyssea a Theogonie platily za jakýsi kánon a za bibli řeckého národa.

41. Jiní nazývají tento svatý strom v Dodoně *dubem.* Byl to bezpochyby *quercus esculus* (dub sladký n. vlaský, Speiseiche). Věštilo se z pohybování a šustění listů jeho.

42. Herodotovi slove bohyně tato buď *Bubastis* aneb *Artemis*; egyptské její jmeno jest *Basta* (město *Bubastis* = příbytek Basty). Vyobrazovala se se lví neb kočičí hlavou; kočky byly jí zasvěceny, pročež se i všechny kočky v Bubastě pochovávaly. — Athene = Neith; která se zvláště v Sai ctila (viz kap. 62). — Helios = Ra. — Leto = Mut, vládkyně temnoty; jejím posvátným zvířetem byl sup. Ares = Set (jeho slavnost líčí se v kap. 63).

43. Tuto posvátnou věst, kterou Herodot sděliti se ostýchal, sdílí Plutarch; jestiť to jádro veškerého egyptského bájesloví. *Seb* (*Κρόνος*) a *Nut* (*Ῥέα*) měli patero dítek, jichž jmena jsou: Osiris, Arueris, Set, Isis, Nefthys. Osiris pojal Isidu za ženu a vládl moudře Egyptem. Než zhoubný jeho bratr *Set* (= řecký Tyfon) zavřel jej pomocí 72 druhů svých v skříni a vrhl jím v moře. I bloudila Isis po zemi, hledajíc jeho mrtvolu, až ji ve Fenikii nalezla a do Egypta zpět přinesla. Však Set ji v noci na lovu našel a na 14 kusů roztrhal, jež semo tamo rozházel. Tyto kusy sbírala Isis a kde jaký nalezla, tam jej pochovala. Mythus ten se vykládá takto. Osirisa = dobrodince Egypta (t. j. zúrodňující moc Nilu) zavraždil sveřepý jeho bratr Set (t. j. palčivé vedro) ve spojení s 72 druhy (= 72 dní suchých). Jej hledá toužebně Isis (země egyptská) a slavnost svícení má tedy význam, že Isis za noční doby Osirisa hledá.

Že se slavnost tato *hlavně* v Sai slaví, že to tedy vlastně slavnost Neithy (Atheny) jest (viz kap. 59), to nás nesmí másti; nebo *Neith* není nic jiného než modifikace jakási *Isidy*; ctilať se Isis po celém Egyptě pod rozličnými jmeny.

44. V překladu přidal jsem slova „za uzdravení dětí svých," ano by celé toto místo bez nich nebylo jasné. Slova

tato v rukopisech Herodota snad omylem vynechána jsou. Rozstonalo-li se komu z Egypťanů dítě, ostříhal mu, byla-li nemoc velmi nebezpečná, celou hlavu, byla-li méně nebezpečná, polovici neb třetinu hlavy; při tom se některému bohu slibem zavázal, že, jestliže dítě z nemoci vyvázne, na výživu zvířat jemu zasvěcených tolik stříbrňáků dá, co ostříhané vlasy váží.

45. Krátký a masitý jazyk krokodilův srostlý jest se spodní čelistí. Tím se mýliti dadouce myslili staří vesměs, nevyjímaje ani Aristotela, že krokodil nemá jazyku. — I druhé tvrzení, že krokodil vrchní čelistí hýbá, jest mylné; krokodil hýbá jen spodní čelistí, jako ostatní zvířata; však když kořist svou popadne, hází hlavou do výšky, čímž se zdá, jakoby vrchní čelist se pohybovala. Týž omyl nalézáme i u Komenského a není tomu vůbec dávno, co vyvrácen jest.

46. Nejsou to pijavky, jichž vůbec podlé Nilu ani není, nýbrž jistý druh mušek. — Trochilos = charadrius melanocephalus, jespák černohlavý (Strandläufer).

47. Herodot byl na omylu. Ocas hrocha jest právě velmi krátký.

48. Po egyptsku slul báječný tento pták *Bennu* (bennu vlastně = palma, právě jako *φοῖνιξ* = palma.) — Jiná báje hlásá, že vždy v určité době (za 500 neb za 1461 let) od východu do chrámu Heliova v Heliopoli přichází a zde sebou v oheň vrhá; z jeho popele pak že vzlétá mladý ohniváč, který po třech dnech do Fenikie odchází, odkudž byl starý ohniváč přišel. Už staří poznali, že tento pták jest symbolem jisté doby astronomické a že jeho příchod do Egypta znamená skloněk jedné a počátek druhé periody.

49. Mumie rohatých hadů našly se v Thebách. I novověcí cestovatelé vypravují, že se rohatí hadi zvláště v hořením Egyptě u velikém množství naskytují; uštknutí jejich jest prý však velmi nebezpečné.

50. O křídlatých hadech v Arabii zmiňuje se Herodot i III, 107. Nyní takových hadů ani v Egyptě ani v Arabii není.

51. Nebylo to napomenutí k střídmosti, nebylo to žádné *memento mori*, nýbrž pobádání, aby člověk, pokud mu života popřáno, se veselil a rozkoší požíval, poněvadž lhůta lidského žití beztoho krátká jest.

52. Tento druh písní vyskytuje se u rozličných národů starověkých a má rozličná jmena. Byl to žalozpěv, jímž se mladík záhy zesnulý opěvoval, a sice ve Fenikii *Adonis*, ve Frygii *Atys* a *Lityerses*, v Mysii *Hylas*, v Bithynii *Bormos*, v Řecku *Linos*, v Egyptě *Maneros*. Mladík tento

jest symbol *krásného jara*, které palčivému vedru ustupuje a jím takřka usmrceno bývá. Ostatně jest egyptské slovo *Maneros* vlastně celá věta; *máá-en-hra* = *přijď domů* n. *vrať se zpět*; byl to refrain těchto žalozpěvů egyptských.

53. Z astronomie vyvinula se u Egypťanů pověrečná astrologie. Egypťané rozeznávali šťastné a nešťastné dni. Tak se na př. říkalo, že dítě druhého dne měsíce Tobi narozené rodičům radost bude ploditi a velikého stáří se dočká; dítě 23. Hathoru narozené že se utopí, dítě 27. Paofi narozené že uštknutím hada zemře, atd.

54. Egyptští lékaři byli věhlasem proslulí, později však je řečtí lékaři daleko předstihli. Nebo Egypťané nenáviděli všeliké novoty a lékaři jejich nesměli se od starodávných předpisů uchýliti; naproti tomu Řekové, jakož v ostatních vědách, tak i v této volně si počínali a pokroku dbali.

55. Natron vytahovalo z těla všelikou vlhkost, čím se tělo v něm naložené scvrklo a zcela vyschlo.

56. Z takových krypt skládá se např. celé tak zvané umrlčí město u Theb, kdež nesčíslné hroby v skálu jsou vytesány.

57. Chemmis ležela v Thebaidě na levém břehu Nilu. Řekové nazývali ji Panopolis = město Panovo; týž význam má Chemmis, po egyptsku Chem-Min = dům Minův (Min = Mendes = Pan).

58. Tyto bařiny = bahnité pobřeží v Deltě mezi sebennytickým a bolbinitickým ústím Nilu. Kočujících obyvatelů tohoto kraje, kteří se chováním dobytka a lovem ryb zanášeli, nenáviděli ostatní Egypťané, kteří vesměs usedlí byli a role vzdělávali. Srovn. slova Mojžíšova (I, 46, 34): Nebo v mrzkosti mají Egyptští všecky pastýře stáda."

59. Tímto lótem (Nymphaea lotus Linn.) živí se obyvatelé Delta až podnes. Druhý druh lótu (růži se podobající) neroste už v Egyptě, ovšem pak v Indii. Ještě jiný druh lótu (lotos Kyrenský = Rhamnus lotus Linn.) popisuje Herodot IV, 77.

60. Byblos n. papyros roste v močálech a mělkých jezerech egyptských; z rostliny této zhotovovaly se čluny, plachty, papír, rohožky; některé části její poskytovaly chutnou krmi. V Egyptě není už více této rostliny; roste prý toliko ještě v údolí Jordanském a na jednom místě v Sicilii.

61. Akanthe n. akanthos, strom trnitý a v zimě v létě zelený, roste podnes u velikém množství za katarrakty.

62. *Kdo právě Egyptem vládne* t. j. satrap perského krále. Perští králové vykazovali chotím svým příjmy z jistých měst na každou část šperku; příkladu toho následovali i satrapové.

63. Dříve tekl Nil zrovna podlé libyckého pohoří na sever; Men pak obrátil jej hrázemi naházenými dále k východu od pohoří a tím dřívější jeho řečiště vysušil, na kterémž pak město Memfis založil. — Memfis, vlastně *Menofre* neb *Mennufi* = *příbytek dobrých*. Město to leželo na levém břehu Nilu; zříceniny jeho až podnes viděti lze u vesnice Mohammanu.

64. Herodot míní zde létopisy královské, od kněží sepsané, v nichž jmena králů zaznamenána byla, jakož i trvání vlády a nejdůležitější události. Jedna taková listina (papyros) uschována jest v turinském museu.

65. Předsíní n. předchrámí (propylée, *προπύλαια*) činilo pravidelně část egyptského chrámu. Propylée egyptské byly samostatné, pyramidalně se zůžující budovy, takřka vedlejší křídla chrámu. Takových předsíní (křídel) měly některé chrámy egyptské více než jedno; zejmena měl chrám Hefaistův v Memfi čtvero předsíní: severní předsíní vystavěl Moiris, západní Rhampsinitos (viz kap. 121), východní Asychis (kap. 136), jižní Psammetichos (kap. 153).

66. Sesostris (Ramses II. s příjmením Miamun = Amunův miláček) byl nejslavnější farao (král) egyptský. Obšírný seznam jeho výbojných tažení nalézá se podnes na zbytcích stěn chrámu thebského.

67. Syrové palaistinští = Židé; rozeznávati se musí Syrové (*Σύροι*) a Syriové (*Σύριοι*) v Kappadokii. — Řeka Thermodon nyní slove Termeh, Parthenios nyní Parthin.

68. Aithiopský král Memnon, syn Eoy (Zory) t. j. král na východě, táhl dle řeckých bájí přes Susa Troům na pomoc a zhynul v mládí rukou Achillovou.

69. I jiní spisovatelé starověcí vypravují, že povodně Nilu zavdaly příčinu k vynálezu zeměměřictví. *Γνώμων* sloup v rovině postavený, dle jehož stínu se měřil stav slunce, čímž se určovalo, kolikátá jest hodina.

70. Nil jmín byl zvláště za času povodně, která byla pro Egypt pravým požehnáním, za posvátnou řeku; proto se Feron zpupností svou těžce prohřešil.

71. Obelisky jsou vysoké, čtverhrané, nahoře se zůžující sloupy, které na nízkém podstavci stojí. Obyčejně vytesávaly se z jediného kusu libycké žuly (byly to tedy monolithy) a mnohé z nich byly vzvýší 150 stop. Některé obelisky přiveženy jsou do Evropy a stojí v Římě, v Paříži, v Londýně.

72. U Homera jest Proteus mořský bůh, bystrým zrakem v budoucnost zírající, který tázajícím se ho nerad věštil, nýbrž brzo v to brzo v ono se proměňoval. Když jej

Menelaos spoutal, aby mu nemohl utéci, a věštby na něm žádal, proměnil se ve lva, v draka, v pardala, v kance a posléze ve vodu a strom. Odtud povstalo řecké pořekadlo *„jest jako Proteus“* t. j. tváří se brzo tak brzo jinak.

73. Verše tyto jsou v *šesté* knize Iliady (289—292); podlé rozvržení od alexandrinských kritiků učiněného slove však *pátá* kniha *udatenství Diomedovo.* Herodot zajisté neznal rozvržení na 24 kněh a bezpochyby nebylo za jeho časů vůbec žádného rozvržení Iliady.

74. Epos Kypria líčilo příčiny troické války a události od sňatku Peleova a rozsudku Paridova až do vypuknutí záhubného hněvu Achillova (na začátku desátého roku války).

75. Ustříhání vousů platilo a platí až podnes u národů východních za veliké pohanění. Viz II Sam. 10. 4 a 5 „A tak Chanun vzav služebníky Davidovy oholil každému půl brady .... To když oznámili Davidovi, poslal proti nim *(nebo muži ti zohaveni byli velice)* a řekl jim král: Pobuďte v Jerichu, dokudž neobrostou brady vaše; potom se navrátíte.“

76. Význam symbolické báje té vykládá se takto: Jednou vyhrává Demeter (Isis), bohyně orby, anaž dostává od Rhampsinita obilí zaseté; po druhé vyhrává král, a Demeter mu dává zlatý ručník t. j. hojnou úrodu zlatých klasů.

77. Herodot míní zvláště Ferekyda, Pythagora a Empedokla.

78. Herodot klade mylně původce pyramid Cheopa, Chefrena a Mykerina po Rhampsinitovi (okolo roku 1260). Podlé Manethona (jehož svědectví zde věčší váhu má) žili asi 2000 let dříve. — *Cheops* slove u Diodora *Chemmis*, u Manethona *Sufis*, v hieroglyfickém nápisu pyramidy od něho vystavěné *Chufu.*

79. Pyramidy stojí na skalnaté výšině asi míli severozápadně od Memfi vzdálené u vesnice *Gizeh.* — V největší z těchto pyramid našla se v novější době mimo dvě veliké krypty nadzemní (asi v polovici pyramidy) i jedna podzemní, 100‘ pod základní plochou pyramidy v skálu vytesaná. Poněvadž však tato krypta o 40‘ výše leží než hladina Nilu, zdá se to, co Herodot o proměnění hrobu Cheopova v ostrov vypravuje, pouhou báchorkou býti.

80. Vypravování toto o filistinském pastýři, jenž stáda svá u pyramidy pásl, jest temná upomínka na kruté jarmo vlády Filištinských nad Egyptem. Bojovný národ semitického původu, tak zvaní Hyksos (Filistinští) opanovali, vyrojivše se z Kanaanu, r. 2150. Egypt a utiskovali Egypťany 500 roků. Tyto nátisky, jichž bylo Egypťanům od Filistin-

ských zakoušeti (2150—1650) splynuly v pověstech egyptských v jedno se svízeli, které snášeli robotujíce králům Cheopovi a Chefrenovi okolo r. 3200).

81. Ženy nahé vyobrazovati příčilo se naprosto mravům egyptským. Herodot se dal tím mýliti, že roucha soch egyptských těsně k tělu přiléhala, čímž se zdálo, jakoby sochy nahé byly.

82. Pyramidu Mykerinovu, druhdy 218' nyní 203' vysokou, nazývali staří nejkrásnější a nejnádhernější všech. V ní se našel sarkofag s mumií Mykerinovou; tato mumie jest nyní v egyptském museu v Londýně; sarkofag však utonul na pobřeží hispanském, když se do Anglie odvážel.

83. Když bájepisec Aisopos jako vyslanec Kroisův k Delfickým přišel, vinili jej tito, že se bohům rouhá, a svrhli ho se skály v propast. I vydal bůh delfický věštbu, že krvavá vina tato teprv tehdáž s nich bude smyta, až někdo pokutu, kterou za bezprávné usmrcení Aisopa veřejně podávali, přijme. Teprv vnuk Iadmona, pána Aisopova, přijal tuto pokutu.

84. Sapfo, nejslavnější básnířka řecká, na ostrově Lesbu zrozená, žila 628—568. Z půvabných básní jejích, jež staří jednohlasně velebí, zachovaly se bohužel pouze dvě úplné písně.

85. Sabakos, po egyptsku Šabak. Tři králové aithiopští vládli po sobě Egyptem, totiž Sabakos (8 let), Sebichos (14 let), Tarkos, v bibli Tirhaka (18 let).

86. Amyrtaios r. 460. od krále perského Artaxerxa Dlouhorukého odpadl a do bařin Delta se utekl.

87. Jiní spisovatelé připisují šťastné toto tažení třetímu králi aithiopskému Tirhakovi (okolo r. 713). Sanherib, nástupce Salmanassarův, udeřil na Judu a potom i na Egypt, an se byl Tirhaka s králem Judy Ezechiášem spojil.

88. Jinak čteme v bibli. Viz II Král. 19, 35: „Tedy stalo se noci té, že vyšel anděl Hospodinův a zbil v vojště assyrském sto osmdesáte pět tisíců .... Pročež odjel a utekl Senacherib, král assyrský, a navrátiv se bydlil v Ninive.“ Myš byla v hieroglyfickém písmě Egypťanů symbolem záhuby; i zdá se, že kněží egyptští, od nichž Herodot zprávu tuto uslyšel, omylem vzali myš za skutečnou myš, ježto ji měli za symbol záhuby (moru) vzíti.

89. 41 věků lidských = $1366^2/_3$ roku; Herodot se tedy o $26^2/_3$ roku zmýlil.

90. Herodot neporozuměl záhadnému výroku kněží, že *slunce za této doby* (t. j. za těchto 341 králův, ne za oněch 11.340 roků; nebo tento počet zajisté nepochází od kněží,

nýbrž od Herodota samého) čtyrykrát *ze svého sídla vycházelo*. Herodot si to v ten smysl vykládal, že slunce za této doby čtyrykrát východiště své změnilo, t. j. že zprvku po několik tisíc let na západě vycházelo, potom opět po několik tisíc let na východě, na to opět na západě a posléze zase na východě. Než od kněží egyptských, kteří astronomii tak horlivě a s takovým prospěchem pěstovali, nemůže tak směšná báchorka pocházeti a slova, která Herodot přidává „kde nyní zapadá, odtud prý dvakrát vycházelo, a odkud nyní vychází, tu prý dvakrát zapadalo“ jsou zajisté jen přídavkem Herodota samého a jeho vlastním výkladem výroku kněží (ač užívá výrazu *prý*).

Výrok kněží musí se spíše v ten smysl vyložiti, že slunce za této doby *pouze* čtyrykrát ze svého (pravého) sídla vycházelo a po celý ostatní čas jinde. Aby se tomu porozumělo, podáváme toto vysvětlení. Obecný rok Egypťanů měl 365 dní a počátek jeho (prvý den měsíce Thothu) shodoval se *původně* s počátkem tropického roku. Však poněvadž tento obecný rok (365denní) asi o $^1/_4$ dne kratší jest než sluneční, tropický), tudy se neshoda mezi obecným a slunečním rokem během časů stala značnou a patrnou; po jednom čtyrletí předstižen byl sluneční rok obecným už o 1 den, po dvou čtyrletích o 2 dni, po 365×4 letech obecných o 365 dní (tedy právě o 1 rok obecný), a po $365\times4+1$ r. ob. (neb po 365×4 r. sl.) o $365^1/_4$ dne. Po vypršení této poslední doby (po 1461 r. ob.) stala se tedy opět shoda mezi rokem obecným a slunečním, t. j. prvý den následujícího roku slunečního (t. j. 1461. roku) počínal právě touž dobou, kterou prvý den následujícího roku obecného (t. j. první den měsíce Thothu r. 1462).

Výrok kněží, že v této době (od prvého krále Mena až do Sethona) slunce pouze čtyrykrát ze svého sídla vycházelo, čelil tudy k tomu, že čtyrykráte obecný rok se slunečním se shodoval aneb že 3×1461 roků uplynulo, tedy 4383 roků, nikoliv 11.340, jak Herodot praví.

91. Oros (Hor = Apollon), syn Osirisa a Isidy, přemohl Tyfona (Seta), vraha jeho otce a vládl poslední všech bohů Egyptem.

92. Zbytky labyrintu viděti lze až podnes u vesnice Hovary. — Město krokodilů slulo po egyptsku Sebek-šel, po řecku dříve Krokodeilopolis, později Arsinoe; nyní slove Medinet el Fajúm. — Ostatně nebyl vystavěn labyrint od dvanácti králův (kteří jej jen opravili), nýbrž od krále Amenemhy IH. (Moirisa okolo r. 2100).

93. Jezero Moirisovo (které v krajině nyní Fajúm

zvané leželo), bylo zvláště k tomu určeno, aby se za parných a suchých dní jeho vodou krajina memfitská napájela a ovlažovala. Později protrhlo jezero toto hráze své a vyvalivši se na západ spojilo se s nynějším jezerem Birket el Kerum.

94. Podobnou báji nalezáme v řeckém bájesloví. Ostrov Delos plaval prý potud po moři semo tamo, až Leto na něm Apollona a Artemidu porodila; od té doby stál pevně a nepohnutě na svém místě.

95. Azotos (v bibli Asdód), nyní Esdud, bylo jedno z patera spolkových měst Filistinských.

96. Podlé Aristotela, Strabona a Plinia pokusil se už Sesostris (Ramses II) okolo r. 1400. o vykopání tohoto průplavu. Poněvadž však shledal, že hladina červeného moře vyšší jest než země egyptská, upustil od svého záměru, obávaje se, že by spojením Nilu s mořem náramná povodeň Egypt zaplavila. Později (616) ujal se Nekos podniknutí toho, však ani on nedokonal díla toho a přestal, když bylo 120.000 lidí vedrem a namáháním zahynulo. Teprv Dareios dokončil dílo Nekoem započaté a spojil takto červené moře s Nilem. Velikou péči vynaložil na tento průplav císař Trajan a za vlády Arabů Chalif Omar (r. 640). Ještě na sklonku osmého století sloužil k plavbě; později však nedbáno jeho, tak že zcela vyschl a nyní jen nepatrné stopy bývalého tohoto velikého díla se jeví.

97. *Patumos* jest biblické město *Pithom*, které otročící Israelité vystavěti musili; leželo na pokrají arabské pouště (nyní vesnice Abu-Kešeid?)

98. Podlé svědectví starého zákona (II Chron. 35, 20) táhl Nekos vlastně proti Babylonským; král Judy Joziáš táhl mu vstříc a svedl s ním bitvu v *rovině megiddské* na patě hory Karmelu (ne u města Magdolu v dolením Egyptě, jak Herodot omylem praví); poražen a poraněn byv zemřel Joziáš na útěku; Nekos pak dobyl města Kadyty a ustanovil Joakima králem Judy. — Kadytis = Gaza.

99. *Apries* slove v bibli *Hofra*, v památkách staroegyptských *Hááprehet*, u Manethona *Uafris*. On byl spojencem Judy proti babylonskému králi Nebukadnezarovi, pomoc jeho nebyla však vydatná (viz Ezechielovo proroctví 29. 6, 7).

100. Momemfis, nyní Menouf. Bitva ta stala se r. 569.

101. Panující třídy (kasty) činili kněží a bojovníci, nejopovrženější byla třída prasáků (viz kap. 47). Ke kramářům připočítává Herodot i řemeslníky i rolníky. Třída tlumočníků povstala teprv za vlády krále Psammeticha. Jmeno

Kalasiries znamená prý *jinochy*, *Hermotybies obhájce pevnosti* (tedy snad starší vojíny?).

102. Egyptský loket = královský, který o 3 prsty delší byl než řecký loket. Poměr královského a řeckého lokte 24 : 21. Každý takový pozemek držel tedy v sobě 10.000 čtvercových loktů královských, 13.061 čtvercových loktů řeckých, t. j. asi 625□°.

104. Thesmoforie = mysterie thesmoforické (zákonodárné) Demetry; ctila se v těchto mysteriích Demeter jako ochránkyně orby a manželství. Karakteristickou známkou thesmoforií bylo, že se v nich jen provdané ženy zúčastňovaly.

105. Řekové měli jen ženské, Egypťané jen mužské sfingy. Egyptský sfinx = z kamene vytesaný obraz, představující lví tělo s hlavou mužskou neb beranní neb jestřebí. (Spojení lvího těla s hlavou mužskou jest symbolem spojení duševní síly s tělesnou.) Největší všech posud zachovaných sfingů jest sfinx u vesnice Gizeh.

106. Tíže tohoto monolithu páčí se na 6238 centů. Jiný monolith téměř stejné velikosti s tímto nalezá se podnes u *Tel-et-Mai*.

Kniha třetí.

Kambyses táhne na Egypt r. 525 (vládl 529—522).

1. Na tohoto Amasisa táhl tedy Kambyses, syn Kyrův, z této příčiny, veda s sebou i jiné národy, jimž vládl, i z Řeků Iony a Aioly. Byltě Kambyses, vyslav hlasače do Egypta, žádal Amasisa o jeho dceru, bylť pak o ni žádal návodem muže egyptského, jenž to učinil nevraže na Amasisa, že jej ze všech lékařů egyptských jediného od ženy a dítek odtrhl a do služby Peršanů dal tehdáž, když Kyros poslav k Amasisovi lékaře očí na něm žádal, jenž by nejvýtečnějším byl všech v Egyptě. *) Proto tedy nevraže naň podněcoval tento Egypťan radou svou Kambysa, pobádaje jej, aby Amasisa za jeho dceru žádal, by tento buď dav mu ji se rmoutil aneb nedav v nenávisti byl Kambysovi. Amasis pak tesknost a strach maje z moci Peršanů nevěděl, má-li mu ji dáti neb odepříti; věděltě zajisté dobře, že nehodlal ji Kambyses za ženu, nýbrž za kuběnu míti. To rozvažuje učinil takto. Bylať dcera dřívějšího krále Apria, panna to hodně veliká a lepá, která jediná z celého rodu na živu zůstala; jmeno její bylo Nitetis. Tuto pannu Amasis ozdobiv šaty a zlatem poslal k Peršanům jakožto *svou* dceru. Po čase pak, když jí Kambyses jednou lahodil a při

*) O lékařích egyptských viz II, 84 a poznamenání 54. k druhé knize.

tom ji po otci jmenoval, vece mu děva takto: „Ó králi! netušíš, že jsi oklamán od Amasisa, jenž mne ozdobně přistrojiv tobě poslal, vydávaje mne za svou dceru, anaž v pravdě dcera Apriova jsem, jejž onen, vzbouřiv se s Egypťany proti němu, pánu svému, usmrtil.“ Toto slovo a tato příčina vedla Kambysa, syna Kyrova, velice se rozdrážďivšího, proti Egyptu.

2. Tak vypravují Peršané; Egyptští pak přivlastňují si Kambysa jakožto rodáka svého, pravíce, že se z této dcery Apriovy zrodil; nebo Kyros prý to byl, jenž k Amasisovi poslal strany jeho dcery, nikoliv pak Kambyses. Mluvíce takto nemluví právem. Zajisté není ani tajno jich samých (neboť zná-li kdo obyčeje Peršanů, znají je jistě Egyptští), že předně nesmí u nich cizoložně *) králem se státi, je-li manželský syn na živu, za druhé že byl Kambyses syn Kassandany, dcery Farnaspa, muže Achaimenovce, ne pak z Egypťanky. Než překrucují Egypťané pravdu, hlásíce se k příbuzenství s rodem Kyrovým.

3. Tak se tyto věci mají. Povídá pak se i toto, co se mně aspoň nevidí věrohodným býti, že jedna perská žena vešedši k ženám Kyrovým, když viděla vedlé Kassandany úhledné a silné děti státi, nad míru se divíc nemohla se jich dosti vynachváliti; Kassandane pak, choť Kyrova, pravila takto: „A předce mne Kyros, ač jsem takových synů matka, v nepoctivosti má; tu však, kterou si z Egypta opatřil, má v poctivosti.“ Tak prý pravila nevražíc na Nitetu; Kambyses pak, starší syn její, vece: „Proto tobě k vůli, ó máti, až v muže vzrostu, Egypt horem dolů a dolem vzhůru obrátím.“ Tak prý pravil, jsa asi deset roků stár; i podivily se tomu ženy. On pak, chovaje prý to v paměti, když v muže vzrostl a vlády královské došel, podnikl tažení proti Egyptu.

*) Cizoložně = dítě cizoložné.

4. Přihodilo pak se při tomto tažení i toto. Byltě mezi žoldnéři Amasisovými muž, rodem Halikarnassan, jmenem Fanes, i věhlasem způsobilý i u věcech válečných statečný. Tento Fanes maje tuším nelibost nějakou proti Amasisovi, uprchl po lodi z Egypta, chtěje s Kambysem v hovor se dáti. Poněvadž pak mezi žoldnéři nemalé byl váhy a o Egyptu zcela zevrubné měl známosti, stíhal jej Amasis horlivě o jeho zajetí stoje, i stíhal jej vyslav za ním nejvěrnějšího svých kleštěnců s trierou, jenž ho v Lykii zajal, zajav pak do Egypta neodvedl; nebo chytrostí jej Fanes přelstil; uklouzlť k Peršanům opojiv strážce. Když pak Kambyses na pochodu do Egypta byl a rady si nevěděl, jak by bezvodnou poušť překročil, vyložil mu Fanes přistoupiv k němu všechny poměry Amasisovy, i poučil jej též stran tažení, radě mu, aby vypraviv posly ku králi Arabů toho na něm žádal, aby mu bezpečný průchod poskytl.

5. Do Egypta jest toliko tato *) jediná cesta povědoma. Od Foinikie až k pomezí města Kadyty obývají Syrové zvaní palestinští; od Kadyty pak, města dle mého zdání ne mnohem menšího Sard, od tohoto města patří všechna pomořní skladiště [1]) až k městu Ienysu Arabům, od Ienysu pak až k serbonskému jezeru, podlé něhož kasické pohoří k moři se táhne, opět Syrům. U serbonského jezera pak, v němž dle pověsti Tyfon [2]) spočívá, počíná už Egypt. Celá ta krajina mezi městem Ienysem a kasickým pohořím a serbonským jezerem, nejsoucí nepatrna nýbrž vzdělí asi tří dní pouti, jest náramně bezvodná.

6. Čehož pak málo kteří z lidí do Egypta plavby činících si povšimli, to hodlám **) teď pověděti. Nyní se do Egypta z celého Řecka a kromě toho i

*) Rozuměj: „kterou teď právě vypíši."
**) Doslovně: jdu povědět.

z Foinikie každého roku dvakráte hliněné nádoby vínem naplněné dovážejí; nicméně není zde takřka ani jediné prázdné nádoby na víno viděti. Kam se tedy, řekne snad ledakdos, vždy podějí? Já i to povím. Každý demarch [3]) musí po městě svém veškeré hliněné nádoby sbírati a do Memfi odvážeti; Memfitští pak, naplnivše je vodou, dovážejí je do těchto bezvodných krajin v Syrii. Tak se nádoby do Egypta přicházející zde vyprazdňují a k dřívějším nádobám do Syrie odvážejí.

7. Takto Peršané tuto cestu do Egypta zařídili, opatřivše ji řečeným způsobem vodou, jakmile Egypta dobyli. Tehdáž však nebylo tam ještě vody pohotově; pročež Kambyses, poučen byv od cizince Halikarnasského, vypravil posly ku králi Arabů a požádav jej za bezpečnost dosáhl jí, dav jemu a vzav od něho závazek.

8. Arabové šetří smluv [4]) co nejvíce a uzavírají je tímto způsobem. Uprostřed těch, kteří smlouvu učiniti hodlají, stojí jiný muž, jenž ostrým kamenem dlaň těch, kdož smlouvu činí, u palce rozřezuje; odpárav potom z roucha obou mužů vlákno natírá krví jejich sedmero kamenů mezi nimi ležících a při tom vzývá Dionysa a Uranii. Když to vykoná, odporučuje ten, kdo smlouvu uzavřel, cizince neb spoluobčana, vešel-li se spoluobčanem v smlouvu, přátelům svým; načež i přátelé sami že smlouvy šetřiti budou se zavazují. Mají pak Arabové mimo Uranii pouze Dionysa za boha a tvrdí, že týmž střihem si vlasy stříhají, jímž Dionysos sám ostříhán jest; vystřihujíť si vlasy do kola a ostřihují skráně. Dionysa nazývají Orotal, Uranii pak Alilat. [5])

9. Když tedy byl král Arabů s posly od Kambysa přibylými smlouvu uzavřel, učinil toto opatření. Naplniv měchy z velbloudice vodou naložil je na

všechny velbloudy, jichž byl na živě nechal *), a učiniv to táhl na poušť a očekával zde vojsko Kambysovo. Tato pověst, již jsem teď vyložil, jest ta věrohodnější; dlužno však, aby se i druhá, která jest méně věro hodna, vyložila, poněvadž se též vypravuje. Jestiť v Arabii veliká řeka, jmenem Korys, vlévající se do tak zvaného červeného moře. Z této řeky tedy prý král Arabů, kázav z volových a jiných koží troubu, délkou až k poušti dosahující, sešíti, vedl vodu, v poušti pak dal prý veliké vodojemy vykopati, které by přijatou vodu v sobě zachovávaly. Cesta od řeky do této pouště jest vzdélí dvanácti dní. Vodu vedl prý král třemi troubami na trojí místo.

Bitva s králem egyptským Psammenitem; porážka Egyptských; dobytí Memfi.

10. U tak zvaného pelusického ústí Nilu ležel táborem Psammenitos, syn Amasisův, očekávaje Kambysa. Nebo Amasisa nezastihl už Kambyses, táhna na Egypt, na živě; byltě už zemřel, kralovav 44 roků, v nichž se mu žádná veliká nehoda nepřihodila. Zemřev a balsamován byv pochován jest v svatyni v kryptě, již byl sám zřídil. Za vlády Psammenita, syna Amasisova, zjevil se Egypťanům veliký zázrak; pršeloť v Thebách egyptských, kdež nikdy ani dříve ani později až po mne nepršelo, jak Thebští sami vypravují. Nebo v hořeních částech Egypta vůbec nepršívá, a i tehdáž v Thebách jen pokrápělo.

11. Když pak Peršané překročivše poušť blízko Egypťanů k bitvě uchystáni stáli, tu spojenci krále egyptského, muži to řečtí a karičtí, nevražíce na Fana, že cizí vojsko proti Egyptu přivedl, učinili mu toto. Byltě Fanes synů svých v Egyptě zanechal. Ty při-

*) Část velbloudů zabil, aby z jejich koží měchů nadělal; tyto měchy pak naložil na ostatní velbloudy.

vedli do táboru otci na oči a postavili uprostřed obou táborů kotel (krater), potom přivádějíce syna po synu zabíjeli je nad kotlem. Prošedše takto všechny syny nalili do něho vína a vody, a když se byli všichni žoldnéři krve *) z něho napili, [6]) tehdy svedli bitvu. I nastala krutá seč, a když bylo z obou vojsk hojně lidí padlo, obrátili se Egypťané na útěk.

12. Zde jsem uzřel věc velmi podivnou, upozorněn byv od lidí zdejších. Mezi kostmi obojích vojínů, již v této bitvě padli, zvlášť o sobě nahromaděnými (nebo kosti Peršanů leží zvláště, jakž byly na počátku odděleny, a taktéž leží kosti Egypťanů o sobě) jsou lebky Peršanů tak slabé, že je, chceš-li na ně kamínkem uhoditi, prolomíš; lebky pak Egypťanů jsou tak tvrdé, že bys je kamenem stěží prorazil. Za příčinu toho mi pověděli a snadno mne o tom přesvědčili, že Egypťané hned od dětinství počínajíce hlavy si holí a tím že lebka na slunci tvrdne. To jest i příčinou, že Egypťané nelysají; mezi Egypťany zajisté po celém světě nejméně lysých lidí se naskytuje. To jest tedy u nich příčinou, že mají tvrdé lebky; Peršanům pak že mají slabé lebky, jest toto příčinou; mazlíť se s hlavami svými nosíce od dětinství tiary (klobouky). Takové jsem tyto lebky shledal; shledal pak jsem i jiné, těmto podobné, v Papremi, totiž lebky těch, kteří s Achaimenem Dareiovcem od Inara Libyckého usmrceni byli.

13. Egypťané, když se z boje na útěk obrátili, prchali v náramném zmatku. Když pak byli v Memfi sevřeni, vyslal Kambyses po řece vzhůru loď mytilenskou, vezoucí hlasače perského, vyzývaje Egypťany k smlouvě. Tito pak jakmile že loď do Memfi přišla viděli, vyřítili se davem z hradeb, zničili loď a roz-

---

*) Vlastně *krve* (která byla do kotle natekla) *s vínem a vodou smíšené.*

sekavše mužstvo po řeznicku nesli kusy do města. Potom se Egypťané, jsouce obléháni, časem podrobili; Libyčtí pak sousední, jsouce poděšeni tím, co se Egyptu přihodilo, vzdali se bez boje, uvázali se v odvádění poplatku a posílali dary. I Kyreňané a Barčané, poděsivše se rovněž jako Libyčtí, totéž učinili. Kambyses pak přijal dary od Libyckých přišlé vlídně; darem od Kyrenských poslaným však pohrdl, jak se mně zdá, proto že byl skrovný; poslaliť mu Kyrenští 500 min stříbra. *) Tyto vzal a vlastní rukou je mezi vojsko rozházel.

Ukrutné činy Kambysovy.

14. Desátého pak dne po dobytí hradeb memfitských vystavil Kambyses krále Egypťanů Psammenita, kralovavšího šest měsíců, v předměstí na pohanění s jinými Egypťany a zkoušel statečnosti jeho takto. Přistrojiv dceru jeho rouchem otrockým poslal ji pro vodu s vědrem; s ní poslal i jiné vybrané panny velmožů, stejně s dcerou královou ustrojené. Když pak panny s bědováním a pláčem okolo otců kráčely, ostatní otcové bědovali a slzeli vidouce děti své zhanobeny, Psammenit však pohleděv na ně a seznav vše upřel zrak dolů. Když byly panny vodu nesoucí přešly, poslal Kambyses opět syna jeho s dvěma tisíci jiných Egypťanů, stejné stáří majících, všechny s provazem kolem šíje a s uzdou v ústech. Tito se vyváděli, aby pykali za usmrcení mužů Mytilenských. Byliť královští soudcové tento rozsudek vynesli, aby za každého muže deset čelných Egypťanů zhynulo. Onen pak vida je okolo kráčeti a spozorovav syna svého v čele ostatních smrti vstříc jdoucího, když ostatní Egypťané, kteří kolem něho seděli, plakali a hořekovali, taktéž si počínal jako dříve, když dceru

*) T. j. asi 18.750 zlatých r. m.

viděl. Když i tito byli přešli, přihodilo se, že jeden z jeho hodovníků, muž přistárlý, jenž o své jmění byl přišel a ničeho neměl leč co žebrák mívá, almužny na vojácích žádaje, okolo Psammenita, syna Amasisova a těch Egypťanů, kteří s ním v předměstí seděli, kráčel. Psammenitos pak, když jej spatřil, hořce zaplakav a přítele svého jmenem osloviv v hlavu se bil. Byli pak u něho strážci, kteří jak si při každém průvodu*) počínal, Kambysovi oznamovali. Podiviv se tomu tázal se ho Kambyses vzkázav mu po poslu tato slova: „Kambyses pán táže se tebe, proč jsi vida dceru zhanobenu a syna v smrt kráčejícího ani nezabědoval ani nezaplakal, ježto jsi žebráka, nejsoucího, jak se od jiných dovídá, z tvého příbuzenstva, tím poctil“ (toho za hodna uznal). Tak se posel tázal, onen pak odvece: „O syne Kyrův! domácí mé pohromy byly věčší, než abych je byl mohl oplakati; neštěstí mého přítele však bylo slz hodno, an z hojnosti a blaha na žebrotu přišel na práhu stáří.“ **) Když zprávu tuto zaslechl, zdálo se mu to dobře praveno. Jak Egypťané vypravují, slzel prý Kroisos (nebo i tento provázel Kambysa do Egypta), slzeli i Peršané přítomní. I Kambysa samého zašlo jaksi politování a kázal prý hned, aby syna jeho z těch, kteří měli zahynouti, zachránili a jeho samého z předměstí vzali a k němu přivedli.

15. Syna ovšem nezastihli lidé vyslaní už na živě, an první všech byl usmrcen, Psammenita pak odtud vzali a vedli ku Kambysovi. I žil u něho od té doby žádného týrání nedoznávaje; a kdyby

---

*) T. j. jak si počínal vida průvod panen a průvod jinochů egyptských.

**) *Na práhu stáří* jest výraz homerický, jakož vůbec mnohých básnických, zvláště pak epických výrazů se u Herodota dočítáme. O významu tohoto výrazu viz pozn. 7.

byl dovedl zticha se chovati, byl by zajisté i správy Egypta dosáhl, ježto Peršané syny králův ctívají; nebo i synům těch, kteří od nich odpadli, navracují vládu. Z mnohých důkazů lze dovoditi, že tento obyčej mají, zejmena pak posud žijícím synem Inarovým, Thannyrem, jemuž vláda, kterou otec měl, vrácena byla, a Pausirisem, synem Amyrtaiovým; nebo i tomuto vrácena byla vláda otcova. A předce nikdo posud Peršanům více svízelů nezavalil než Inaros[8]) a Amyrtaios.[9]) Však Psammenit kuje pikle došel odplaty. Popuzuje totiž Egypt k odpadnutí prozradil se; a když od Kambysa v tom byl postižen, musil ihned býkové krve píti a zemřel. Tak skonal tento muž.

16. Kambyses pak táhl z Memfi do Sai, hodlaje učiniti, což i učinil. Když byl do paláce Amasisova vstoupil, kázal ihned mrtvolu jeho z hrobu vyhrabati; když pak rozkaz vyplněn byl, kázal mrtvolu bičovati, vlasy jí vyrvati, ji bodati a všelikou jinou hanou tupiti. Když byli lidé až do unavení to konali (nebo mrtvola jsouc balsamována odolávala a nechtěla se rozpadnouti), kázal ji Kambyses upáliti, bezbožný to rozkaz dávaje; nebo Peršané mají oheň za boha. Upalování mrtvol u obou národů tedy není ve zvyku, u Peršanů z příčiny právě řečené, jelikož praví, že neslušno mrtvoly člověčí bohu odevzdávati; Egypťanům pak platí oheň za živého tvora, jenž vše, cokoliv zasáhne, pohlcuje, nasytiv se pak zároveň s tím, co pohlcuje, umírá. Neníť však u nich toho zvyku, aby mrtvolu zvířatům dávali; pročež i balsamují mrtvoly, aby ležíce v hrobě nebyly červům za potravu. Tak tedy kázal Kambyses učiniti, co u žádného obou národů zvykem není. Než, jak Egypťané vypravují, neutrpěl Amasis toho, nýbrž některý jiný Egypťan stejného stáří s Amasisem, jejž hanobíce Peršané že Amasisa hanobí mínili. Vypravujíť, že Amasis dověděv se věštbou, co se s ním po smrti státi má, aby

tomu předešel, právě tu mrtvolu, kterou Peršané bičovali, u vchodu v své kryptě dal pochovati, jej pak samého že kázal synu svému v nejodlehlejším koutě krypty položiti. Než mně se zdá, že rozkazů těchto Amasisových, čelících k pochování a k onomu člověku vůbec ani nebylo, nýbrž že Egypťané na licho přehánějí.

Kambyses vysílá vyzvědače k Aithiopům. Vypsání pamětihodných věcí v Aithiopii.

17. Potom si umínil Kambyses trojí tažení, totiž proti Karchedonským a Ammonským a dlouhoživoucím Aithiopům,[10]) v Libyi podlé jižního moře přebývajícím. Přemýšlejícímu o tom vidělo se mu proti Karchedonským loďstvo vyslati, proti Ammonským část pěšího vojska, k Aithiopům pak zprvku vyzvědače, kteří by vypátrali, zdaž stůl slunce, o kterém se povídalo, že u těchto Aithiopů jest, opravdu u nich se nalezá; kromě toho aby i ostatní věci vyzvěděli pod zámínkou, že nesou jejich králi dary.

18. O stolu[11]) slunce vypravuje se toto. Jestiť v předměstí palouk, plný vařeného masa všelikých čtvernožců, na nějž ti z občanů, kdož právě úřady drží, za noční doby chytrým způsobem maso kladou; za dne pak přichází sem, kdokoliv chce, a jídá; lidé pak tamější povídají, to že země sama ze sebe vydává.

19. Takový jest prý tento stůl slunce. Když se Kambysovi vidělo vyslati vyzvědače, obeslal ihned z města Elefantiny Ichthyofagy (Rybojedce), kteří by aithiopskému jazyku rozuměli. Mezi tím co se pro ně šlo, mělo loďstvo k rozkazu královu proti Karchedonu plouti. Foiničané však pravili, toho že neučiní; velikými přísahami že jsou vázáni a hříchem že by to bylo, kdyby proti svým synům táhli.[12]) Ježto pak Foiničané se zpěčovali, nebyli ostatní s podniknutí boje. Tak unikli Karchedonští poroby perské; nebo

násilí nechtěl Kambyses na Foiničany přiložiti, ježto se byli dobrovolně Peršanům podrobili a od nich celé loďstvo viselo. I Kypričtí byli jako dobrovolní poddaní na Egypt táhli.

20. Když byli Ichthyofagové z Elefantiny ku Kambysovi přišli, vyslal je k Aithiopům, přikázav jim co by měli říci, nesouce darem nachové roucho a zlatý řetěz na krk a náramky a nádobu masti a káď palmového vína. Tito Aithiopové, k nimž Kambyses právě posílal, jsou prý největší [13]) a nejkrásnější všech lidí. Zvyků prý mají mnoho, jimiž se od jiných lidí liší, zejmena pak stran vlády královské tento. Koho z občanů za největšího uznají, toho mají za hodna kralování, ač má-li i sílu podlé velikosti.

21. K těmto mužům když Ichthyofagové přišli, pravili, dadouce jejich králi dary, takto: „Král Peršanů Kambyses chtěje tobě přítelem a pohostinným [14]) se státi, vyslal nás káže s tebou mluviti a posílá tobě tyto dary, v jichž užívání i sám si nejvíce libuje.“ Král pak domysliv se toho, že jako vyzvědači přicházejí, vece jim takto: „Ani vás Peršanův král neposlal s dary, proto že by si snad velice toho vážil, státi se mým pohostinným, aniž vy pravdu mluvíte (nebo přicházíte na zvědy v mou říši), aniž jest onen spravedlivým mužem; nebo kdyby byl spravedliv, netoužil by po jiné zemi než po své, aniž by v otroctví uvrhoval těch lidí, kteří mu ničím neublížili. Nyní pak dadouce mu tento luk rcete k němu takto: „Král Aithiopů radí Peršanův králi, aby s přesilou válečnou tehdáž táhli na dlouhoživoucí Aithiopy, až by Peršané luk, jsoucí této velikosti, tak snadno uměli napínati jako já; až do té doby však nechať jest bohům povděčen, kteří synům Aithiopů nevnukají, aby k své zemi jinou připojili.“

22. Promluviv takto a popustiv tětivu odevzdal poslům luk. Vzav pak roucho nachové tázal se, jaké

jest a jak zhotoveno. Když mu Ichthyofagové o nachu a barvení pravdu byli pověděli, pravil, klamní že jsou lidé, klamné že jsou i jejich šaty.[15]) Za druhé se jich tázal strany zlatého řetězu a náramků; když pak mu Ichthyofagové umělost práce této vykládali, zasmál se král a maje tyto věci za okovy pravil, u nich že jsou okovy pevnější těchto. Za třetí ptal se stran masti; a když mu byli o připravování jejím a o natírání pověděli, pravil totéž co o rouše. Když pak na víno přišel a o jeho vyrábění se dověděl, tázal se zaradovav se z nápoje toho, co král perský jídá a jaký bývá nejdelší věk muže perského. Tito odvětili, že jídá chleba, vykládajíce mu zároveň, jak pšenice roste; osmdesát roků pak že jest člověku vytčeno za nejdelší cíl života. Na to pravil Aithiop, že se nic tomu nediví, žijí-li málo let hlinou se živíce; i doložil, že by ani tolik let nemohli žíti, kdyby tímto nápojem neokřívali, ukazuje zároveň na víno prstem; v tom že ovšem Aithiopové jsou od Peršanů předstihováni.

23. Když pak Ichthyofagové v zájem se krále tázali na život a ztravu Aithiopů, odvětil, že mnozí z nich stodvacetiletého věku dosahují, ba někteří i vyššího věku, za pokrm pak že jim jest vařené maso a za nápoj mléko. Když se takovému věku vyzvědači divili, vedl prý je král k jednomu pramenu,[16]) v němž když se vykoupali, takového lesku tělo jejich nabylo, jako kdyby to pramen oleje byl; vůně prý z něho vychází jako z viol. Vodu toho pramene pravili vyzvědači tak slabou býti, že nic po ní nemůže plavati, ani dřevo, ani cokoliv lehčí jest dřeva, nýbrž že vše v hlubinu se ponořuje. Je-li tato voda opravdu taková, jakou se praví býti, tož jsou Aithiopové snad skrz ni dlouhoživoucí, ježto ke všemu této vody užívají. Když od pramene zpět se ubírali, vedl prý je do vězení, kdež všichni vězňové vesměs zlatými okovy byli

spoutáni. Jestiť u těchto Aithiopů všech věcí nejvzácnější a nejdražší měď. Prohlédnuvše si vězení podívali se i na tak zvaný palouk slunce.

24. Potom dívali se posléze na jejich rakve, jež prý se upravují z hyelu [17]) tímto způsobem. Když vysuší mrtvolu buďto po způsobu Egypťanů aneb nějak jinak, potírají ji sádrou a malbou ji zdobí celou, napodobujíce postavu dle možnosti; potom ji kladou v dutý sloup, z hyelu zhotovený. Hyelu se u nich vykopává hojně a jest snadno k zdělání. I jest mrtvola, jsouc uvnitř sloupu, viditelna; a při tom nešíří nikterak nelibého zápachu aniž jeví nějakou jinou ohyzdnost a jest na ní vše rovněž tak viděti jako na holé mrtvole. Po celý rok mívají nejbližší příbuzní tyto sloupy doma u sebe, ze všeho prvotiny mrtvolám věnujíce a oběti jim vzdávajíce; po roce pak vynášejí je ven a postavují je kolem města.

Tažení Kambysovo proti Aithiopům a Ammonským.

25. Prohlédnuvše si veškeré věci vrátili se vyzvědači zpět. Když poselství své vyřídili, táhl hned Kambyses, hněvem jat, proti Aithiopům, aniž by byl zásobu potravy navoziti přikázal aneb v duchu rozvážil, že hodlá do nejzadnějších končin světa táhnouti; nýbrž rozvztekliv se a pozbyv rozumu, jakmile poselství Ichthyofagů uslyšel, táhl do pole, Řekům v jeho vojště jsoucím, aby zde čekali, nařídiv, pěší vojsko však veškero s sebou veda. Když pak na pochodu svém do Theb dorazil, oddělil od svého vojska na padesát tisíc vojínů, jimž kázal, aby podmanivše Ammonické věštírnu Zeusovu zapálili, sám pak ostatek vojska veda táhl na Aithiopy. Však než vojsko pátý díl cesty urazilo, byla jim už veškera zásoba potravy došla a potom se jim ani soumarů k jídlu nedostávalo. Kdyby byl teď Kambyses, vida to, se rozmyslil a vojsko zpět odvedl, byl by, ač se z počátku chyba stala, moudrým

mužem býval; než on nedbaje ničeho táhl pořád dále. Vojíni pak, dokud jim země co poskytovala, jedením trávy se živili; však když do písčiny přišli, někteří z nich hrozný skutek spáchali; zvolivše z desítky jednoho druha losem snědli jej. Dověděv se o tom ulekl se Kambyses tohoto vespolného jedení a upustiv od tažení na Aithiopy vrátil se zpět a přišel do Theb utrativ valně vojska. Z Theb pak do Memfi přišed propustil Řeky, aby domů odpluli.

26. Tak vypadlo tažení na Aithiopy. Ti pak, kteří proti Ammonským vysláni byli, když se z Theb na pochod dali a s průvodčími táhli, přišli, jak se vůbec ví, do města Oasy,[18]) jež v držení mají Samičtí, kteří prý z aischrionské fyly[19]) jsou; tito jsou písčinou sedmi dnů od Theb vzdáleni; po řecku slove tento kraj ostrovem Blažených.[20]) V tato místa přišlo prý vojsko; kam se odtud poděli, o tom neví nikdo ničeho kromě Ammonských a těch, kteří od nich, co se stalo, zaslechli. Nedošliť k Ammonským, aniž se zpět vrátili. Vypravuje pak se toto od Ammonských. Když z Oasy písčinou na ně táhli a asi v polovici cesty mezi nimi a Oasou byli, tu prý silný a neobyčejný jižník se zdvihl a nesa spousty písku je zasypal; tím způsobem prý zahlazeni byli.[21]) To tedy vypravují Ammonští že se s vojskem stalo.

Další líčení ukrutnosti Kambysovy.

27. Po příchodu Kambysa do Memfi zjevil se Egypťanům Apis,[22]) jejž Řekové Epafa jmenují; po jeho zjevení-se nosili Egypťané ihned nejkrásnější roucha a tonuli v radovánkách. Vida Kambyses, že si Egypťané tak vedou, měl nezvratné mínění, že k vůli jeho neštěstí tyto radovánky strojí, i zavolal si dozorce města Memfi, a dostavivších se jemu na oči tázal se, proč za jeho prvého pobytu v Memfi Egypťané nic podobného nekonali, ovšem pak nyní, když

se vrátil pozbyv části vojska svého. Tito mu vykládali, že se jim zjevil bůh, jenž se jim vždy po dlouhém čase jevívá, a kdykoli se zjeví, tehdáž že všichni Egypťané těšíce se tomu svátky mají. Uslyšev to pravil Kambyses že lhou i potrestal je jako lháře na hrdle.

28. Usmrtiv tyto dal si opět kněží zavolati. Když pak tito rovněž tak mluvili, pravil, že ho nebude tajno, zdaž jaký okrocený[23]) bůh k Egypťanům zavítal. To jediné prohodiv kázal kněžím, by mu Apisa přivedli. I šli proň, by jej přivedli. Tento Apis, či Epafos, jest junek z krávy, která od té doby*) už nesmí jiným mládětem počíti. Egypťané praví, že paprslek s nebes na tuto krávu sestupuje a takto že počavši Apisem sléhá. Máť tento junek, Apis zvaný, tyto známky: Jest černý, má na čele bílý trojhran, na hřbetě obraz orla, v ohonu dvojí chlupy**) a pod jazykem brouka.***)

29. Když kněží Apisa přivedli, tu Kambyses, jsa hodně ztřeštěn, tasil nůž, aby jej Apisovi v břicho vrazil, minul se však a udeřil jej v stehno. Pak pravil kněžím se smíchem: „Ó neřestné kotrby![24]) tací tedy bývají bozi, krevnati a masiti a železa citlivi! Tento bůh zajisté hoden jest Egyptských; než vy nebudete si ze mne bez trestu posměch dělati.“ To prohodiv kázal těm, jichž úkolem to bylo, kněží mrskati, z ostatních pak Egypťanů kohokoliv by svátek slavícího zastihli, usmrtiti. Tak se svátek Egyptským přerušil, kněží byli trestáni a Apis raněn jsa v stehno chřadl v chrámě leže; když pak z rány zemřel, pochovali[25]) jej kněží mimo vědomí Kambysovo.

30. Kambyses pak, jak vypravují Egypťané, z tohoto zločinu hned se vztekl; však neměl ani dříve

*) T. j. od tohoto otelení. **) Černé a bílé. ***) Rozuměj *bliznu* brouku se podobající.

rozumu. I utratil předně bratra Smerdisa [26]) z téhož otce a z též matky pocházejícího, jejž byl z Egypta zpět do Persie poslal ze záští, že on samojediný mezi Peršany luk, jejž byli Ichthyofagové od krále Aithiopův přinesli, asi na dva prsty dovedl napnouti; z ostatních pak Peršanů nebyl nikdo s to. Když pak Smerdis do Persie se byl vydal, měl Kambyses ve spánku toto vidění. Zdálo se mu, že posel z Persie přibyl a zvěstoval, že Smerdis sedě na královském stolci hlavou nebes se dotýkal. Za tou příčinou vyslal Kambyses, bázní jat, aby ho bratr neusmrtil a vlády se nezmocnil, Prexaspa, jenž mu byl z Peršanů nejvěrnější, do Persie, aby ho usmrtil. Tento pak přišed do Sus usmrtil Smerdisa, jak jedni praví, na lov jej vylákav; jiní však tvrdí, že jej k červenému moři vyvedl a utopil.

31. Takový byl, praví Egypťané, začátek zločinů Kambysových. Za druhé usmrtil sestru, která jej byla do Egypta provodila; mělť ji i za ženu a byla mu rodnou sestrou po otci i po matce. Bylť ji takto za ženu pojal (nebo dříve nikdy nepojímali Peršané sester svých): Zamiloval se do jedné ze svých sester a chtěl ji na to za ženu pojíti; an však věděl, že neobyčejnou věc hodlá podstoupiti, tázal se zavolaných soudců královských, zdaž jest jaký zákon, jenž by schvaloval obcování číkoliv se sestrou. Soudcové královští[27]) jsou mužové z Peršanů vyvolení, kteří dotud úřadují, dokudž nezemrou neb dokavadž se na nich neshledá nějaké bezpráví. Tito rozsuzují Peršanům pře a jsou vykladatelé starobylých zákonů a vše na nich záleží. Tážícímu se Kambysovi odvětili tito výrokem i spravedlivým i bezpečným, řkouce, zákona že nenacházejí nižádného, jenž by obcování bratra se sestrou schvaloval, že však jiný zákon našli, králi Peršanův že volno činiti cokoliv chce. Tak tedy obávajíce se Kambysa jednak zákona nezrušili, jednak, aby zacho-

váním jeho na záhubu nepřišli, jiný zákon vypátrali, jenž chtícímu sestry za ženy pojímati, nápomocen byl. Tehdáž tedy pojal tuto sestru za ženu, nedlouho na to pak i druhou sestru ještě. Z těchto tedy mladší, která s ním do Egypta byla šla, usmrtil.

32. O smrti její koluje, jako o Smerdisovi, dvojí pověst. Řekové povídají, že Kambyses lvíče se štěnětem seštval, na který zápas i tato žena se dívala když pak štěně podléhalo, tu že jiné štěně, bratr onoho, přetrhši provaz svůj jemu ku pomoci přispělo a tak že dvě jsouce lvíče překonala. Kambysa tato podívaná těšila; ona však sedíc vedle něho plakala. Spatřiv to tázal se Kambyses, proč pláče, ona pak odvětila, že vidouc štěně bratru svému ku pomoci přispěvší do pláče se dala, poněvadž na Smerdisa si zpomněla a na mysl jí přišlo, jemu že se nedostane mstitele. Pro tato slova povídají Řekové že ji Kambyses usmrtil; Egypťané pak vypravují, že, když Kambyses a hosté jeho u stolu seděli, lociku vzala a ošklubavši ji muže svého se tázala, zdaž oškloubaná locika krásnější jest než plná; a když pravil, že plná, tu že doložila: „Však tys tuto lociku napodobil, ošklubav rod Kyrův.“ Na to prý onen, hněvem se rozpáliv, do života těhotného ji kopl tak že potrativši zemřela.

33. Tak zuřil Kambyses proti nejbližším příbuzným, buď skrz Apisa *) aneb z jiné příčiny, jakož vůbec mnohá neštěstí lidi stíhají. Říká se aspoň, že měl Kambyses od narození velikou nemoc, již někteří *svatou*[28]) nazývají. Nebylo tedy nikterak divno, ano tělo jeho těžkým neduhem nedužilo, že i mysl jeho nebyla zdráva.

34. Proti jiným Peršanům dopustil se těchto zuřivostí. Pravil prý kdysi k Prexaspovi, jehož nejvíce

*) T. j. buď byla vzteklost jeho trestem za poranění Apisa.

si vážil a jenž mu poselství donášel; jeho syn byl číšníkem Kambysovým, což též nemalou bylo ctí — k tomuto Prexaspovi tedy pravil prý: „Prexaspe, za kterakého člověka mne Peršané mají a jaké řeči o mně činí?“ Onen pak odvětil prý: „Ó pane! jinak si tě ve všem velice chválí, na pití vína však praví že se příliš oddáváš.“ To prý povídal mu o Peršanech, onen pak hněvem se rozpáliv odvětil mu takto: „Tedy Peršané praví, že vínu příliš se oddávaje blázním a rozumu nemám! Toť ani dřívější jich slova nebyla pravdivá.“ Dříve totiž jednou tázal se Kambyses přísedících Peršanů a Kroisa, kterakým mužem se jim zdá býti proti Kyrovi jeho otci; načež odvětili, že výtečnějším jest otce, poněvadž netoliko má vše co onen měl, nýbrž i Egypta a moře k tomu vydobyl. To pravili Peršané, Kroisos pak, jenž též přítomen byl a výroku toho neschvaloval, pravil Kambysovi takto: „Mně se, ó synu Kyrův, nevidíš podoben býti otci; nebo nemáš posud takového syna, jakého on po sobě zůstavil.“ I zaradoval se Kambyses uslyšev to a schválil Kroisův výrok.

35. Na to tedy se rozpomenuv pravil v hněvu Prexaspovi takto: „Nuže přesvědč se sám, zdali Peršané pravdu mluví čili takto mluvíce sami blázní. Nebo jestliže tohoto syna tvého, v předsíní stojícího právě do srdce střelím, okáže se, že Peršané na licho mluví; pakli chybím, tehdy rci že Peršané pravdu mluví a já zdravého rozumu nemám.“ To domluviv a napnuv luk střelil chlapce a když se svalil, kázal ho rozříznouti a ránu ohledati. Když pak se shledalo, že šíp v srdci vězí, pravil k otci chlapcovu se smíchem a velikou radostí: „Prexaspe, že já neblázním a že Peršané třeští, patrno se tobě stalo; však teď rci, kde jsi koho na světě viděl, jenž by tak dobře v terč uhoditi uměl?“ Prexaspes pak, vida že jest šílený, a boje se sám o sebe vece: „Pane, myslím, že by ani

bůh sám nedovedl tak krásně střeliti.“ Tehdáž tedy toto spáchal, jindy pak dvanáctero Peršanů, nejčelnějším mužům se rovnajících, ač jich v žádné dostatečné vině nepostihl, za živa hlavou dolů dal do země zahrabati.

36. Když si tak počínal, měl Kroisos lydský za slušno, aby jej těmito slovy káral: „Ó králi! nepovoluj všudy věku a vášni, nýbrž kroť a zadržuj sama sebe; prospěšnoť tobě prozřetedlným býti; moudrá věc jest opatrnost. Ty však usmrcuješ své občany nepostihnuv jich v žádné dostatečné vině, usmrcuješ i děti. Jestliže mnoho takových skutků spášeš, dej si pozor, aby tebe neodpadli Peršané. Mně otec tvůj Kyros ukládal důtklivě mne vybízeje, abych tě napomínal a na ruku ti dával, co bych shledal býti prospěšným.“ Tak Kroisos péči svou o něho na jevo dávaje mu radil; onen však odvece takto: „Ty i mně se odvažuješ raditi, jenžto jsi vlast svou tak zdárně spravoval a otci mému tak dobře radil, pobádaje jej, aby sám překročil řeku Araxes a na Massagety táhl, ježto oni sami chtěli do naší země vkročiti! tys sebe sama zničil vlast svou špatně řídiv, zničils i Kyra uposlechšího tebe. Však nebude ti za to veselo, poněvadž jsem už dávno toužil, aby se mi nějaké záminky proti tobě dostalo.“ To řka chápal se luku, aby jej zastřelil; Kroisos pak vyskočiv běžel ven. Když po něm nemohl střeliti, kázal sluhům, aby ho jali a usmrtili. Sluhové pak, znajíce způsob Kambysův, uschovali Kroisa s tímto úmyslem, že jej, jestliže Kambysovi líto bude přenáhlení a po Kroisovi se mu zasteskne, na světlo vyvedou a odměnu za jeho zachránění obdrží, pakli však nebude Kroisa litovati ani pohřešovati, tehdy že jej usmrtí.

I zastesklo se v skutku Kambysovi po něm za nedlouho, a sluhové poznavše to zvěstovali mu, že jest na živu. Kambyses pak pravil Kroisovi, že se

zároveň s ním těší z jeho zachránění, těch však, kteří ho na živu nechali, že nemá odplata minouti, nýbrž že je usmrtí. I učinil tak.

37. Takových vzteklostí mnohých se proti Peršanům a spojencům dopouštěl prodlévaje v Memfi a starodávné krypty otvíraje a na mrtvoly se dívaje; mezi jiným i do chrámu Hefaistova vešel a velice se soše vysmíval; jestiť Hefaistova socha nejspíše podobna foinickým Pataikům, [29]) jež Foiničané na čelech trier mívají. Kdo jich neviděl, tomu je naznačím; jsouť to podobizny trpaslíkův. I do chrámu Kabeirů se vedral, do něhož není dovoleno nikomu než knězi vkročiti; jejich sochy pak zapálil, když si z nich byl hodný smích stropil. Podobají pak se i tyto sochám Hefaistovým; jsouť prý Kabeirové děti Hefaistovy.

38. Ze všeho toho tedy patrno mi jest, že Kambyses velice byl šílený; jinak by nebyl se odvážil, aby svatým věcem a obyčejům se posmíval. Nebo kdyby kdo všem lidem na vůli dal, aby si ze všech obyčejů nejkrásnější vybrali, vzal by si každý národ, prohlédnuv si všechny, zajisté své vlastní; tak míní každý národ, že jeho obyčeje jsou nejkrásnější. Nepodobá se tedy pravdě, že by mohl který jiný člověk než šílenec takové věci v posměchu míti. Že takto všichni lidé vesměs o obyčejích svých smýšlejí, to lze z mnohých důkazů uzavříti, mezi nimi i z tohoto. Dareios zavolal za své vlády Řeky u něho jsoucí a tázal se jich, za jaký peníz by chtěli mrtvol svých otců požívati; tito pak pravili, že by toho za žádný peníz neučinili. Na to zavolal Dareios muže indické a sice ty, kteří Kalatiové [30]) slovou a otce své jedí, a tázal se jich u přítomnosti Řeků, jimž tlumočník co se mluvilo vykládal, za jaký peníz by se odhodlali mrtvoly otcův svých ohněm upalovati. Tito pak hlasitě zkřiknuvše napomínali ho aby se nerouhal. Tak se mají

tyto obyčeje a pravdivě pěl dle mého zdání Pindaros [31]) vysloviv, že obyčej jest králem všech.

Episoda o Polykratovi, vládci samickém a Periandrovi, vládci korinthském. Tažení Lakedaimonských a Korinthských proti Polykratovi.

39. Tehdáž, když Kambyses na Egypt táhl, učinili i Lakedaimonští tažení proti Samu a Polykratovi,[32]) synu Aiakeovu, jenž povstáním Samu se zmocnil a zprvku ostrov na tré rozděliv i bratry své Pantagnota a Sylosonta podělil, později však prvého z nich usmrtiv, mladšího pak, Sylosonta, vypudiv veškeren ostrov si podrobil; podrobiv si jej uzavřel přátelství s Amasisem, králem egyptským, poslav mu dary a přijav na vzájem od něho. I hned se v krátké době moc Polykratova šířila a byla rozhlášena po Ionii i ostatním Řecku; nebo kamkoliv si táhnouti zaměřil, vše se mu šťastně dařilo. Měltě sto padesátiveslových lodí a tisíc lukostřelců. I oblupoval všechny nevyjímaje nikoho; nebo říkával, že se příteli více zavděčí navrácením toho, co mu byl odňal, než kdyby mu vůbec ničeho nebyl odňal. Dobyl též četných ostrovů i mnohých měst na pevnině; zejmena i Lesbické, táhnoucí s veškerou mocí válečnou Miletským na pomoc, námořní bitvou porazil a zajal. Tito vykopali, spoutáni jsouce okovy, celý příkop kolem hradby samické.

40. I nezůstalo, tuším, znamenité štěstí Polykratovo Amasisa tajno, nýbrž bylo mu na mysli. Když pak štěstí jeho ještě mnohem věčším se stávalo, napsal na list toto a poslal to do Samu: „Amasis Polykratovi takto dí: Příjemnoť ovšem slyšeti, že se muži přátelskému a pohostinnému dobře daří; než mně se tvé veliké štěstí nelíbí, vědoucímu, že božstvo jest závistivo. [33]) Proto i přeji sobě samému (a rovněž i těm, o něž se starám), aby se v jednom dobře dařilo,

v jiném aby mne úraz potkal a abych raději věk trávil, takového střídání doznávaje, než aby se mi ve všem dobře vedlo. Nebo o nikom jsem posud neslyšel, nikoho neznám, jenž by, mívav ve všem štěstí, nebyl posléze dokořen bídně skonal. Ty tedy nyní uposlechna mne učiň proti tomu štěstí takto. Co po bedlivé úvaze nejdrahocennějším býti shledáš a jehož ztráta by duši tvou nejvíce zabolela, to odvrz od sebe tak, aby to více mezi lidi nepřišlo. Jestliže pak od té doby štěstí tvé nebude se s neštěstím střídati, užívej za lék způsobu ode mne předepsaného."

41. Když Polykrates list přečetl a pochopil, že mu Amasis dobrou radu dává, přemítal, kterého klénotu ztráta by ho nejvíce rmoutila, i shledal přemítáním toto. Mělť pečeť, v zlato zadělanou, již na prstu nosil, ze smaragdu vyřezanou; bylo to dílo Theodora Samického, syna Telekleova. Když se mu tedy vidělo tuto zahoditi, učinil takto. Naplniv padesátiveslový koráb muži vstoupil do něho a kázal jej na širé moře dopraviti. Když pak byl ostrova vzdálen, sňal pečeť s prstu a před očima všech svých souplavců vrhl jí v moře. To učiniv vrátil se a přišed domů kormoutil se.

42. Pátého pak neb šestého dne na to přihodilo se mu toto. Rybář jakýsi, uloviv rybu velikou a krásnou pokládal za slušno Polykratovi ji darem dáti. I donesl ji k bráně hradu a pravil že žádá, aby byl k Polykratovi vpuštěn; což když se mu vyplnilo, vece k němu odevzdávaje rybu: „Ó králi! uloviv tuto rybu nechtěl jsem ji na trh nésti, ač se jen rukama živím, nýbrž zdála se mi tebe hodna a tvé moci panovnické; pročež ji tobě nesu a dávám." Onen pak zaradovav se z těchto slov odvece takto: „Věru dobře jsi učinil; dvojnásobné mějž díky i za slova i za dar; zveme tě k obědu." I šel rybář, zakládaje si na tom velice, domů; sluhové pak rozřízli rybu a našli v jejím břiše

prsten Polykratův. Sotva jej uzřeli, vzali jej honem a nesli s radostí k Polykratovi, a odevzdávajíce mu jej vypravovali, jakým způsobem se našel. Tento pak, když mu vstoupilo na mysl, že to řízení božské, napsal na list vše co učinil a co se mu přihodilo a napsav to dal list poslem do Egypta donesti. Když Amasis list od Polykrata přišlý přečetl, poznal, že nemožno člověku člověka z toho, co mu souzeno, vysvoboditi a že Polykrates musí nešťastně skončiti, maje ve všem štěstí, an i to, co zahazuje, opět nalezá. I vzkázal po hlasateli do Samu, že mu hostajenství vypovídá. To učinil za tou příčinou, aby se mysl jeho nemusila jakož k vůli muži pohostinnému rmoutiti, až by strašná a veliká pohroma Polykrata zastihla. [34])

44. Na tohoto Polykrata tedy, jemuž se vše dobře dařilo, táhli Lakedaimonští vyzváni byvše od těch Samických, kteří napotom Kydonii na ostrově Kretě založili. Polykrates pak poslav mimo vědomí Samických hlásce ke Kambysovi, synu Kyrovu, sbírajícímu právě vojsko proti Egyptu, žádal, aby i k němu do Samu posla vypraviv mužstvo bojovné požadoval. Kambyses pak uslyšev to ochotně poslal do Samu žádaje Polykrata, aby s ním vyslal námořní vojsko do Egypta. Tento pak vybrav z občanů ty, do nichž se nejspíše vzpoury nadál, vyslal je na čtyřiceti trierách, vloživ Kambysovi na mysl, aby jich zpět nepouštěl.

45. I praví jedni, že tito Samičtí, jež byl Polykrates vyslal, do Egypta nepřišli, nýbrž když k ostrovu Karpathu dopluli, že se jim po vespolné úmluvě zlíbilo neplouti dále. Jiní pak povídají, že přišedše do Egypta a byvše zde střeženi uprchli. Když pak do Samu se vraceli, setkal se s nimi Polykrates a svedl na moři bitvu. Zvítězivše pak nad ním vystoupili vracející se na ostrov; než zde bitvou na suchu poraženi jsou i pluli k Lakedaimonu. Jsouť i kdož tvrdí, že

oni uprchlíci z Egypta Polykrata přemohli, což, jak se mně zdá, nepravým jest tvrzením; nebo nebylo by bývalo třeba Lakedaimonských volati, kdyby byli sami postačovali k přemožení Polykrata. Mimo to ani se nepodobá k pravdě, že by byli vracející se Samičtí, jsouce skrovni počtem, porazili onoho, jemuž bylo najatých pomocníků a vlastních lukostřelců valné množství. Těch pak občanů, kteří pod jeho vládou byli, děti a ženy zavřel Polykrates v loděnicích a choval je zde, aby je i s loděnicemi upálil, kdyby tito občané k vracejícím se přeběhli.

46. Když byli vypuzenci Samičtí do Sparty přibyli, předstoupili před vrchnost[35]) a mluvili rozvláčně, jakoby prosba tím věčší měla důtklivost. Spartánští pak při prvním vystoupení jim odvětili, že začátek řeči zapomněli, konci pak nerozumějí. Na to vystoupivše podruhé nesli s sebou pytel a nic jiného neřekli, než že *pytli třeba mouky*. Spartánští pak odpověděli, že slovo „pytel“ zbytečné jest.[36]) Než uzavřeno předce jim ku pomoci přispěti.

47. I táhli potom Lakedaimonští s válečnou hotovostí k Samu a sice, jak Samičtí praví, proto, aby jim dobrodiní oplatili, poněvadž jim dříve Samičtí na korábech přispěli ku pomoci proti Messenským. Lakedaimonští však tvrdí, že ne tak k vůli pomáhání Samickým do pole táhli, jakož spíše proto, že pomstíti chtěli krádeže krateru, jejž byli Kroisovi vezli, a pancéře, jejž jim byl Amasis, král egyptský, darem poslal. Nebo i tento pancéř byli Samičtí za kořist uchvátili. Tento pancéř jest z plátna, s četnými obrazy vetkanými, zlatem a bavlnou ozdobně protkávaný; největší však podivení vzbuzuje nití osnovy: nebo každá nit, jsouc sama tenounká, drží v sobě 360 nití, které vesměs se dají rozeznati. Jiný pancéř téhož

druhu jest onen, *) jejž byl Amasis do Lindu Atheně darem poslal.

48. Aby se tažení proti Samu stalo, v tom se i Korinthští ochotně súčastnili; nebo i těmto byla se od Samických urážka stala třetího věku před tímto tažením.

Byltě Periandros Kypselovec 300 pacholat předních mužů Kerkyrských[37]) do Sard k Alyattovi poslal k vykleštění. Když pak mužové korinthští, kteří pacholata vedli, k Samu byli přistali, tu Samičtí, uslyševše proč se chlapci do Sard dopraviti měli, předně je o tom poučili, aby se do svatyně Artemidy utekli, potom nedopouštěli, aby Korinthští prosebníky ze svatyně odvlekli, když pak Korinthští dodávání potravy pacholatům zamezovali, učinili slavnost, již až podnes týmž způsobem světívají. Pokud totiž pacholata v ochranném chrámě dlela, vždy, jakmile noc nastala, provozovali tance panen a mládců, při čemž zavedli obyčej přinášení koláčů ze sesamu a medu, aby pacholata Kerkyrských je měla za potravu. A to se pořád stávalo, až korinthští strážci pacholat zanechavše odpluli; pacholata pak odvezli Samičtí do Kerkyry.

49. Kdyby pak po smrti Periandra Korinthským bylo přátelství bývalo s Kerkyrskými, nebyli by onino za touto příčinou v tažení proti Samu se súčastnili. Však že od té doby, co se ostrov osadil, Korinthští a Kerkyrští v ustavičném sporu vespolném byli, proto Korinthští Samickým urážky zpomínali.

Byl však Periandros pacholata předních Kerkyřanů k vykleštění do Sard poslal, aby se nad nimi pomstil; nebo Kerkyrští ublížili jemu dříve spáchavše proti němu skutek ukrutný.

50. Nebo když byl Periandros ženu svou Melissu zabil, [38]) přihodilo se mu k prvému neštěstí takovéto

---

*) Viz II, 182.

druhé. Mělť z Melissy dvé synů, jednoho šestnáctiletého, druhého osmnáctiletého. Pro tyto děd jejich Proklees, vládce Epidauru poslal a laskavě s nimi nakládal, jakož se toho bylo nadíti, an byli synové jeho dcery.

Když pak je propouštěl, pravil k nim: „Zdali pak víte, jinoši, kdo vaši matku zavraždil?“ Tohoto slova starší z nich nikterak nedbal, mladšího však, jemuž bylo jmeno Lykofron, uslyševšího to tak zabolelo, že přišed do Korinthu na otce svého, jakožto vraha matčina, nepromluvil a když se s ním chtěl v rozmluvu dáti, neodpovídal, a tázajícího se na příčinu mlčením odbýval. Posléze jej Periandros, horše se náramně na mysli, z domu vyhostil.

51. Vyhostiv jej tázal se staršího, o čem s nimi děd rozmlouval. Tento pak mu vypravoval, že je laskavě přijal; onoho slova však, které jim byl Proklees při rozloučení řekl, nezpomněl, an si jeho nebyl v pamět vštípil. Periandros však pravil, že není možné, aby jim nebyl onen něco řekl, i naléhal naň poptávkami. Tu se mladík předce rozpomenul a sdělil mu to. Periandros pak uslyšev to a nechtěje měkkosti se oddati, posílal tam, kde syn od něho vyhnaný se zdržoval, posla a zapovídal lidem, aby ho u sebe nechovali. Když pak tento, vyháněn jsa z jednoho domu do jiného vešel, byl i odtud brzo vyhnán, an Periandros těm, kteří ho přijali, hrozil a výhost mu dáti kázal. Takto vyháněn jsa chodíval opět k jiným přátelům; tito pak ho jakož syna Periandrova, ač s úzkostí, předce přijímali.

52. Posléze učinil Periandros vyhlášení, že má každý, kdož by ho v domě svém přijal aneb s ním rozmluvu měl, posvátnou pokutu Apollonovi [39]) zapraviti, i určil, jak velikou. Za tímto vyhlášením nechtěl nikdo s ním rozmlouvati aniž ho v svůj příbytek přijmouti. Nad to ani on sám netroufal si o to, čeho

se mu zbraňovalo, se pokoušeti, nýbrž snášeje vše vytrvale povaloval se po podloubích. Čtvrtého dne ho Periandros v špínu a hlad upadlého uzřel a bylo mu ho líto. I šel upustiv od hněvu blíže a pravil: „Ó synu! co jest lépe: míti se jak se nyní máš, či otci svému po vůli býti a vládu i všechny výhody, které já nyní mám, děditi? Tys, jsa syn můj a bohatého Korinthu král, tulácký život si zvolil, protivě se a nevraže, na nějž se tobě nejméně příslušelo nevražiti. Nebo jestliže se jaké neštěstí stalo, z něhož mne máš v podezření,*) tož se mně stalo a mne se nejvíce týče, an jsem sám to učinil. Ty pak poznav oč jest lépe nenáviděnu býti než litovánu a spolu kteraká to věc jest na rodiče a mocnější nevražiti, odejdiž domů.“ Tak ho Periandros přemlouval; onen pak ničeho neodvece otci, leč že posvátnou pokutou bohu povinnován jest za to, že se s ním v hovor dal. I poznal Periandros, jak nezhojitelné jest a nepřemožitelné synovo zlé; pročež vypraviv loď poslal ho z očí do Kerkyry; nebo i touto vládl. Odeslav ho táhl Periandros na tchána Proklea, jakožto hlavního původce těchto poměrů a zmocnil se Epidauru, zmocnil se i samého Proklea a choval jej v zajetí.

53. Když pak Periandros postupem času sestárl a shledával, že už není s to, aby na záležitosti dohlížel a je vyřizoval, poslal do Kerkyry a volal Lykofrona k vládě; nebo na starším synu neshledával schopnosti k tomu, nýbrž viděl se mu příliš tupým býti. Lykofron pak posla neuznal ani za hodna odpovědi. Však Periandros nechtěje se ho spustiti poslal podruhé k němu sestru jeho, svou dceru, doufaje, že této nejspíše uposlechne. Když pak tato k němu přišla, pravila: „Ó bratře! chceš, aby vláda jiným připadla a statky otcovy spíše se rozebraly, než abys je

---

*) Rozuměj: jako bych byl zúmyslně choť svou zavraždil.

sám, přišed domů, měl? Vrať se domů, ustaň týrati sebe sama! Tvrdošíjnost nešťastná vlastnost; nechtějž zlé zlým hojiti. Mnozí přísnému právu předkládají slušnost; mnozí už hledajíce mateřino ztratili otcovo. [40]) Vláda vrtká věc, mnozí jsou její milovníci, onen pak jest už kmet a sestárl; nevydávej svých statků jiným." Tak mu nejpohnutlivějšími slovy domlouvala, jimž ji byl otec vyučil; onen pak odvětil, že nikdy nepůjde do Korinthu, dokavad by slyšel, že otec na živě. Když to Periandrovi zvěstovala, poslal po třetí hlásce k němu nabízeje se, že sám půjde do Kerkyry, jeho pak vybízel, aby vrátiv se do Korinthu vládu jeho převzal; k čemuž když jinoch svolil, ubíral se Periandros do Kerkyry, syn pak jeho do Korinthu. Však Kerkyrští dověděvše se všeho toho, usmrtili jinocha, aby jim nepřišel Periandros do vlasti. Za to Periandros nad Kerkyrskými vymstiti se hodlal.

54. Když Lakedaimonští s velikou hotovostí přišli, *) obléhali Samos. Udeřivše na hradbu stekli věž u moře stojící v předměstí, byli však odtud Polykratem, jenž sám s četným zástupem přispěl, zahnáni. Z hoření pak věže, na hřbetě hory vystavené, učinili žoldnéři a mnozí Samičtí sami výpad; však když byli krátkou dobu s Lakedaimonskými se potýkali, utíkali zpět; tito pak stíhajíce je zabíjeli.

55. Kdyby toho dne všichni Lakedaimonští, kteří tam byli, Archiovi a Lykopovi rovni byli bývali, bylo by se Samu dobylo. Nebo Archies a Lykopes jediní zároveň s utíkajícími Samickými hradbou se vřítili, a když jim zpáteční cesta zamezena byla, padli v městě Samických. S jedním potomkem v třetím koleně od tohoto Archia pocházejícím, též Archiem zvaným, synem

*) Herodot vrací se v této kap. k vypravování započatému (o tažení Lakedaimonských proti Samu), které episodou o Periandrovi (kap. 48—53) přerušil. Kap. 54 souvisí tedy s kap. 47.

Samia, syna Archiova, setkal jsem se sám v Pitaně [41]) (nebo z tohoto dému pocházel), jenž ze všech cizinců nejvíce ctil Samické i pravil, že jeho otci dáno jmeno Samios, poněvadž jeho otec Archies v Samu vyniknuv hrdinstvím skonal; doložil pak že Samické proto ctí, že děd jeho od Samických na obecní útraty byl slušně pochován.

56. Lakedaimonští, když už čtyřicet dní obléháním byli strávili a věci nikterak se dařiti nechtěly, vrátili se do Peloponnesu. Jak jiná lichá pověst koluje, dal prý jim Polykrates mnoho peněz z olova ražených a pozlacených, tito pak přijavše je vzdálili prý se. To bylo první tažení, které Lakedaimonští do Asie učinili.

57. Ti Samičtí pak, kteří na Polykrata byli táhli, když Lakedaimonští je opustiti se strojili, odpluli též sami do Sifnu. Bylot jim třeba peněz; Sifnických [42]) pak obec za té doby kvetla a oplývali nejvíce ze všech ostrovanů bohatstvím, ježto měli na ostrově zlaté a stříbrné doly, tak že z desátku kovů zde dobývaných pokladnici v Delfech mají rovnající se nejbohatším; i dělili se o důchody každého roku. Když pak pokladnici zřizovali, tázali se věštírny, zdaž jim nynější výhody budou moci po dlouhou dobu trvati; Pythia pak odvece jim takto:

„Až prytaneion sifnické zabělí, náměstí
až bude bělobrvé, tu muže třeba ostražitého,
jenž by střáh' vojsky dřevěné, ruměného i hlásce.“ [43])

Sifnickým pak bylo tehdáž náměstí a prytaneion parickým kamenem ozdobeno.

58. Tuto věštbu nemohli si Sifničtí hned vyložiti, ani hned tehdáž ani za příchodu Samických. Když pak byli Samičtí k Sifnu přistali, vyslali jednu loď s posly do města. Za starodávna bývaly všechny lodí suříkem natřeny; a to právě bylo to, co Pythia Sifnickým byla věštila, kážíc, aby se vystříhali dřevěného

vojska a ruměného hlasatele. Vešedše v město žádali poslové na Sifnických, aby jim deset talentů dali; když pak Sifničtí pravili, že nedají, plenili Samičtí jejich kraje. Dověděvše se o tom přišli hned Sifničtí na pomoc; i setkavše se s nimi polem poraženi jsou a mnohým z nich založena cesta do města. Na to vymohli na nich Samičtí sto talentů.

59. Od Hermionských[44]) pak dostali za peníze ostrov Hydreu[44]) u Peloponnesu ležící, jejž Troizenským[44]) svěřili; sami založili Kydonii[44]) v Kretě, ač nevypluli za tímto účelem, nýbrž aby Zakynthské[44]) z ostrova vypudili. I zůstali zde a dařilo se jim blaze pět let, tak že svatyně, které nyní v Kydonii jsou, zejmena chrám Diktynin,[45]) založili. Šestého pak roku přemohli je Aiginetští námořní bitvou a jho otrocké na ně vložili, lodím pak jejím kance,[46]) jež čela (přídy) lodní měla, ulámali a darem je poslali do chrámu Atheny v Aigině. To učinili Aiginetští, hněv chovajíce proti Samickým; nebo byli Samičtí dříve za vlády Amfikrata na Aiginu táhli a znamenité škody Aiginetům učinili jakož i od nich škody doznali.

60. Taková byla příčina; šířilť pak jsem o Samických řeč,[47]) poněvadž tré největších děl ze všech Hellenů vykonali. Předně horou sto padesát sáhů vysokou průkop učinili, jenž u paty hory počíná a dva otvory má. Délka toho průkopu jest sedmi honů, výška a šířka osmi stop. Skrze celý tento průkop vykopána jest rýha dvaceti loket vzhloubí a tří stop vzšíří, jížto voda z velikého pramene troubami jsouc vedena do města vtéká. Stavitelem tohoto průkopu byl Megařan Eupalinos syn Naustrofův. To jest jedno těch tří děl, druhé pak jest hráz v moři kolem přístavu, vzhloubí dvaceti sáhů; délka pak hráze jest věčší dvou honů. Třetí dílo jejich jest chrám největší ze všech, jež známe; jehož prvním stavitelem byl krajan

jejich Rhoikos, syn Filův. Za příčinou těchto děl šířil jsem o Samických řeči.

Vzpoura magů; smrt Kambysa; vláda nepravého Smerdisa.

61. Proti Kambysovi, synu Kyrovu, meškajícímu v Egyptě a pominuvšímu se smyslem, zdvihli se dva magové bratří,[48]) z nichž jednoho byl Kambyses zůstavil za správce domu královského. Tento tedy právě zdvihl se spozorovav, že se smrt Smerdisova tajila a že nemnozí z Peršanů o ní věděli, nýbrž že veliká věčšina jej za živoucího měla. Za tou příčinou pokoušel se o vládu osnovav toto. Mělť bratra, o němž že se spolu s ním zdvihl jsem pravil, podobajícího se velice Smerdisovi, synu Kyrovu, jejž byl Kambyses, ač byl bratr, usmrtil. Mimo to že se podobou Smerdisovi rovnal, měl i totéž jmeno, totiž Smerdis. Toho muže přemluvil magos Patizeithes řka, že mu sám vše zařídí, a posadil ho na královský stolec. Učiniv to vysílal četné hlasatele po všech krajích; i do Egypta poslal hlasače, aby vojsku ohlásil, že má příště vše poslušno býti Smerdisa, syna Kyrova, nikoliv pak Kambysa.

62. Jakož ostatní hlasatelé toto zvěstovali, tak i onen, jenž do Egypta vyslán byl, zastihnuv Kambysa a vojsko jeho v syrických Agbatanech, postavil se do prostřed mužstva a hlásal co mu bylo od maga uloženo. Slyše to Kambyses a domnívaje se, že hlasatel pravdu mluví a že ho Prexaspes zradil (totiž že vyslán byv, aby Smerdisa usmrtil, toho neučinil) pohlédl na Prexaspa a vece: „Prexaspe, tak jsi mi vykonal úkol, který jsem na tebe vložil?“ Onen pak odvece: „O pane! není to pravda, že by se byl tvůj bratr Smerdis proti tobě zdvihl, aniž že by tobě od toho muže zápas nějaký, buď veliký, aneb malý mohl kdy povstati. Nebo já sám, učiniv co jsi kázal, pochoval jsem jej vlastníma rukama. Jestliže tedy mrtví vstá-

vají, buď přesvědčen, že i Astyages Medský proti tobě povstane; pakli však jest, jako dříve bývalo, tehdy tobě zajisté aspoň z onoho muže nijaké nebezpečí nevzroste. Nyní tedy vidí se mi, abychom dali hlasatele stíhati a ho vyslýchali tážíce se, od koho poslán jsa nám káže, abychom krále Smerdisa byli poslušni."

63. Když to Prexaspes dopověděl a Kambysovi se to zalíbilo, hned stíhán jest hlasatel a přišel; přišlého tázal se Prexaspes takto: „Člověče! tyť pravíš, že přicházíš s poselstvím od Smerdisa syna Kyrova. Teď tedy pověz pravdu a odejdi zdráv. Nařídil ti Smerdis toto sám, okázav se očím tvým, či někdo z jeho služebníků?" Onen pak pravil: „Já jsem Smerdisa syna Kyrova od té doby, co Kambyses do Egypta táhl, posud neviděl; mag však, jejž byl Kambyses správcem svého domu učinil, ten mi to nařídil, pravě, že Smerdis, syn Kyrův kázal, abych vám toto ohlásil." Tak pravil neselhávaje při tom ničeho, Kambyses pak vece: „Prexaspe, tys jakožto řádný muž vyplniv rozkaz viny unikl; však kdo jest asi ten zbojník mezi Peršany, jenž si jmeno Smerdisovo osobuje? Onen odvece: „Tuším, že pochopuji co se stalo, ó králi. Magové jsou tito zbojníci, totiž Patizeithes, jejž jsi za správce domu zůstavil a jeho bratr Smerdis."

64. Tu se Kambysovi uslyševšímu jmeno Smerdis rozbřesklo, že pravdivá byla slova a pravdivý sen, když se mu zdálo, že mu kdosi zvěstoval, že Smerdis sedě na královském stolci hlavou nebes se dotýkal. Seznav tedy, že nadarmo zahubil bratra, oplakával Smerdisa, a oplakav ho a zarmoutiv se velice z neštěstí toho vskočil na koně, maje na mysli co nejkvapněji do Sus na maga táhnouti. Při tom vskočení odpadl mu příklop*) od pochvy meče, a obnažený

*) *Μύκης* vlastně = *hřib*, zde pak = příklop (podobu hřibu mající) na konci pochvy, jenž kryl hrot meče.

meč ranil ho v stehno. Tak tedy raněn byl právě tam, kam byl sám dříve boha Egypťanů Apisa ranil; když pak se mu rána zdála smrtelná, tázal se, jak se to město jmenuje; i praveno mu, že Agbatana. Jemu pak bylo už dříve z města Butoy věštěno, že v Agbatanech život dokoná. On mínil ovšem, že v medských Agbatanech, kdež měl celou svou domácnost, v stáří zemře, věštírna však tedy mínila syrické Agbatany. Když pak tehdáž otázav se jmeno města uslyšel, polekán nehodou od maga vycházející a ranou nabyl rozumu a pochopiv věštbu pravil: „Zde Kambysovi, synu Kyrovu, usouzeno jest skonati.“

65. Tehdáž pouze toto prohodil, na to pak asi v dvaceti dnech obeslav z přítomných Peršanů nejznamenitější pravil jim takto: „Ó Peršané, potkalo mne, že vám, co jsem ze všech věcí nejvíce tajil, musím vyjeviti. Jáť jsem meškaje v Egyptě uzřel ve snu vidění, jehož kéž bych nebyl nikdy uzřel! Zdálo se mi, že posel z domova přišed mi zvěstoval, že Smerdis sedě na královském stolci hlavou nebes se dotýkal. Obávaje se pak, abych nebyl od bratra vlády zbaven, učinil jsem věc kvapnější než moudřejší. Lidské přirozenosti nelze zajisté, jakž nyní poznávám, odvrátiti to co se státi má, já pak hlupec pošlu Prexaspa do Sus, aby Smerdisa usmrtil. Když bylo takové neštěstí vykonáno, žil jsem bez strachu, aniž bych byl kdy na to pomyslil, že by po zahlazení Smerdisa někdo jiný na světě mohl se proti mně zdvihnouti. An jsem takto tím, co se státi mělo, zhola se minul, stal jsem se, aniž toho třeba bylo, bratrovrahem a nicméně předce království jsem zbaven. Nebo mag byl onen Smerdis, jenž že by se proti mně zdvihl, bůh mi snem zjevil. Čin jest učiněn, a o Smerdisovi, synu Kyrovu, nemyslete, že vám žije; magové pak vládnou královstvím, onen, jejž jsem za správce domu zůstavil a jeho bratr Smerdis. Komu

nejvíce by bylo slušelo, aby mne, jemuž se od magů pohanění dostalo, pomstil, ten hříšným usmrcením zahuben jest od svých nejbližších příbuzných; an tedy už není na živě, tož za druhé z ostatních věcí jest nejnutnější, abych vám, ó Peršané, dokonávaje život, poslední svou vůli na mysl vložil. Pročež na vás toto vkládám, bohy královské vzývaje, na vás vesměs, nejvíce pak na Achaimenovce přítomné, abyste nenechali vlády opět na Medy přejíti, nýbrž jestliže lstí jí došli, aby lstí vámi jí byli zbaveni, pakli mocí jí dobyli, abyste mocí a násilím ji zachránili. To jestliže učiníte, nechť vám země ovoce nese, nechť vám za věčné svobody ženy a stáda hojný dávají plod; pakli vlády nezachráníte aniž se o její zachránění pokusíte, žádám vám opak toho a k tomu ještě, aby se každému Peršanu takového skonání dostalo, jakého se mně dostává.“ Když to Kambyses dořekl, oplakával veškeren svůj osud.

66. Peršané pak, když viděli že Kambyses do pláče se dal, vesměs cokoliv měli na sobě za oděv, vše to trhali a hojnému naříkání se oddávali. Potom jakmile se kost znítila a stehno nahnilo, uchvátila smrt Kambysa, syna Kyrova, kralovavšího v celku sedm roků a pět měsíců a nezůstavivšího po sobě ani mužského ani ženského potomstva. V Peršanech pak přítomných veliká byla nevěra rozhostěna, že by magové ve vládu se byli uvázali, nýbrž domnívali se, že Kambyses chtěje je oklamati, pověděl, co o smrti Smerdisově pověděl, aby veškero Peršanstvo nepřítelem se jemu (Smerdisovi) stalo. Tito tedy domnívali se, že Smerdis, syn Kyrův, na království nastoupil; nebo i Prexaspes usilovně zapíral, že Smerdisa zavraždil; nebyloť mu bezpečno po smrti Kambysa se přiznati, že Kyrova syna vlastní rukou zahladil.

67. Magos onen pak po smrti Kambysa, opíraje

se o svého soujmenovce Smerdisa,*) syna Kyrova, bezpečně vládl ostatních sedm měsíců, které Kambysovi do počtu úplných osmi roků scházely; za této doby prokázal všem poddaným národům veliká dobrodiní, tak že po jeho smrti všem obyvatelům Asie, vyjma Peršany, po něm se stýskalo. Byltě po všech národech, jimž vládl, posly rozeslal a ohlásil, že mají po tři léta všichni vojenství a poplatku prosti býti.

Vyzrazení a usmrcení nepravého Smerdisa.

68. To tedy ohlásil hned při nastoupení vlády, osmého pak měsíce vyzradil se způsobem tímto. Byltě jakýs Otanes, syn Farnaspův, rodem a bohatstvím prvnímu mezi Peršany se rovnající. Tento Otanes první vzal maga v podezření, že to není Smerdis, Kyrův syn, nýbrž onen, kdož i v skutku byl, uzavíraje to z toho, že nevycházel z hradu ven a nikoho z čelných Medů k sobě nepovolával. Vzav ho v podezření učinil toto. Dceru jeho, jíž bylo jmeno Faidyme, byl dříve Kambyses za ženu měl, tehdáž pak měl tutouž onen magos a obcoval s ní jakož i se všemi ostatními ženami Kambysovými.[49]) Této dcery tedy tázal se Otanes po poslu, s jakým to člověkem souloží, zdali se Smerdisem synem Kyrovým čili s někým jiným. Tato pak mu vzkázala, že ho nezná; že Smerdisa, Kyrova syna, nikdy dříve neviděla aniž že ví, kdo to s ní obcuje. Po druhé jí po poslu tato slova vzkázal: „Jestliže sama Smerdisa, Kyrova syna, neznáš, tehdy se zeptej Atossy, s jakým to člověkem obcuje ona sama i ty; nebo ta předce as zajisté zná svého bratra.“ Odvece mu na to dcera po poslu: „Ani s Atossou není mi volno si pohovořiti, aniž lze

---

* T. j. opíraje se o to (spoléhaje se na to), že měl totéž jmeno, jako Smerdis, syn Kyrův.

kteroukoliv jinou žen spolu se mnou bydlících *) zočiti; nebo jakmile tento člověk, buď si on kdokoliv, v kralování se uvázal, rozptýlil nás jinou jinde umístiv."

69. Když to Otanes slyšel, více mu ta věc do očí bila. I pošle jí třetí návěští, znějící v tato slova: „Ó dcero! anaž jsi z rodu dobrého, slušno abys pokus podnikla, jejž otec káže podstoupiti. Nebo jestliže to není Smerdis, Kyrův syn, nýbrž ten člověk, za kteréhož jej pokládám, nesmí zajisté za to, že s tebou souloží a vládu nad Peršany drží, bez trestu vyjíti, nýbrž má toho pykati. I učiň tedy toto. Až bude s tebou spáti a seznáš že tvrdě usnul, ohmatej jeho uši; a jestliže shledáš, že má uši, měj za to, že se Smerdisem, Kyrovým synem souložíš; pakli ne, že s magem Smerdisem souložíš." Na to mu Faidyme vzkáže, řkouc, že u veliké nebezpečenství se vydá, učiní-li to; nebo jestli nebude uší míti a ona v ohmatávání postižena bude, tehdy že dobře ví, že ji se světa sprovodí; však vzdor tomu že to učiní. Tato tedy vzala na se, že to otci splní. Magovi onomu Smerdisovi byl Kyros, Kambysův syn, za své vlády dal uši uřezati [50]) za nějakou příčinou ne právě nepatrnou. Tato Faidyme tedy, pravá **) dcera Otanova, splnila vše, čím se byla otci zavázala. Když na ní byla řada, aby k magovi přišla (nebo ženy střídají se v docházení k Peršanům), ulehla vedlé něho, a když magos pevně spal, hmatala po jeho uších. Seznavši pak ne s těží, nýbrž snadno, že tento muž nemá uší, jakmile se rozednívalo, zvěstovala otci po poslu příběh ten.

70. Otanes pak vzal si Aspathina a Gobrya k sobě, kteří první byli Peršanův a jimž nejvíce mohl důvěřovati, a vypravoval jim celou tu věc; tito pak i

*) Ovšem ne v též *komnatě*, nýbrž v též *části domu*, která ženám byla za obydlí vykázána.

**) T. j. dcera, která se po otci zdařila a rovnou odvahu, jako on měla. To znamená zde artikul *ἡ*.

sami od sebe už tušili, že tomu tak jest; když jim tedy Otanes vše sdělil, uvěřili jeho slovům. I vidělo se jim, aby každý z nich toho z Peršanů, jemuž by nejvíce důvěřoval, za společníka si vybral. Tu si Otanes vezme Intafrena, Gobryes Megabyza, Aspathines Hydarna. Když jich bylo šestero, přibude do Sus[5]) Dareios Hystaspovec přicházeje od Peršanů; *) nebo zde byl otec jeho náměstníkem. Když tedy tento přibyl, vidělo se oněm šesti Peršanům i Dareia do spolku vzíti.

71. Když se byli tito, jsouce sedm počtem, sešli, umlouvali se vespol a zavázali se mezi sebou. Když pak na Dareia došlo, aby mínění své projevil, pravil jim takto: „Já jsem mínil, že samojediný to vím, že magos kraluje, a Smerdis, Kyrův syn, mrtev jest; a proto přicházím na pilno, abych magovi smrt ustrojil. Ježto pak se přihodilo, že i vy to víte a netoliko já sám, vidí se mi hned jednati a neodkládati; nebyloť by to lépe.“ Odvece na to Otanes: „Ó synu Hystaspův! jsi z hodného otce a vidíš se mi jeviti, že nejsi v ničem za otcem svým; podniknutí tohoto však nepřekvapuj tak bez rozvahy, nýbrž chápej se ho opatrněji.“ Odvece na to Dareios: „Mužové přítomní! způsobu od Otana vytčeného jestli se přidržíte, vězte že zhynete co nejbídněji; nebo donese to někdo Magovi, aby sám pro sebe odměnu získal. Nejspíše jste měli sami o své ujmě to vykonati; však poněvadž se vám vidělo množším lidem to sděliti a ježto jste i mně to svěřili, buď to dnes učiňme, aneb vězte, jestli tento den mine, že nikdo mne žalobou nepředejde, nýbrž já sám to magovi vyzradím.“

72. Dí na to Otanes, poněvadž viděl že Dareios rozdrážděn jest: „Jelikož nás nutíš spěchati a nedopouštíš toho odložiti, nuže vylož, jakým způsobem

*) T. j. *z Persidy*, původní vlasti Peršanův. Persis = nynější Farsistan; hlavní město toho kraje bylo Persepolis.

vnikneme do hradu a udeříme na magy. Nebo že stráže jsou rozstaveny, to víš, tuším, i sám, ne-li od vidění, ale předce od slyšení. Jakým způsobem se jimi probereme?" Odvece Dareios takto: „Otane! mnoho věcí zajisté jest, jichž nelze slovy dokázati, ovšem pak skutkem; jiné pak jsou, jež lze slovy objasniti, však skutek skvělý nevyplývá z nich žádný. Vězte pak, že strážemi postavenými není za těžko projíti. Nebo jednak, an jsme my tací mužové, nikoho nebude, kdožby nás nepropustil, dílem tuším ostýchaje se, dílem obávaje se nás; jednak mám sám záminku nejkrásnější, jížto tam vnikneme; řeknu, že právě přicházím z Persidy a že chci nějaké poselství od otce králi sděliti. Nebo kde nějaká lež vyřknouti se má, budiž vyřčena. [52]) Po též věci zajisté sháníme se všichni, i kdož lhou i kdož pravdy se drží. Onino lhou tehdáž, když hodlají lžemi přemluviti a výhody dojíti; tito pak pravdu mluví, aby pravdou výhody nabyli a aby se jim více důvěřovalo. Tak ne totéž činíce téhož*) se domáháme. Kdyby pak lidé nehodlali užitku dobyti, byl by pravdomluvný jednostejně lhářem jako lhář pravdomluvným. [53]) Kdo ze strážců nás samochtě pustí, budeť mu to někdy**) prospěšno; kdož pak vstříc se postaviti pokusí, budiž tu jmín za nepřítele a potom vedravše se dovnitř chápejme se díla."

73. Dí na to Gobryes: „Muži milení! kdy bude nám krásnější příležitost vlády vydobyti aneb, nebudeme-li s to, abychom jí zpět nabyli, zemříti? Vždyť nám, jsoucím Peršanům, vládne magos, muž medický, a to uší nemající. Vy, kdožkoli jste u Kambysa nemocí sklíčeného přítomni byli, zajisté, tuším, v paměti chováte, čeho dokonávaje život svůj Peršanům žádal, ***) kdyby se o vydobytí vlády nepokusili; tomu jsme

---

*) T. j. prospěchu, výhody. **) t. j. až my vlády dobudeme. ***) Viz kletbu Kambysovu v kap. 65.

tehdáž nechtěli věřiti, nýbrž že to Kambyses řekl, aby nás oklamal, jsme mínili. Nyní tedy hlasuji za to, abychom Dareia uposlechli a ubírajíce se z této schůze nikam jinam nešli než přímo na maga.“ To pravil Gobryes a všichni to schvalovali.

74. An se tito tak radili, přihodilo se toto. Magům se radícím vidělo se Prexaspa za přítele přijíti, ježto byl od Kambysa příkoří zakusil, jenž mu šípem syna jeho usmrtil, a proto že samojediný věděl o smrti Smerdisa Kyrova syna, an jej vlastní rukou byl usmrtil, a k tomu ještě že byl Prexaspes Peršanům v převeliké vážnosti. Z těchto příčin jej zavolavše o přátelství jeho se pokoušeli, slibem a přísahou ho zavázavše, že zachová při sobě aniž komu vyzradí šalbu, jížto se oni dopustili proti Peršanům, připovídajíce mu tisícerých odplat. I zavázal se Prexaspes, že tak učiní. Když pak jej magové k tomu přemluvili, učinili mu druhý návrh, řkouce, že oni všechny Peršany k samému hradu královskému svolají ; jemu pak kázali, aby vystoupiv na věž hlásal, že Kyrův Smerdis jim vládne a nikdo jiný. To mu proto ukládali, že by jemu Peršané nejspíše uvěřili a že často se v ten rozum vyjádřil, že Kyrův syn Smerdis na živu jest, a usmrcení jeho zapíral.

75. Když pak Prexaspes i k tomu činu povolným se býti projevil, svolali magové Peršany, kázali mu na věž vstoupiti a hlásati. Onen však, čeho magové na něm žádali, toho schvalně nezpomínal, nýbrž počav Achaimenem vypočítal předky Kyrovy po meči, potom když na Kyra přišel, pravil ku konci, jakých dobrodiní on Peršanům prokázal, a vylíčiv je vyjevil pravdu řka že dříve ji tajil, poněvadž mu nebylo bezpečno povídati, co se stalo ; v této době pak že nutnost naň doráží, aby to na jevo uvedl. I pravil, že Kyrova Smerdisa, byv Kambysem donucen, sám usmrtil a že magové kralují. Potom strašnou kletbu vydav na Per-

šany, kdyby vlády zpět nevydobyli a nad magy se nepomstili, vrhl sebou po hlavě s věže dolů. Prexaspes tedy, jakož byl po celý život svůj mužem slavným, tak i skonal.

76. Onino Peršané pak, sedm počtem, když se byli na tom usnesli, že hned na magy udeří a toho odkládati nebudou, pomodlivše se k bohům kráčeli k hradu, nevědouce ničeho, co se s Prexaspem stalo. Když pak v polovici cesty byli, slyšeli co se s Prexaspem stalo. Tu zastavivše se na cestě rokovali vespol; i navrhoval Otanes se svými,*) aby to odročili a za takového jitření na magy neudeřili; Dareios pak se svými stoupenci vybízel, aby hned šli a obmysly své splnili a jich neodkládali. An se o to hádali, zjevilo se jim sedmero sud jestřábů, dvě sudy supů stíhajících a šklubajících je i drápajících. [54]) Vidouce to schvalovali všichni návrh Dareiův a kráčeli na to k hradu, zjevením se ptáků zmužilosti nabyvše.

77. Když pak k bráně přišli, stalo se to, k čemu tušení Dareiovo směřovalo. Nebo strážníci ostýchajíce se čelných mužů perských a neobávajíce se, že by se od nich něco takového mohlo státi, nechali jich, majících bohy za průvodce, vejíti, a nikdo se jich nevyptával. Když pak byli do dvora vešli, uhodili na kleštěnce, kteří poselství králi donášívali; ti se jich ptali, za jakým úmyslem přišli a zároveň an se těchto tázali, hrozili i strážcům, že je vpustili, i zadržovali těch sedm mužů, chtějících dále se bráti. Tito pak pobádavše se vespolek a tasivše dýky, ty, kteří jim cestu zamezovali, probodli i spěchali honem do mužské síně.

78. Byli pak právě tehdáž oba magové uvnitř a rokovali o tom, co Prexaspes učinil. Když pak viděli kleštěnce polekány a křičící, běželi oba nazpět a

*) T. j. těmi, kteří jemu přisvědčovali.

uhodnuvše co se strojí, jali se brániti se. Jeden z nich sňal na rychlo luk (se stěny), druhý pak chopil se oštěpu. I svedli s nimi zápas. Onomu z nich, jenž luku se byl uchopil, nebyl tento k potřebě, an nepřátelé na blízku byli a naň doráželi; druhý však bránil se oštěpem a udeřil Aspathina v bok, Intafrena pak v oko. I přišel Intafrenes ranou tou o oko, nezemřel však. Tak jeden z magů tyto raní; druhý pak, když mu luk nebyl k potřebě, běží do komnaty, která se se síní stýkala, chtěje dvéře její zavříti; než dva z oněch sedmi mužů vderou se zároveň s ním dovnitř, Dareios a Gobryes. Když pak Gobryes s magem zápoliti se jal, byl Dareios, jenž u nich stál, an tam bylo tma, na rozpacích, obávaje se, aby neudeřil Gobrya. Vida jej, že nečinně u nich stojí, tázal se Gobryes, proč neužívá ruky své; onen pak odvece: „Obávámť se, abych tebe neranil.“ Gobryes však odvece: „Proraz dýkou třebas obadva!“ I uposlechl Dareios a napřáhl dýkou a náhodou zasáhl maga.

79. Usmrtivše magy a uříznuvše jim hlavy zanechali raněných druhů svých pro slabost a pro stráž hradní, ostatní pak, počtem pět, s hlavami magů běželi ven křik a hřmot činíce a vyzývali ostatní Peršany na pomoc vypravujíce příběh ten a okazujíce jim hlavy; a zároveň usmrcovali každého maga, jenž se jim namanul. Peršané pak uslyševše o činu oněch sedmi a o šalbě magů měli i sami za slušno, aby rovněž tak si počínali; i usmrcovali, dýky tasivše, kde koho z magů zastihli. A kdyby noc nebyla přítrž učinila, nebyli by žádného maga na živě nechali. Tento den světívají Peršané vesměs nejvíce ze všech dní a toho dne slavívají veliký svátek, jenž slove u Peršanů magovražda. Toho dne nesmí žádný magos na jevo vyjíti, nýbrž po celý tento den se zdržují doma.

Rokuje se, má-li se demokratická či aristokratická či monarchická vláda zavesti.

80. Když hřmot utichl a pět dní bylo uplynulo, radili se ti, kteří se proti magům byli zdvihli, o obecných záležitostech, i byly řeči učiněny, jimž někteří z Řeků nechtějí uvěřiti; než byly předce učiněny.[35] Otanes navrhoval, aby se zpráva na veškerenstvo Peršanů vložila, pravě takto: „Mně se vidí, aby nebylo více jednoho samovládce nad námi; neníť to ani příjemno ani prospěšno. Viděli jste zajisté, zpupnost Kambysova jak daleko pokročila, zakusili jste i zpupnosti maga. Jakž by mnedle mohla býti samovláda věcí pořádnou, an jí, nevydávající z ničeho počtu, volno činiti cokoliv chce. Věru i nejlepšího všech lidí, vstoupí-li v tuto vládu, může ona z obvyklého smýšlení vyšinouti. Nebo rodí se v něm zpupnost výhodami, jež mu jsou po ruce, závist pak od počátku člověku jest vštípena. Dvoje toto maje má všeliké zlo; nebo páše mnohá bezpráví jednak zpupností naplněn jsa, jednak závistí. Ovšem měl by samovládce nezávistiv býti, maje veškery výhody. Než on bývá protivou toho k občanům; nepřeje zajisté těm nejlepším, kteří zdrávi jsou a živi, a těší se z těch nejšpatnějších občanů a k přijímání pomluv nejlépe se hodí. Jest dále i nejnesnadnější.*) Nebo jestliže se mu prostředně obdivuješ, nevraží že ho nectíš hodně; pakli ho někdo hodně ctí, nevraží naň jako na lichotníka. To největší však teď povím. Zákony otcův hýbá a ženám činí násilí a usmrcuje lidi bez soudu.

Lidovláda pak předně má nejkrásnější všech věcí v sobě, totiž rovnoprávnost; za druhé nečiní nic ta-

*) *ἀνάρμοστος* vlastně „nehodící se;“ zde to má týž význam jako *δύσκολος* a znamená člověka, s nímž nesnadno zacházeti, jenž s ničím nebývá spokojen = homo difficilis, nesnadný člověk.

kového, co samovládce činívá. Losem rozdělují se úřady; odpovědná jest vláda, všechna ustanovení na obec se vznášejí.[56]) Navrhuji tedy, abychom upustivše od samovlády lidu dali moc; nebo v mnohovládě vše to zahrnuto." *)

81. Otanes toto mínění přednášel; Megabyzos pak navrhoval, aby se vše oligarchii (několikovládě) svěřilo, mluvě takto: „Co Otanes pravil, aby samovládu zamezil, to budiž zároveň i ode mne řečeno; že však množství káže moc odevzdati, v tom se s nejlepším náhledem minul. Nebo nad luzu daremnou není nic nerozumnějšího ani zpupnějšího. Aby tedy mužové zpupnosti samovládce se vyhýbajíce v zpupnost lidu nevázaného upadli, to není nikterak snesitelno. Nebo onen když něco činí, s rozumností to činí, v lidu pak ani není rozumnosti; nebo jakž by rozuměl čemu, jenž se ničemu krásnému ani neučil aniž to z své vlastní schopnosti zná, jenž úprkem se přivaliv všechny věci bez rozvahy pohání, bystřině přívalné se podobaje? Pročež lidovlády nechať se oni přidrží, kdož o Peršany zle smýšlejí; my pak z nejlepších mužů sbor sestavme a na něj vložme vládu; nebo v tomto sboru budeme i my sami; a nejlepších mužů i uzavření že jsou nejlepší, rozumí se samo sebou."

82. Megabyzos tedy tento návrh podával; třetí pak vyjádřil náhled svůj Dareios řka: „Mně pak co v řeči Megabyza k lidovládě se táhlo, zdá se, že dobře řekl, však co oligarchie se týkalo, nedobře. Nebo dejme tomu, že by tyto tři věci, které před námi leží, všechny byly co možná nejlepší, [57]) tož pravím, že mezi nimi, totiž mezi nejlepší lidovládou a několikovládou a samovládou tato poslední daleko předčí. Nemůžeť nad nejlepšího samovládce nic lepšího

*) Totiž: všechny svrchu řečené výhody.

se vyskytnouti. Nebo takovým *) smýšlením se řídícímu lze nad lidem bezvadně poručníkovati a obmysly proti nepřátelům mohou takto nejspíše tajny zůstati. V oligarchii pak když mnozí pro obecné dobro statečnost svou prokazují, tuhá osobní nepřátelství ráda mezi nimi vznikají. Nebo an každý sám chce v čele býti a svou radou předčiti, zaplétají se mezi sebou do velikých nepřátelství, z nichž různice povstávají, z různic pak krveprolití; po krveprolití pak rádo se schyluje k samovládě a tím se právě jevívá, že tato jest nejlepší.

Když pak lid vládne, tehdy nemožno, aby nebylo sprosťáctví v správě obecní; [58]) kde pak sprosťáctví jest, tu ovšem nevyskytuje se mezi sprosťáky nepřátelství, nýbrž tuhé přátelství; nebo ti, kdož obec po sprosťácku spravují, činí to všichni jednostejně. To se takovým způsobem dotud děje, až někdo v čelo lidu se postaví a počínání těchto lidí přítrž učiní. Z toho bývá tento od lidu veleben, a jsa veleben vyskytne se najednou jako samovládce; [59]) a tím i tento jeví, že samovláda jest nejlepší. Abych pak jedním slovem vše úhrnkem vyřkl, odkud se nám dostalo svobody a kdo nám ji dal? zdaliž lid či oligarchie či samovládce? Míním tedy, abychom byvše jedním mužem **) vysvobozeni této věci ***) si vážili a mimo to abychom obyčejů předkův, krásně se majících, nerušili; neníť to prospěšno."

83. Tak bylo tré návrhů podáno; ostatní pak čtyři oněch sedmi mužů přidali se k poslednímu. Když byl Otanes, jenž Peršanům rovnoprávnost chtěl opatřiti, s návrhem svým propadl, pravil uprostřed nich takto: „Muži soudruhové! patrnoť tedy, že někdo

*) T. j. jaké mívá tento muž nejlepší. **) T. j. Kyrem, jenž s Peršanů jarmo medské sňal a velikou říši perskou založil. ***) Totiž *samovlády*.

z nás musí se králem státi, buďto metáním losů aneb, přenecháme-li toho lidu perskému, volbou jeho, aneb nějakým jiným způsobem. Já pak nedám se s vámi v zápas; nebo nechci ani vlády míti ani pod vládou býti; s tím však upouštím od vlády, aby nikdo z vás mnou nevládl, ani mnou ani potomky mými po všechny věky.“ Když byl takto promluvil a ostatních šest k tomu svolilo, nezápasil s nimi tento o vládu, nýbrž usedl si opodále. A podnes ještě tento jediný rod mezi Peršany svoboden jest a podrobuje se vládě toliko pokud sám chce, nepřestupuje ovšem zákonů perských.

84. Ostatní těch sedmi mužů pak rokovali, jak by nejslušněji krále si ustanovili; *) i vidělo se jim, aby, když někomu z nich vlády královské se dostane, Otanovi a všem potomkům Otanovým po všechny věky každého roku na výhradní poctu medské roucho[60]) se dávalo a veškeré dary, které jsou u Peršanů nejvzácnější. Z této příčiny pak usnesli se na tom, aby se mu to dávalo, poněvadž on první k té věci **) byl radil a je spolčil. Tyto výhody výhradně Otanovi ustanovili, následující pak všem vespolek, aby každý z těch sedmi, kdož by chtěl, bez opovědění do hradu směl vejíti, ač neležel-li by král právě u ženy, pak aby nebylo králi volno odjinud si ženy bráti než z rodin svých soupovstalců.

O vládě královské pak usnesli se na tomto, čí kůň při východu slunce první zarže, až v předměstí pojedou, ten že má vládu míti.[61])

Dareios stal se králem lstí podkoního (r. 522).

85. Dareios pak měl za podkoního chytrého muže, jemuž bylo jmeno Oibares. Tomuto muži vece Dareios, když se byli rozešli, toto: „Oibare! nám

*) T. j. jakby nejlépe moc královu vymezili a poměr svůj k příštímu králi vytkli. **) t. j. k svržení maga.

se vidělo stran ustanovení krále takto učiniti: čí kůň při slunce východu první zarže, až budeme na koních seděti, ten že má vládu míti. Pročež tedy víš-li něco chytrého, nalékni to tak, aby se nám této hodnosti dostalo a nikomu jinému." Oibares odvece takto: „Ó pane! Jestliže na tom jest býti králem neb nebýti, budiž, co se toho týče, ubezpečen a mějž dobrou mysl, an nikdo místo tebe králem nebude; taková mám kouzla." Vece Dareios: „Máš-li tedy nějakou takovou chytrost, jestiť čas, abys to strojil a neotálel, an příštího dne bude rozhodnutí." Uslyšev to učinil Oibares takto. Když noc nastala, vedl jednu z klisen, kterou hřebec Dareiův nejraději měl, do předměstí, uvázal ji zde a přivedl k ní hřebce Dareiova; i prováděl ho dlouho blízko okolo samé klisny, posléze pak ho k ní připustil.

86. Když se rozednívalo, tu všech šest mužů, jakž se byli umluvili, na koních se dostavilo. Když pak předměstím jeli a u toho místa se octli, kde minulé noci klisna byla přivázána, tu Dareiův hřebec přiklusav tam zaržal; a zároveň s jeho ržáním z čista jasna se zablesklo a zahřmělo. Tyto zjevy, které ržání následovaly, potvrdily Dareia, ježto jakoby z nějaké úmluvy se staly. *) I skočili ostatní s koní a kořili se Dareiovi.

87. Někteří tedy praví, že Oibares toto nalékl; jiní pak vypravují takto (nebo obojí pověst koluje u Peršanů), že se přirození této klisny rukou dotkl a že potom ruku měl v nohavicích zastrčenu; když pak při východu slunce koně do běhu se měli dáti, tehdy

---

*) *potvrdily Dareia*, t. j. ržáním koně byla volba rozhodnuta; bleskem pak a hromem potvrdilo božstvo volbu tuto svou sankcí. *Z nějaké úmluvy*, t. j. jakoby bůh slunce, Mithra (jemuž kůň byl zasvěcen) a bůh blesku a hromu, Ormuzd, vespol se byli umluvili, že oba dají znamení, že má Dareios kralovati.

že tento Oibares ruku vyndal a ji hřebci Dareiovu k chřípím nastrčil, tento pak že se vzpial a zaržal.

88. Dareios byl tedy králem učiněn a poslouchali ho všichni národové v Asii, [62]) jež byl Kyros a později opět Kambyses podmanil, kromě Arabských. Arabští pak nikdy nebyli Peršanům poddáni jako otroci, nýbrž stali se jich přáteli, ježto byli Kambysa do Egypta pustili; *) nebo mimo vůli Arabských nebyli by Peršané do Egypta vnikli.

Sňatky uzavřel Dareios takové, které před očima Peršanů nejskvělejší byly, **) totiž s dvěma dcerami Kyrovými, s Atossou a Artystonou (Atossa byla před tím provdána za bratra svého Kambysa a potom za maga, Artystone pak byla pannou); kromě nich pojal i za ženu dceru Smerdisa, Kyrova syna, jíž bylo jmeno Parmys, a dceru Otanovu, která maga byla prozradila. A mocí jeho vše se naplňovalo. ***)

Především dal kamennou sochu zhotoviti a postaviti, na níž byl jezdec vyobrazen, a nápis vrýti hlásající toto: „Dareios, Hystaspův syn, s pomocí koně (zde položil jmeno jeho) a Oibara podkoního dosáhl království Peršanů.“

Rozdělení říše perské na 20 krajů; ustanovení daní a darů.

89. Učiniv to zřídil v perské říši dvacet krajů, jež Peršané *satrapie* jmenují. [63]) Zřídiv tyto kraje a ustanoviv jim vladaře určil odvádění daní [64]) dle národů (hlavních) a k těmto národům připojil sousední a sahaje dále i vzdálenější národy, k jiným jiné přidávaje. [65]) Roční důchody pak rozvrhl takto. Těm, kdož stříbro odváděli, uloženo bylo dle babylonské váhy talent odváděti; těm pak, kdož zlato odváděli,

*) Viz kap. 4. **) T. j. ženy své si vybral z těch rodin, které u Peršanů za nejslavnější se považovaly. ***) T. j. nebylo místa, kam by uznání jeho moci nebylo proniklo; vše se mu kořilo.

dle euboiské. Babylonský talent platí za 78 euboiských min. Za panování Kyra a Kambysa nebylo žádného ustanovení o daních, nýbrž přinášely se toliko dary. Pro toto ustanovení daní a jiné podobné věci říkají Peršané, že byl Dareios kramářem, Kambyses pánem, Kyros otcem, proto že onen vše po kramářsku zařídil, druhý že nesnadný a bezohledný byl, třetí pak že laskavý byl a všeliké dobro jim opatřil.

90. Od Ionů[66]) a Magnetů asiatských a Aiolů a Karů a Lykiů a Milyů a Pamfylů (nebo těmto byla společná daň uložena) docházelo (každého roku) 400 talentů stříbra. To byl prvý kraj. Od Mysů pak a Lydů a Lasoniů a Kabaliů a Hygennů docházelo 500 talentů. Toť druhý kraj. Od Hellespontských (a sice těch, kteří připlývajícímu po pravé ruce jsou) a Frygů a Thraků asiatských a Paflagonů a Mariandynů a Syriů odvádělo se 360 talentů. Toť třetí kraj. Od Kiliků se odvádělo 360 bílých koní (na každý den tedy přicházel jeden) a 500 talentů stříbra; z těch se 140 talentů na jízdu, která Kilikii střežila, vynakládalo, 360 talentů pak přicházelo Dareiovi. Toť čtvrtý kraj.

91. Z kraje pak počínajícího od města Poseideia, jež Amfilochos, Amfiaraův syn, na pomezí Kiliků a Syrů založil, a sahajícího až k Egyptu, vyjma vlast Arabů (nebo tato byla prosta poplatku) odvádělo se 350 talentů. Tento kraj zahrnuje celou Foinikii a tak zvanou palaistinskou Syrii a Kypros. Toť pátý kraj. Z Egypta a Libye s Egyptem se stýkající a Kyreny a Barky (nebo tyto krajiny byly v egyptský kraj vřaděny) docházelo 700 talentů mimo stříbro z jezera Moirisova, které se za ryby scházelo; mimo toto stříbro a mimo obilí uložené odvádělo se 700 talentů; nebo Peršanům v Bílé zdi v Memfi posádkou ležícím a jejich spojencům dodávají Egypťané dvanáct myriad

(120.000) medimnů.*) Toť šestý kraj. Sattagydové a Gandariové a Dadikové a Aparytové v jeden kraj sloučení odváděli 170 talentů. Toť sedmý kraj. Ze Sus a ostatní země Kissiů scházela se 300 talentů. Toť osmý kraj.

92. Z Babylona a ostatní Assyrie odvádělo se tisíc talentů a 500 vykleštěných pacholat. Toť devátý kraj. Z Agbatan a ostatní Medie a od Parikanů a Orthokorybantiů 450 talentů. Toť desátý kraj. Kaspiové a Pausikové a Pantimathové a Dareiti dohromady odváděli 200 talentů. Toť jedenáctý kraj. Země od Baktrických až k Aiglům sahající odváděla 360 talentů. Toť dvanáctý kraj.

93. Z Paktyiky a Armenie a sousedních zemí až k moři pohostinnému odváděla se 400 talentů. Toť třináctý kraj. Od Sagartiů a Sarangů a Thamanaiů a Utiů a Myků a těch, kteří na ostrovech v červeném moři **) obývali, kdež král tak zvané vyvlečence usazuje, od těchto dohromady 600 talentů. Toť čtrnáctý kraj. Sakové a Kaspiové odváděli 250 talentů. Toť patnáctý kraj. Parthové a Chorasmiové a Sogdové a Areiové 300 talentů. Toť šestnáctý kraj.

94. Parikaniové a Aithiopové asiatští odváděli 400 talentů. Toť sedmnáctý kraj. Matienským a Saspeirům a Alarodiům bylo 200 talentů odváděti. Toť osmnáctý kraj. Moschům a Tibarenům a Makronům a Mosynoikům a Marům 300 talentů. Toť devatenáctý kraj. Indů pak národ, nejčetnější všech, jež známe, odváděl proti ***) všem ostatním 360 talentů zlatého písku. †)

---

*) Asi 67.014 korců neb 100.520 měřic. Medimnos = asi 0.5583 korce. **) Herodot míní ostrůvky v úžině ormuzské. ***) T. j. velikostí daní lišil se od všech ostatních národů a předčil je. †) T. j. 4680 stříbrných talentů neb 10.473.840 zlatých, počítá-li se na 1 talent stříbrný (euboiský) asi 2238 zlatých.

95. Zvedeme-li stříbro babylonské *) na talent euboiský, vychází 9540 talentů.[67] Počítá-li se pak hodnost zlata za třinácteronásobnou (proti stříbru), shledá se, že bylo zlatého písku za 4680 talentů euboiských. Úhrnkem tedy sebralo se ze všech těchto krajů každoročních daní Dareiovi za 14.560 talentů euboiských. Ostatní pak důchody, menší těchto, mlčky pomíjím.

96. Tyto daně docházely Dareiovi z Asie a skrovné části Libye. Později však i jiné daně ještě docházely z ostrovů a od lidí v Europě až po Thessalii obývajících.

Tyto důchody ukládá král tímto způsobem. Rozpouští zlato a vlévá je do hliněných nádob; a když nádoba naplněna jest, snímá ji pryč. Když pak potřebuje peněz, dává jich z toho tolik raziti, kolik potřebuje.

97. To jsou tedy kraje a daně ustanovené; jediný toliko kraj, totiž Persidu, nenaznačil jsem za poplatný; nebo Peršané obývají v kraji poplatku prostém.

Následujícím pak nebylo odvádění poplatku uloženo; avšak přinášeli dary: Aithiopové s Egyptem hraničící, jež si Kambyses, táhna na dlouhoživoucí Aithiopy, podrobil; pak ti, kdož okolo posvátné Nysy[68]) obývají a Dionysovi ku poctě svátky slaví. Tito Aithiopové a jich sousedé živí se týmž semenem **) jako Kalatičtí Indové a mají příbytky podzemní. Oba tyto kmeny ob rok ***) přinášely darem a přinášejí až podnes dva choiniky †) nepřepuštěného zlata a 200 kmenů ebenových a 5 aithiopských pacholat a 20 velikých zubů slonových. Kolchové pak nabídli se sami k přinášení darů, jakož i sousedé jejich až k pohoří Kaukasu (nebo až po tuto horu sahá vláda Peršanů; co

*) Brachylogie místo: stříbro, jež se dle babylonského talentu odvádělo. **) *Rejži* aneb *prosem*. ***) Doslovně „*každého třetího roku*," což však jest = *po dvou létech* n. *ob rok*. Právě tak říká se v latině „tertio quoque anno." †) T. j. asi 6—7 žejdlíků naší míry; 1 choinix asi = $3^1/_3$ ž.

pak od Kaukasu na sever leží, nedbá Peršanů pranic); tito tedy, jakž se nabídli, přinášeli až do mé doby v každém čtyrletí darem 100 pacholat a 100 děvčat. Arabové pak přinášeli každého roku 1000 talentů libanotu. Tyto dary od těchto dostával král mimo daně. *)

Episoda o kmenech indických a o dobývání zlata v Indii.

98. Toho množství zlata, z něhož Indové králi řečený zlatý písek odvádějí, dobývají tímto způsobem. Ona část indické země, jež k východu leží, jest písčina. Nebo ze všech národů asiatských, o nichž my víme a o nichž se něco jistého povídá, jsou Indové nejzadnější národ, jenž k jitru a východu slunce obývá; od Indů východně pak vše jest pro písek pusto. [69]) Jsou pak kmeny Indů četné a nemající stejného jazyka; někteří z nich jsou kočovníci, jiní nejsou; někteří přebývají v bařinách u řek a jedí ryby syrové, jež s třtinných člunů loví. Jedno koleno takové třtiny [70]) činí celý člun. Tito Indové nosí sitěný šat. Užínajíť v řece sítí, rozřezují je na proužky a upletše potom z nich rohožky odívají se jimi jako pancéřem.

99. Jiní pak Indové, kteří východně od těchto bydlí, jsou kočovníci a jedí syrové maso; tito slovou Padaiové. Obyčejů pak praví se že těchto užívají. Rozstůně-li se kdo z občanů, buď si muž aneb žena, tehdy muže usmrcují mužové, kteří nejvíce s ním obcují, řkouce, že, an nemocí chřadne, maso jeho jim na zmar přichází; onen pak upírá, že by byl nemocen; než oni mu nepřisvědčují a zabivše ho hodují z jeho masa. Rozstůně-li se pak žena, činívají ženy, jež s ní nejdůvěrněji obcují, totéž co mužové muži. I toho, kdo stáří došel, zabíjejí a z jeho masa hodují. Však

---

*) T. j. mimo ty daně, které mu jiní národové (ne pak Aithiopové, Kolchové a Arabové) odváděti museli.

toho se nedostává právě mnohým, jelikož už před tím každého, kdokoli v nemoc upadne, usmrcují.

100. Jiní pak Indové mají tento jiný obyčej. Žádného živočicha neusmrcují,[71]) ani nesejí, ani obydlí nemají, a živí se bylinami. Jest pak u nich bylina, mající v lusku zrnka asi jako proso veliká, která sama ze země vyrůstá. To sbírají a i s luskem to vaří a jedí. Upadne-li kdo z nich v nemoc, jde na poušť a tam si lehne; tu nedbá pak o něj nikdo, ať si zemře aneb stůně.

101. Souložení u všech těchto Indů, jež jsem jmenoval, jest veřejné, jako u dobytka; pleť mají všichni stejnou a pleti Aithiopů podobnou. Výkal jejich není bílý, jako u ostatních lidí, nýbrž černý, jako jejich pleť; takový výkal mají i Aithiopové. Tito Indové bydlí dále*) od Peršanů a na jih, a nebyli nikdy krále Dareia poslušni.

102. Jiní Indové sousedí s městem Kaspatyrem a s krajinou Paktyickou, a bydlí na půlnoc a sever od ostatních Indů, a vedou podobné živobytí jako Baktričtí. Tito jsou nejbojovnější všech Indů a oni právě jsou to, kteří se vysílají po zlato.

Zde **) jest skrz písek vše pusto. V této poušti a písčině jsou mravenci, [72]) kteří menší jsou psů, věčší pak lišek; jestiť jich několik, kteří zde byli chyceni, i u krále Peršanů. Tito mravenci tedy, an si obydlí pod zemí dělají, vynášejí písek ven týmž způsobem, jako mravenci v Řecku a podobají se jim také velice; písek pak, jejž vynášejí, drží v sobě zlato. Pro tento písek chodívají Indové do té pouště, k čemuž si každý tři velbloudy spřažuje, s obou stran samce za náručníky a uprostřed samici; na tuto vsedá sám ; béře ***)

*) Než ti Indové, o nichž v následující kapitole se vypravuje. **) T. j. v té krajině, kde se zlata dobývá. ***) Doslovně: hledě schvalně k tomu, aby ji, odloučiv ji od mláďat co nejmenších, spřáhl.

pak si schvalně velbloudici takovou, jejíž mláďata jsou ještě co nejmenší. *) Velbloudi zajisté co do rychlosti nejsou pozadu za koni a mimo to jsou s unešení mnohem věčších nákladů.

103. Jakou má velbloud podobu, toho Řekům nezaznamenávám, ježto to vědí. Velbloud má na zadních nohou čtyry stehna a čtyry kolena.[73])

104. Indové řečeného způsobu spřažení užívajíce jezdí pro zlato, zúmyslně toho dbajíce, aby zlata dobývali, když největší bývají parna; nebo za parna zalézají mravenci do země. Nejvíce pak pálívá slunce v této zemi dopoledne,[74]) ne jako jinde o poledni, nýbrž od té doby, kdy vychází, až po tu dobu, kdy lidé náměstí opouštějí.**) Po celou tuto dobu pálí zde slunce více než v Řecku o poledni, tak že se říká, že lidé tehdáž ve vodě tonou.[75]) O poledni pak pálí slunce Indy téměř stejně jako ostatní lidi. Popolední slunce působí u nich tak jako u jiných lidí ranní; dále pak se uchylujíc chladí†) vždy více a více, až posléze při zapadání náramně chladí.

105. Když pak Indové v onu krajinu přijdou, naplňují pytle tím pískem a co nejrychleji zpět uhánějí; nebo mravenci ihned, jak se u Peršanů povídá, to čijí a je stíhají. Rychlostí prý se jim nic nemůže vyrovnati, tak že by nikdo z Indů se neuchránil, kdyby mezi tím, co se mravenci sbíhají, kus cesty neurazili. Tu prý velbloudi (ježto jsou slabší na běžení než samice) v běhu povolují a samice je oba zároveň za sebou vlekou; tyto pak, pamětlivy jsouce mláďat, jichž zanechaly, neochabují prý ani dost málo. Věčší části zlata, jak Peršané vypravují, dobývají In-

---

*) Příčinu toho vykládá Herodot v kap. 105. **) Doba, kdy lidé náměstí opouštějí = poledne. †) Stručný tento výraz = další uchylování-se slunce působí, že chladna více a více přibývá.

dové takto; méně pak jest toho zlata, které se v jejich zemi vykopává.

O vzácných plodech nejkrajnějších končin země.

106. Jakož Řecku nejkrásněji smíšených počasí se dostalo, tak se nejkrajnějším končinám obývané země dostalo nějak nejkrásnějších věcí.

Na východ jest zajisté Indie nejkrajnější obývaných zemí, jakž jsem maličko svrchu pověděl. V této zemi předně živočišstvo i čtvernohé i okřídlené mnohem věčší jest než v jiných krajinách, kromě koňů (tito špatnější jsou medských koňů, tak zvaných nisaiských); pak jest tu nesmírná hojnost[76]) zlata, jež se dílem vykopává, dílem v řekách naskytuje, dílem, jakž jsem svrchu vypsal, unáší. Plané stromy tu za ovoce vydávají vlnu, která krásou a užitečností ovčí vlnu předstihuje;[77]) i šatstvo Indové od těchto stromů mají.

107. Na jih pak opět nejkrajnější obývaných zemí jest Arabie; a v této jediné všech zemí roste libanotos a myrrha a kasia a skořice a lédanon. Toho všeho mimo myrrhu pracně dobývají Arabští. Libanot sbírají zapalujíce styrax,[78]) který Foiničané do Řecka vyvážejí; tento zapalujíce dobývají libanotu. Nebo stromů libanotoplodných střehou křídlatí hadi,[79]) skrovné velikosti, rozmanité podoby, jichž mnoho, přemnoho u každého stromu jest; jsou to titéž, kteří do Egypta přilétají. Ničím jiným se nedají tito od stromů odehnati než kouřem styraku.

108. Praví pak Arabští i toto, že by veškera země těmito hady se naplnila, kdyby, jak povídají, něco takového se s nimi nestávalo, což, jakž vím, i s ještěry se stává. I zdá se, že boží prozřetedlnost, jak to přirozeno, anaž moudrá jest, všechny živočichy, kteří bázlivé jsou duše a jiným za potravu bývají, mnohoplodné učinila, aby, jsouce pohlcováni, nevyhynuli, ty pak, kteří krutí a nebezpeční jsou, málo-

plodné. Že zajíc od každého dravého zvířete i od ptáka a od člověka honěn bývá, tudy jest mnohoplodný. U tohoto jediného všech zvířat stává se obřezení i po početí, tak že zároveň jedno mládě v životě jest už srstnaté, druhé holé, třetí právě v děloze se tvoří a čtvrté se zarozuje. Tomu jest tedy tak. Lvíce však, jsouc zvíře nejsilnější a nejsmělejší, jednou za celý život rodí jedno [80]) mládě; nebo při porodu vychází zároveň s mládětem i děloha. Příčina toho jest tato. Když lvíče v životě matky jsouc počíná sebou hýbati, drápe, anož má ze všech zvířat nejostřejší pazoury, dělohu a vzrůstajíc škrábe víc a více; když pak porod se blíží, nezbývá z dělohy ani kousku zdravého.

109. Rovněž tak i kdyby zmije a křídlatí hadi v Arabii přirozeným způsobem se rozmnožovali, bylo by lidem nelze žíti. Než když po dvou se páří a samec právě pojímá, tu jej pouštějícího výkal, samička za krk uchvacuje a zakousnouc se do něho nepovoluje až jej prokousne. Samec tedy přichází řečeným způsobem na záhubu; samice pak pyká smrti jeho takto. Háďata mstíce ploditele svého ještě pokavad v životu matčině jsou, prožírají dělohu a pak prokousavše se životem derou se ven. Ostatní pak hadi, kteří lidem nejsou škodlivi, kladou vejce a vylíhají [81]) náramné množství háďat. Co se zmijí týče, ty jsou po celé zemi, křídlatých hadů pak jest po Arabii plno a nikde jinde. Tím se právě zdá jich býti hojnost. *)

110. Tohoto libanotu tedy dobývají Arabové tak, kasie [82]) pak takto. Obvázavše si hovězími a jinými kožemi celé tělo a obličej kromě jedinkých očí jdou pro kasii. Tato roste v jezeru nehlubokém; kolem něho však a v něm přebývají křídlatá zvířátka, nej-

*) T. j. právě za tou příčinou, že jsou v jedné zemi soustředěni, zdá se lidem, jako by jich vůbec byla veliká hojnost.

více netopýrům podobná, která hrozně šustí a silně dorážeti umějí; ty musejí lidé od očí zaháněti, když kasii trhají.

111. Skořici[83]) pak ještě divnějším způsobem sbírají. Nebo kde roste a která země ji plodí, o tom ani nevědí ničeho říci leda že prý, jak se podobá, v těch krajinách roste, kde byl Dionysos odchován. Povídají pak, že velicí ptáci tyto suché kůry přinášejí, jež my po Foiničanech kinnamómon (skořici) nazýváme, a že je přinášejí v hnízda z bláta, na strmých skalách přilepená, kamž člověku nelze se dostati. Proto tedy že Arabové zchytrale si pomáhají takto. Pošlých volů a oslů a jiných hovad maso že rozsekávají na kusy hodně veliké a donášejí je do těchto krajin; položivše pak je blízko hnízd že se vzdalují, ptáci pak že sletujíce tyto kusy masa do hnízd nosí, tato však že nemohouce tíže jejich vydržeti dolů na zem spadají; načež se lidé přibližují a takto skořici sbírají; byvši pak sebrána přichází odtud do jiných krajin.

112. Lédanon[84]) pak, jež Arabové ladanon nazývají, ještě divnějším způsobem se sbírá. Pocházejíc zajisté od nejsmradlavějšího jest nejlibovonnější. Nebo nalezá se v bradách kozlů, kdež povstává jako pryskyřice z lesních stromů. Potřebuje pak se lédanu k mnohým mastem; nejvíce však Arabové jím kadívají.

113. Tolik budiž o kadidlech řečeno; vznáší pak se ovšem ze země arabské vůně jako rajské libosti.

Také jsou Arabům dva druhy ovec podivuhodné, jichž nikde jinde není. Jeden druh má dlouhé ocasy, nejsoucí kratší pod tři lokte; a kdyby jim nechal jich člověk za sebou vláčeti, krvácely by, ježto by se ocasy o zemi odřely; konečně však všichni pastýři rozumějí dřevotešení (tesařství) aspoň tak, aby udělali vozíčky, jež pak ovcím pod ocasy podvazují, a sice tak, že ocas každé ovce na jeden vozíček uvazují.

Druhý pak druh ovec má široké ocasy a sice na loket vzšíří.

114. Kde pak se poledne (jih) k západu slunce chýlí, tu nejkrajněji z obývaných zemí prostírá se aithiopská země.*) Tato plodí hojně zlata a ohromné slony a všeliké plané stromy, zejmena eben a lidi největší a nejkrásnější i nejdéle živoucí.

115. Tyto jsou končiny**) Asie a Libye; o končinách pak západních v Evropě nemohu nic jistého říci; nebo já zajisté ani nevěřím, že by se kde jaká řeka od barbarů Eridanos [85]) nazývala, vlévající se do severního moře, od kteréž prý jantar přichází, ani nevím ničeho o bytí Cínových ostrovů, [86]) z nichž prý cín se k nám dováží. Nebo jednak jmeno Eridanos samo svědčí, že jest řecké a ne barbarské, od některého básníka utvořené, jednak nemohu od žádného očitého svědka vzdor vynasnažení svému doslechnouti, že by s oné strany Evropy ***) moře bylo. Než z nejzadnější krajiny ovšem cín a jantar k nám přichází.

116. V severní pak Evropě [87]) daleko nejvíce zlata se naskytuje. Než jak se ho dobývá, ani to nemohu dojista říci, povídá se však, že je Arimaspové, lidé jednoocí, nohům kradou. Já pak ani tomu nevěřím, že by se kde jednoocí lidé rodili, mající jinak přirozenost ostatním lidem podobnou. Končiny země tedy, jež ostatní zemi obmykají a uzavírají, mají, jak se podobá, ty nejkrásnější a nejvzácnější věci.

Episoda o zastavení řeky Aku.

117. Jest pak rovina v Asii, odevšad pohořím obklíčená, a to pohoří má patero úžlabin. Tato ro-

---

*) T. j. nejzadnější obývaná země *na jihozápad* (nebo to znamenají slova „kde se poledne k západu chýlí“) jest země Aithiopů.

**) Slova *končiny* (ἐσχατιή) užívám zde v původním významu = nejzadnější krajiny, jimiž se obývaná země končí.

***) T. j. na severu Evropy.

vina patřila jednou Chorasmickým, a jest na pomezí Chorasmických samých a Hyrkanických a Parthů a Sarangů a Thamanaiů; co však Peršané vládu mají, patří králi. Z toho pohoří, které ji obkličuje, teče veliká řeka; jmeno její jest Akes. Tato řeka druhdy, jsouc na patero rozdělena, ovlažovala krajiny řečených kmenů, an každou úžlabinou jednomu každému kmenu přicházela; co však pod Peršany jsou, stává se jim toto: Zahradiltě král úžlabiny hor a zřídil před každou úžlabinou závěru; že pak vodě průchod založen jest, stává se rovina mezi horami jezerem, an řeka stále vodu nahrnuje a nikde odtoku nemá. A tak ti, jižto druhdy vody měli, nemohouce jí nyní míti velikou bídu trpívají. V zimě ovšem pršívá*) u nich jako u ostatních lidí; avšak právě v létě, když proso a sesam sejí, mají vody zapotřebí. Když se jim tedy vody nepouští, jdou muži i ženy k Peršanům a stojíce u dvéří králových volají bědujíce; král pak káže, aby se těm, kdož nejvíce prosí, závěry do jich země vedoucí otevřely; když pak země jejich dosyta vody se napije, spouští se stavidlo; pak káže král druhou závěru otevříti a sice těm, kdož po oněch nejvíce prosili; a jak jsem na své uši slyšel, béře za otevření závěry veliký plat mimo daně. To se má tedy tak.

O smrti Intaferna, Polykrata, Oroita.

118. Z oněch sedmi mužů, kteří proti magovi povstali, zastihla jednoho, totiž Intaferna, smrt hned po povstání, an se takto prohřešil. Vešed do hradu chtěl s králem jednati; nebo tak bylo zákonem určeno, že těm, kdož proti magovi povstali, volno má býti, aby ku králi bez ohlášení vcházeli, ač neobcuje-li král

---

*) Doslovně: *bůh deštívá, bůh sesílá dešť.* Než tato slova mají u nás cosi důrazného do sebe, čehož v řečtině není; nebo u Reků výraz tento zcela sevšedněl.

právě s ženou. Nechtěl se tedy Intafernes nikým dáti ohlásiti, nýbrž poněvadž byl z oněch sedmi, chtěl vejíti. Než vrátný a ohlašovatel bránili mu řkouce, že král s ženou obcuje. Intafernes pak domnívaje se že lhou, učinil toto: Vytasiv šavli usekal jim uši i nosy, nastrčil je na uzdu koně a uvázav jim ji okolo krku pustil je.

119. Tito pak okázali se králi a řekli mu, proč se jim to stalo. Tu Dareios obávaje se, že se k tomu snad všech šest umluvilo, obeslal si každého zvláště a skoumal mínění jejich, zdaliž ten čin schvalují. Když pak poznal, že toho neučinil s jejich vůlí, zatkl Intaferna samého a jeho syny i všecky příbuzné, dojista se domnívaje, že se svým přátelstvem vzpouru proti němu strojí; a když je zatkl, dal je do vězení, aby byli odpraveni. Tu žena Intafernova, chodíc k dveřím královým, plakala a hořckovala; když pak ustavičně totéž činila, obměkčila Dareia, že se nad ní ustrnul; i vzkázal jí po poslu tato slova: „Ó ženo! král Dareios dovoluje tobě, abys jednoho z vězňů zachránila, buď si on kdokoliv.“ Tato pak když se rozmyslila, odvětila takto: „Když mi král život jednoho daruje, volím ze všech bratra svého.“ Dověděv se o tom Dareios a podiviv se slovům těm, vzkázal jí: „Ó ženo! táže se tě král, jakou majíc pohnútku muže a dětí nedbáš a život bratrův volíš, jenž tobě cizejší jest než synové a méně milý než muž?“ Tato pak odvece: „Ó králi! muže mohu jiného dostati, bude-li bůh chtíti, a i dětí jiných, když o tyto přijdu; bratra však jiného nijak se mi nemůže dostati, ježto otce a matky už nemám. [88]) Takové smýšlení majíc odvětila jsem takto.“ I zdálo se Dareiovi, že dobře žena ta pověděla a daroval jí nejen toho, jehož si vyprošovala, nýbrž i nejstaršího syna, ježto se mu zalíbila; ostatní pak usmrtil všecky. Jeden z těch sedmi tedy brzo řečeným způsobem zhynul.

120. Asi za nemoci Kambysovy stalo se toto. Náměstníkem v Sardech byl Oroites, muž perský, jenž byl od Kyra ustanoven. Tomuto se zachtělo nespravedlivého skutku. Nebo ač od Polykrata Samického ničeho dříve neutrpěl, ani hanlivého slova od něho neuslyšel aniž ho kdy dříve spatřil, zachtělo se mu předce ho zajíti a usmrtiti, jakž věčšina praví, z této příčiny. Seděl prý jednou Oroites s jiným Peršanem, jemuž bylo jmeno Mitrobates, náměstníkem kraje daskylejského, *) u dvéří králových; i dali se za řeči spolu do hádky. Když pak se o přednost přeli, učinil prý Mitrobates Oroitovi tuto výčitku: „Ty chceš tedy mezi muže počten býti, jenžto jsi králi ostrova Samu, k tvému kraji přiléhajícího, nevydobyl, ač tak snadno jest jej podrobiti, an někdo z domácích s patnácti ozbrojenci povstav se ho zmocnil a teď jím vládne?“ I povídají tedy tito, když to uslyšel a hanou tou se zasmušil, že zatoužil po tom, aby ne tak se nad tím pomstil, jenž to řekl, jako spíše aby mermomocí Polykrata zahubil, skrz nějž této hany zakusil.

121. Menšina pak praví, že poslal Oroites do Samu hlasatele, kterýž by něčeho na něm žádal (čeho, to se nepovídá); Polykrates prý právě v mužské síni ležel a byl u něho i Anakreon [89]) Tejský. Tu prý Polykrates (buď že schvalně mocí Oroitovou pohrdal aneb že se to náhodou stalo), když Oroitův hlasatel předstoupiv k němu mluvil, jakož ležel k stěně obrácen, ani se neotočil ani neodpověděl.

122. Dvojí tato příčina smrti Oroitovy se vypravuje; i volno každému dáti víru, které chce. Oroites pak, jenž v Magnesii, městě nad Maiandrem založeném,

---

*) T. j. náměstníkem *třetího* kraje (viz kap. 90), který po hlavním národu (Frygech) i *kraj frygický* slul. Hlavní město toho kraje bylo *Daskyleion*; pročež jej Herodot zde nazývá *krajem okolo* (*ἐν* zde = *okolo*) *Daskyleia ležícím*, *krajem daskylejským*.

sídlil, vyslal Myrsa syna Gygova, muže lydského do Samu s poselstvím, poněvadž byl obmysl Polykratův seznal. Polykrates zajisté první, pokud my víme, všech Řeků jest, jenž o mořské panství stál, vyjmeme-li Minosa Knossického a jestliže ještě kdo před tímto králem mořem vládl. Z lidského*) pak pokolení jest Polykrates první, jenž pevnou měl naději, že vládnouti bude Ionií a ostrovy. Seznav tedy, že toto obmýšlí, vzkázal mu Oroites poselství toto: „Oroites dí Polykratovi takto: Dovídám se, že veliké věci obmýšlíš, a že nemáš podlé toho peněz. Pročež učiň takto, abys i sebe povznesl i mne zachránil. Nebo Kambyses stojí o mé bezživotí, jakž se mi na jisto zvěstuje. Odvez tedy mne i s poklady a část jich podrž sám pro sebe, druhé pak části ponech mně. Pokud to na penězích záleží, budeš moci celým Řeckem vládnouti. Nedůvěřuješ-li mi však stran peněz, pošli koho máš za nejspolehlivějšího, a já mu je okáži.“

123. Uslyšev to zaradoval se Polykrates i chtěl tomu. I vyslal, an po penězích velice toužil, nejdříve Maiandria, syna Maiandriova, jednoho z občanů, jenž mu byl tajemníkem, na vyšetřenou. Tento člověk jest týž, jenž nedlouho na to veškeru ozdobu, která v mužské síni Polykrata byla a za podívanou stála, do Heraia**) darem dal. Když pak Oroites tušil, že příchodu vyzvědače už se nadíti jest, učinil toto: Naplnil osm beden kamením mimo maličký kousek u samého kraje a na to kamení naložil po vrchu zlata; potom zavázal [90]) bedny a měl je pohotově. Maiandrios pak když přišel a na to se podíval, zvěstoval to Polykratovi.

---

*) „Z *lidského* pokolení“ praví Herodot; nebo Minos počítán byl mezi polobohy. My bychom řekli: „V *historické* době (naproti mythické) byl Polykrates první.“

** Heraion = chrám bohyně Hery, o němž viz kap. 60.

124. Tento pak chystal se sám k odchodu, ač mu to i věštci i přátelé velmi vymlouvali, a ač dcera jeho ve snu měla vidění takovéto: Zdálo se jí, že otec vise v povětří od Zeusa byl umýván a od Helia (slunce) mazán. Uzřevši toto vidění činila, seč byla, aby Polykrates k Oroitovi neodcházel; ba i když ke korábu se ubíral, prorockými slovy za ním volala. Onen však jí hrozil, že, vrátí-li se zdráv, dlouhý čas jí nechá pannou býti. Tato pak modlila se, aby se to jen splnilo; že chce raději déle pannou než sirotkem býti.

125. Polykrates tedy, pohrdaje všelikou radou, plavil se k Oroitovi veda s sebou i jiné četné druhy, i také mezi nimi Demokeda, syna Kallifontova, muže krotonského, jenž byl lékařem a umění toto nejlépe ze všech souvěkovců provozoval. Přišed pak do Magnesie došel zde skonání nešťastného, které ani jeho ani jeho ducha nebylo hodné. Nebo vyjma panovníky [91]) Syrakusských není ani jediný z ostatních panovníků řeckých hoden, aby se co do velikoleposti s Polykratem porovnával. Když ho Oroites způsobem, o němž nehodno mluviti, *) usmrtil, dal ho na kůl naraziti; z průvodčích pak jeho ty, kteří byli Samičtí, propustil, řka že mu mají zač díky vzdávati, an jsou na svobodě; ostatní však průvodčí, kteří byli cizinci neb otroci, zadržel si za otroky. Polykrates však vise v povětří naplnil celé vidění dceřino; nebo byl od Zeusa umýván, když pršelo, a mazán od slunce, an sám ze svého těla mastnotu vydával. **) Polykratovo neustálé štěstí tedy tak skončilo, jakž mu byl Amasis, král Egypta, předpověděl.

126. Za nedlouhou dobu na to pak i Oroita pomsta dostihla. Nebo když Kambyses zemřel a magové

---

*) Poněvadž byl příliš *nelidský.*
**) *Horkem slunečním* vypařovala se z mrtvoly P. mastnota.

vlády se zmocnili, meškal Oroites v Sardech nepomáhaje v ničem Peršanům, od Medů o vládu oloupeným, nýbrž usmrtil v tomto zmatku Mitrobata, náměstníka v Daskyleiu, jenž mu byl onu výčitku, k Polykratovi se táhnoucí, učinil; usmrtil i syna Mitrobatova, Kranaspa. Oba tito muži byli u Peršanů ve vážnosti. I jiné všeliké hanebnosti páchal; tak na př. jednoho z poslů Dareiových, přišedšího k němu, proto že poselství jeho nebylo mu po chuti, vracejícího se dal zavražditi, osadiv při cestě zálohy; mrtvolu jeho pak i s koněm uklidil.

127. Jakmile Dareios vlády došel, toužil se nad Oroitem pomstiti za všechny jeho zločiny, zvláště pak za usmrcení Mitrobata a jeho syna. Než nevidělo se mu zrovna vojsko naň vyslati, poněvadž ještě bylo jitření;*) mělť sám teprv od nedávna vládu, o Oroitovi pak slýchal, že má velikou moc, an tisíc Peršanů měl za kopinníky a kraj frygický i lydický i ionický držel.**) Proto tedy učinil Dareios takto: Svolav nejčelnější Peršanů mluvil k nim takto: „O Peršané; kdo z vás by toto podstoupil a chytrostí, ne násilím a hlukem, splnil? nebo kde chytrosti třeba, neprospívá násilí. Z vás tedy kdo mně chce Oroita buď živého přivesti neb usmrtiti? Onť Peršanům nikdy v ničem nepomohl, křivdy však jim veliké učinil. Nebo jednak dva našince zahladil, Mitrobata a jeho syna, jednak ty,***) jižto ho nazpět volají a ode mne

*) Doslovně: *„poněvadž se ještě věci* (poměry) *dmuly.“* Metafora tato znamená, že vláda Dareiova nebyla ještě ustálena a všeobecně uznána, nýbrž že místem rozčilenost se jevila.

**) Není to neshoda s kap. 120., kdež se dí, že byl Oroites náměstníkem v Sardech, tedy správcem kraje lydického neb druhého (viz kap. 90). Oroites si násilím osobil i správu kraje frygického a ionického.

***) Dareios přehání zúmyslně; v kap. 126. činí se toliko o jedné takové vraždě zmínka.

vysíláni jsou, usmrcuje nesnesitelnou zpupnost na jevo dávaje. Než tedy jaké věčší neštěstí Peršanům způsobí, musíme ho usmrcením předejíti.“

128. Tak se Dareios tázal, z nich pak třicet mužů se nabídlo a každý chtěl to sám vykonati. An se o to přeli, smířil je Dareios poručiv, aby losy metali. I padne los na Bagaia, syna Artontova. Tento pak, když los naň padl, učinil toto: Napsav listy mnohé a o mnohých věcech hlásající vytiskl na ně pečeť Dareiovu, potom s nimi do Sard šel. Doraziv tam a přišed Oroitovi na oči rozvinoval list po listu a dával je královskému písaři[92]) čísti (nebo všichni náměstníci mívají královské písaře). Dávalť mu Bagaios tyto listy, aby kopinníky zpytoval, zdaliž by ochotni byli odpadnouti od Oroita. Vida pak, že těm listům velikou úctu vzdávají a tomu, co se z listů čtlo, ještě věčší, dá písaři list, v němž psána byla slova tato: „O Peršané! král Dareios vám zapovídá, abyste nebyli Oroitovými kopinníky.“ Tito pak uslyševše to položili mu kopí k nohoum. I vida Bagaios, že listu poslouchají, vzmuží se a dá poslední list písaři, v němž napsáno bylo: „Král Dareios Peršanům v Sardech jsoucím káže usmrtiti Oroita.“ Kopinníci pak, jakmile to uslyšeli, tasili šavle a v tu chvíli ho usmrtili. Tak tedy dostihla Oroita Peršana pomsta za smrt Polykrata Samického.

Episoda o lékaři Demokedovi.

129. Když Oroitovi otroci do Sus přišli a poklady jeho tam se přivezly, přihodilo se v nedlouhé době na to, že král Dareios na honbě nohu si vymkl, an s koně skočil; a vymkl si ji nějak silně; nebo vyšinul se mu kotník z kloubů. Ježto pak už dříve kolem sebe Egypťany míval, kteří se prvními v lékařství býti zdáli, dal se od nich hojiti. Tito však násilně nohu narovnávajíce zhoršili nemoc. Sedm dní

a sedm nocí nebyl už Dareios oka zamhouřil; osmého pak dne, když mu bylo velmi špatně, řekl mu kdosi, co už dříve v Sardech o umění Demokeda Krotonského byl zaslechl; on pak kázal, aby ho co nejrychleji k němu přivedli. Když ho kdesi mezi otroky Oroitovými zanedbaného vynašli, vedli ho ke králi pouta vlekoucího a odraným šatem oděného.

130. Když byl k Dareiovi přiveden, tázal se ho, zdaž umí léčiti. Onen pak nechtěl se k tomu přiznati, obávaje se, aby nebyl, kdyby se prozradil, zcela od Řecka odloučen. Ale Dareios znamenal, že uměje léčiti nevědomost předstírá a kázal těm, kteří ho přivedli, aby přinesli biče a osteny. Tu pak teprv se přiznal řka, dokonale že toho arci neumí, že však obcovav dříve s lékařem trochu tomu umění rozumí. Když se mu potom k hojení svěřil, tu on řeckých léků používaje a jemné po silném přikládaje učinil, že naň přišel spánek a v krátké době uzdravil [93]) ho, jenž už nikterak nedoufal, že by se kdy noha jeho vyhojila. I obdaroval ho na to Dareios dvěma sudami zlatých okovů; onen pak se ho tázal, zdali mu schvalně neštěstí jeho zdvojnásobňuje, že ho uzdravil. Dareiovi se ta otázka zalíbila a poslal ho k svým ženám. Kleštěnci pak přivádějíce ho k ženám pravili, to že je ten, jenž králi život vrátil. Tu každá nabravši miskou ze skříně zlata obdarovala Demokeda, a sice tak štědrým darem, že sluha, jmenem Skiton, jenž za ním chodil a statery (dukáty) [94]) s misek padající sbíral, velikou sílu zlata sebral.

131. Tento Demokedes přišel takto z Krotonu v dům Polykratův. V Krotoně byl ustavičně v sváru s prchlivým otcem svým; když pak u něho nemohl vydržeti, opustil ho a šel do Aiginy. Usadiv se zde předstihl hned prvního roku ostatní lékaře, ač nebyl opatřen a zhola žádných nástrojů neměl, jež k tomu umění patří. I najala ho obec aiginetská druhého roku

za jeden talent, třetího pak roku Athenští za sto min, a čtvrtého roku Polykrates za dva talenty. [95]) Tak přišel do Samu. Tímto mužem došli krotonští lékaři ne nejmenší oslavy.

132. Tehdáž pak měl už Demokedes, vyhojiv Dareia, v Susech veliký dům a jídal s králem u téhož stolu a kromě návratu do Řecka měl vše co srdce ráčilo. A předně když egyptští lékaři, kteří krále dříve léčili, měli na koly naraženi býti, že od řeckého lékaře byli zahanbeni, vysvobodil je vyžádav si od krále jejich života; za druhé věštce elického, jenž byl Polykrata provázel a tehdáž mezi otroky bez všeho ošetření byl, vysvobodil. Vůbec platil Demokedes u krále nejvíce.

133. V krátké době potom přihodilo se opět toto. Atosse, dceři Kyrově, manželce Dareiově, vyrostl na prsu nežit, který se provalil a dále rozžíral. Pokud nežit ještě menší byl, tajila to a stydíc se nikomu o tom neřekla. Když jí však už zle bylo, zavolala Demokeda a okázala mu to. Tento pak řekl, že ji uzdraví, jestliže se mu zapřisáhne, že se mu tím odslouží, zač ji bude prositi; ničeho že nebude žádati, co by bylo k hanbě.

134. Když ji potom hojením uzdravil, tu Atossa navedena jsouc Demokedem domlouvala Dareiovi v ložnici takto: „Ó králi! maje tak velikou moc zahálíš, nedobývaje Peršanům ani nového národa ani nové moci. Slušíť se na muže i mladého i velikým bohatstvím vládnoucího něco dokázati, aby Peršané seznali, že jim muž kraluje. S dvou stran jestiť prospěšno tak činiti, předně aby Peršané věděli, že jejich náčelník mužem jest, pak aby válkou byli zaneprázdněni a nestrojili tobě v zahálení úkladů. Teď zajisté mohl bys něco dokázati, dokud jsi mlád; nebo zároveň se zrůstem těla roste i duch; když pak tělo stárne, stárne s ním i duch a stává se tupým ke všem vě-

cem.“ Tak hovořila navedena jsouc, onen pak odvece takto: „Ó ženo! vše co sám obmýšlím učiniti vyřkla jsi *); nebo umínil jsem si z této pevniny na protější pevninu most položiti a na Skythy táhnouti; a to se za krátkou dobu splní.“ I vece Atossa toto: „Viz pak! na Skythy nejdříve táhnouti, toho nech; nebo tito tobě budou, **) kdykoli se ti zachce; ale na Řecko mi táhni. Nebo toužím míti za služky Lakonky a Argeianky a Atheňanky a Korinthanky, ježto o nich mnoho slýchávám. I máš muže všech mužů nejschopnějšího, jenž by tobě o Řecku vše pověděl a vyložil, toho pravím, jenž tvou nohu zhojil.“ Dareios odvece: „Ó ženo! poněvadž tedy tobě milo jest, abychom nejdříve o Řecko se pokusili, vidí se mi raději dříve perské vyzvědače spolu s tímto mužem, o němž mluvíš, k nim (Řekům) vyslati, kteří by poznavše a vyšetřivše všecko nám to zvěstovali; a potom, až budu všecko dokonale věděti, potáhnu na ně.“

135. Tak řekl; a jakož řekl, tak i hned učinil. Nebo jakmile se rozednilo, svolal patnáct vážených mužů perských a nařídil jim, aby následujíce Demokeda přímoří řecké prošli; Demokedes však aby jim neuprchl, nýbrž aby ho zajisté zpět přivedli. Nařídiv jim toto zavolal zase Demokeda samého a prosil ho, aby provodiv Peršany celým Řeckem a vše jim okázav zpět přišel. Pak mu kázal, aby veškeren svůj movitý majetek sebral a jej darem otci a bratřím přivezl, řka, že mu to mnohonásobně nahradí; mimo to pravil, že mu k těmto darům také on sám ***) přidá loď všelikým zbožím naplněnou, která spolu s ním po-

*) My říkáme raději naopak: „Co jsi vyřkla, to vše sám obmýšlím.“

**) My bychom řekli: „Tito tobě neutekou.“

***) Dareios tedy chtěl, aby Demokedes netoliko sám své jmění bratřím darem dal, nýbrž aby jim i od *něho* dary přivezl.

pluje. Dareios nabízel toto Demokedovi, jak se mně zdá, bez lstivého obmyslu; Demokedes však obávaje se, že ho král skoumá, nehnal se po tom a nepřijal všeho, co se mu dávalo, *) nýbrž pravil, svého jmění že nechá zde, aby po svém návratu je měl, loď však, kterou mu Dareios na obdaření bratří dává, že přijímá. Když pak i jemu totéž **) byl nařídil, vyslal je k moři.

136. Tito pak sešedše do Foinikie a sice do města Sidonu ve Foinikii osadili hned dvě triery lidem a zároveň i naplnili velikou loď nákladní všelikým zbožím; a když byli vše upravili, pluli k Recku a přistávajíce tu i onde prohlíželi přímoří a zaznamenávali si vše, až prohlédnuvše největší část k městu Tarentu v Italii přistáli. Tu však Aristofilides, Tarentinských král, Demokedovi k libosti medským lodím kormidla odňal, Peršany pak zatkl jakožto vyzvědače. An se těmto tak dálo, ušel Demokedes do Krotonu; když pak už byl do své vlasti přišel, propustil Aristofilides Peršany, a kormidla, jež lodím odňal, jim navrátil.

137. Peršané pak plujíce dále a stíhajíce Demokeda přišli do Krotonu a když ho na náměstí zastihli, chápali se ho. Z Krotonských pak někteří, obávajíce se perské moci, chtěli ho vydati, jiní však trhali ho Peršanům z rukou i tloukli je holemi; tito pak jim domlouvali takto: „Mužové Krotonští! vizte co činíte! muže, jenžto králi uprchl, nám vychvacujete? Což král Dareios takové pohanění promine? což vám to bude k dobrému, vyrvete-li nám toho muže? na které město potáhneme dříve než na toto? které budeme

*) Bálť se Dem., aby král se nedomníval, že se už nevrátí; proto se zdržoval a nepopadl hltavě vše, co mu král podával.

**) Rozuměj: „co oněm patnácti mužům nařídil“ (viz začátek kap.).

hleděti dříve uvrci v otroctví?" Tak mluvíce nepohnuli Krotonskými, nýbrž ztrativše Demokeda a zbaveni byvše i lodi nákladní, kterou s sebou vezli, vraceli se do Asie, aniž hodlali ještě dále plouti a Řecko prohlížeti, ježto byli vůdce svého zbaveni. Demokedes pak, když se odtud ubírali, jen tolik jim uložil, aby Dareiovi ohlásili, že se Demokedes s dcerou Milonovou zasnoubil. Nebo jmeno zápasníka Milona[96]) bylo u krále rozhlášeno; proto právě zdá se mi, že Demokedes za mnoho peněz *) svadbu tuto urychlil, aby viděl Dareios, že i ve své vlasti vážen jest.

138. Vypluvše z Krotonu zahnáni byli Peršané k Iepygii, i byli zde v otroctví drženi; Gillos pak, tarentský vyhnanec, je vykoupil a králi Dareiovi přivedl. Tento chtěl mu za to dáti, čeho by sám žádal. Gillos pak si volil, aby ho zpět do Tarentu uvedl, vylíčiv mu dříve své neštěstí; **) aby však Řecko neznepokojil, kdyby skrz něho veliká výprava do Italie plula, řekl, že mu postačuje, když toliko Knidičtí jej ve vlast zpět uvedou, doufaje, že skrz ně, jakožto přátele Tarentských, nejspíše se mu návratu dostane. Dareios mu to slíbil a splnil; nebo kázal Knidickým po poslu, aby Gilla do Tarentu uvedli. Knidičtí pak plníce rozkaz Dareiův nepohnuli Tarentskými, násilím pak aby na ně sáhli, nebyli s to. Tak se tyto věci dály; a tito Peršané byli první, jižto z Asie do Řecka přišli; bylit tam šli na zvědy z řečené příčiny.

Syloson. Dobytí ostrova Samu.

139. Potom dobyl král Dareios Samu, prvního všech měst i řeckých i barbarských, z této příčiny.

---

*) Rozuměj: „které otci dal a jimiž si dceru od něho koupil." Nebo u Řeků si za starších dob obyčejně musil ženich nevěstu koupiti. Téhož obyčeje dočítáme se v bibli.

**) Totiž „že byl z vlasti vypovězen."

Když Kambyses, syn Kyrův, na Egypt táhl, přišli i mnozí Řekové do Egypta, jedni, jak se zdá, za obchodem svým, jiní jako vojíni, někteří i na podívanou. Z těch byl i Syloson, syn Aiakův, bratr Polykratův a vyhnanec samický. Toho Sylosonta potkalo takovéto štěstí. Vzal červený plášť a obhodiv se jím procházel se v Memfi po náměstí; když pak ho Dareios zočil, jenž tehdáž kopinníkem Kambysovým byl a veliké znamenitosti ještě neměl, zachtělo se mu toho pláště; i šel k Sylosontovi a chtěl jej od něho koupiti. Tento pak vida, že Dareios po plášti velice touží, božským jakýmsi řízením vece: „Já bych ho za žádnou cenu neprodal; avšak, musí-li to býti, dávám ti jej darmo.“ Tomu byl Dareios velmi rád a vzal plášť od něho.

140. Syloson pak mínil, že hlupáctvím pláště pozbyl. Když pak časem Kambyses zemřel a sedm mužů proti Magovi se pozdvihlo a z těchto sedmi Dareios království došel, dověděl se Syloson, že království přešlo na toho muže, kterému jednou v Egyptě plášť svůj dal, když ho na něm žádal. I šel vzhůru do Sus, sedl si v předdveří hradu královského a pravil, že jest dobrodincem [97]) Dareiovým. I zvěstuje vrátný králi, co uslyšel; tento pak dí jemu s udivením: „A kdo by byl z Řeků mým dobrodincem, jemuž bych byl čím povinen, an od nedávna vládu držím a ledva kdo z nich posud k nám přišel a o žádné půjčce řeckého muže nevím? Než přiveďte ho předce sem, abych věděl, co tou řečí míní.“ I přivedl vrátný Sylosonta a když byl před krále postaven, tázali se ho tlumočníci kdo jest a pro jaký to skutek dobrodincem královým se býti praví. I vypravoval tedy Syloson vše co se pláště týkalo a že on jest dárcem jeho. Na to odvece Dareios: „O nejšlechetnější všech lidí! ty tedy jsi onen, jenž mně, když jsem ještě žádné moci neměl, obdaroval, ovšem málem; a však dobrodiní to

jest stejné jako kdybych nyní odněkud něco znamenitého dostal. Za to ti dám hojně zlata a stříbra, abys toho nikdy neželel, že jsi Dareiovi, synu Hystaspovu dobrodiní prokázal.“ Syloson na to odvece: „Mně ni zlata, ó králi, ni stříbra nedávej, nýbrž vysvoboď mi vlast mou Samos, jižto nyní, když Oroitęs bratra mého Polykrata usmrtil, otrok náš má; tu mi dej bez krveprolití a zotročení.“

141. Uslyšev to vyslal Dareios vojsko s vůdcem Otanem, jedním z těch sedmi mužů, nařídiv mu, aby, zač Syloson prosil, jemu splnil. I přitáhl Otanes k moři a připravoval vojsko své (k převozu).

142. V Samu měl vrchní moc Maiandrios, Maiandriův syn, jemuž byl Polykrates vládu poručil. Tomuto, an nejspravedlivějším mužem se chtěl státi, nebylo to lze. Nebo když mu byla smrt Polykratova zvěstována, učinil toto. Předně vzdělal Zeusovi, strážci svobody, oltář a vymezil kolem něho ten posvátný okršlek, jenž nyní v předměstí jest. Když to bylo hotovo, svolal všechny občany v shromáždění a pravil toto: „Mně, jak beztoho sami víte, svěřeno jest žezlo Polykratovo a veškera jeho moc; i volno mi nyní vámi vládnouti. Ale já, co bližnímu svému vytýkám, toho sám, ač jsem s to, nechci činiti; nebo ani Polykrates se mi nelíbil, že mužům jemu rovným panoval, aniž se mi vůbec líbí kdokoli si tak počíná. Polykrates teď naplnil osud svůj, já pak skládaje vládu v ruce lidu prohlašuji rovnoprávnost. Než těchto výsad chci aby se mně dostalo, totiž předně za odměnu šesti talentů z bohatství Polykratova; kromě toho pak si vyhrazuji kněžství Zeusa, strážce svobody, pro sebe i pro potomky své na věčné doby, an jsem sám jemu svatyni vzdělal a vám svobodu daruji.“ To nabízel onen Samickým; z nich pak kdosi povstal a pravil: „Však ani nejsi hoden, abys námi vládl, an jsi ze

špatného rodu a padouch; hleď jen raději, abys počet vydal z pokladů, jež jsi spravoval.“

143. Tak pravil onen, jenž byl u občanů ve vážnosti; jmeno jeho bylo Telesarchos. Maiandrios pak pochopiv, že, upustí-li od vlády, někdo jiný místo něho vladařem se stane, nehodlal už více od vlády upustiti, nýbrž když do hradu se vrátil, obeslal k sobě občana po občanu, jakoby chtěl počet vydati, a zatkl i spoutal je. Ti byli tedy spoutáni, Maiandria pak zastihla nemoc. Tu bratr jeho, jemuž bylo jmeno Lykaretos, an se domníval, že Polykrates zemře, všechny vězně usmrtil, aby tím snáze panství v Samu se zmocnil. Vždyť nechtěli, jak patrno, svobodni býti. [98])

144. Když Peršané do Samu přišli, Sylosonta do vlasti navracujíce, nepozdvihl nikdo proti nim ruky a Maiandriovi přívrženci i Maiandrios sám prohlásili, že jsou hotovi pod záštitou smlouvy ostrov opustiti. Když Otanes k tomu svolil a v smlouvu s nimi vešel, sedli si nejčelnější Peršané právě naproti hradu, postavivše si tam sedadla (nosecí).

145. Byl však vladaři Maiandriovi bratr ztřeštěný, jemuž bylo jmeno Charileos. Ten byl pro nějaké zavinění v podzemním žaláři upoután. Tehdáž pak, když zaslechl, co se děje, vystrčil hlavu ze žaláře a když Peršany v míru spatřil seděti, křičel a volal, že chce s Maiandriem mluviti. Uslyšev to kázal Maiandrios, aby ho pout zbavili a k němu přivedli. Jakmile byl přiveden, láním a nadáváním ho k útoku na Peršany přemluvil, řka toto: „Mne jsi, ó bídníče všech bídníků, ač jsem bratr tvůj a ničeho nezavinil, co by pout zasluhovalo, spoutal a za hodna žaláře uznal! Vida pak Peršany, jak tě vyhánějí a domova zbavují, netroufáš si nad nimi se pomstiti, ač tak snadno lze je přemoci? Nuže jestli ty se jich lekáš, dej mně zbrojnoše své a já je za to potresci, že sem přišli; tebe pak samého dám z ostrova odvezti.“

146. To pravil Charileos; Maiandrios pak přijal návrh ten, jak se mně zdá, ne že byl rozumu tak pozbyl, aby se domníval, že jeho moc nad královou svítězí, nýbrž spíše proto, že nechtěl Sylosontovi dopřáti, aby bez namáhání města dostal neporušeného. Chtěl tedy rozdrážděním Peršanů obec samickou co nejvíce seslabiti a tak ji odevzdati, dobře věda, že Peršané, když se jim ublíží, ještě více*) proti Samickým se rozhořčí, a věda také, že jemu samému bezpečné jest z ostrova ujíti, kdykoli by se mu toho zachtělo; mělť tajný průchod z hradu k moři vedoucí. Maiandrios tedy sám vyplul z ostrova; Charileos pak všecky jeho žoldnéře ozbrojil a otevřev bránu dokořán pustil je na Peršany, kteří žádné věci takové se nenadáli a mínili že už vše jest vyrovnáno. Zbrojnoši pak vyřítivše se na ně usmrtili z Peršanů ty, kteří na sedadlech se dávali nositi a největší vážnosti byli. Tak si tito vedli; ostatní však vojsko perské přispělo na pomoc; a zbrojnoši jsouce stísněni nazpět byli do hradu odraženi.

147. Otanes pak vojevůdce vida že Peršané velikou pohromu utrpělí, nad rozkazy, jež mu Dareios vysílaje ho byl dal, aby nikoho ze Samických neusmrcoval aniž v otroctví uvrhoval, nýbrž aby ostrov bez pohromy Sylosontovi odevzdal — nad těmi rozkazy vědomě se zapomínal**) a vojínům kázal, aby kohokoliv by postihli, buď muže buď chlapce, bez rozdílu vraždili. Tu jedni z vojska hrad obléhali, jiní každého, kdo jim vstříc přišel, vraždili, rovněž tak v svatyni jak mimo svatyni.

148. Maiandrios pak uprchnuv ze Samu plul do

*) Rozuměj: „než už beztoho byli rozhořčeni, proto že Samičtí už dříve Sylosonta nepřijali.“

**) Vědomě zapomínal (oxymoron) = schvalně rozkazy mimo sebe pouštěl, nedbal jich, právě jakoby mu byly z paměti vyšly.

Lakedaimona. Když tam byl přišel a majetek, s nímž uprchl, do města dopravil, učinil toto: Kdykoli stříbrné a zlaté číše vyňal a sluhové jeho je vytírali, mezi tím on s Kleomenem Anaxandridovcem,[99]) králem Sparty, rozmlouvávaje k obydlí svému ho vodíval. Kdykoli pak Kleomenes číše viděl, obdivoval se jim a žasl; onen pak ho pobízel, aby si z nich tolik vzal, kolik by chtěl. Když to Maiandrios dvakrát třikrát řekl, okázal se Kleomenes býti mužem velespravedlivým. Nebo nechtěl přijmouti co mu bylo podáváno, a tuše, že by obdarováním jiných občanů pomoci došel,*) šel k eforům a pravil, že lépe jest Spartě, aby host samický z Peleponnesu se vzdálil, aby buď jeho samého aneb jiného ze Spartanů k špatnosti nesvedl. Tito pak uposlechnuvše ho vypověděli Maiandria.

149. Peršané pak naháňku učinivše na Samické **) odevzdali ostrov vylidněný Sylosontovi. Později však napomáhal vojevůdce Otanes sám zalidnění ostrova pohnut byv k tomu snem a nemocí, která hanbu jeho potkala.

Povstání Babylonských. Dobytí Babylona lstí Zopyrovou.

150. Když námořní vojsko na Samos vyplulo, odpadli Babylonští, velmi dobře se k tomu připravivše. Nebo co magos vládl a sedmero mužů proti němu povstalo, po celou tu dobu a ve zmatku tom připravovali se na obležení. A přípravy tyto zůstaly nějak tajny. Když pak zřejmě odpadli, učinili toto: Když byli matky všechny vybrali, vybral si ještě každý jednu ženu, která se mu líbila, ze své domácnosti, ostatní pak svedli všecky dohromady a zardousili je. Tu jednu

*) T. j. pomocného vojska proti Peršanům. **) T. j. jako když se zvěř na shony honí, tak Peršané obyvatele, proslídivše celý ostrov, dohromady sehnali a za otroky odvedli.

ženu vybral si každý, aby mu stravu strojila; ostatní pak proto zardousili, aby jim potravu nevyjedly.

151. Dověděv se o tom sebral Dareios veškeru moc a táhl na ně, přiraziv pak k městu obléhal Babylonské, kteří se z obléhání nic nermoutili. Nebo vylezajíce na předhradbí zdí pošklebovali a vysmívali se Dareiovi a jeho vojsku a kdosi z nich prohodil toto slovo: „Co tu sedíte, ó Peršané, a netáhnete? tehdáž, vězte, nás dobudete, až mezkyně budou roditi.“ To prohodil kdosi z Babylonských, přesvědčen jsa, že žádná mezkyně nikdy neporodí.

152. Když už rok a sedm měsíců uplynulo, byl Dareios nevrlý jakož i celé jeho vojsko nejsouc s to, aby Babylona dobylo. A předce byl Dareios všelikých chytrostí a lstí proti nim použil; než ani tak nemohl jich dobyti, ač mimo jiné lsti i o tu se pokusil, jížto Kyros jich byl dobyl. Avšak Babylonští měli se náramně na pozoru a nebyl s ně.

153. Tu dvacátého měsíce Zopyrovi, synu toho Megabyza, jenž byl z oněch sedmi, kteří maga zahladili — toho Megabyza synu, Zopyrovi, stal se tento zázrak: Jedna z jeho mezkyní soumarných porodila. Když mu to bylo zvěstováno a on sám, nevěřiv tomu zprvu, mládě byl viděl, zakázal všem, když to byli viděli, aby nikomu neříkali co se stalo a přemýšlel o tom. A podlé slov onoho Babylonského, jenž na začátku prohodil, že, až budou mezkyně roditi, tehdáž hradeb bude lze dobyti — podlé toho proroctví zdálo se Zopyrovi, že jest Babylon už dobytelný; nebo zajisté že božským řízením onen tak promluvil a mezkyně jeho porodila.

154. An se mu tedy vidělo, že usouzeno už Babylonu dobytu býti, šel k Dareiovi a tázal se ho, zdaž mu velmi mnoho na tom záleží, aby Babylona dobyl. Uslyšev pak, že by si toho velice vážil,. přemítal opět, jak by on sám mohl města dobyti, aby to byl jeho

skutek; nebo hrdinské skutky u Peršanů v popředí vší velikosti se staví. Nahlížel pak, že žádným jiným činem nebude s to aby Babylon pokořil, než když sám se zohaví a k nepřátelům zběhne. I nepokládal si to za těžko a zohavil se ohavením nezhojitelným; uřezalť si nos a uši, ustříhal si potupně vlasy, smrskal se a šel k Dareiovi.

155. Dareios pak velmi těžce to nesl, vida muže veleváženého tak zohavena, i vyskočiv ze stolce zkřikl a tázal se ho, kdo ho zohavil a zač. Onen pak vece: „Není na světě člověka mimo tebe, jemuž by byla taková moc, aby se mnou tak naložil; aniž mně to kdo cizí, ó králi, učinil, nýbrž já sobě sám, an mne to hrozně mrzí, že se Assyrští Peršanům posmívají.“ Král pak odvece: „Přehrozný člověče! nejhanebnějšímu činu dal jsi nejkrásnější jméno, řka že jsi se skrz obležence k nezhojení zohavil. Což pak, ó blázne, zohavením tvým nepřátelé spíše se vzdají? Nepominul jsi se smyslem zohyzdiv sám sebe?“ Onen vece: „Kdybych byl tobě sdělil, co jsem hodlal učiniti, nebyl bys mne toho dovolil; teď však o své ujmě jsem to učinil. Teď konečně, nebude-li tvého přičinění se nedostávati, dobudeme Babylona. Nebo já půjdu, jak tu jsem, jako zběh do města a řeknu jim, že jsem toto od tebe utrpěl. I doufám, že je o tom přesvědčím a že mi jejich vojsko bude svěřeno. Ty pak desátého dne po mém příchodu do města z toho*) vojska svého, na jehož záhubě nic nezáleží, tisíc mužů u tak zvané brány Semiramidiny postav; potom opět sedmého dne po tomto desátém postav jiné dva tisíce mužů u tak zvané brány Ninivských; po tomto sedmém dnu pak pominuv dvaceti dní postav opět jiné čtyry tisíce mužů u tak zvané brány Chaldajských. Nechať pak ani ti dřívější ani tito žádných zbraní nemají

*) Zopyros míní *nějaké špatnější oddělení vojska.*

mimo dýky; těch jim ponech. Po onom dvacátém dni pak zrovna kaž ostatnímu vojsku kolem do kola na hradbu udeřiti, Peršany však postav mi u tak zvané brány Belovy a kissické. Nebo jak se mně zdá, odevzdají mi Babylonští, vykonavšímu veliké činy, jakož vůbec vše tak zejmena i klíče bran. Potom mně a Peršanům na starosti bude činiti, čeho třeba."

156. Když to byl naň vložil, šel k bráně obraceje se jakoby opravdu byl zběhem. Vidouce to ti, kteří na tomto místě na věžích stáli, sběhli dolů a pootevřevše maličko jednu půlu brány tázali se, kdo by byl a co by chtěl. Onen pak jim povídal, že jest Zopyros a že k nim přichází jako zběh. I vedli ho strážníci brány, jak to slyšeli, do sněmu obce babylonské. Přišed tam hořekoval řka, že od Dareia utrpěl co byl sám od sebe utrpěl a že to proto utrpěl, že mu radil, aby s vojskem odtáhl, ježto se žádná možnost dobytí města nejevila. „A teď," mluvil řka, „přicházím já vám k největšímu dobru, Dareiovi pak a vojsku jeho k největšímu zlu; nebo nemine ho odplata, že mne tak zohavil; známť já všecky stezky jeho obmyslů."

157. Tak mluvil; Babylonští pak vidouce muže všech Peršanů nejváženějšího, an nosu a uší zbaven, jizvami pokryt a krví zbrocen byl, domnívali se dojista, že pravdu mluví a k nim jako spojenec přichází, a byli ochotni jemu svěřiti, čeho na nich žádal; žádalť vojska. Když od nich vojska dostal, konal to, o čem se byl s Dareiem umluvil. Vyvedl desátého dne vojsko Babylonských a obklíčiv oněch tisíc mužů, jež dle jeho návodu nejdříve bylo Dareiovi postaviti, usmrtil je. Tu Babylonští vidouce, že skutky jeho se slovy se srovnávají, velice se tomu radujíce ochotni byli ve všem mu po vůli býti. On pak pominuv určitého počtu dní vyvedl opět vybrané vojíny Babylonských a usmrtil ty dva tisíce vojínů Dareiových. I

měli Babylonští všichni vidouce i tento čin Zopyra v ústech vychvalujíce ho. On pak vynechav opět umluveného počtu dní vyvedl zase určitého dne Babylonské a obklíčil i usmrtil ty čtyry tisíce. Když i to byl vykonal, byl Zopyros Babylonským všudy vším i učinili ho svým vojevůdcem a velitelem hradeb.

158. Když pak Dareios dle úmluvy na zeď kolkolem udeřil, tu Zopyros celou svou lest odhalil. Nebo Babylonští vystoupivše na zeď odráželi vojsko Dareiovo útok činící, Zopyros pak otevřev tak zvanou bránu kissickou a Belovu vpustil Peršany hradbou do města. I utekli z Babylonských ti, jižto co se dálo viděli, do svatyně Zeusa Bela; ti pak, kteří toho neviděli, setrvali každý na svém místě, až posléze i oni poznali že jsou zrazeni.

159. Tak se Babylona po druhé dobylo. [100]) Dareios pak, když byl Babylonské přemohl, předně jejich zeď zbořil a všecky brány odtrhal (nebo Kyros, jenž před tím Babylona dobyl, ani jednoho ani druhého neučinil); potom nejčelnějších mužů asi na tři tisíce na koly narazil, ostatním pak Babylonským zůstavil město k obývání. A aby měli Babylonští žen, aby jim nová pokolení vzrostla, učinil toto opatření (nebo své vlastní ženy byli Babylonští, jakž ode mne svrchu řečeno, zardousili, dbajíce, aby jim potrava vystačila). Přikázalť sousedním národům ženy do Babylona přiváděti, každému národu jistý počet ustanoviv, tak že úhrnkem 50.000 žen se sešlo. Z těchto žen pocházejí nynější Babylonští.

160. Nebylo pak v očích Dareiových nikoho, ani z dřevních ani z pozdějších Peršanů, jenž by zasloužilostí nad Zopyra vynikal mimo jediného Kyra; nebo s tímto nechtěl se nikdy nikdo porovnávati. A často prý Dareios takto se vyjádřil, že by raději volil, aby Zopyros prost byl zohavení, než aby mu ještě dvacet Babylonů k tomu jednomu přibylo. Však poctil jej

také velice. Nebo rok co rok mu dával dary, které u Peršanů za nejčestnější se mají a odevzdal mu Babylon v správu doživotní bez poplatku, [101]) a dal mu mnoho jiného kromě toho.

Od tohoto Zopyra pochází Megabyzos, jenž v Egyptě proti Athenským a jich spojencům vojevodil; od tohoto Megabyza pak pochází Zopyros, jenž od Peršanů do Athen zběhl.

Poznamenání k třetí knize.

1. Ienysos (později slulo město to Rhinokolura) = *El Ariš.* Na pobřeží mezi Kadytou (Gazou) a Ienysem leželo několik měst arabských, která Arabům za skladiště kadidla, myrrhy a jiných vonných věcí sloužila.

2. Tyfon byl dle řeckého bájesloví syn Gaiy (země) a Tartaru (podzemí) a obr oheň sršící se sto dračími hlavami a hromovým hlasem. Když Zeusovi vládu světovou vyrvati chtěl, přemohl ho tento po krutém boji bleskem svým a svrhl ho do Tartaru. Dle jiných báji svržen byl do hlubiny Etny, odkudž že oheň soptí se věřilo. Jeví se v Tyfonovi jednak personifikace ohně v podzemí burácejícího a sopkou vyrážejícího, jednak personifikace žhavých a vše umořujících větrů, které zvláště v Syrii, Kilikii, Lydii a Egyptě vály. Později ho Řekové stotožnili se Zlobohem egyptského bájesloví (Setem, jenžto za soubor všech záhubných zjevů přírodních, zvláště pak za původce palčivého vedra jmín byl) a tu povstala báje, že svržen byl do jezera serbonského, které zhoubné výpary vydychovalo.

3. Egypt byl rozdělen na 44 krajů (nomos), každý kraj na několik obcí (demos). Správce kraje slul po řecku *nomarchos* (župan, krajský), správce obce *demarchos* (starosta obce).

4. Časové a lidé se mění. Později pozbyli Arabové dobrého jmena svého a byli rozhlášeni za nepoctivé a nevěrné lidi. Babrios je nazývá lháři a ošemetníky, jimžto ani jedinkého pravdivého slova na rtech není.

5. *Orotal* (jejž Řekové ne právě zcela vhodně s Dionysem stotožnili) jest personifikace slunce (a Hladoleta), bo-

hyně *Alilat* pak personifikace luny (a Krasopaní). Alilat jest tatáž bohyně, již Syrové *Derketo*, Peršané *Mitra* nazývali (viz pozn. 100. k prvé knize).

6. Tím, že vojíni pospol lidské krve se napili, zavázali se jako přísahou, že chtí věrně k sobě státi a buď zvítěziti aneb zemříti. O podobném obřadu Skythů při uzavírání smluv zmiňuje se Herodot IV, 70; a Sallust vypravuje, že prý Catilina, aby spolek spiklerců tím více utužil, druhům svým číši krví lidskou a vínem naplněnou kolem k pití podával. — Podobný obyčej byl za starodávna i u Irů a jiných národů.

7. Výraz „na práhu stáří" vykládá se dvojím způsobem, buď „na začátku stáří" aneb „u vysokém stáří," které jest práhem smrti, t. j. „na práhu smrti." Tento druhý výklad zdá se že jest pravý.

8. R. 460. př. Kr. učinili Egyptští vzpouru. Náčelníci povstání byli Inaros, král libycký a Egypťan Amyrtaios. Inaros porazil perského satrapa Achaimena, bratra Xerxova na hlavu v bitvě u Papremi, v nížto Achaimenes sám zahynul. Lépe se dařilo Megabyzovi, satrapovi syrskému, jenž vyslán byl, aby povstání potlačil; on přemohl Athenské, kteří Egyptským pomáhali, načež se mu v brzku Inaros vzdal (r. 455).

9. Amyrtaios „král močálů" nevzdal se zároveň s Inarem, nýbrž utekl se do nepřístupných bařin v Deltě, kdež dlouho neodvislost svou hájil; roku 449. poslal mu Kimon Athenský 60 lodí na pomoc. Co se později s ním stalo, neví se.

10. Aithiopové dlouhoživoucí (viz kap. 22.) obývali na západním pobřeží červeného moře v nynějším Adelu nedaleko mysu Guadarfuiu. Slušno je rozeznávati od Aithiopů kočujících, bydlících v údolí Nilu jižně od Egypta.

11. Jaká idea tomuto zvyku za základ byla, nevíme. Snad se zprvku tímto kladením masa na palouk Slunci (Heliovi) obět vzdávala, po jejížto ukončení se masa lidem k rozebrání ponechávalo. Je-li tomu tak, dala by se s tímto zvykem obět římská „*lectisternia*" (hostina bohů) zvaná porovnati, při nížto se sochám bohů, na poduškách ležícím a na ulici vystaveným všeliké pokrmy předkládaly, jež potom kněží, kteří tuto obět vzdávali, tak zvaní *Epulones* (hodovníci), sami snědli. — Heeren má pověst tuto za báji symbolickou a vykládá ji v ten rozum, že *stůl slunce* znamená

trh a slova „za dne kdokoliv chce přichází a požívá" že znamenají „kdokoliv chce, dostává zde jídla — *za peníze*."

12. Město Karchedon (Karthago) bylo od Foiničanů, a sice od tyrických vystěhovalců, založeno; dle pověsti byla kněžna Dido (Elissa) vůdkyně jejich a zakladatelkyně Karthaginy. Proto pravili Foiničané, že jsou Karchedonští jejich děti a zpěčovali se na ně táhnouti.

13. Sr. slova proroka Jezaiáše 45, 14: „Práce egyptská a kupectví mouřeninská a Sabejští mužové *veliké postavy* k tobě přijdou a tvoji budou." Zdá se, že Sabejští a dlouhoživoucí Aithiopové (Makrobiové) jsou totožní.

14. U starověkých Řeků hostitelé a hosti v přátelství vcházeli a vespolnou úmluvou, jistými posvátnými obřady stvrzenou, se zavazovali, že jeden druhého, kdykoli k němu přijde, pohostinně přijme. Svazek tento neměl toliko pro ty platnosti, jižto jej uzavřeli, nýbrž i pro potomky jejich. Ochráncem takového svazku přátelského a pohostinného byl Zeus pohostinný (xenios). — Nejvhodnější překlad řeckého *ξεῖνος* zdá se mi býti „pohostinný" a slova *ξεινίη* „*pohostinství* n. *hostajenství*."

15. *Klamné* nazval král nachové šaty, poněvadž barva jejich není přirozená, nýbrž líčená a tudy takřka lživá.

16. Bezpochyby prýštilo se z toho pramene klí zemské (naftha). Novověcí cestovatelé vypravují, že podnes v těchto krajinách lidé se tímto klím natírají.

17. *Hyelos* (attický *hyalos*) znamenalo později v řečtině *sklo*. Zde však nelze na sklo pomýšleti, poněvadž tomu odporují slova: „Hyelu se u nich *vykopává* hojně."

Ostatně se za dob Herodotových sklo nazývalo jinak, totiž *chyté lithos* (t. j. litý kámen). Bezpochyby míní Herodot zde jistý druh průhledné kamenné soli, která podnes v těchto krajinách buď ve velikých valounech aneb v drobných křišťálech se naskytuje.

18. *Oasis* (oasa) jest jméno i města i oasy, v níž toto město bylo. Město to leželo v Sahaře, a sice v jižní a věčší z obou oas saharských, nedaleko nynějšího místa *el Khargeh*. Řecké slovo *oasis* povstalo, jak se zdá, z egyptského *Vah* (= obývané místo).

19. Samičtí zde za krále Amasisa aneb snad už dříve za krále Psammeticha založili obchodní osadu. — Fylé = kmen, rod.

20. *Ostrov blažených*. My bychom řekli: *ráj*, *nebe*.

„Ostrovy blažených“ sluly v řeckém bájesloví čarokrásné kraje, jež bohové těm, kteří už za živa zvláštní jejich miláčkové bývali, za obydlí po smrti vykazovali.

21. Vypravování Herodotovo o záhubě celého tohoto vojska Kambysova nabývá víry tím, že v Sahaře už nejednu karavanu spousty písku, vichřicemi hnány jsouce, zasypaly.

22. *Apis* (po egyptsku *Hapi*) byl zasvěcen nejvyššímu bohu světla Ptahovi a krmil se v Memfi v nádherném dvoře, vedlé chrámu Ptahova ležícím. Po jeho smrti truchlil veškeren lid egyptský, pokud kněží jiného Apisa nevynašli; když ho vynašli, slavily se po celém Egyptě s všeobecným jásotem sedmidenní svátky.

Když Io, jižto byla žárlivá Hera v krávu proměnila a krutě pronásledovala, posléze do Egypta přišla a zde opět lidské podoby nabyla, porodila zde (dle řeckého bájesloví) Epafa. Tohoto Epafa stotožnili někteří Řekové s Apisem.

23. Viz I, 131: „Sochy, chrámy a oltáře bohům postavovati nemají (Peršané) ve zvyku, ba mají i za blázny ty, kdož tak činí — dle mého zdání proto, *že nepřičítají bohům člověčí podoby.*“ Tím směšnější a hnusnější zdálo se Kambysovi, že Egypťští *býka* za boha ctili; proto dí Kambyses s trpkou hanou „okrocený bůh.“

24. Slova *κεφαλή* (hlava) užívali Řekové i k přívětivému i k potupnému oslovení. U Homera často se naskytuje „ó milená hlavo“ (jakož i my lichotivě říkáme: „má hlavinko“). Kde pak Řekové s přihanou toho slova užívají, odpovídá jemu dobře „kotrba“ n. „palice.“

25. Mrtvoly Apisů balsamovaly se pečlivě a skvostně a pochovávaly se v chrámu Serapisa nedaleko města Memfi ležícím. Jmeno *Serapis* (po egyptsku Osarhapi) jest sloučení jmena Osiris a Apis, tedy = Osiris-Apis. Chrám jeho slul Serapeion. Francouzskémn cestovateli Mariettovi podařilo se nedávno toto Serapeum i s podzemní kryptou vypátrati, i našel tu asi 60 mumií Apisů v žulových rakvích.

26. Ktesiovi (jehož vypravování vůbec od Herodotova zcela se liší) slove tento bratr Kambysův *Tanyoxarkes*, Xenofontovi *Tanaoxares*, což však bezpochyby bylo jen příjmení, ne jmeno jeho (perské Tanuvazarka = člověk silného těla). V novější době našel se u Behistunu (Bisitunu) v Persii prastarý nápis v kolmou skálu vyrytý, jenž skvělé svědectví o spolehlivosti Herodota podává; nebo netoliko co do událostí souhlasí v celku s Herodotem, nýbrž i co do jmena. Zníť takto: „Kambuzija (Kambyses), syn Kurusův

(Kyrův), z našeho kmene, kraloval zde dříve. Kambuzijovi byl bratr, jmenem *Bardija*, z též matky a z téhož otce. Potom zabil Kambuzija tohoto Bardiju. Když byl Bardija zabit, nebylo dědice království. Potom šel Kambuzija do Egypta.“ Rozdíl jest toliko ten, že dle Herodota Kambyses teprv v Egyptě dal rozkaz, aby byl Smerdis usmrcen. — Jmeno *Smerdis* úplně odpovídá perskému *Bardija*. U Řeků změklo nejprvé perské *b* v *m* a tudy se Bardija proměnilo v *Mardis* n. Mardos (tato forma naskytuje se u Aischyla; právě tak z perského *Bagabazes* vzniklo řecké *Megabazos*), z čehož pak seslabením *a* v *e* a předložením souhlásky *s* (sr. *maragdos* a *smaragdos*) *Smerdis* povstalo.

27. Tento sbor soudců královských sestával ze sedmi mužů (bezpochyby *magů*); byl to nejvyšší soudní dvůr a zároveň státní rada. Srv. knihu Esther I, 13 a 14: „I řekl král mudrcům znajícím časy .... a nejbližšímu sebe Charsenovi, Setarovi, Admatovi, Tarsisovi, Meresovi, Marsenovi, Memuchanovi, *sedmi* vévodám perským a medským, již vídali tvář královskou a sedali první po králi, co se má podlé práva státi s královnou Vasthi?“ Postavení těchto mužů bylo dosti důležité, ač chtěli-li aneb mohli-li vplyvu svého použiti. Za vlády despotického Kambysa byl vplyv jejich zajisté nepatrný, jak z vypravování Herodota vysvítá; dávalit mu takových odpovědí, jaké že králi po vůli budou věděli.

28. *Veliká nemoc* = padoucí nemoc. Lid ji jmenoval též „*svatou nemocí*,“ poněvadž ji hněvu boha některého přičítal. Slavný lékař Hippokrates zavrhoval název tento (svatá nemoc) jakožto nejapný a nevědecký.

29. Pataikové = bůžkové Foiničanů. Trpaslické jejich podobizny přidělávali Foiničané k čelu aneb k zadku lodí, aby mocí svou je chránili.

30. Totéž vypravuje Herodot v kap. 99. o Padaiích. — Jmeno *Kalatiové* znamená *černochy* (skr. kála = černý); nebyli tedy z plemene arického.

31. Pindaros, nejslavnější lyrický básník řecký, narodil se v boiotických Thebách r. 521., zemřel r. 441. př. Kr. Jak se památka jeho ctila, nejlépe vysvítá z toho, že Alexandros Veliký, když z pomsty Theby ztroskotal, jediného domu, v němž se Pindaros zrodil, ušetřiti kázal. — Báseň, z nížto Herodot slova „zvyk jest králem všeho“ vyňal, nezachovala se; ale delšího zlomku z ní dokládá se Platon (v rozmluvě *Gorgias* nadepsané). Z toho zlomku vysvítá,

že Pindar slovem *νόμος* (které i *zvyk* i *zákon* znamená) *všeobecný zákon přírodní* mínil a že tudy Herodot slova jeho v jiný rozum vykládá, než se vykládati mají.

32. Polykrates dobyl vlády lstí a vzpourou. Dříve měl ostrov Samos aristokratickou (oligarchickou) ústavu; když však jednou občané svátek Hery slavíce k chrámu jejímu mimo město ležícímu se byli odebrali a při vzdávání oběti zbraň odložili, přepadli je bratří Polykratovi, Syloson a Pantagnotos, Polykrates pak sám zatím hradu městského se zmocnil. Moc svou upevnil tím, že si valný počet zbrojnošů najal, množství válečných lodí vystavěl a s Lygdamisem, tyrannem ostrova Naxu, a Amasisem, králem egyptským, v přátelství vešel. Vládl 532—522. Za jeho vlády povznesl se ostrov Samos k znamenité moci a nevídanému blahobytu; také byl Polykrates horlivým ctitelem umění a básnictví. Proto se o něm může totéž říci, co jsme o Peisistratovi (pozn. 51. k prvé knize) řekli, „že vlády neslavně nabyté slavně a dobře užíval.“

33. Srv. s tímto výrokem slova Solonova: „Všeliké božstvo jest závistivo a změnychtivo“ a „při všem pozorovati sluší, jaký bude konec; neboť už mnohým bůh štěstí jen ukázal a napotom je dokona zničil“ (I, 32). Srv. též úvodu stranu 12. a 13.

34. Ze soběctví tedy zrušil Amasis svazek přátelský, aby Polykrates, až ho neštěstí zastihne (které ho dle náhledu Amasisova minouti nemohlo), nebyl už více přítelem jeho; nebo z neštěstí člověka, do něhož mu nic nebylo, nepotřeboval se rmoutiti.

35. Herodot nemíní zde krále spartánské, nýbrž *efory*. Moc králův byla vůbec v Spartě tak obmezena, že se ani nedá porovnati s mocí konstitučních králů novověkých, neřku-li s mocí králů jiných národů starověkých; krále spartánské musíme takřka jen za náčelníky vojska pokládati. Naproti nim měli eforové rozsáhlou právomocnost i vně i uvnitř; kromě jiných práv přislušelo jim i rozhodovati, zdaž by vyslanci cizích národů k radě starších připustiti se měli, aby žádosti své vyložili, čili nic. Tím měli ovšem zevnější politiku takřka v svých rukou.

36. Nápadný to příklad málomluvnosti spartánské. Samičtí spozorovavše, že rozvláčností řeči své pochybili, a chtíce chybu svou napraviti, neřekli při druhém slyšení nic leč „pytel potřebuje mouky,“ kteroužto allegorií dali na srozuměnou, že, jakož prázdný pytel moukou se má naplniti, tak i oni žádají, aby jich nenechali na prázdno (t. j. bez

pomoci) odejíti. Než i z těchto tří slov vidělo se eforům jedno (totiž „pytel“) zbytečným, poněvadž Samičtí, an pytel v rukou nesli, toliko naň mohli prstem ukázati a tudy slova toho vynechati.

37. Kerkyra = nynější Korfu. Korinthští osadili tento ostrov r. 756. př. Kr. Osady bývaly obyčejně se svými metropolemi přátelským svazkem spojeny; metropole měla se k osadě jako matka k dceři, osada k metropoli jako dcera k matce. Ale mezi Korinthem a Kerkyrou povstaly záhy třenice, které až k nejurputnějšímu zášti pokročily. Toto zášti bylo později i příčinou vypuknutí války peloponnesské.

38. Periandros jednou v hněvu choť svou Melissu tak udeřil, že z toho zemřela.

39. Peněžité pokuty odváděly se často do pokladnice chrámu jakožto příspěvky k zapravování výloh kultu božského.

40. T. j. mnozí nahlížejí, že se nemá vždy dle přísného práva jednati, nýbrž že člověk často musí rozličné poměry a zájmy na zřeteli míti, které přísnému plnění práva zabraňují. Sestra tím dala Lykofronovi na srozuměnou, že by mu právo ovšem kázalo vraha matčina nenáviděti; zde však že má z příčin vytčených od toho upustiti. *Summum ius summa sæpe iniuria.*

41. Město Sparta rozděleno bylo na pět okresů, které *kómy* sluly; *Pitana* bylo jmeno jednoho těch okresů.

42. Sifnos, nyní Sifanto, malý ostrov v souostroví, které slove *kyklady.* Jakým bohatstvím ostrov tento oplýval, vysvítá z toho, že za dob athenské hegemonie, ač tehdáž už mnohé šachty povodněmi byly zkaženy, předce každého roku do spolkové pokladnice 3600 drachem (t. j. 1350 zlatých) jako dobrovolný příspěvek odváděl, kdežto jiné větší obce poměrně mnohem méně přispívaly.

43. Jakož Herodot schvalně užívá časoslova φράσσασθαι, které z téhož kořene pochází, jako přídavné jmeno φράδμων, tak jsem i já hleděl to napodobiti slovy „ostražitého“ a „stříhl.“ V překladu prvního hexametru musil jsem užiti tak zvaného spondejského hexametru. *Bělobrvé náměstí* jest metafora vztahující se k tomu, že byly tehdáž kolem sifnického náměstí sochy z bílého (parického) mramoru postaveny.

44. Hermione, nyní Kastri. Hydrea (Hydra) má výborný přístav. Troizen nyní = Damala. Kydonie(a), znamenité

město na západním pobřeží Krety; leželo asi tu, kde nyní město Kanea jest. Zakynthos = Zante.

45. Diktyne slula Artemis u Kretských (od δίκτυον = tenato?).

46. Koráby tyto měly tedy za znak obraz kance, jako koráby jiných národů obraz lva, berana atd.

47. Herodot znal ostrov Samos a dějiny jeho důkladně; bylť to takřka druhý jeho domov. Viz úvodu str. 2.

48. V důležitém nápisu behistunském slove tento magos, jenž se vlády zmocnil, *Gaumáta* (s čímž u Justina jmeno *Cometes* se shoduje).

49. Nový král dědil po předchůdci svém mimo všechny poklady a všechnu moc i harem jeho.

50. U Peršanů bylo tělesné zohavování zločinců (zvláště uřezávání uší a nosu, vylupování očí, usekávání rukou a nohou) trestem zhusta užívaným.

51. Susa, hlavní město provincie Susiany, byla pro teplotu podnebí zimním sídlem králův perských. Podlé nápisu Behistunského nebyl magos v Susech zavražděn, nýbrž v Sikthauvatiši, pevné tvrzi medské, kamž byl sídlo královské přeložil. „Desátého dne měsíce Bágajádiše usmrtil jsem já (Dareios) s věrnými muži toho Gaumátu a ty, kteří byli jeho nejčelnější přívrženci. Jestiť tvrz, jmenem Sikthauvatiš, v Nisaji, krajině medské; tu jsem ho usmrtil a vládu mu odňal.“

52. Dareios mluví zde jako prohnaný sofist, vykládaje že účel posvěcuje prostředky a že i lež dovolena jest, vede-li jen k cíli. Poněvadž však Peršané pravdomluvnost za základ všech ctností měli (viz I, 138 a pozn. 116. a 133. k první knize), mohlo by se snad zdáti, že Herodot nelíčí Dareia věrně a jemu křivě sofistické zásady v ústa klade. Než Herodot chtěl tím bezohlednou zištnost Dareia naznačiti a neukřivdil mu zajisté; viz kap. 89. a I, 187.

53. T. j. sama sebou nezasluhuje pravda přednosti před lží. I pravdomluvný i lhář přihlíží k zisku; a kdyby nebylo zisku, který lidi někdy k pravdě, někdy ke lži pohání, bylo by každému z hola lhostejno, zdaž pravdu mluví čili lže. — Nezapomeňme, že to Dareios praví!

54. Spiklenci si znamení to vykládali takto: Jestřábi (*sedm* sud) jsme my, kteří loupežné supy (*dvě* sudy), t. j. magy stíháme.

55. Zdá se, že, když Herodot tuto část díla svého ve-

řejně (v Athenách neb někde jinde) četl, mnozí Řekové nechtěli tomu uvěřiti, že by se opravdu takové rokování bylo dálo; zvláště nápadná zdála se jim zajisté demokratická řeč Otanova. Jakž mohl, myslili asi, perský velmož demokratickou ústavu navrhovati a tak vřele velebiti, an Peršané, jakož všickni národové asiatští vůbec nikdy jiné vlády nebyli poznali, než despotickou samovládu? Proti těmto pochybnostem hájí se Herodot zde a VI, 43 důrazně; my pak, jakkoliv divno jest to a ač nevíme z jakého pramene to Herodot čerpal, nejsme oprávněni o demokratickém smýšlení Otana pochybovati, an to Herodot tak důrazně tvrdí.

56. Herodotovi tanula zde zvláště ústava athenská na mysli. Svrchovaná moc občanstva veškerého jevila se hlavně v těchto třech věcech, jež Herodot uvádí: 1. že po uplynutí jednoroční lhůty ve všech odvětvích noví úředníci losem se volili; 2. že všichni úředníci, řádní i mimořádní, odpovědni byli a že, když doúřadovali, každému občanu volno bylo, pro skutečné neb domnělé bezpráví je k soudu pohnati; 3. že obecný sněm (shromaždění všech občanů) o všech záležitostech vnitřní i zevnější politiky se týkajících rozhodoval.

57. Dareios si velmi chytře vede. Rozumujeť takto: „Mysleme si ideály všech tří ústav, tedy dokonalé zřízení demokratické, dokonalé zřízení aristokratické a dokonalou samovládu. Tu zajisté předčí dokonalá samovláda obě ostatní ústavy. Z toho jde, že *vůbec* samovláda lepší jest než druhé ústavy.“

58. *Κακότης* zde = obyčejnost, všednost, sprostáctví. Muži z vznešených rodin pošlí nazývali sami sebe *ἀρίστους* (nejlepší), sprosté lidi pak *κακούς* (špatné).

59. Dějiny řecké poskytují četné toho důkazy, že v mnohých obcích demokratických i aristokratických náhle *jediný* muž (tyrannos) vlády se zmocnil a starou ústavu buď zrušil aneb aspoň změnil. Tak se stalo v Athenách (Peisistratos), v Korinthu (Kypselovci) v Sikyonu (Orthagorovci) na ostrově Samu (Polykrates) a j.

60. Medské roucho = řasná, až po paty sahající sukně z vlny s širokými rukávy (*kaunake*, kabát). Kroj tento (jenž původně medský byl) přijali po podmanění Medů i Peršané, kteří dříve vesměs kožené spodky a kožený pláštík nosívali (viz I, 71). Zprvku nosili však u Peršanů toliko nejvyšší hodnostáři tuto sukni, a koho král nejvíce

chtěl poctiti, tomu poslal takovou sukni darem. Později odřekli se Peršané starého kroje národního zcela a nosili vesměs medskou sukni.

61. Kůň byl Mithrovi, bohu slunce, zasvěcen. Z toho možno pochopiti, proč Peršané se umluvili, aby ržání koně rozhodlo; měliť za to, že Mithras tímto znamením vůli svou dá na jevo. Podobný zvyk měli i staří Germanové, o nichž Tacitus praví: „Bílých koňů ržání a frkání pozorují; a žádnému znamení nedůvěřuje se u nich více.“

62. Jak se z nápisu behistunského dovídáme, bylo Dareiovi mnoho krutých bojů podstoupiti, než vládu svou upevnil. Čtemeť v nápisu tom: „Když země proti mně se vzpouzely, svedl jsem 19 bitev. Milostí Ahuramazdovou potřel jsem vojska jejich a zajal jsem devět králů.“ Herodot zmiňuje se toliko o povstání babylonském (v kap. 150) a medském (viz I. 130); avšak v kap. 127. slovy „poněvadž ještě jitření bylo“ naznačuje jakž takž nebezpečenství, která Dareiovi hrozila.

63. Za Kyra a Kambysa byla ohromná říše perská pouhá směsice mnohých dobytých zemí; nebo oba předchůdcové Dareia byli toliko podmanitelé. Teprv Dareios jal se říši perskou rozdělením na dvacet krajů (vlastně *skupenin*) a zavedením určitých daní organisovati. Za Kyra a Kambysa nebylo žádných daní, nýbrž národové podmanění přinášeli dary (viz kap. 89. ř. 10.). Odvádění těchto darů mohlo se ovšem, jestliže držel vládu urputný král, jakým byl na př. Kambyses, mnohem nesnesitelnějším břemenem státi, než odvádění určitých daní, poněvadž určení velikosti darů od ničeho neviselo leč od libovůle královy.

64. V nápise behistunském čteme: „Všechny tyto země přinášely mně (Dareiovi) daně; co jsem velel, to konaly ve dne v noci.“ Daně tyto byly rozvrženy podlé velikosti a bohatství jednotlivých krajů. Tak platil na př. chudý kraj sedmý toliko 170 *babylonských* talentů, t. j. 494.700 zlatých; úrodná Babylonie (9. kraj) musila však 1000 talentů, t. j. 2,910.000 zl. platiti a zlatoplodná Indie odváděla 360 talentů zlatého písku, t. j. 4680 stříbrných talentů eubojských neb 10,473.840 zlatých.

65. T. j. při rozdělení říše měl Dareios *hlavní národy* na zřeteli; každý takový hlavní národ činil jádro jednoho skupení (kraje). K hlavnímu národu nepřipojoval Dareios vždy toliko *sousedních* zemí nepatrnějších národů, nýbrž někdy i země, které se sice nestýkaly se zemí hlavního národu, avšak z jiných příčin nejvhodněji s ní se daly spojiti.

66. Poznamenání ke kap. 90—94 zahrnuji zde v jedno číslo. Hlavní národ prvého kraje byl *ionický* (sídlo satrapa město Magnesie). *Magnetové* asiatští obývali na pobřeží Maiandru. *Milyové* sluli za starodávna všichni obyvatelé Lykie, později však obyvatelé vysočiny, která mezi Lykií, Pamfylií a Frygií leží. — Hlavní národ druhého kraje byl *lydický* (sídlo satrapa Sardy). Lasoniové a Kabaliové bydleli jihovýchodně od Lydů. — Hlavní národ třetího kraje byl *frygický* (sídlo satrapa Daskyleion). Syriové = Kappadokové. — Kilikii spravovali domácí knížata (kteří vesměs *Syennesis* sluli; viz pozn. 71. k 1. knize) pod svrchovaností krále perského. — *Poseideion* (město Poseidonovo), přímořské město na hranicích Kilikie a Foinikie. Amfilochos súčastnil se v troické válce; vraceje se po dobytí Troje domů zahnán byl bouří k břehům Kilikie a založil zde Poseideion a Mallos. — *Bílá zeď* slula tvrz v Memfi. Prodejem ryb v jezeře Moirisově ulovených vytěžilo se každého roku 240 talentů (viz II. 149), t. j. 540.0 0 zl. — Národové sedmého kraje bydleli jižně od pohoří Paropamisu (Hindukuše). — *Susa* bylo hlavní město osmého kraje (Kissie) a leželo několik mil od ústí Choaspu (Karasu). — Kromě těch dávek, o nichž Her. zde mluví, byly Babylonským ještě jiné uloženy (viz I, 192). — O městě Agbatanech, staroslavném sídle medských králů viz I, 98. — *Kaspiové* obývali na západním pobřeží moře kaspického. — *Baktrie* byla z nejkrásnějších provincií perské říše; hlavní město její Baktra (nynější Balkh). — *Paktyike* bezpochyby krajina v severovýchodní části Indie (v nynějším východním Afghanistanu); obyvatelé tamější nazývají sami sebe až podnes *Pukthuny*. Že Dareios s touto krajinou vzdálenou Armenii v jeden (berničn) kraj spojil, jest ovšem divno; než viz kap. 89. a pozn. 65. — Národové 14. kraje byli kočovníci na vysočině iranské. *Vyvlečenci* t. j. lidé, kteří (snad z politických příčin) do nejodlehlejších končin se odváželi. — *Sakové* mohutný národ kočující severovýchodně od Baktrie (v nynější stepi Kirgisů); o nich viz VI, 113 a VII. 64. Národ *Kaspiů*, který se Saky spojen byl, slušno rozeznávati od Kaspiů do jedenáctého kraje vřaděných; tito Kaspiové bydleli východně od Baktrů, tedy o mnoho set mil dále na východ než onino Kaspiové. — *Parthové* západně, *Chorasmiové* severozápadně, *Sogdové* severně, *Ariové* jihozápadně od Baktrie. — *Parikanové* bydleli v krajině nyní Beludžistan zvané, *Aithiopové* (černoši) asiatští na pobřeží indického oceanu. — Národové osmnáctého kraje bydleli mezi černým a kaspickým mořem. — Národové devatenáctého kraje obývali mezi ře-

kami Fasisem a Thermodontem. — *Indy* nazývá Herodot všechny kmeny východně od řeky Indu obývající.

67. V rukopisech nalezá se chybný počet 9540 talentů. Dle novějších badání nelze toho omylu Herodotovi přičísti, nýbrž nutno korruptelu uznati. Musí se čísti 9880 talentů. Tento počet vychází, zvede-li se těch 7600 babylonských talentů na eubojské talenty. Babylonský talent má se k eubojskému, jako 78 : 60 neb 13 : 10. Onen jest (dle nejnovějších badání) = 2910 zl., tento asi 2238 zl. Daně devatenácti prvních krajů činí 22,111.440 zl., Indové pak odváděli 360 talentů zlata = 10,473.840 zl.; úhrnkem tedy obnášely daně v perské říši 32,585.280 zlatých.

68. Dionysos (bůh vína) byl prý v Nyse vychován. Bylo mnoho měst toho jmena (v Aithiopii africké, v Thrakii, na ostrově Naxu, v Indii a jinde); přenášelať báje jmeno to na rozličná místa, kde se víno zvláště dobře dařilo. Herodot míní zde (jakož i II, 14) Nysu aithiopskou.

69. Že východně od Indie žádné obývané země není, toho nedomníval se toliko Herodot sám; byloť to všeobecné mínění starověkých zeměpisců. Čína zůstala jim neznáma.

70. Tento druh třtin, jejž obyvatelé tamější *kana* jmenují, dosahuje prý, jako bambusnice, nezřídka výšky 50—60 stop. A poněvadž i tlouštka této třtiny znamenitá jest, proto jest zpráva Herodotova, že se z *jediného* kolena jejího čluny zhotovovaly, pravdě podobna.

71. Indičtí brahmani hlásali, že duše lidská po smrti v těla rozličných zvířat vchází; proto neusmrcovali ti Indové, kteří učení brahmanů (brahmaismu) se přidržovali, zvířat a nejedli masa, nýbrž živili se toliko krmí rostlinnou. Slova „ani nesejí, ani obydlí nemají“ atd. táhnou se snad k indickým kajícníkům a poustevníkům. Tito zajisté ubírali se do lesů, živili se zde lesními kořínky a jahodami, odívali se kůrou stromů, spali na holé zemi a bydleli v jeskyních neb na košatých stromech.

72. Tato zvířata, která Indové za veliké mravence měli, jsou bezpochyby svišti kropenatí, jichž podnes veliké množství v *tybetských* vysočinách (kdež i hojně zlatého písku jest) se naskytuje. Indové zahimalajští měli zvířata ta, jichž sami dobře neznali (poněvadž se jižně od Himalajského pohoří nevyskytují), za veliké mravence, proto, že si podzemní díry vyhrabují, v nichž zimu přespávají.

73. Herodot zajisté neviděl velblouda z blízka, a z da-

leka se mu zdálo, jakoby měl velbloud na každé zadní noze dvě kolena a dvě stehna. Blud tento kárá Aristoteles.

74. Mylné toto mínění zakládá se na tom, že si Herodot zemi jako kulatou plochu představoval. Viz pozn. 24. k 2. knize.

75. *Ve vodě tonou*, t. j. potí se tak silně, že jsou jako ve vodě. Jest to výraz hyperbolický a žertovný. Podobně říkáme i my o člověku promoklém aneb i o člověku silně se potícím: „jest mokrý, jako by ho do vody hodil."

76. Zlata nalezá se (aspoň nyní) v Indii velmi po skrovnu, a toliko v písku některých řek.

77. Herodot míní *bavlnu*, která ovšem až podnes ledakdes na divokých stromech se naskytuje. Nyní však nabývá se bavlny z bavlníku (gossipium, Baumwollstaude), jenž se sází a pěstuje.

78. *Styrax* keř z řádu rostlin ebenovitých. Pryskyřice toho keře (storax) hodí-li se do ohně, vydává vůni nad míru silnou a pronikavou, která všeliký jiný zápach zapuzuje; proto jí staří k očištění vzduchu užívali.

79. Heeren míní, že to jsou tak zvaní *musquitos*.

80. Bludné toto mínění, že lvíce jen jediné mládě rodí, bylo v starém věku skoro všeobecné, ačkoliv už *Homer* věděl, že lvíce více mláďat mívá (viz II. 18, 318).

81. Že by hadice vejce svá vylíhnouti mohla, tomu až do nedávna nikdo nechtěl věřiti; v Londýně však nedávno jedna hadice opravdu vejce svá vylíhla; teplota těla jejího zvýšila se při tom o 10°. Co Herodot zde povídá, není tedy předce zhola lichá báchorka, jakž se dříve myslilo.

82. Kasia (strom) = laurus cassia Linn., skořicovník kasia, Cassienlorbeer. Kůra toho stromu podobá se pravé skořici, nemá však ani tak silné vůně ani tak příjemné chuti jako tato.

83. Kinnamomon = pravá skořice, t. j. kůra stromu, který *laurus cinnamomum*, skořicovník pravý, Zimmetlorbeer slove. Strom tento roste zvláště na ostrově Cejlonu (jenž starým nebyl znám), odkudž skoro výhradně všecka naše pravá skořice přichází.

84. Ledanon n. ladanon = klí prýštící se z keře, jenž *cistus ladaniferus*, cist ladanonosný, Cistrose slove. Že Arabové ladanon opravdu způsobem od Herodota vytčeným sbírali, potvrzuje i Dioskorides. Kozlové ožírali listí toho keře a tak se ladanon způsobem zcela přirozeným do jejich brad dostávalo. Nyní se ladanon zvláštním nástrojem z cistu odrhává.

85. Poprvé se jmeno (avšak jen pouhé jmeno) *Eridanos* vyskytuje u Hesioda. Pozdější básnici pěli, že Faethon s vozu slunečního do Eridanu spadl, sestry jeho (Heliady) že hořem v topolové stromy se proměnily a slzy jejich v *jantar*. Herodot má řeku tu za báječnou a jmeno Eridanos za vymyšlené od nějakého básníka. Pochybnost jeho není oprávněna; však na kterou řeku se jmeno Eridanos má obrátiti, nelze rozhodnouti. Staří (jako na př. už logograf Ferekydes, Herodotův souvěkovec) myslili, že to řeka *Padus*. Novější učenci hádají na Rýn, na Vislu a j. řeky. Šafařík soudí, že to jest Dvina: „Mám za to, že Eridanus starých Řeků jest *Rhudon* pozdějších, aniž mě vzdálenost ústí Rhudonu od břehu jantarového mýlí. Jantar od břežiště, na němž ho sbíráno, po moři nebo po suchu až ke Dvině, a odtud plavbou do Borysthenu a Černomoří vždy dobře sprovázen býti mohl.“ (str. 401.)

86. I tato pochybnost Herodota o Kassiteridách (ostrovech cínových) jest lichá. Kassiteridy = souostroví Skilly u jihozápadního pobřeží britanského. Foiničané ostrovy ty dávno znali a cín z nich vyváželi. Ostatně i do Britanie a Hispanie pro cín se plavili.

87. Herodot pokládal černé a kaspické moře za severní hranice Asie; severní Asii počítal k Evropě. Co zde Herodot o hojnosti zlata v těchto krajinách povídá, může se toliko k úpatí altaiskému a pobřežím řeky Tomu táhnouti, kdež ovšem dosti hojně zlata jest. — Noh (gryps) = báječný pták, jejž staří vyobrazovali s tělem lvím a hlavou orličí.

88. Zajímavá parallela nalezá se v Antigoně Sofoklově (v. 905—908):

Choť kdyby zemřel, mohlby jím jiný být,
za dítě ztracené snad jiné měla bych;
když však již otec, matka k Hadu odešli,
tu nemůž víc mi žádný bratr vykvésti.

89. Anakreon, slavný básník lyrický, rodilý z ostrova Teu (Teos), žil v 6. stol. př. Kr. Dlouho (asi od r. 530—522) žil na ostrově Samu u Polykrata, jehožto miláčkem byl. Po smrti jeho odebral se do Athen, pozván byv od Hipparcha, jenž s rovnou náklonností, jako otec jeho Peisistratos, k básníkům lnul. Až do své smrti (zemřel prý v stáří 85 let) zachoval podivuhodnou pružnost a veselost mysli. Básně jeho byly věčším dílem erotické (milostné) Z nich se pohříchu mimo několik zlomků nic nezachovalo; nebo tak zvané anakreontické písně, asi 60 počtem (z nichž

některé velmi půvabné a zdařilé jsou), nepocházejí od něho, nýbrž povstaly nejméně o 600 let později.

90. Před vynalezením zámků a klíčů zavíraly se skříně i dvéře řemeny, které se na uzel zavazovaly.

91. Herodot míní *Gelona* a *Hierona*, kteří po sobě (od r. 484—467) v Syrakusách jako tyrannové vládli. Oba slynuli mocí a bohatstvím, ujímali se vřele věd a umění a zvali slavné básníky (jako Aischyla, Pindara, Simonida, Backchylida) k sobě, chtíce jejich přítomností věčšího lesku svému dvoru dodati.

92. Písaři (tajemníci) královští drželi v satrapiích důležité místo. Jich docházely rozkazy královy nejdříve a oni teprv je satrapům sdělovali; vůbec zdá se, že jaksi náměstníky královy (satrapy) kontrolovali.

93. Bezpochyby učinil Demokedes nejdříve, aby otok, pro který Dareios bolestí spáti nemohl, splaskl a potom mu bylo snáze nohu napraviti.

94. Herodot míní zajisté dukáty, které Dareios nejprvé dal raziti, tak zvané *dareiky*; tyto platily za 20 attických drachem, t. j. asi $7^1/_2$ zlatého.

95. V Aigině měl tedy Demokedes ročního platu 2250, v Athenách 3750, u Polykrata 4500 zlatých. Plat tento byl zajisté znamenitý, an slušno uvážiti, že peníze tehdáž v Řecku mnohonásobně věčší (průměrem nejméně šestkrát věčší) cenu měly, t. j. že byla průměrem cena věcí šestkrát menší.

96. Milon, athlet neobyčejnou silou svou pověstný; on svítězil šestkrát v hrách olympických a sedmkrát v hrách pythických.

97. Jmena těch, kteří se králi perskému něčím zavděčili, zapisovala se do zvláštního seznamu „králových *dobrodinců*." Osobám těmto (které po persku *orosaugové* sluly) byl král neobyčejnou přízní nakloněn, čehož se i VII, 85 dočísti lze.

98 Nelze z těchto slov nepoznati, že Herodot nejapnost Samických kárá a neštěstí, které je postihlo, za spravedlivou odplatu pokládá; zároveň i vysvítá, že Herodot lnul k ústavě demokratické.

99. Herodot míní Kleomena I. (520—491), tedy téhož krále, od něhož chtěl Aristagoras penězi pomoci dosíci (viz V, 49—51).

100. Nápis behistunský líčí přemožení povstání toho

takto: Původcem a náčelníkem povstání byl *Naditabira*, jenž se za syna posledního (Kyrem přemoženého) krále babylonského Nabunita vydával a sobě jmeno *Nabukhudrachara* (Nebukadnezar) dal. Dareios táhl s veškerou válečnou mocí na Babylonské a přemohl je u řeky Tigridu, kdež se mu vstříc postavili. Potom překročil řeku tu a porazil Babylonské podruhé u Eufratu blízko města Zázány. Veliká část povstalců utonula v řece; Naditabira však unikl do Babylonu. I sevřel Dareios Babylon se všech stran, dobyl ho a usmrtil Naditabiru. — O Zopyrovi není zde žádné zmínky.

Toto druhé dobytí stalo se r. 519.; poprvé dobyl Kyros (r. 538.) Babylona. Dle nápisu behustinského vzbouřili se Babylonští ještě jednou za vlády Dareia. Původcem toho povstání byl jakýs Arakha, muž armenský. „I vyslal jsem“ znějí slova Dareiova, „vojsko do Babylona; Viňdafru, Meda, otroka svého, toho jsem učinil vůdcem. Takto jsem jim pravil: Jděte, porazte toto vojsko v Babylonu, které se nejmenuje mým vojskem. Potom táhl Viňdafra do Babylona; Ahuramazda mně pomohl; milostí Ahuramazdovou dobyl Viňdafra Babylona.“

101. Slova ta neznamenají, že *satrapie* babylonská byla prosta daní, nýbrž že Zopyros daní této provincii uložených (1000 talentů = 2,910.000 zlatých) nemusil do královské pokladnice odváděti.

Nákladem kněhtiskárny **Dr. J. Grégra a F. Šimáčka** v Praze v Růžové ulici č. 1416—II vychází:

Národní Škola,

týdenník vychovatelský se 14denní **Přílohou Reální**. Redaktor: **F. J. Řezáč.** Hlavní účastníci: Na Moravě P. *Hynek Wurm*, v Slezsku P. *C. Lelek*, na Slovensku P. *Jiří Slota*, v Čechách *Fr. Tesař*.

Týdenník ten bude především jiným obsahovati: 1. Články, které týmž časem důležité jsou a takořka k denním otázkám školským a vychovatelským náležejí. 2. Nauky vychovatelské a pomocných věd jejích šetřiti se bude tak, jak toho k rozhledu na širém poli pedagogickém třeba a jak bystrá mysl z toho může pro své poměry kořistiti. 3. Aby reální vzdělávání náležitou měrou vyrovnáno bylo s formálním, podávati bude **„Příloha Reální"** s listem spojená články jmenovitě o takových předmětech, které do nižších reálek patří, tudíž i o průmyslových a hospodářských školách. 4. Dále bude přinášeti v obor jeho zasahající zprávy, ohlašovati sem slušící zákony a výnosy úřední. 5. Literatury domácí i cizí zvláště pedagogické bude si všímati a plody její posuzovati, a 6. jaké vzdělávací prostředky a ústavy školství i učitelstva se týkající, kde se vyskytují, o těch mluviti. 7. Vychovatelský a školský vtip, jakož i obrazy ze života vychovatelského a školského mají i zde místa nalézati. 8. Dle možnosti dostane také osobní věstník svou rubriku, a p. v.

Vycházeti počala „Národní Škola“ s „Přílohou Reální“ novým rokem 1863, t. první čtvrtek t. r. a sice „Národní Škola“ každý čtvrtek po archu a „Příloha Reální“ ve čtrnácti dnech po půl archu. Předplácí se na hlavní část „Národní Školu“ v Praze: čtvrtletně 90 kr., půlletně 1 zl. 80 kr., celoročně 3 zl. 40 kr. Poštou: čtvrtletně 1 zl. 5 kr., půlletně 2 zl. 6 kr., celoročně 4 zl. r. č. Na „Reální Přílohu“ v Praze: čtvrtletně 30 kr., půlletně 60 kr., celoročně 1 zl. 20 kr. Poštou: čtvrtletně 35 kr., půlletně 70 kr., celoročně 1 zl. 40 kr.

Kupecká bibliotéka,

sbírka spisů potřebných každému obchodníku, jemuž záleží na tom, aby vůbec prováděl živnost s prospěchem a hověl při tom zvláště požadavkům národním. Vydává **Antonín Skřivan,** majetník učiliště kupeckého a učitel na nedělní kupecké škole.

„Bibliotéka kupecká“ obsahovati bude tyto spisy: **Stylistiku, účetnictví jednoduché, účetnictví složité, směnkářství, nauku o zboží, dějiny obchodu, obchodní geografii** atd. Spisy tyto jednotlivě oddělené budou vycházeti v dobách co možná nejkratších a pravidelných.

Až posud byl kupec náš odkázán se svými vědeckými potřebami na cizinu, a odtud to pochází, že se nám kupectvo z části odcizilo, že to přišlo tak daleko, že neuměl kupec napsati jednoduché psaní, jednoduchý účet v řeči své mateřské, nemluvě ani o tom, aby vedl knihy své v řeči své domácí, jako jest to u všech uvědomělých a pokroči-

lých národů. Touto bibliotékou má se tomu pomoci, má se dosáhnouti, aby byl kupec svůj mezi svými! Proto jest bibliotéce této přáti co možná největšího rozšíření.

Neměla by scházeti v žádné knihovně, ať školské, ať obecní, neboť obsahuje věci, jichž je každému a nejen obchodníku třeba.

Předplácí se na prvních 8 sešitů o 4 arších velikého formátu s barevnou obálkou 4 zl., poštou 4 zl. 60 kr. Po vydání těchto 8 sešitů vypíše se nové předplacení. — Jednotlivé sešity po 60 kr. r. č.

V tisku jest:

Cesta po Německu, Švýcarsku, Francii, Belgii a Anglii r. 1862.

Se zvláštním ohledem na školství a na průmysl popisuje

Jan Krejčí.

Co se cestopisů týče, jest naše literatura velice chudá. Kdežto jiné literatury chovají veliké bohatství v tomto odvětví, my můžeme se málem vykázati, a to pochází nejvíce ještě ze starší doby. A přece jest odvětví toto pro vzdělání národa nejdůležitější, neboť obsahuje v sobě sebrané zkušenosti — příklady; jeví, v čem jsme za jinými, kde nám nejvíce pokroku třeba, a jakým způsobem. Není tedy pochybnosti, že se potká s největším účastenstvím toto dílo známého spisovatele a pozorovatele u národa našeho v době, kdy po dlouhém pokoření vystupuje na dějiště světové touže vyrovnati se všem pokročilejším národům. My na ně před časem už upozorňujeme, podotýkajíce, že co nejdříve vyjde **sešit první.**